ÁNGELES CASO

romanas

PRIEŠ VĖJĄ

baltos lankos

Viršelyje panaudota fotografija © Jack Hollingsworth/Blend Images/Corbis

ÁNGELES CASO

ROMANAS

PRIEŠ VĖJĄ

Iš ispanų kalbos vertė Eglė Vaivadaitė-Kaidi

baltos lankos

UDK 821.134.2-31
Ca271

Versta iš:
Ángeles Caso,
Contra el viento,
Editorial Planeta, S.A., 2009

Redaktorė
Diana Bučiūtė

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Eglė Jurkūnaitė

ISBN 978-9955-23-711-2

Janickui le Menui ir Alechandrui Vargasui –
už seną draugystę

Gimimas, mirtis, o tarp jų – trapumas.

JANAS MAKJUENAS, *Atpirkimas*

Klausimas, ką kiekvienas daro su laiškais,
kurie palietė jų širdis.

AMOSAS OZAS, *Pasakojimas*
apie meilę ir tamsą

Turinys

Mano mama

Visados pavydėjau tiems, kurie mano, kad kontroliuoja savo gyvenimą. Kurie, kupini pasitenkinimo, gali patvirtinti, kad patys kūrė savo egzistenciją, žingsnis po žingsnio, dėliodami sėkmes šalia klaidų, saugodami jas kartu, gerą patirtį klodami šalia blogos, laimę – ant skausmo, tarsi statytų galingą tvirtovę, ten, uolos viršūnėje, neįveikiamą ir nepajudinamą. Egzistenciją, valdomą asmeninių tikslų ir geležinės valios, tekančios venomis tarsi kraujas. Ir galios viduriuose.

Man gyvenimas, priešingai, yra kažkoks išorinis dalykas. Kažkas panašaus į rūką, vilnijantį aplink mane, primetantį savo ritmą, verčiantį mane elgtis taip, kaip man skirta, neleidžiantį priimti jokių sprendimų. Aš nežengiu sąmoningai, vedama proto ir iš tolo šviečiančio tikslo, blyksinčio priešais mane tarsi kelrodis švyturys. Nekeliauju jokiu keliu, neseku jokiu šaltiniu nei jokiu stačiu ir kietu takeliu per aštrias tarsi durklai uolas. Tiesiog plūduriuoju viduje ir tik pasiiriu rankomis kiek galėdama, kad nepaskęsčiau. Nėra nieko daugiau. Taip, retkarčiais, akimirką, pasirodo mėlynas dangus ir žali medžiai, ir nuostabūs spalvoti drugeliai, žaismingai skraidžiojantys tarp gėlių. O naktį man įsižiebia galybė žvaigždžių, tarsi milijonai aukojamų geros valios žvakelių. Tačiau žinau, kad šis miražas truks tik akimirksnį. Giliai kvėpuoju. Kvėpuoju. Kvėpuoju. Ir toji migla, šalta ir tobula, vėl paverčia mane savo įgeidžių žaislu.

Visada buvau bailė. Baikšti, išsigandusi, baili. Visada. Nuo mažens. Manau, kad dėl to kaltas mano tėvas. Visada buvo labai žiaurus žmogus, vienas tų padarų, kurie žengia per gyvenimą palikdami baimės žymę, išdegintą kitų odoje. Jis mūsų nemušdavo: to nereikėdavo. Užtekdavo jo buvimo, skleidžiančio atgrasią ir stingdančią įtampą. Užtekdavo jo balso, šaižaus ir žeidžiančio, ir tų jo mažų ir tamsių akių žvilgsnio; dvi mažytės roplio akytės, kurios, atrodė, tave čaižo skaudžiau nei botagas. Kai jis grįždavo namo, kasdien lygiai septintą dvidešimt penkios, mūsų žmogiškas pasaulis, užpildytais paprastais dalykais, sustingdavo, tarsi burtai mus būtų pavertę akmenimis. Tai būdavo baimės valanda. Išgirdusi priešais sodo tvorą statomo automobilio burzgesį mano mama iškart išjungdavo radiją, visą popietę palaikiusį jai draugiją. Jos kūnas susitraukdavo, tapdavo mažytis ir trapus. Brolių žaidimai būdavo nutraukiami. Namų darbai mums staiga tapdavo nesuprantami, raidės ir skaičiai prieš mūsų akis pradėdavo pleventi ir nesileisdavo pagaunami. Savi namai panirdavo į prievartinę tylą. Visi daiktai nutildavo, suakmenėdavo, tarsi neegzistuotų nieko daugiau, tik to žmogaus visagalis buvimas, visu svoriu prislegiantis mus ir visa, kas mūsų.

Jis su niekuo nesisveikindavo. Pakildavo į savo kambarį, nusirengdavo išmėtydamas drabužius po kampus – mama iškart juos surinkdavo, – apsivilkdavo pižamą bei chalatą ir nulipdavo į svetainę žiūrėti televizoriaus. Mama užsidarydavo virtuvėje, blogą savijautą dangstydama darbais tarp puodų ir keptuvių. Mes tupėdavome savo kambariuose įsibaiminę, apsimesdami, kad vis dar galime, laukdami jo šauksmų, suprasti logaritmus ar įsiminti Nenugalimosios armados istoriją. Nes kiekvieną popietę, grįžęs, tėvas išrėkdavo kurio nors iš mūsų vardą. Tuomet turėdavome iškart pasirodyti priešais jį, jausdamiesi tarsi žiurkės, kurios tuoj bus užkapotos kauptuku. Nesivargindamas sumažinti televizo-

riaus garso klausinėdavo apie visada nepakankamai gerus pažymius ar apie žaizdą ant kelėno po paskutinio griuvimo kieme, ar apie naują įdrėskį kurioje nors sienoje. Bet ko, kad tik galėtų mus kuo nors apkaltinti, pasakyti keletą nemalonių sakinių ir pasiųsti į sandėliuką. Tuomet reikėdavo ten ilgai stovėti, kartais net kai visa šeima jau vakarieniaudavo, kol jis atsiųsdavo mamą mūsų pakviesti.

Daug savo vaikystės popiečių praleidau toje tamsoje, alpdama iš baimės, klausydamasi, kaip pokši spintų medis, plyšta kalėdinių puošmenų ir valymo priemonių likučių dėžės, kaip traška lubų tinkas. Buvau tikra, kad vieną dieną koks nors pabaisa, galbūt didelis juodas paukštis, išlįs iš spintos, kurioje tūno pasislėpęs metų metus, čiups mane norėdamas nusitempti į dar didesnę tamsą. Norėdavau verkti ir šaukti, bet negalėdavau, nes tėvas būtų išgirdęs, ir tuomet būčiau kalėjusi dar ilgiau. Griebdavausi vienintelio dalyko, kurį galėdavau daryti: susigūždavau kampe stebeilydamasi į virtuvės šviesą, atplaukiančią koridoriumi ir prasismelkiančią pro mažulytį plyšį po durimis, ir pašnibždomis, beveik nekvėpuodama, dainuodavau visas dainas, kurias tik mokėjau. Tas, kurias dainuodavau su draugėmis žaisdama ratelį ir šokinėdama per šokdynę, ir tas, kurias girdėdavau senelę giedant namuose kaime, šveičiant puodus ar klojant lovas, disonuojančiu ir drebančiu balsu, kuriuo ji vis dėlto mėgaudavosi paleisdama į laisvę menkiausia dingstimi.

Stengiantis dainuoti širdies tvinksniai, atrodė, rimdavo, nors kartkartėmis pokštelintis medis mane vėl išgąsdindavo. Ir laikas eidavo, lėtai, lėtai, slinkdamas į tamsą, kol palengva atsidarydavo durys ir ant slenksčio pasirodydavo mažytis ir apvalus mamos siluetas. Ir tuomet ji, nieko nesakydama, grąžindavo mane atgal į normalų gyvenimą, užžiebtas šviesas, tolimus ir švelnius brolių savo kambariuose balselius, į televizoriaus, prieš kurį tėvas

snūduriuodavo kambaryje, garsus, gardžius lėtai ant ugnies kepamos mėsos kvapus.

Pilna dėkingumo, stipriai įsikibdavau mamos rankos, akimirką jusdavau jos padažnėjusį pulsą prie manojo, jau nurimusio, ir atsisėsdavau šalia virtuvėje, pratindamasi matyti ją priešais save, nors ir toje visąlaik ją supančioje liūdnoje tyloje, tarsi pražūtingoje auroje, laikančioje ją atokiau nuo viso pasaulio. Mano mama buvo apsigaubusi liūdesiu lyg oda, paklusnia ir švytinčia. Visgi aš ją matydavau judančią iš vienos vietos į kitą, maišančią puodus, rūpestingai lyginančią tėvo marškinius, brolių ir mano drabužius, ir tas normalumas, tas ramus gyvenimo pulsas, ta iš jos sklindanti savita melancholija žadino manyje jausmą, labai panašų į laimę. Ten, šalia jos, paprastoje ir šviesioje kasdienybėje, aš jaučiausi saugi. Ir nebematydavau tėvo iki tos akimirkos, kai reikėdavo jam palinkėti labos nakties, nes vaikai vakarieniaudavo virtuvėje atskirai. Tas momentas būdavo palengvėjimas ir jam, ir mums. Nors visada tik pašnibždomis, nekeldami triukšmo, kad nebūtume išgirsti, galėdavome leisti sau kalbėti paikystes, pasispardyti po stalu, nutaisyti pasišlykštėjimo minas gavę kepenėlių su svogūnais ir godžiai suryti dubenį keptų bulvyčių.

Baigę vakarieniauti sudėdavome lėkštes į krūvą ir visi drauge eidavome į valgomąjį. Tėvas ten gerdavo kavą su stiklu konjako ir rūkydavo cigarą, kurio bjaurus dvokas tirštais dūmais sklisdavo visuose namuose. „Labanakt, tėti“, – sakydavome visi iš eilės. O jis atsakydavo: „Labanakt. Saldžių sapnų.“ Ir tai būdavo viskas. Nei bučinio, nei glamonės, netgi padrąsinančios šypsenos, atitolinančios tamsą.

Nepamenu, kad tėvas būtų mus kada bučiavęs. Tačiau niekada to ir nesiilgėjau. Niekada to netroškau. Tiesa ta, kad jo nemylėjau. Augau jo bijodama – tai buvo viskas, kas mane su juo siejo, siaubinga savijauta šalia jo. Niekada nesiilgėjau meilės jam, tarsi

toks prieraišumas nebūtų dalis to reikalingo švelnumo ir meilės, iš kurių susideda mūsų gyvenimas. Mylimieji, draugai, šeima. Ryšys su visom šiom būtybėm, vienaip ar kitaip mylimom, sudaro įtampą, atsirandančią ir dingstančią tarp jų ir mūsų kūnų, tarp jų ir mūsų protų, lyg galinga energija, supanti mus ir suteikianti formą pasauliui, kurio negalime įsivaizduoti be jų egzistavimo. Tačiau be tėvo egzistavimo aš galiu įsivaizduoti bet ką. Labiausiai galiu įsivaizduoti laimingesnį gyvenimą.

Jam tai pasakiau gulinčiam mirties patale. Ne tam, kad atkeršyčiau, aš netgi nejaučiau jam neapykantos. Baimė, kurią jis man keldavo vaikystėje, metams bėgant persunkė visą gyvenimą, o jam tapau tiesiog abejinga. Nežinau, kas man nutiko. Aš to neplanavau, tačiau taip nutiko, tarsi visi, kuriuos jis įskaudino, paslapčia būtų susitarę paskirti mane tai jam pasakyti paskutinę akimirką. Budėjau jo palatoje. Buvo mano eilė. Jis miegojo. Netikėtai nubudo, pažvelgė į mane, ir tame žvilgsnyje buvo tokia begalinė panieka, tarsi būčiau skruzdė, kuriai galima nutraukioti kojeles, nužnybti galvą, išdidžiai sutrypti ir likti nenubaustam. „Netgi dabar, – pagalvojau – prieš pat mirtį, jis turi žiūrėti į mane šitaip." Nudelbiau akis, kad išvengčiau jo žvilgsnio, ir įsižiūrėjau į dvi smulkias baltas rankas, kurios visąlaik man kėlė pasišlykštėjimą, boluodamos ant paklodės krašto tarsi dvi seilių dėmės. Aš jų neėmiau, nebučiavau jo kaktos, negloščiau skruosto nei šnibždėjau į ausį, kaip elgiasi mylintys vaikai su savo gęstančiais tėvais. Tačiau ir nešaukiau nei jį niekinau, nei prakeikiau jo vardą. Tiesiog kažkas sprogo galvoje, kažkas šalto ir kieto, tarsi į šipulius subyrėjęs ledo gabalas, ir kalbėjau jam lyg iš filmo, kurį mačiau dieną prieš tai:

– Niekada mūsų nemylėjai, – tariau jam, – nei mamos, nei mūsų. Visus mus padarei nelaimingus. Nesam tau nieko skolingi. Nesitikėk, kad verksim tavęs.

Visą savo likusį gyvenimą tūkstančius kartų gailėjausi tų žodžių. Visados gailėjausi leidusi save nugalėti tam žiauriam įniršiui, leidusi sau nustumti tėvą per mirties slenkstį visiškai vienišą, su baisia galvoje tvinksinčia mintimi silpstant širdies plakimui, kad pragyveno šį gyvenimą kaip absurdiškas šešėlis ir niekas jo nesiilgės. Bet tuomet, kelias akimirkas, tejaučiau begalinį palengvėjimą.

Nežinau, ką jautė jis. Jo vyzdžiai išsiplėtė, ir man pasirodė, kad pajutau lengvą drebulį jo kūne. Virpulį kelis sekundės dešimtadalius. Nieko daugiau. Staiga jis atsigavo ir prabilo taip pat ramiai, kaip ir aš:

– Gyvenimas sunkus. Tėra tik tai. Nemanyk, kad gailėsiuos, jog neverksit manęs. Niekados nebūčiau to tikėjęsis.

Išėjau iš palatos palikdama jį vieną. Ir verkiau. Verkiau ilgai, kol pradėjo aušti. Verkiau dėl to, ką jam pasakiau, bet labiausiai dėl to, kad jam tai nerūpi. Verkiau dėl vienatvės ir baimės, kuriai jis mane pasmerkė, dėl savo brolio Ernesto mirties nuo adatos, dėl Antonijaus problemų su alkoholiu, dėl Migelio nelaimingų skyrybų. Ir dėl nepagydomo mamos liūdesio.

Ji ne visada buvo liūdna. Bent jau taip sakydavo močiutė. Pasakodavo, kad ji buvo dainuoti mėgstanti mergaičiukė, kaip ji pati, ir linksma: keberiodavosi medžiais lyg beždžionėlė, lakstydavo pievomis ir garsiai kviesdavo karves vardais užlėkdama dideliais šuoliais į kalvos viršūnę. Močiutė tvirtino, kad ji būtų buvusi laiminga su bet kuriuo to krašto vyru, darbšti ir meili kaip moteris ir ištverminga kaip vaikinas. Tačiau vieną vasarą, kai ji buvo šešiolikos, pasirodė jis, mano tėvas, arti trisdešimties, vilkintis gerais drabužiais ir su pluoštu banknotų, uždirbtų iš verslo Meksike, kur dar mažas būdamas išvyko kartu su šeima. Grįžo įsteigti geležies liejyklos mieste ir sukurti šeimos. Ir nusprendė sukurti ją su mano mama.

Kodėl tasai rimtas vyras – apkartinantis gyvenimą, sakydavo močiutė, – pasirinko pačią linksmiausią vietinę merginą, visiems buvo paslaptis. Galbūt nepakentė jos džiugesio ir norėjo jį užgniaužti, nudaigoti, kaip papjaunamas savo čiulbesiu sode trukdantis paukštis. Yra tokių apnuodytų padarų, kurie bjaurisi visais, kas skleidžia stiprybę ir džiaugsmą, bet užuot laikęsi atokiau nuo jų, paspendžia tinklus ir juos sumedžioja, o paskui palaidoja po tonomis žemių, kad galėtų su žiauriu malonumu stebėti, kaip lėtai miršta visa, ko jie nekenčia. Galbūt taip ir buvo.

Tačiau dar didesnė paslaptis, kodėl mama sutiko. Kodėl ji tai padarė? Nežinau. Nemanau, kad būtų tekėjusi iš meilės. Šešiolikmetė mergina, kuriai patinka šokti vakaronėse, maudytis upėje ir kaip išprotėjusiai pasileisti dviračiu šlaitu žemyn, neįsimyli tokio tipo, kaip mano tėvas, kuris eidavo per kaimą kostiumuotas ir su kaklaraiščiu, bumbėdamas vietoj sveikinimosi su žmonėmis ir nužvelgdamas visus kietu tarsi granitas žvilgsniu. Netgi nebuvo to, ką močiutė vadindavo meilinimusi. Nei gėlių, nei šypsenų, nei tariamų kasdienių palydėjimų iki namų ar valandų valandas trunkančių kalbų po balkonu stebint kitoje kalnų pusėje besileidžiančią saulę ar tarsi uždanga virš sodų užslenkantį lietų. Du trys pokalbiai prie bažnyčios, pora atlaidų, ir netikėtai jis prisistatė prašyti mamos rankos. Seneliai bandė ją įtikintį, kad nesutiktų. Jiems nepatiko turtuolis amerikietis, nepaisant jo banknotų pluošto. Tačiau ji jau buvo apsisprendusi ir negalėjai pakeisti jos nuomonės.

Ar tai įvyko dėl pinigų? Man niekada neatrodė, kad pinigai jai būtų labai rūpėję. Jos netraukė nei prabanga, nei patogumai. Taip, ji visada gyveno dideliame ir gerame name, kurį, tuomet dar miesto pakraštyje, tėvas nupirko prieš grįždamas į Meksiką, tačiau mama niekada neleisdavo, kad ja ir mumis kas nors rūpintųsi. Niekada neturėjo tarnaičių nei padėjėjų, nei brangenybių ar kailinių.

Netgi tapusi viso turto paveldėtoja toliau gyveno kaip visada, tik jau viena namie, neleisdama sau jokių papildomų išlaidų, kurios nebūtų būtinos. Tačiau gali būti, jog pinigai jos nedomino, nes vieną dieną jų užsigeidė ir tai ją padarė nelaimingą. Galbūt tiesa, kad kaip tik to ji tuomet panoro. Galbūt tėvas į ausį jai šnabždėjo apie gražų ir malonų gyvenimą. Galbūt žadėjo, kad daugiau nebereikės melžti karvių, lesinti vištų, ravėti daržo nei virti kraujinių dešrų po skerstuvių. Galbūt ji turėjo paslėptų ambicijų ir norėjo dėvėti elegantiškas sukneles, mūvėti aukštakulnius batelius, dažytis lūpas ir kiekvieną savaitę lankytis kirpykloje. O gal troško keliauti, apvažiuoti pasaulį, pamatyti visa, kas yra už kaimą supančių žalių kalnų, begalines jūras, stulbinančius miestus, stepes su neaprėpiamomis lygumomis ir išsausėjusiomis apelsinmedžių giraitėmis... Kas žino, kokios kvailystės galėjo šauti į galvą šešiolikos metų merginai?

Manau, kad ji man niekada to nepasakys. Niekada nekalbėjau su ja apie tėvą. Jis mirė, ir ji apsirengė juodai – neverkė, kaip ir maniau, – ir ėjo į privalomas Mišias. Išvalė spintas, sutvarkė visus popierius, pardavė liejyklą, tačiau niekados jo nebeminėjo. Tarsi jis nei nebūtų egzistavęs arba visa tai būtų buvusi paslaptis, kuria ji nenorėjo su niekuo dalintis: kokių iliuzijų turėjo, ko tikėjosi iš to vyro, kada pradėjo gesti tos spalvotos šviesos, vienaip ar kitaip turėjusios įsižiebti tą vasarą jos galvoje. Ir kaip ji, buvusi linksma ir dainuoti mėgstanti mergaitė, išmoko susitaikyti su nesėkme, kad ir kokia ji būtų buvusi, kaip išmoko gyventi tame apgailestavimo burbule.

Niekada nežinojau, ar sunkiau niekados nepažinti laimės, ar laikyti ją akimirką rankose ir prarasti. Kai Pablas mane paliko ir žemė išslydo iš po kojų, keikiau tą vakarėlį, kuriame Elena mus supažindino, naktį, kai pirmą kartą pasibučiavome, tą dieną, kai nusprendėme susituokti. Būčiau atidavusi viską, kad tik būčiau viso to neišgyvenusi ir neturėjusi ko ilgėtis. Mano praeitis būtų

buvusi tyli ir švari, sterili kaip ramus ligoninės laukiamasis. Be iliuzijų ir be emocijų. Tuomet nebūtų buvę žaizdų ir tas mane persekiojęs didelis juodas paukštis nebūtų manęs puolęs priversdamas jaustis taip, lyg bėgčiau tyrlaukiais apimta siaubo. Labai ilgai buvau įsikibusi minties, kad kartu su juo praleisti metai yra prarasti. Kad visas mano gyvenimas šalia jo, visa mano meilė jam – didžiulė nesėkmė, suiręs statinys, kurio likę tik dvisūs griuvėsiai, pilni rūdžių, ekskrementų ir piktžolių. Kažkas, ko nieku gyvu neturėjo atsirasti.

Tačiau dabar, kai susitaikiau su žinojimu, kad jis yra tolimas ir svetimas, kai skausmas nebesisuka aplink apimdamas viską, išskyrus tai, ką jau pasiėmė, palikdamas storą pelenų sluoksnį, po kuriais vis dar guliu, tačiau jau galiu kvėpuoti, džiaugiuosi, kad išgyvenau tai, ką išgyvenau. Kartais, akimirką, netgi didžiuojuosi savo jausmais. Tarsi didžiuliai aukso rėmai būtų išryškinę mano meilės jam didybę. Dabar dažną naktį atsigulusi lovoje ir pajutusi, kad jo nėra kitoje čiužinio pusėje, jo pusėje, kurios jis nebeužima, galvoju, kad man pasisekė, jog jį pažinau ir pamilau, ir buvau jo mylima. Tuomet, pagauta siaubingo ilgesio, trokštu, kad mano paskutiniąją akimirką grįžtų jo prisiminimas, kad jo veidas, besišypsantis, žvelgiantis į mane, besiartinantis manęs pabučiuoti, jo jaunas ir mylimas veidas, būtų paskutinis dalykas, kurį išvysčiau savo gyvenime.

Nežinau, ar mamai padėjo tai, kad kitados ji buvo laiminga mergina. O gal atvirkščiai, visos nepaprastos vaikystės ir paauglystės akimirkos, laimingų metų džiaugsmas ją pasmerkė neatšaukiamai nostalgijai, nepakeliamai naštai, tarsi po kaklu parištam akmeniui, kuris be paliovos temptų žemyn į jos vidinę bedugnę. Galbūt ji gailėjosi tą vasarą pasakiusi mano tėvui „taip“, gal tūkstančius kartų įsivaizdavo ištekėjusi už kurio nors vietinio valstiečio, o gal ir visai netekėjusi, likusi viениša, gyvenanti tarp

klampaus kelio molio ir virš kalnų viršūnių liepsnojančio saulės spindesio, su apdriskusia prijuoste ir avinti amžinus guminius botus, besikelianti prieš aušrą pamelžti bandos ir begulanti išvargusi, supama trąšų ir pesticidų kvapų, tačiau nerūpestingai niūniuojanti tarp kalnų kokią nors melodiją, išdidžiai kviečianti karves vardais, tarsi nerangi nimfa, besitaškanti skaidriuose tvenkinio vandenyse...

Lengva gailėtis tam tikru metu priimto sprendimo, lemiamą akimirką padarytos klaidos, kuri nulėmė visą mūsų gyvenimą. Tačiau tai nėra padaroma neapgalvotai, toli gražu ne. Mąstome daug. Paleidžiame į darbą visus savo neuronus. Dienų dienas gulime lovoje įsiklausydami į menkiausią garsą savo smegenyse, į savo kraujo virpesį, patį menkiausią baimės ar entuziazmo simptomą. Nusprendžiame mąstydami, įsivaizduodami įvykius, kurie nutiks mums pasirinkus, jų eigą, aiškius ir tvirtus žingsnius, kurie nuves mus į šviesią ir saugią vietą: sutinku tekėti už šio vyro, nes jį myliu ir mylėsiu visada, rinksiuosi šias studijas, nes jas baigęs galėsiu daug užsidirbti, atsisakau šio darbo, nes turėčiau persikelti į kitą miestą, o aš nenoriu prarasti šios aplinkos nei amžino tų pačių pastatų ir medžių, kukliai augančių gatvėje, vaizdo, nei šiltos draugų kompanijos kiekvieną vakarą tame pačiame bare.

Mąstome, sveriame pasekmes, įsivaizduojame. Arba ne. Arba priimame sprendimą vedami impulso, staigaus kūną užvaldančio susižavėjimo, netikėto nervų sukrėtimo, stipraus spurdėjimo krūtinėje, skrandžio traukulio. Vedami staiga akinamai smegenyse įsižiebusios ir viską apšviečiančios šviesos. Nesvarbu Vis tiek greičiausiai apsiriksime. Gyvenimas vis tiek tekės savo vaga, nustumdamas mūsų planus į šoną, lyg būrys aukštybėse plevenančių pašaipūnų dievų norėtų praskaidrinti savo absurdišką amžinybę viską painiodami, komplikuodami situacijas, iškraipydami

jausmus. Žmogus, kuriam prisiekėme amžiną meilę, virs nebyliu padaru, kuriuo bjaurimės. Profesija, kuriai sunkiai ruošėmės, baigus studijas taps nebemadinga. Miestas, kurio nenorėjome palikti, pasikeis taip greitai, kad jo nebepažinsime, mūsų draugai išeis visam laikui, o baras uždarys duris ir išnyks net prisiminimai apie jį, lyg ten niekada ir nebūtų egzistavęs.

Gyvenimas paklus savo paties impulsui, suksis ratu, darys posūkius, staiga kils ir kris, įsiutęs, žiaurus, pastums mus pagal savo užgaidas link rojaus ar bedugnės, nepaisydamas mūsų pastangų ir nuopelnų. Visa, kas mums pasakojama, yra melas: mūsų veiksmai neturi pasekmių. Tai tėra energijos pliūpsnis: pliūpsnis patetiškų pastangų įsikibti ko nors pastovaus, pasitenkinimo, gerovės, patogumo... Kuriame šeimas, statome namus, pradedame verslą, atiduodame visą save kiekvienam veiksmui, ir viskas sugriūna per akimirksnį, o mes negalime nieko padaryti, kad tai sustabdytume. Arba atvirkščiai, stebime, kaip aplink kuriasi palaiminga erdvė, mums patiems nepajudinus nė piršto, atsirandanti iš tuštumos ir įsitvirtinanti vietoj mūsų vidinio nieko, per pasaulį srovenančio vangumo ar piktavališkumo, tarsi jai visiškai nerūpėtų, ar mes ją branginame ir ar esame už ją dėkingi.

Kuo būtų tapusi mama, jeigu būtų likusi kaime? Galbūt būtų grįžusi į tą patį tašką, tą patį tamsų savo liūdesio kampą. Močiutė sakė, kad mama susirgo dėl vaikų. Tas sielvartas, tas negalėjimas susitaikyti su gyvenimu įsišaknija moterų sielose po gimdymo. Paprasčiausias hormonų sutrikimas. Pogimdyvinė depresija, prasidėjusi gimus vyriausiajam broliui. Tai lengvai pagydoma šiuolaikiniais vaistais. Tačiau tuomet jų dar nebūta. Apie tuos dalykus net nebuvo kalbama. Žmonės tiesiog susitaikydavo su tamsa. Ir baigdavo gyvenimą iššokdami pro langą. Aplinkiniai, matydami tuščias akis, virpančias rankas, gilų nusiminimą, įtraukiantį depresijos apimtuosius, šnibždėdavosi,

kad jiems esą pakrikę nervai. Su užuojauta ar su panieka, tačiau bet kuriuo atveju žinodami, kad jų niekas negalės ištraukti iš to blogio. Tik likimas arba maldos.

Močiutė, priešingai, tikėjo tam tikrais senoviniais vaistais. Paveldėjo žinias apie augalus ir jų paslaptis iš savo mamos, šioji – iš savosios, ir taip per daugelį kartų. Kai kada vaikštinėdama su manimi kalnuose rodydavo lapus ir vaisius, surasdavo šaknų ir gumbų, tarsi galingi burtai dygstančių iš žemės, kurią ji savo rankomis nupurtydavo. Kosulį malšinanti mūrinė kalnarūtė. Kepenis valantis laumiaplaukis adiantas. Raganė, kurios kompresai gydo žaizdas. Viržis, palengvinantis šlapimo pūslės uždegimą...

Kai gimė Migelis, vyriausias brolis, močiutė negalėjo būti su mama. Ji norėjo, žinoma, kad norėjo. Visos mano pažįstamos mamos buvo su savo dukromis joms gimdant, laikė jas už rankos ir braukė prakaitą nuo kaktos, ir ramino, ir drąsino. Visos padėjo per pirmąsias kūdikio savaites: ruošė gimdyvėms maistingus sultinius, vidury nakties švelniai žadino pamaitinti naujagimių, mokė rūpintis naujuoju bejėgiu kūneliu. Tačiau mano tėvas jai neleido. Po daugelio močiutės laiškų siūlantis atvykti į miestą, po daugelio mamos, nežinančios, ką atsakyti, išsisukinėjimų tėvas galiausiai jai parašė, šaltai leisdamas suprasti, kad jos nereikia. Ji buvo labai įskaudinta. Ilgai verkė, kol vakarėjant, užėjus liūčiai, kiek galėdama greičiau įveikusi tris ar keturis jos namus nuo koplyčios skiriančius kilometrus, nešina gražia į laikraštinį popierių įvyniota petražolių puokšte, išėmė sausas gėles iš molinio ąsotėlio, visada stovinčio prieš šventojo Pankracijaus atvaizdą, pripylė jį lietaus vandens, pamerkė savo puokštę ir atsiklaupė prie šventojo kojų. Meldė jo, kad viskas praeitų sklandžiai, kad gimdymo skausmai būtų lengvi ir kad berniukas ar mergaitė gimtų toks, koks turi gimti. O po to paskubomis garsiai ištarė prakeiksmą – kad mano tėvas nupliktų. Tiek jai teatėjo į galvą. Kad

tėvui nenutiktų nieko baisaus, bet kad liktų plikas, staiga netektų to tamsių ir garbanotų plaukų, visada suteptų dvokiančia plaukų pomada, tankumyno ant galvos, vienintelio verto paminėti jo fizinio bruožo. Tai buvo jos kuklus kerštas už tai, kad neleido dalyvauti dukros gimdyme, uždraudė jai padėti ir stebėti pirmąsias anūko gyvenimo minutes.

Šventasis Pankracijus turbūt neskyrė jai tą dieną daug dėmesio, nes tiesa ta, kad tėvas taip ir mirė su nepraretėjusiu plaukų mišku be menkiausios žilos sruogos. Mano mamai, priešingai, plaukai iškart nubalo. Bent jau aš ją visada tokią pažinojau. Nuo tada, kai ją prisimenu – nors jai dar nebuvo sukakę trisdešimt, – turėjo balkšvomis dėmėmis nužertus plaukus, kuriuos aš be jokio atsargumo pešiodavau žaisdama, kad neva ją šukuoju. Ji atsisėsdavo ant žemos kardeliais margintos kėdutės, o aš atsiklaupdavau jai už nugaros ant taburetės ir kankinamai šukomis braukdavau per tuos kietus kuokštus neišgirsdama nė vieno jos skundo.

Mama niekada nesiskundė. Nežinau, ar tai darydavo pradžioje, gimus Migeliui, kai ėmiau vis blogiau jaustis, kol visiškai prarado gyvenimo džiaugsmą. Tačiau abejoju. Negaliu įsivaizduoti jos prieštaraujančios, murmančios skundus, pakeliančios balsą ar prieš ką nors maištaujančios. Ji išmoko susigyventi su liūdesiu, susidoroti su juo niekam apie tai garsiai neužsimindama. Tačiau nereikėjo skųstis, kad močiutė suprastų, kas nutiko. Išvydusi ją lipančią iš automobilio prieš namų duris kaime su mano dviejų mėnesių broliu, dienoms pasidarius ilgesnėms ir vasaros švelniam orui leidžiant tam mažam padarėliui išgyventi tokioje atšiaurioje vietoje, ji suprato, kad dukrą ištiko motinystės melancholija. Ji tai buvo mačiusi stebėdama kitas neseniai pagimdžiusias moteris: apsiblausęs žvilgsnis, suglebusi burna, akivaizdus susvetimėjimas su kūdikiu, lydimas ilgų ašarų priepuolių dėl savigraužos, jog nėra gera motina.

Kol tėvas buvo šalia, močiutė nieko nesakė. Tačiau kitą dieną, kai jis išvyko, patenkintas, kad kelioms savaitėms atsikratys tos moteriškų kančių ir vaiko bliovimo kankynės, padarė viską, kad pasirūpintų ligone. Prižiūrėjo Migelį dieną ir naktį, paduodama jį mamai tik pamaitinti ar pamigdyti, kai atrodydavo, jog ši yra geresnės nuotaikos. Lovai pakloti iš spintos ištraukė geriausias paklodes ir gelsvą vąšeliu megztą antklodę, savo vestuvinio kraičio likučius. Mažyčiame kambarėlyje primerkė nuostabių, dar drėgnų hortenzijų ir kalijų, augusių palei namo sienas. Kiekvieną vakarą ją perrengdavo ir pabučiuodavo linkėdama labos nakties. Leido miegoti tiek, kiek norėjo. Ruošė jos mėgstamiausius valgius. Ir svarbiausia, jai davė pačių geriausių vaistų, kokius tik žinojo, nuo jos ligos – geltonus švento Jono žolės žiedelių, pačių šviežiausių slėnyje, jos pačios surinktų Soto miško viduryje, kur daugiausia šviesdavo magiška ryto saulė, užpiltų vynuogine degtine. Tris gurkšnius per dieną.

Šis vaistas pagydė tetos Estilitos skausmą, kai mylimajam išvykus į Kubą ji nebegalėjo sustoti verkus, nes žinojo, kad daugiau niekada jo nepamatys. Jis labai padėjo vargšei Žozefinai, vos trisdešimties likusiai našle su penkiais vaikais. Ir Manolui iš namo prie sankryžos ji taip pat davė šių vaistų, nes vieną dieną jis atsigulė į lovą ir nebenorėjo iš jos išlipti atkakliai tikindamas, kad praeitą naktį regėjo namus apsupusių ir jį kviečiančių mirusiųjų būrį. Būtent švento Jono žolė jį ištraukė iš gilios depresijos ir baimės ir vėl pavertė nerūpestingu girtuoklėliu, koks jis visada ir buvo.

Vaistažolės ir močiutės globa mamai labai padėjo. Po truputį ji atgavo apetitą ir pradėjo vaikščioti į svečius pas drauges, kurios pirmosiomis dienomis sulėkė jos lankyti ir labai nusivylė išvydusios ją tokią suglebusią. Ji pradėjo rūpintis Migeliu vis daugiau ir daugiau, ir vis su didesniu noru. Kartais, jeigu būdavo geras oras, visą popietę praleisdavo snūduriuodama kartu su juo po viena iš

sodo obelų, išsitiesusi ant pakloto, apkabinusi vaiką, jausdama jo šiltą kūnelį bei saldų kvapą ir šypsodamasi, mąstydama, kaip jis po truputį augs, kol taps vyru, vyru, kuris ją labai mylės ir kurį ji mylės, kaip nieko iki šiol dar nemylėjo. Tuomet jai turėjo atrodyti, kad prieš ją skleidžiasi ilga, kupina pasitenkinimo ir gerovės ateitis ir kad netikėtai jos sielą užplūdusi juoduma pranyks amžinai. Kad gyvenimas vėl bus lyg malonus jaunų žolynų kvapas, pro medžių lapus besiskverbiantys saulės spinduliai, švelniai pasaulio paviršiumi sūkuriuojantis vėjelis, lyg draugiškas patapšnojimas per nugarą.

Tačiau, kai jau atrodė, kad viskas vėl grįžta į savo vėžes, ir mama pradėjo pamiršti savo depresiją, į kaimą grįžo tėvas pasiimti mamos ir vaiko. Buvo praėjusios šešios savaitės, ir jam jau turbūt ėmė rodytis, kad padorumas reikalauja grįžti namo. Dar kiek, ir būtų pasklidusios apkalbos tarp kaimynų ir pažįstamų. O mano tėvas buvo pasiryžęs niekam neleisti apkalbėti jo nepažeidžiamos moralės, tobulo visų šventų visuomenės priesakų vykdymo. Jo viešasis gyvenimas visada griežtai atitiko įvaizdį, kurį doras ir garbingas žmogus privalėjo sukurti. Visas dienas jis praleisdavo liejykloje, o ją uždarius grįždavo namo kaip mylintis tėvas ir vyras. Jo vienintelė laisvalaikio valandėlė buvo trumpas tokių pačių verslininkų, kaip ir jis, draugijos susibūrimas popietėmis. Kiekvieną sekmadienį jis mus vesdavosi į katedrą, kur vienas po kito turėdavome eiti išpažinties, o po to dalyvauti dvyliktos valandos Mišiose, į kurias susirinkdavo visi svarbūs miesto žmonės. Prieš įeinant į vidų paduodavo kiekvienam po monetą, kurią turėdavome įmesti į aukų krepšelį šalia jo riebaus banknoto. Jis visados melsdavosi garsiai, savo meksikietišku akcentu užgoždamas silpną mamos šnibždesį, mušdavosi plačiais mostais į krūtinę ir ilgai laikydavo paslėpęs galvą tarp rankų po Komunijos, tarsi su didžiausiu įkarščiu melstųsi už viso pasaulio išgelbėjimą.

Po Mišių visada užsukdavome į kavinę pagrindinėje gatvėje: jis su parankėn įsikibusia, galvą nuleidusia ir netvirta mama ir mumis penkiais už nugaros, bandančiais atsispirti nepakenčiamai pagundai pasileisti bėgte ir palenktyniauti, kaip darydavome pakeliui į mokyklą. Tokiu metu kavinė būdavo pilna labai panašių į mus žmonių: pilvotų tėvų, berniukų su švarkeliais ir kaklaraiščiais, mergaičių, vilkinčių geriausias sukneles ir avinčių blizgančiais lakuotais batukais. Vienintelės, atrodančios man kitaip, buvo mamos. Kitos mamos dėvėdavo kailinius žiemą ir elegantiškas sukneles vasarą, daugybę aukso papuošalų ir perlų vėrinių. Jos dažydavosi lūpas ir kvepėdavo brangiais kvepalais. Viena su kita sveikindavosi skambiais bučiniais, kartu vartydavo savaitinius žurnalus kartkarčiais linksmai nusijuokdamos ir iš tolo prižvelgdamos vaikus, kol jų vyrai bendraudavo pasirėmę į barą.

Aš žiūrėdavau į savo mamą: mažytę, apvalią, pražilusią, išnykusią po savo visada tamsiais ir be jokių puošmenų drabužiais, stebėdavau tą liūdną šypseną, niekada nepasiekiančią akių, kuria ji sveikindavosi su pasivarginusiais į ją pažvelgti. Žinojau, kad aplinkiniai ją niekina, viduje juokiasi iš jos išvaizdos, iš tylos, su kuria ji įsitaisydavo kamputyje, ignoruojama visų tų moterų, garsiai tarpusavyje aptariančių madingos aktorės sužadėtuves ar Franko dukters naujo rūbo modelį. Ir tuomet mane apimdavo siaubingas gailestis ir kildavo didžiulis noras verkti. Atsisėsdavau šalia jos ir po stalu paimdavau už rankos, nes norėdavau ja rūpintis, norėdavau pasakyti, kad ji yra geriausia iš visų mamų, apsaugoti nuo tų išsipuošusių moteriškių menkystės, nuo tėvo, įsiliejusio į kompaniją prie baro ir tuomet visiškai svetimo, abejingumo. Tai man būdavo blogiausia savaitės akimirka. Laikydama mamą už rankos siurbdavau beskonį gėrimą ir visą laiką stebėdavau jį laukdama, kol ateis ta minutė, kai jis atsisveikins su savo draugais ir atsigręš į mus, kviesdamas pagaliau eiti, akimirka, kai pasiimsiu mamą

iš to narvo, kuriame ji kaip niekad atrodydavo lyg beplunksnis paukštis.

Tėvai su Migeliu grįžo vasarą praleidę kaime. Tramdydama ašaras močiutė įdavė dukrai porą mikstūros nuo melancholijos buteliukų ir patarė paslėpti nuo vyro ir toliau gerti vaistus jam nežinant. Ji paslėpė buteliukus giliausioje virtuvės spintelėje už aliejaus skardinių. Tačiau vieną naktį prieš einant miegoti tėvas, netikėtai įėjęs į virtuvę, užtiko ją geriančią vaistus. Savaime suprantama, ėmė klausinėti, kamantinėti, grasinti ir mama viską papasakojo. Bent jau dalį. Papasakojo, kad nuo pat vaiko gimimo nesijaučia gerai, kad nebeturi apetito ir yra pavargusi ir kad močiutė davė stiprinančių vaistažolių.

Jis šaukė, kad tai raganų burtai. Kas žiną, kokius užkeikimus senė bus užleidusi, kokius velnio apžavus. Jis nenorįs turėti nieko bendra su juodąja magija. Esąs geras krikščionis, doras žmogus ir neleisiantis, kad jo namuose būtų užsiimama magijos ritualais ir vyktų raganų puotos. Uždraudė mamai vartoti tą gėralą ir pats išmetė butelius į šiukšlių maišus, kurie tą vakarą jau buvo palikti gatvėje. Paskui privertė kartu atsisėsti salone ir išdėstė, kad ji neturinti teisės jaustis blogai ir skųstis. Jai priklausą visa, ko moteris galinti norėti: geras pasiturintis vyras, sveikas vaikas ir nuostabūs namai. Jai neliko nieko kita, kaip sutikti, nors akys buvo pilnos ašarų ir atrodė, kad širdis tapo mažulytė, lyg staiga būtų susitraukusi, ir drebėjo krūtinėje, – ji žinojo, kad jos kančia neturi nieko bendra su sėkme, kuri jai nusišypsojo, ir su kitų moterų nesėkme, kad tai – liga. Tačiau buvo visiškai neįmanoma, kad tas vyriškis suprastų ką nors apie jos liūdesį.

– Nenoriu daugiau matyti tavęs verkiančios. Nei girdėti tavo skundų. Nenoriu jokių aimanų savo namuose. Draudžiu tau.

Mama išdrįso atsakyti:

– Aš nesiskundžiu...

– Sakau dėl visa ko, kad ir nesugalvotum skųstis. Arba padarysiu taip, kad tave pripažintų beprote. Ir dar, žinok, daugiau nebematysi savo motinos.

Tą patį parašė močiutei laiške – jie daugiau niekada nebesirodysiantys kaime. O jeigu jis sužinosiąs, kad, nepaisant visko, kažkokiu būdu ji sugebėsianti ir toliau įduoti savo raganiškų viralų mamai, jis kreipsiąsis į teisėją, kad mamą pripažintų beprote ir atimtų vaiką. Ir pasirūpinsiąs, kad ji nebeišeitų iš beprotnamio.

Močiutė suprato, kad tas grasinimas rimtas. Įsikando į kumštį, kad nepradėtų rėkti ir kviesti mirties tam prakeiktajam, tačiau šįkart netgi nėjo melstis šventajam Pankracijui. Dukros likimas jai atrodė pakankamai nelaimingas, kad be tarpininkų galėtų kreiptis tiesiai į Dievą. Ir kiekvieną naktį meldė, kad suteiktų jos dukteriai ramų gyvenimą ir kad retkarčiais ji galėtų grįžti namo. Bent retkarčiais. Kad tam piktadariui praeitų pyktis ir leistų joms vėl būti kartu, rūpintis dukra ir ją lepinti, ir jaustis, kaip ji visuomet jausdavosi tai darydama, tai, ką geriausiai mokėjo daryti gyvenime. Tarsi visa ta meilė būtų vienintelis tikras dalykas, priežastis, dėl kurios ji atsirado šiame pasaulyje.

Jos nesimatė daugelį mėnesių, kol gimė Antonijus. Tėvas tikriausiai buvo atsibodėjęs antrojo kūdikio klyksmais, nes galiausiai nusprendė suteikti pirmenybę savo poilsiui vietoj bausmės žmonai ir uošvei. Mama praleido blogiausią savo gyvenimo tarpsnį manydama, kad daugiau niekada nebematys debesų, aukštybėse susiduriančių su kalnų viršūnėmis ir suplyštančių į baltuojančias skiautes, obelų žiedų, besiskleidžiančių iš pumpurų lyg mažyčiai juvelyriniai dirbiniai, ir upėtakių, lengvai nardančių, šokinėjančių ir gaudančių maistą. Kad daugiau nebeišgirs pašaipaus lapų šlamėjimo vėjyje, ritmiško dalgius galandančių akmenų daužy-

mo, liepsnelių ilgų tauškesių kalnų medžiuose, garsaus pelėdos ūbavimo naktimis reikalaujant pripažinti miško karaliene. Kad nebejaus visų tų kvapų, buvusių jos kūno dalimi: žolynų ir samanų, drėgnų akmenų, aštraus garuojančio gyvulių mėšlo kvapo, saldaus gėlių aromato. Svarbiausia, motinos kvapo, neįprasto ką tik pamelžto pieno ir muilo kvapsnių mišinio, ir jos rankų ant savo plaukų, ir jos krūtinės, kupinos šilumos ir švelnaus minkštumo. Kad niekados nebepamatys savo motinos, nebekalbės su ja, nebegalės susigūžti jos rankose, leistis bučiuojama ir vėl pasijusti maža mergaite, lengvute, silpna kaip naujagimis ir kartu mamos nepalaužiamos tvirtybės visiškai apsaugota.

Nesimačiusios tiek laiko, jos turėjo apsikabinti. Močiutė stengėsi prilaikyti kūną, tapusį mažą, nestabilų, tarsi liūdesys būtų ryjęs ją iš vidaus nepalikdamas jokios atramos, neleisdamas suprasti, kaip tvirtai žengti per pasaulį. Abi be žodžių žinojo, kas vyksta. Taip pat žinojo, kad švento Jono žolė šįkart nebepadės. Tėvas, pasirengęs viskam, kad tik ant jo šeimos nekristų klaidatikystės šešėlis, abejingas mamos kančioms, privertė močiutę prie Nukryžiuotojo prisiekti, kad nebebandys jokių savo magiškųjų receptų. Tuo nepasitenkinęs patikrino visus namus: kiekvieną spintelę ir didžiąsias spintas, kirvarpų išgraužtas komodas, netgi tvartą ir kluoną, po kiekvienu akmeniu, po kiekvienu pieno bidonu, po kiekviena džiovinamų žolynų kartimi. Paskui pagrasino, kad pasirodys neperspėjęs bet kurią akimirką ir netikėtai jas užklups, jeigu tik vėl imtųsi velniškų žaidimų. O kas nutiktų vėliau – jos jau buvo perspėtos.

Buvo privalu prisitaikyti prie jo taisyklių. Močiutė apsupo mamą visa savo meile ir rūpesčiu, tačiau neišdrįso duoti jai net paprasčiausio ramunėlių nuoviro. Mama palengva taisėsi. Jos skruostai raudo nuo tyrame ore praleisto laiko ir akimirkų stebint Migelio žaidimus ar Antonijaus pokaičio miegą, grožintis aukštai

skraidančiais ir plėšrius, valdingus klyksmus laidančiais vanagais, iš virtuvės žiūrint į liūtį, kaip iš kibiro besipilančią virš laukų, arba saulėkaitoje dirbant darže, ravint piktžoles ar klausantis disonuojančio močiutės dainavimo – tomis akimirkomis kelioms sekundėms vėl įsižiebdavo ta vaikystėje jos akyse spindėjusi kibirkštėle, nežymus pėdsakas to, kokia ji galėjo būti.

Tačiau artinantis laikui, kai tėvas turėjo vėl ją pasiimti, nežymi prošvaistė pranyko, palikdama mamą vėl negalinčią paimti kąsnio į burną ir virpančią, bežadę, sėdinčią kampe, mąslią, galvojančią, be abejonės, apie jų namuose mieste jos laukiantį gyvenimą, gyvenimą, kuris ją gąsdino. Bijojo jo. Ir jo įsakymų, ir jo riksmų, ir jo akmeninio žvilgsnio, ir jo pasibjaurėtino kūno, siūbuojančio virš jos tarsi didelis driežas, jai iš visų jėgų bandant tomis akimirkomis sulaikyti pykinimą, kad nesusivemtų ten pat, ant siuvinėtų paklodžių ir kvailo kvailos apsirikusios nuotakos kraičio. Jo juoda egzistencija viešpatavo visame kame, lyg piktos ir kaprizingos dievybės.

Taip pat buvo vienatvė. Kaip ji galėjo viena kovoti su savo liga jausdama ją kankinančią bejėgystę? Buvo vaikai, žinoma, bet jų akivaizdoje turėjo būti stipri, privalėjo kiekvieną minutę jais rūpintis ir juos saugoti. Tačiau kas pasirūpins ja? Kas paglostys plaukus jai verkiant? Kas jai paruoš valgyti, kai pati nežinos, ką daryti? Kas išklausys jos skundus, apmaudą, kurį ji jautė nesugebėdama įvardinti ir kurį privalėjo išlieti tarsi ištraukdama iš kūno nuodus? Kam ji galėjo visa tai papasakoti?

Nuo tada mama liko užsidariusi liūdesyje. Nebebuvo kaip išvaikyti ją apsupusią tamsą. Tačiau ji ėjo į priekį, tempdama paskui save gyvenimą tarsi naštą. Greitai gimė Ernestas, po to – Chavjeras. Ir galiausiai – aš. Žindukai, mišinėliai, vystyklai, drabužiai, namų ruoša... Ji darė viską. Ir visados stengėsi mums duoti visa,

ką turėjo geriausia, paskutinį jėgų lašelį, mažytį likutį džiaugsmo, kuris retkarčiais dar galėjo gimti jos išdegintoje sieloje. Ypač kaime praleidžiamu laiku, ilgomis trijų mėnesių vasaromis be tėvo, laisvomis ir laimingomis, kai nieko daugiau neveikdavome, tik lakstydavome, taškydavomės upėje, karstydavomės medžiais, vogdavome vyšnias, statydavome žaidimų namelius ir rūpindavomės aplink namus kalių atvedamais šuniukais. Tomis savaitėmis mama atrodydavo palengva atgimstanti, kol tapdavo kitu žmogumi. Moterimi, kuri mus kviesdavosi šaukdama kelyje – mieste ji niekada nepakeldavo balso, – ilgas valandas plepėdavo su savo draugėmis ir netgi, pasitaikius progai, vakaronėse šokdavo pasodoblius.

Visus metus nekantriai laukdavom vasaros pradžios ir persikėlimo į kaimą. Atrodė, kad gyvenam prisiminimais, tūkstančius kartų pasakodami vieni kitiems savo paskutinės vasaros nuotykius ir rašydami laiškus ten likusiems draugams, kurie mums pranešdavo apie šunų, karvių, asilų, arklių ir netgi varlių iš tvenkinio už bažnyčios sveikatą. Skaičiuodavom mėnesius, kurie dar liko, paskui – savaites, galiausiai dienas, kaskart prieš vakarienę užbraukdami virtuvėje kabančiame kalendoriuje po vieną dieną. Tačiau mes ilgėjomės ne vien tik savų malonumų, poilsio ar begalinių žaidimų ir tėvo nebuvimo, bet ir kito mamos gyvenimo, to neapsakomo palengvėjimo matant tomis dienomis ją laimingą ir ramią.

Sutelkėme į ją visą meilę, kurios negalėjome jausti tėvui. Visi stengėmės gražiai su ja elgtis, kad tik nenuliūstų, priversti savo pokštais ją nusišypsoti, apsaugoti nuo jos vyro aklo įsiūčio, ja rūpintis. Taip, visi mes buvome šiek tiek savo mamos motinomis. Niekas mums nieko neaiškino, – močiutė tik jau suaugusiems papasakojo apie motinystės melancholiją, – tačiau jautėme jos liūdesį ir silpnumą. Žinojome apie jos kasdienę kovą siekiant išgyventi, apie jos pastangas kiekvieną rytą atsikelti iš lovos, sielai likdavus

miegoti, apie varginantį mūšį su savimi pačia, kad būtų normalia žmona ir motina. Žinojome, lyg būtume psichiatrai, nusimanantys apie pavadinimo neturintį negalavimą, mano tyliai vadinamą šešėlių liga. Tuo mama buvo didžiąją metų dalį – ne kažin kuo daugiau nei šešėlis, menkas gyvenimo, iš kurio sklido bejėgiški gestai, veiksmai ir žodžiai, dvelksmas. Mūsų dievinamas šešėlis, kuriam troškome įkvėpti stiprybės.

Visuomet savęs klausiau, ar mano gyvenimas būtų buvęs kitoks, jeigu mama nebūtų sirgusi depresija. Manau, kad taip. Galbūt jos įsčiose neuronai būtų susiformavę kitaip, jų jungtys būtų buvusios kitokios, hormonai ir proteinai būtų tekėję kitu ritmu. Galbūt, jeigu nuo mažens būčiau regėjusi ją besijuokiančią ir šokančią, pasaulis man neatrodytų grėsmių kupina vieta. Gali būti, kad būčiau drąsi ir ryžtinga moteris. Nuotykių ieškotoja, pavyzdžiui, viena tų moterų, kurios dusdamos nuo deguonies trūkumo užkopia į Everestą, nuolatos rizikuojančių ne taip pastatyti koją ar nuslysti pirštais nuo uolos krašto ir nukristi į prarają, kiekviename žingsnyje žaidžiančių su gyvenimu, kažkas, kas gali nugalėti visus pavojus ir pasiekti viršūnę, aukščiausią vietą žemėje, ir stebėti mažytį pasaulį, nugalėtą gulintį po kojomis. Kvėpuodama smėliu ir karščiu būčiau perėjusi dykumas, naktimis prie laužo žiūrėdama į žvaigždes, jausdamasi nereikšminga ir rami toje begalybėje. Būčiau perėjusi džiungles grumdamasi su žemės vaisingumu, mėgaudamasi spalvomis ir garsais, pro begalinius lapus prasiskverbiančia šviesa, nepažįstamų paukščių giesmėmis, galingu koatų riaumojimu. Būčiau perėjusi ašigalius klausydamasi vėjų stūgavimo ir ledo girgždesio, neperkalbama ir pasitikinti savimi viduryje žiauraus ir gausa plūstančio nieko. Būčiau regėjusi žlugusių bevardžių civilizacijų griuvėsius, nežinomus gyvūnus, negirdėtos galios upes ir praeityje likusius dulkėtus ir nebylius miestus. Būčiau padariusi

daug darbų, išmokusi daug kalbų ir įgavusi mistinės išminties ir žinių apie daleles, energiją ir nepaprastą žvaigždynų judėjimą visatoje.

Tačiau gyvenau užsidariusi, nugrimzdusi į savo baimes, beveik bežadė ir kurčia, darydama viską, kad tik nereikėtų susidurti su nerimu dėl pokyčių, baime dėl pavojaus. Šalta ir išblyškusi kaip statula. Lyg mano kraujas būtų kietas. Nešvarūs akmens gabalai, kliudantys bet kokiam judesiui.

Dėl šios priežasties žaviuosi Sao. Nes ji sugebėjo išgyventi visa tai, ką aš uždusinau, užgesinau, laikiau uždengusi žemių sluoksniais. Taip, iš visų pasaulyje pažįstamų žmonių Sao yra ta, kuria labiausiai žaviuosi.

Sao

Karlina pagimdė Sao viena. Tai buvo jos antrasis gimdymas, toks greitas, toks staigus, kad nebuvo laiko ką nors perspėti. Ji tik pajuto drėgmę tarp kojų, stiprią, šiltą skysčių tėkmę, srūvančią oda iki grindų, ir svorį kažko kieto ir tvirto, kovojančio, kad galėtų ištrūkti iš jos pilvo. Gerai žinojo, kas vyksta. Vos spėjo pagriebti antklodę nuo varganos lovos ir pasitiesti po kojomis. Atsitūpė, stipriai pastūmė negarsiai surikdama, darkart pastūmė, du, tris kartus, ir prieš ją jau buvo naujagimis. Jis rangėsi tarsi vikšras, tvirtai suspaudęs kumštukus, desperatiškai mojuodamas jais ore, ir stengėsi atsimerkti tokiomis pastangomis, lyg bustų po labai ilgo miego. Kai jam tai pavyko, pradėjo verkti. Aštrus ir sausas klyksmas, užgožtas tuo metu virš namų ir kaimo pratrūkusio smarkaus liūties viesulo ūžesio.

Karlina su įniršiu įsikando bambagyslę, ir jai pavyko ją nutraukti. Po to luktelėjo, kol pasišalino placenta, tada įvyniojo kūnelį į švarią antklodės dalį ir išėjo į kelią. Nuo visą rytą spindėjusios saulės įkaitintos raudonos kalvų žemės kilo garas. Soduose nuo vėtros linko medžiai, lyg iš jos ir jos skausmo besityčiojančios dvasios. Basos kojos klimpo molyje. Tai ji prisimins ryškiausiai iš to ryto – savo lipnių ir lyg kruvinų kojų, sunkiai kylančių, kad vėl dingtų purve, vaizdą. Užtruko kelias ilgas minutes, kol pasiekė Žovitos namus aklinai uždarytomis durimis. Iš visų jėgų jas pastūmė.

Triukšmo ir rankose laikančios antklodę šlapios figūros įsiveržimo išgąsdinta, Žovita pašoko ant kojų. Ji visą rytą praleido sėdėdama savo supamojoje kėdėje, nupirktoje jai sūnaus Virgilijaus Vila da Ribeira Bravoje, kai prieš ketverius metus paskutinįkart ją lankė, ir laukdama, kol pagaliau pragiedrės. Atūžus lietų pilančiam pasatui ji nebegalėdavo likti prie namų durų rūkydama pypkę ir stebėdama, kaip lėtai auga pupelės ir pomidorai, kaip nuo medžio prie medžio skraidžioja paukščiai, kaip praeina paprastai ilgėliau pasišnekučiuoti sustojantys kaimynai, kaip triukšmingai žaidžia vaikai. Tada Žovita atsisėsdavo savo supamojoje kėdėje namo viduje ir pasinerdavo į melancholiją. Jai nepatiko lietus. Nuobodžiaudavo, nors žinojo, kad reikia dėkoti Aukščiausiajam už vandenį, leidžiantį toliau augti pupelėms ir pomidorams ir neišdžiūti Plikojo kalno šaltiniui, iš kurio visi gėrė. Žinojo, kad lietus yra gerai, tačiau nuobodžiaudavo viena supamojoje kėdėje, negalėdama su niekuo pasikalbėti nei pabarti vaikų, nei pinti dirbančių mamų mergaitėms kasų vis timptelėdama, kad jos anksti sužinotų, koks yra gyvenimas – visokių sielvartų ir skausmų kupeta: alkio skausmas tuščiuose viduriuose, sklindantis po visą kūną sausroms užsitęsus, ir nenumaldomai tvinksintis galvoje silpnumas, vienuolikos gimdymų skausmas, keturių vaikų mirčių ir septynių išvykimo į Europą, kad niekada iš ten nebegrįžtų, skausmas, prisigėrusių ir lazda besišvaistančių vyrų keliamas skausmas...

Jai nenusisekė su vyrais. Vienintelis geras buvo trečiasis, vargšas Sokratas, nuo saulėtekio iki saulėlydžio dirbęs prie vaisių ir žuvų, taip pat rūpinęsis sodu ir eidavęs melžti aukštai ant kalno po dracenomis pririštų ožkų, elgęsis su ja kaip su karaliene ir pakęsdavęs jos barnius ir išgėrinėjimus, ir daręs viską, ko paprašytas. „Eik atnešt vandens." Ir eidavo. „Pakasyk man nugarą." Ir kasydavo. „Suteik man malonumą šią naktį." Ir suteikdavo. O taip, malonumas, seksas, geismas ką nors stipriai apsikabinti ir jausti

jo prakaitą, akimirką pranykti iš šio pasaulio apakintai pasitenkinimo, nekreipiant dėmesio į verkiančius vaikus ar verdančius kukurūzus, ir jausti po visko ramybę, malonų kūno glebumą, stiprų protą užvaldantį džiugesį su trupinėliu toje šviesoje vibruojančio švelnumo.

Sokratas čia taip pat buvo geresnis nei kiti, nes jam nebuvo sunku daryti viską, ko tik ji panorėdavo, priešingai nei kiti, kurie rūpindavosi tik savimi pačiais ir palikdavo ją vieną ieškoti pasitenkinimo. Tačiau Sokratas mirė prieš daug metų. Užmigo vieną naktį visiems laikams, prakeiktasis, prieš įkopdamas į penktą dešimtį. Kartą per savaitę, kiekvieną pirmadienį, ji eidavo į kapines jo aplankyti. Plaudavo jo antkapį. Paprastai nešdavo jam taip patikdavusių raudūnių šakeles, žydinčias lyg raudonos liepsnos. Ir visada jį ilgai bardavo, panašiai kaip geriausiais jų bendro gyvenimo laikais, kad taip anksti numirė. Ir kad nesivargintų sugrįžti.

Žovita, paveldėjusi iš mamos prievolę aptvarkyti visus mirusiuosius kaime ir užspausti jiems akis, daug žinanti apie gyvenimą šiapus ir anapus, buvo įsitikinusi, kad žmonės miršta, kai to užsinori. Taip pat ir vaikai. Žinoma, niekas garsiai nesakydavo, kad nori mirti. Dauguma žmonių to net patys nesuprasdavo. Tačiau dvasios, kurių visi turėdavo savo galvose, kartais tapdavo piktavalės ir pavydėdamos gyvųjų laimės vis šnibždėdavo jiems į ausį, kol juos įtikindavo: „Nagi, jau einam iš čia, jau pagyvenai pakankamai. Kam dar čia užsibūti, jeigu belieka tik kentėti negandas?“ Ir jeigu žmogus nebūdavo pakankamai atidus nepaliaujamiems tų balsų įtikinėjimams arba pakankamai stiprus jiems atsispirti, leisdavosi suvedžiojamas pats to nesuprasdamas. Ir tuomet numirdavo. Ji pati daugelį kartų girdėjo dvasias šaukiant. Tačiau dar nebuvo pasiruošusi išeiti į kitą pasaulį. Ir ne todėl, kad būtų itin prisirišusi prie gyvenimo, kuris jai atrodė menkavertis – ypač nuo tada, kai nebeturėjo kūno, kuriuo galėtų mėgautis, – bet todėl,

kad nebuvo tikra, ar yra užsitarnavusi dangų, ar Aukščiausiasis ją pasiųs į skaistyklą. Į pragarą – ne, šitai ji tikrai žinojo. Nepadarė nieko, kad nusipelnytų amžinai virti katile kentėdama begalinius skausmus. Galų gale, gerai rūpinosi savo vaikais, visados laikydavo namus švarius ir gerais laikais pasidalindavo maistu su kuriuo nors iš kaime pasirodydavusių vargingųjų, kartkartėmis bėgančių nuo sausros vienoje ar kitoje salos dalyje. Tačiau nebuvo ir perdėtai dorybinga: pernelyg dažnai pasigerdavo nuo didelių cukranendrių degtinės maukų, kurie šildydavo kūną ir paversdavo ją laukine priversdami šokti tarsi apsėstąją arba mušti vaikus, arba išsitiesti ant grindų, arba daužyti daiktus be jokios priežasties. Ir dar jai taip patikęs seksas. Būdama jauna, be savo trijų vyrų, kurį laiką turėjo daug meilužių, kai kurie iš jų buvo netgi vedę – akimirką geidžiami kūnai, su kuriais susitikdavo paslapčia už pakrantėn besileidžiančio kelio krūmynų arba už Plikojo kalno koplyčios. Ir ji turėjo būti tikrai nuodėminga, kad išdrįstų sugulti su vyrais tiesiai už Nekaltosios Mergelės atvaizdo.

Nežinojo, ar Visagalis jai atleis už visa tai. Jai einant išpažinties ir pradėjus spausti kunigą, kad šis užtikrintų jai kelią į dangų, pastarasis sakydavo, kad nesą lengva žinoti tokiu atveju, kaip josios. Turėdama tiek geidulių, ji padarė mirtiną nuodėmę ir viskas priklausys nuo Dievo nuotaikos tą dieną, kai ji atsidurs priešais Jį. Nes Dievui taip pat būna gerų ir blogų dienų. Argi knygos nepasakoja, kad sukūręs pasaulį, po tokio varginančio darbo, turėjo pailsėti? Taigi taip pat turėjo būti dienų, kai būdavo pavargęs, nuobodžiaujantis arba jam įkyrėdavusi amžinybė. Ir būdavo gailestingas pagal nuotaiką. Taigi jos atvejis priklausė nuo sėkmės. Ir mintis, kad sėkmė pasisuks skaistyklos link, ją labai gąsdino. Įsivaizdavo ją kaip labai tamsią vietą, kur visą laiką lyja, kulkšnis siekia vanduo, pučia vėjas ir smelkia šaltis – ji visiškai netroško galų gale atsidurti tokioje vietoje. Žinoma, iš skaistyklos galima

ištrūkti, bet reikėjo, kad už tave daug melstųsi. O kas melsis už ją? Neturėjo pinigų, kad galėtų užsipirkti bent dešimtį Mišių, kurios užtikrintų išganymą, kaip girdėjo darant turtinguosius. O dėl jos vaikų, tai ji labai abejojo, kad dabar, būdami Europoje ir turėdami tiek daiktų, mašinų, butų ir netgi daugybę batų porų, keičiamų pagal orą arba pagal aprangą, jie prisimintų Dievą ir eitų į bažnyčią melstis. Jie net neprisimindavo jos, tik per Kalėdas parašydavo trumpus laiškelius, kuriuos perskaitydavo kuris nors iš mokyklą lankiusių kaimynų; keturi iš vaikų taip ir nepasirodė Žaliajame Kyšulyje. Ne, savo vaikais ji negalėjo pasitikėti.

Vienintelis dalykas, ką galėjo padaryti, tai gyventi kuo ilgiau be alkoholio ir be sekso, tikėdamasi, kad nusišypsos laimė ir Dievas pamirš jos buvusį gyvenimą. Kai pasaulyje tiek žmonių, labai mažai tikėtina, kad Aukščiausiasis viską prisimintų. Jei nugyvens paskutinius savo metus skaisčiai ir blaiviai ir tokia stos prieš Jį, apsimesdama, jog visada taip elgėsi, labai galimas daiktas, kad ja bus patikėta. Dėl visa ko, visada perspėdavo motiną apie savo ketinimus:

– Pasakyk savo draugams, kad paliktų mane ramybėje, kad nekreipsiu į juos jokio dėmesio ir kad neketinu numirti, kol to pati nepanorėsiu, ne jie. Kaip tu padarei.

Motina visada grįždavo naktimis per jaunatį. Įžengdavo pro duris vilkėdama raudona suknele, ta pačia, kurią metų metus vilkdavosi kiekvieną sekmadienį ir su kuria buvo palaidota, su dideliais sijono raukiniais ir apie plačią iškirptę išsiuvinėtomis gėlėmis. Sustodavo prie lovos kojūgalio ir ilgai į ją žiūrėdavo. Jos ilgai laukusi Žovita apsimesdavo mieganti, kad suteiktų jai tą malonumą, paskui lėtai atsimerkdavo ir pradėdavo su ja kalbėtis:

– Labas, mama. Kaip ten viskas? Čia viskas gerai. Buvo labai karšta, bet man karštis, žinot, netrukdo. Blogai tik, kad dantį skauda. Turėsiu vykti pas dantistą į Vilą, bet laukiu, kol gausiu pi-

nigų iš Europos, nes beveik nieko nebeliko. Ką gi, maistui – taip, vis dar turiu, nesirūpinkit. Užvakar Karlina man atnešė gerą karosą. Paruošiau su bulvėmis, paprikomis ir pomidorais, ir lauro lapais, kaip ruošdavot jūs. Žuvis buvo išties gardi. Jau seniai buvau valgiusi karoso, žmonės sako, kad jų vis mažiau ir dabar labai sunku sužvejoti. Bet buvo labai didelė audra ir greičiausiai daug jų susibūrė arti pakrantės, kur saugiau, nes Karlina sakė, kad daug prižvejojo. Ar pamenat, kaip jums patikdavo karosai, mama?.. Beveik nepalikdavot mums nė paragauti, suvalgydavot viską... Paulinos vaikas, mažasis, labai sirgo praeitą mėnesį po jūsų apsilankymo. Pakilo baisus karštis, ir vidury nakties Paulina išsinešė jį ant rankų į Fažą pas daktarą. Neįsivaizduoju, kaip pajėgė. Tiek kilometrų šitais Dievo keleliais, tamsoje, dar tas skardis pašonėje... Naktis buvo labai juoda, vargšė vos neužsimušė kelis kartus nieko nematydama. Grįžo kruvinomis, nudraskytomis kojomis, po to kelias dienas tvarstėm. Bet jai pavyko išgelbėti vaiką daktaro duotais vaistais. Ačiū Dievui, nes jeigu ne, iš Europos grįžęs vyras būtų užmušęs... Penkios mergaitės, o šitas – vienintelis berniukas. Vyras galvą dėl jo pametęs, sako, kad išsiveš į Italiją žaisti futbolo ir kad bus labai turtingi... Jau išeinat, mama? Žiūrėkit savęs. Iki greito. Ir pasakykit kitiems, kad nesivargintų čia eidami, kad nekreipsiu į juos dėmesio...

Motina nekalbėdavo. Tiktai žiūrėdavo į ją, labai rimta, atidžiai klausydamasi, ką Žovita pasakoja. Tačiau pati neištardavo nė žodžio, tarsi mirtis kartu su kraujo pulsavimu jai būtų išplėšusi ir balsą. Jos dukrą tai vedė iš proto. Dvasios paprastai daug kalbėdavosi su gyvaisiais. O per tuos pokalbius patardavo ir įspėdavo, kas nutiks. Jos pačios motina visą gyvenimą žinodavo, kas bloga atsitiks, žinodavo apie savo artimųjų ir netgi kaimynų mirtį prieš jai ateinant iš ją dažnai lankančių dvasių, kurios viską papasakodavo, kad ji išvengtų nelaimių, kartais – kad iš anksto žinotų ir būtų

pasiruošusi. Bet dėl kažkokios Žovitai nesuprantamos priežasties anapusiniame pasaulyje ji liko nebyli. Galbūt todėl, kad šiame labai daug kalbėjo, pernelyg daug, be paliovos liežuvavo leisdama paskalas apie vienus ir kitus, atskleisdama visas įmanomas smulkmenas, netgi intymiausias paslaptis, patirtas iš dvasių naktimis, ta tyla buvo Dievo jai skirta savita bausmė už nekuklumą.

Jai būtų labai patikę, jeigu motina būtų su ja kalbėjusi ir pranešusi apie laukiančius įvykius. Būtų išvengusi daug kančių. Būtų iš anksto žinojusi apie sausramečius ir kiek įmanoma kaupusi maisto atsargų, kad nereikėtų kentėti siaubingų bado laikotarpių. Būtų buvusi perspėta apie Sokrato mirtį ir nebūtų rėkusi kaip išprotėjusi iš krūtinės besiveržiančia širdimi, kai staiga sugriuvo gyvenimas, tą rytą radus jį sustingusį ir šaltą. Būtų žinojusi, kad kiti vyrai ją dažnai be gailesčio muš, ir greičiausiai nebūtų su jais suėjusi. O jeigu taip ir būtų nutikę, būtų elgusis su jais kitaip. Būtų buvusi perspėta, kad ji bus palikta su visais vaikais, ir nebūtų tiek kartų pastojusi. Pirmasis ją paliko kaip tik dėl to, kad įgriso ta vaikų erzelynė, ir išsinešdino su labai jauna mergina. Antrasis dingo, nes jai pačiai nusibodo jo žiaurus elgesys ir vieną naktį, palaukusi tamsoje su peiliu rankoje, kol jis pasirodys kaip visada girtas lyg pėdas ir pravirkdys vaikus, pažadinęs juos savo riksmais dar nepradėjęs muštis, šoko prieš jį ir tarp daugybės nepavykusių smūgių dukart suvarė peilį jam į petį. Išlėkė iš namų staugdamas ir taškydamas kraują, ir daugiau ji jo niekada nebematė.

Tuomet ji turėjo aštuonis vaikus – du jau buvo pasimirę, nes ji neišgalėjo sumokėti daktarui, kad jais pasirūpintų, kai sirgo, – ir buvo pratusi sunkiai dirbti, kad juos išmaitintų. Kiekvieną rytą auštant pririnkdavo milžinišką pintinę vaisių ir daržovių iš savo pačios ir iš kaimynų sodų – prisikraudavo gvajavų, mangų, papajų, salotų, pomidorų ar aitriųjų paprikų. Užsikeldavo pintinę ant galvos ir, ar spigintų saulė, ar lytų, kiek galėdama greičiau

nueidavo šešis ją nuo pakrantės skyrusius kilometrus jausdama, kaip prekių svoris persmelkia kaukolę ir stuburą ją slėgdamas, darydamas vis mažesnę, kol galiausiai pasiekdavo Karvueirą susitraukusi ir persunkta prakaito arba liūties. Parduodavo produktus aikštėje, atsirėmusi į bažnyčios pastogę, saugančią nuo vėjo ir nuo plieskiančios vidurdienio saulės. Tai buvo vienintelė jai patinkanti darbo dalis: moterys prieidavo ir apie daug ką papasakodavo, susakydavo visas kaimo paskalas. Valandų valandas jos kalbėdavosi apie įvairius dalykus: apie vyrus ir vaikus, ir drabužius, ir virtuvės receptus, geromis akimirkomis juokdamosi ir verkdamos dėl nutrūkusių meilių ar mirusių šeimynykščių.

Paskui, vidurdienį, pintinei ištuštėjus, žvejų laivams grįžus į uostą ir suskambus švilpukams, ji eidavo prie molo ir pirkdavo žuvis: sardines, aštuonkojus, kalmarus, tuno gabalus, iš naujo užsikeldavo pintinę ant galvos, kad kankinama dusulio priepuolių ir dejuodama pakiltų ilgu keliu iki kaimo, iš kur atėjo.

Uoste ir susipažino su Sokratu. Jis plaukiojo valtimi, vardu „Mylimoji", nudažyta raudonai ir žaliai. Pavadinimas pasirodė besąs pranašingas. Nuo tada, kai jis ten atvyko iš gretimos salos, visados ją stebėdavo, nors ir nieko nesakydavo. Ją traukė tas žemas ir tvirtas vyras maža galva, storomis lūpomis ir šiek tiek įkypomis spindinčiomis akimis, lyg dviem žėrinčiom žarijom veide, ir ji greitai pradėjo jam šypsotis. Vieną dieną jis pasisiūlė ją palydėti ir paėjėjo su ja iki Keimados aukštumos. Papasakojo savo gyvenimą. Gimė San Visentėje ir nuo dvylikos metų buvo žvejys. Turėjo tik vieną moterį, bet nutiko didžiulė nelaimė. Jie negalėjo turėti vaikų. Bandė daugelį metų, tačiau negalėjo nieko padaryti. Ji liko viduje tuščia, išdžiūvusi ir užgesusi, stebėdama, kaip draugėms ir kaimynėms gimsta vienas vaikas po kito. Jautėsi taip, lyg nebūtų tikra moteris – taip sakydavo. Manė, kad jos kūnas, nepagimdęs ir nepalikęs pasaulyje būrio palikuonių – berniukų,

kurie emigruotų, siųstų pinigų ir gyventų geriau nei jie, dailių ir džiaugsmingų merginų, kurios rūpintųsi jais pasenusiais ir dosniai pabertų anūkų, – yra bevertis.

Padarė viską, ką galėjo. Netgi basomis šešias dienas ėjo iki Šventosios Liucijos koplyčios ir miegojo po žvaigždėmis. Po šventosios kojomis padėjo Mindele pirktą kūdikio formos lėlytę, kelis kartus sukalbėjo visas žinomas maldas ir atsigėrė už bažnytėlės trykštančio šaltinio vandens, stebuklingai maitinančio palmių giraitę viduryje lavos dykumos. Visi sakydavo, kad iki Šventosios Liucijos nukeliavusi ir visus ritualus atlikusi moteris iškart pastojanti. Tačiau jiems tikriausiai kažkas nenusisekė, nes negalėjo nieko padaryti. Tuomet jie griebėsi raganysčių. Persikėlė į Krakinją, kur gyveno plačiai pagarsėjusi sena kerėtoja. Jiems tai kainavo įspūdingą sumą, visą mėnesio žvejybos uždarbį. Jo žmona turėjo nukirsti gaidį, o po to išsitepti krauju visą kūną ir tąsoma šleikštulio laižyti širdį, kol senė šnibždėjo paslaptingus žodžius ir kartkartėmis kažką surikdavo. Tada užsidegė pypkę ir ėmė aplink leisti dūmus atidžiai juos stebėdama. Ji sakė, kad Marijos kanalai buvo užsikimšę visokiu purvu, bet dabar yra švarūs, ir kad jiems gims šeši vaikai, keturios mergaitės ir du berniukai, ir kad visiems bus skirtas sėkmingas gyvenimas.

Jie grįžo į kaimą kupini vilčių, įsitikinę, kad toji pranašystė išsipildys. Bet praėjo dveji metai ir nieko neįvyko. Marija darėsi vis liūdnesnė. Jis bandė ją įtikinti, kad tai, jog jie neturi vaikų, nėra taip jau blogai. Jam iš tiesų rūpėję tik būti su ja, ir jis liksiąs šalia jos, nepaisant nieko. Netgi daugybę kartų kartojo, kad taip net gal ir geriau. Jie išsilaisvino iš begalės problemų ir vergystės. Galėjo daryti, ką panorėję, kartu ir vieni. Tačiau viskas buvo veltui. Vieną dieną Marija neatsikėlė iš lovos. Jai nieko neskaudėjo. Tiesiog sakė neturinti jėgų atsistoti ant kojų. Po dviejų savaičių jau buvo mirusi. Jis manė, kad iš liūdesio, nors jos apžiūrėti atvy-

kęs gydytojas nustatė, jog jai kiaušidžių vėžys. Antrai apžiūrai jie neturėjo pinigų.

Po Marijos mirties jis persikėlė į San Nikolau, nes San Visentėje buvo pernelyg daug prisiminimų ir jis nenorėjo gyventi kamuojamas ilgesio, kaip be šeimininko likęs šuva, šniukštinėjantis namų duris ir kelius su pranykusiais pėdsakais. Kaip ir dauguma jo brolių ir draugų, galvojo išvykti į Europą, bet tam buvo pernelyg vangus: reikėjo įdėti daug pastangų, reikėjo gauti leidimą, sutaupyti pinigų, susirasti darbą, išmokti naują kalbą, priprasti prie naujų papročių... Jis priklausė Žaliajam Kyšuliui ir norėjo numirti kvėpuodamas jo oru, stebėdamas skaidrų dangų ir nepaprastai žalią jūrą, ir tokias moteris, kaip ji, kokių nebuvo niekur kitur pasaulyje... (Žovita nusišypsojo ir nusivaipė lyg maža mergaitė.) Dabar jis ieškojo šeimos, geros žmonos ir triukšmingų bei linksmų vaikų. Jam patiko triukšmadariai, kupini neišsemiamo džiaugsmo vaikai.

– O tu turi šeimą?

– Aštuonis vaikus. Patikėk, jie kelia daug triukšmo. Tau jie patiktų!

– O vyro neturi?

– Paskutinysis išėjo prieš mėnesių mėnesius.

– Nori, kad pasilikčiau su tavimi? Mesčiau žvejybą ir dirbčiau laukuose, ir rūpinčiausi tavimi ir vaikais.

Žovita įsivaizdavo tą vyrą savo gyvenime, kad gulasi su juo naktimis ir pasikliauna jo stipriomis rankomis sode bei tvarkantis namuose, ir toji mintis jai staiga nušvietė ateitį, jau ėmusią rodytis vis tamsesne, daug dirbant ir teturint tiek mažai malonumo. Tačiau jo nepažinojo, privalėjo būti atsargi. Galbūt jis melavo ir bandė ją suvedžioti, kad vėliau galėtų blogai su ja elgtis, kaip visi kiti.

– Bet aš tavęs nepažįstu!

– Pažįsti. Nėra ką daugiau pažinti. Negeriu ir nemušu moterų. Esu geras darbininkas ir neišlaidauju. Tai viskas.

– Ir aš tau patinku?

– Labai. Nuo tada, kai tave pamačiau pirmą kartą. Man patinka tavo klubai ir duobutė, susiformuojanti tau po kaklu, ir tvirta, akiplėšiška laikysena kalbant su žvejais, lyg gerai žinotum, ką išsineši rankose...

Žovita nusijuokė: tas vyras ją perprato iš pirmo žvilgsnio, ir atrodė, kad pripažįsta tokią, kokia yra. Nusprendė surizikuoti.

– Gerai. Ateik, kai galėsi mesti darbą. Pabandysim. O dabar eik atgal. Nenoriu, kad mano vaikai tave pamatytų prieš papasakojant apie tave.

Taip atėjo Sokratas. Ir kartu su juo – geriausi laikai jos gyvenime. Metai, kai turėjo gerą ir paprastą vyrą tik sau pačiai. Tarsi stebuklą. Netgi galėjo liautis dirbusi. Tas skausmingas vargas su vaisiais ir žuvimis dingo iš jos gyvenimo, kaip lietaus vanduo išnyksta nuo žemės paviršiaus suspindus saulei. Tuo užsiėmė Sokratas, taip pat jis rūpinosi sodu, pradėjusiu duoti keliskart daugiau vaisių. Jis buvo jos saulė.

Jam mirus jau buvo pernelyg sena, kad vėl leistųsi keliu į Karvueirą su visa ta našta ant galvos. Vyriausieji vaikai išvyko į Portugaliją ir Italiją ir jai siuntė pakankamai pinigų, kad galėtų pragyventi. Nusprendė likti namie rūkyti pypkės ir prie durų stebėti augant pupeles ir pomidorus. Klajojančioje parduotuvėje ją pakeitė Karlina.

Tuomet Karlinai buvo dvidešimt ir ji turėjo labai mažą vaikiuką. Tėvas išvyko į Europą palikęs juos vienu du kaime, kuriame neseniai įsikūrė ir neturėjo jokių artimųjų. Pradžioje juos pasiekė pora laiškų ir šiek tiek pinigų. O paskui nieko. Ėjo mėnesiai, o ji nežinojo, ar jis gyvas, ar miręs, kol kažkas, vykęs ten praleisti atostogų, papasakojo, kad matė jį Milane, kad dirba fabrike ir apsigyveno su kita moterimi. Karlina jo nesiilgėjo, nors prakeikė, kad paliko ją su naujagimiu, ir jam linkėjo, kad visi jo vaikai, ku-

riuos jau turėjo ir kurių dar turės, galiausiai atsuktų jam nugarą. Kad liktų vienišas, kai pasens. Kad mirtų vienas ir vargeta – to jis ir nusipelnė.

Jos laimei, tai buvo tuomet, kai Sokratą vieną naktį ištiko tylus širdies smūgis, ar kas tai būtų buvę, ir jį pasiėmė. Kažkas turėjo pasirūpinti atnešti žuvų į kaimą ir nuvežti į pakrantę vaisius, taigi ji nusprendė tuo užsiimti. Užsikėlė pintinę ant galvos ir įprato, kaip anksčiau Žovita, kasdien nueiti dvylika kilometrų pirmyn ir atgal tamsiais akmenimis ir raudona žeme, be jokio medelio, kuris pakeliui ją paslėptų nuo saulės ar liūties, su žemumoje lyg sidabrinis daiktas blizgančia jūra, kaskart vis didesne, vis gyvesne ir vis garsiau ūžiančia.

Kaip ir Žovitai, jai patiko aikštės šurmulys, prieinančių pasižiūrėti ir nueinančių moterų šmaižiojimas plepant ir perkant, konkuravimas su kitomis pardavėjomis, su kuriomis rėkaudamos pešdavosi, jei kuri nors įsiterpdavo netinkamu laiku ir pernelyg nuleisdavo kainas, taip pat ir fiziškai, nors tos muštynės, niekada nenueidavusios toliau plaukų patampymo ir greitų spyrių, būdavo tuojau minios nutraukiamos ir kovotojos laikomos toli viena nuo kitos, kol berėkaujant išgaruodavo pyktis. Prieš kelias minutes pernelyg pigiai savo prekes siūliusi daržovių pardavėja galiausiai pakeldavo kainą, o kitos savo produktų kainą šiek tiek nuleisdavo ir viskas vėl būdavo po senovei – moterys plazdėdavo aplink suknelėmis, tarsi spalvotos šokančios dėmelės, vaikai žaisdavo ir lakstydavo iš vieno aikštės galo į kitą. Ir aikštę išdrįsdavo kirsti vos keli vyrai, beveik visada įsibaiminę prieš tą moterišką galią, užėmusią, atrodo, kelioms valandoms visą erdvę, juos atstumiančią ir atitolinančią nuo juoko, plepalų, pilnų krūtų įsikibusių žindomų kūdikių pasaulio, nuo to kvapų ir skonių, vėliau kantriai ir magiškai maišomų puoduose per kasdienį ugnies ritualą, kurio žynėmis jos buvo, parado.

Jai pradėjus dirbti Eraklijus buvo viso labo septynių mėnesių. Nešdavosi jį ant nugaros, įvyniotą į didelę skarą, ramų, supamą mamos lingavimo ilgame kelyje. Tačiau savaitė po savaitės jis vis sunkėjo. O pradėjęs vaikščioti tapo tikra bėda. Buvo išdykęs ir nuotykių ieškantis vaikas, visiškai nieko nebijantis. Gerą kelio galą nenustodavo spardęsis, mojavęs rankomis ir verkšlenęs, spirdavosi eiti pats, kol galiausiai užmigdavo. Bet tik priėjus pirmuosius namus pabusdavo, tarsi net ir per miegus būtų sekęs kelią. Aikštėje nelikdavo nieko kita, kaip jį paleisti, ir jis lakstydavo nuo vieno aikštės krašto iki kito, sekiodamas vyresnius vaikus, jį stumdančius ir paliekančius vieną, arba atsisėsdavo žaisti su kitais savo amžiaus vaikais, mėtydavo į juos akmenis ir kandžiodavo, kol motinos juos kuriam laikui išskirdavo. Karlinai tas lakstymas labai apsunkindavo darbą. Visą laiką turėjo jį stebėti, kartais prarasdavo kokią nors pirkėją, kol juo rūpindavosi. Tačiau nenorėjo jo palikti kaime. Kai kurios kaimynės siūlėsi jį prižiūrėti mainais už kelias žuvies porcijas. Bet ji atsisakė. Nepaisant visų sunkumų, jai patiko jausti jį šalia, girdėti jo sunkiai tariamus žodžius, pajusti, kaip jis užmiega ant jos nugaros, leisdamas miegui praryti jo kaprizus. Jai atrodė, kad kol jie kartu, abu yra saugūs. Tarsi būtų saugoję vienas kitą. Bijojo jį palikti vieną, lyg tada jam galėtų nutikti kas nors bloga. Kartais, grįžtant namo, stebėdavo, kaip jis miega, ir ją apimdavo tokia neapsakoma baimė, kelioms akimirkoms sugniaužianti skrandį. Lyg būtų girdėjusi jau vaikui į ausį šnibždančių ir jį kviečiančių dvasių balsus.

Katastrofa įvyko sekmadienį, kai visi kaimynai buvo Mišiose Plikojo kalno koplyčioje. Kunigas progiesmiais kalbėjo nežinoma kalba, lotynų ir kreolų kalbų mišiniu, ir jie atsakinėjo taip pat. Musės zvimbė po visą bažnyčią ir noriai tūpė ant saulės spindulių nušviestos šventojo Antano nosies. Tarp giesmių ir maldų girdė-

josi, kaip šūkauja mažieji, dar Pirmosios komunijos nepriėmę ir visada lauke likdavę vaikai, prižiūrimi vienos iš vyresnių mergaičių, atleidžiamų tam kartui nuo Mišių prievolės. Motinos pajuto, kad per „Tėve mūsų" jų nebesigirdi. Greičiausiai buvo nubėgę ieškoti pramogų. Pačių neklusniausių vaikų motinos sunerimo. Bet neišdrįso išeiti, nes tėvas Virgilijus labai pykdavo, jeigu kas nors išeidavo per liturgiją, visai nesvarbu, kokia būtų priežastis.

Karlina stengėsi melstis toliau. Bet po kelių minučių turėjo nustoti. Atrodė, kad ją traukia paslaptinga jėga, tarsi iš dangaus nusileidusi keista energija, verčianti įsitempti lyg gyvūną, juntantį, kad tuojau bus užpultas. Žinojo, kad kažkas turėjo nutikti Eraklijui. Prasibrovė pro moterų būrį, trukdantį išeiti iš suolo, ir metėsi prie durų – kunigas taip pat nustojo melstis ir stebėjo jos veiksmus pakeltais antakiais.

Pasiekusi mažytę aikštelę už koplyčios pamatė, kaip bėgdama lyg išprotėjusi artinasi tą dieną mažuosius prižiūrėjusi mergaitė.

– Gelbėkit! Gelbėkit! – šaukė.

– Eraklijus?.. Kas jam nutiko? Kur jis yra?

Bet mergaitė nieko nepasakė. Tik paėmė ją už rankos ir nusitempė prie uolėto kalno, kylančio už bažnyčios. Jos ėmė ropštis tarp akmenų. Visi kaimynai, net ir kunigas, nutraukė Mišias išgirdę riksmus, ir kai kurie jau sekė paskui jas. Nepaisant minios, tvyrojo keista tyla. Tik girdėjosi didelių juodaplunksnių, skraidančių aukštai virš kalno, lyg būtų ruošęsi žygiui, paukščių klyksmai. Ir beveik uždususios Karlinos šnopavimas.

Ji padarė lankstą aplink didžiulį juodą, netvirtai stovintį akmenį, kuris, atrodė, bet kurią akimirką gali nugriūti. Ten, kitoje pusėje, ant raudonos žemės, kniūbsčias gulėjo Eraklijus. Karlina prisiartino prie jo dabar jau labai lėtai. Apgręžė jį. Vaikas buvo visas žemėtas, žemių buvo net atmerktose akyse, žvelgiančiose sustingusiu žvilgsniu į vieną tašką danguje. Nebuvo jokių žaizdų,

nei kraujo dėmių, netgi jokio įbrėžimo. Tačiau jis nekvėpavo – smūgis nukritus nuo uolos buvo siaubingas: jis sutrupino mažytį kūnelį ir sudraskė iš vidaus tarsi gležną vaisių, nukritusį aukštai iš medžio ir sutrūkusį nuo smūgio į žemę.

Po trijų dienų Karlina grįžo į darbą pajuodusiais nuo nemigos paakiais, netekusi tvirtumo ir pasitikėjimo savimi. Priėmusi savo klienčių, jau žinojusių, kas nutiko, bučinius ir užuojautą, pardavusi visus vaisius ir žalumynus, vietoj uosto pasuko į smuklę. Joje sėdintys triukšmingi ir įsilinksminę vyrai akimirką nutilo ir piktai sužiuro į ją, suraukdami antakius, šnibždėdamiesi tarpusavyje, smerkdami moterį, išdrįsusią užeiti į tokią vietą ir dar, kad ją griausmas, vieną. Tačiau ji visus pasitiko tokiu akiplėšiškumą ir nepriklausomybę spinduliuojančiu žvilgsniu, kad greitai visi ją paliko ramybėje ir vėl pasinėrė į savo pokalbius, gėrimus ir aurilį*, atsukdami nugaras moteriai, greičiausiai beprotei, į kurią nusprendė nekreipti dėmesio. Ji paprašė cukranendrių degtinės. Po to dar. Ir dar. Troško ištrūkti iš savęs pačios, paskęsti girtume, pasiekti, kad užmaršties ir lengvumo debesis užklotų visą skausmą, nepaliaujamai traukusį į juodąją gyvenimo pusę, į tamsią ir gličią erdvę, kurios net negalėjai pavadinti gyvenimu, viso labo mimikų ir judesių suma: žingsniuojančios kojos, kvėpuojantys plaučiai, jos nedominančius žodžius tarianti burna ir nepakenčiamas slogulys, su kuriuo keldavosi, guldavosi ir vaikščiodavo po šią žemę apsimesdama, kad jai rūpi, kas vyksta aplink, kad vis dar tiki maldomis ir dieviškuoju gailesčiu ir kad pajėgs susikurti ateitį pamiršusi mažą karstelį, paprastą medinį kryželį virš nedidelio žemės kauburėlio, kur amžinai ilsisi Eraklijus. Ilsisi?

* Iš Vakarų Afrikos kilęs stalo žaidimas, žaidžiamas poromis. (Čia ir toliau – vert. past.)

Išleido visus ryte uždirbtus pinigus. Po penktos grogo stiklinės nebeprisiminė savo vardo. Liko sėdėti prie to paties stalo siūbuodama viršutine kūno dalimi, išskėtusi kojas, virš nuostabių krūtų prasiskleidusia iškirpte, skreite paklydusiomis rankomis ir tuščiu, padūmavusiu, lyg iš vandens ištrauktos dūstančios žuvies, žvilgsniu.

Užeigoje nieko nebeliko. Visi lankytojai ėjo pietauti pakeliui nužvelgdami ją su panieka, garsiai kvatodami ir laidydami šiurkščius juokelius, į kuriuos ji nekreipė jokio dėmesio. Priėjo smuklininkas. Tai buvo stambus ir nešvarus vyras, trenkiantis alkoholiu ir actu, su kuriuo ruošė žuvis, trindamas nešvariu skuduru valė barą ir stalus. Jam krito į akį toji moteris, po plona suknele išryškėjančiais speneliais ir apvalainomis kojomis, vos tik pamatė ją įeinant. Dabar, jai esant tokiai girtai, galbūt tikėjosi pasinaudoti situacija ir maloniai praleisti laiką.

– Kur gyveni? – paklausė.

Karlina nerangiu rankos mostu parodė į tolį.

– Jau uždarau. Pietų metas. Parsivesiu tave pas save.

Ji linktelėjo galvą.

Vyriškis nuėjo prie durų ir stumtelėjo jas šypsodamasis, jausdamas, kaip po lytį pradeda cirkuliuoti šiltas ir judrus kraujas. Po to prisiartino prie jos, apglėbė per liemenį ir kilstelėjęs padėjo užlipti laiptais viršun, iki kambario virš užeigos. Ten ją paguldė į nešvarią lovą, nusirengė, nutempė jai kelnaites ir su gyvulišku geidulingumu į ją įsiskverbė. Ji leido su ja daryti viską, tolima, išnykusi begalinėje girtumo priebėgoje, lyg šaltame urve, kur tik iš tolo atsklistų neaiškūs balsų ir atodūsių aidai.

Miegojo iki ryto. Atsibudusi nesuprato, kur yra. Šviesa jau skverbėsi pro langą, apšviesdama kambarį, kurio nepažinojo. Išgirdo gretimai gulinčio vyro knarkimą, pajuto klampų savo kūno glebumą. Ir tuomet išsigando. Staigiai atsisėdo lovoje ir kelias

sekundes stengėsi prisiminti. Paskutinis į galvą atėjęs vaizdinys buvo užeiga, visi tie ją stebintys vyrai, aitrus kvapas, sklindantis iš priešais ją stovinčios alkoholio stiklinės. Visa kita galėjo įsivaizduoti. Pažvelgė į toliau miegantį ir dvisų kvapą virš savęs skleidžiantį vyrą. Jautė norą vemti. Staiga, lyg šviesai nutviskus galvoje, prisiminė Eraklijų ir Keimadą, ir neparneštą žuvį. Ji labai lėtai, nekeldama triukšmo, atsikėlė ir išėjo atgal į kaimą, jausdama pasišlykštėjimą ir gėdą, ir naują skausmą, tyliai grįžusį tarsi gyvatė, atšliaužusį ir vėl ją visą apėmusį.

Po dviejų mėnesių, kai antrąkart nebebuvo mėnesinių, išbrinko krūtinė ir pradėjo nykti juosmuo pilvui ruošiantis brandinti vaisių, augantį jos viduje, suprato, kad yra nėščia. Nenorėjo to vaiko. Nenorėjo, kad kas nors pakeistų Eraklijaus odos kvapą, jo šveplavimą ir lyg saulė brėkštant užliedavusią šilumą. Taip pat nenorėjo dar vieno vaiko be tėvo. Tačiau jau buvo pernelyg vėlu. Neketino atsikratyti vaiku – kunigas sakydavo, kad abortą pasidariusios moterys keliauja tiesiai į pragarą be jokios vilties ištrūkti, – ir jai beliko tiktai ruoštis jį priimti. Dievas jai jį atsiuntė, ir tik Jis težino, kodėl.

Karlinai pasirodžius namuose su kojomis tekančiu krauju, susimaišiusiu su lietaus vandeniu, ir antklodės ryšuliu rankose, Žovita suprato, kad ji pagimdė. Tuojau pat išėjo į kiemą šilto vandens. Jai grįžus, moteris buvo atsigulusi lovoje. Šalia jos buvo verkianti ir besiblaškanti mergaitė. Žovita uždegė porą žvakių ir pirmiausia pasirūpino ja. Kruopščiai nuprausė, nušluostė rankšluosčiu ir atsargiai užrišo bambagyslę. Karlinai pasakė, kad jos dukra – tikra gražuolė, apvali kaip obuoliukas. Tačiau šioji liko gulėti susirietusi ant čiužinio, užmerktomis akimis, nenorėdama į kūdikį net žiūrėti. Jautė nepakenčiamą skausmą pilve, lyg ją būtų kas daužę kūju. Norėjo tiktai miegoti. Miegoti ilgai ir kad jai atsibudus mer-

gaitė būtų pradingusi. Nenorėjo, kad ji mirtų, šito netroško, tačiau norėjo, kad kas nors ją išsineštų, kas nors, neturintis vaikų ir ja pasirūpinsiantis. Ji negalėjo. Nebuvo pasiruošusi būti atsakinga už tą trapumą, ištverti priklausomybę nuo jos, būtinybę ją maitinti, prausti, nešiotis ant nugaros, mokyti pirmųjų žodžių, tvirtai laikyti už rankos jai pradėjus vaikščioti, saugoti, kad nenukristų nuo akmens, sutraiškyta ir negyva. Nenorėjo būti priversta sušvelnėti nuo nekalto džiaugsmo, greitai sprogsiančio joje šypsenomis, kuždesiais ir švelniomis glamonėmis.

Žovita susuko mergaitę į švarią seną paklodę ir nunešė į lovą. Padėjo ant motinos ir patraukė suknelę apnuogindama krūtinę. Atrodė, kad mergaitė suprato, ką turinti daryti. Smarkiai muistė galvą vis išsižiodama ir užsičiaupdama ir staiga, pastumta didelių senės rankų, lūpomis įsikibo krūties ir ėmė stipriai čiulpti. Jos akys buvo atmerktos, didelės, skvarbios, ir atrodė, jog žvilgsnis įsmeigtas tiesiai į nuliūdusias mamos akis, nusuktas į sieną, kad nereikėtų į ją žiūrėti.

Žovita atsisėdo ant lovos krašto.

– Dieve, mano! – sušuko. – Šitas vaikas nepaprastas. Tai bus labai stipri moteris. Labai stipri.

Drąsi mergaitė

Sao augo kaime. Karlina ją nešdavosi į Karvueirą tik kol žindė, iki jai suėjo šeši mėnesiai. Tai buvo rami, lyg suaugusysis, mergaitė, beveik nejudėdavo, kantriai laukdavo maitinimo laiko ir kol būdavo budri, atrodė, viską stebėdavo su begaliniu susidomėjimu, tačiau slėpdamasi po nebyliu šaltumu, lyg išties sektų jai svetimą elgseną ir stengtųsi ją perprasti. Nepaisant to, motinai ji trukdė. Jai atrodydavo, kad ant savo nugaros užsikelia beprotišką svorį, kad neša visą pasaulį, su visais jo karų ir taikos laikotarpiais, kažką visiškai jai svetimo, už ką ji nenorėjo būti atsakinga.

Kai tik jai pasirodė, kad mergaitė jau pakankamai stipri ir sveika, parašė vienai iš Portugalijoje gyvenančių Žovitos dukterų, įmetė į voką porą banknotų ir paprašė atsiųsti žindymo buteliuką. Jį gavusi be vargo pripratino vaiką iš jo gerti vandeniu skiestą ožkos pieną. Ir tuomet pasikalbėjo su sene:

– Man reikia, kad pabūtumėte su Sao, kol dirbsiu. Negaliu visą dieną vaikščioti ją užsikabinusi. Jūs žinot, ką tai reiškia, pati turėjot daug vaikų. Kasdien man vis labiau skauda nugarą. Ir kai reikia eiti, kraustausi iš proto. Teks paskui ją visur sekioti, negalėsiu aptarnauti pirkėjų. Jeigu man ją prižiūrėsit, kasdien nemokamai duosiu žuvies.

Žovitai pasirodė, kad tai geras pasiūlymas – galėjo pasilaikyti iš Europos siunčiamus pinigus vėl ateisiantiems blogiems laikams, nes buvo tikra, kad tokie bus. Vėl užeis sausra ir išdegins sodus.

Arba kartais iš Afrikos pučiantis atšiaurus vėjas, siautulingas ir deginantis, užgrius kaimą ir savo mirtina smėlio našta užklos pasėlius ir vaismedžius suniokodamas viską. Jos sūnūs ves žiaurias moteris, neleisiančias toliau padėti jų motinai, visiškai pamirštai šiame užkampyje prie vandenyno. O jos dukros bus paliktos vyrų, turės mokėti už savo vaikų mokslą ir gydytojo apžiūras jiems susirgus ir neturės nė vieno atliekamo cento. Ji privalėjo taupyti tam metui, kai liks viena ir sena, kai jai skaudės kaulus ir reikės vaistų, nes tuomet niekas jos neprisimins.

Be to, jai patiko toji nepriklausoma ir rami mergaitė ir visiškai nebuvo sunku ją prižiūrėti. Tačiau reikėjo pasistengti išgauti visą įmanomą naudą, tad apsimetė pasiūlymo atsisakanti:

– Negaliu. Nebe mano amžiuje prižiūrėti tokį mažą vaiką. Esu pernelyg sena, tuojau pat pavargstu. Tavo mergaitė po poros mėnesių pradės vaikščioti ir baigsis visa mano priežiūra. Ar įsivaizduoji mane sekiojančią paskui ją po kaimą?.. Mano nebe tas amžius!

Karlina ją atidžiai nužvelgė svarstydama. Ji galėjo būti maždaug šešiasdešimties. Buvo stora nuo tiek beveik nejudant išsėdėtų valandų. Tačiau buvo nepaprastai stiprios sveikatos – niekas neprisiminė matęs ją sergančią – ir vis dar turėjo skvarbų, energija ir tvirtybe trykštantį žvilgsnį. Ji gerai užaugino savo vaikus ir senasis potraukis prie alkoholio ir vyrų, rodėsi, metams bėgant išnyko. Karlinai atrodė, kad iš visų mergaitę galinčių prižiūrėti moterų ji yra pati tinkamiausia. Suprato, kad privalo derėtis ir pasiūlyti daugiau, nors tai jai ir reiškė nemažą nuostolį.

– Tūkstantis eskudų per savaitę ir žuvis.

Žovita apsimetė svarstanti įbedusi žvilgsnį į sodus kitoje kelio pusėje. Mažų geltonų čirškiančių paukštukų pulkas priskridęs bandė lesti gvajavas, kabančias jau švelniai rausva odele ant žvilgančių medelių, bet susidūręs su baidykle išsigandęs pakilo

sūkuriuodamas kalno link, kad po kelių minučių vėl sugrįžtų. Žovita norėjo juoktis – jai taip pat pavyko išgąsdinti Karliną ir įstumti ją į savo spąstus. Tūkstantis eskudų per savaitę ir dar žuvis – geras pasiūlymas. Bus nemažos santaupos ateičiai. O kartu ji prastums laiką prižiūrėdama Sao, pindama jai mažas kasytes ir ruošdama ateities kartėliams. Taip, ji priims pasiūlymą.

Taip Sao pasiliko su Žovita. Ilgam. Karlinai susipažinus su Italijoje gyvenančiu vyru, įkalbėjusiu ją susituokti ir išvykti kartu su juo į Europą, abi moterys sutarė, kad jau šešerių sulaukusiai mergaitei bus geriau pasilikti.

Buvo pačių įvairiausių priežasčių jos nesiimti su savimi: Italijoje žiemos būna labai šaltos. Sao atvykusi iškart turės pradėti lankyti mokyklą nemokėdama nė žodžio tos pragariškos kalbos. Ir, svarbiausia, motinai susiradus darbą nebus su kuo jos palikti. Karlina visus įtikinėjo šiais argumentais, lyg rodytų nepaprasto grožio audinį, kurio verte neįmanoma abejoti. Ji neliūdėjo – galų gale, tai mergaitei nejautė nieko ypatinga, apsiribojo mechanine ir šalta jos priežiūra naktimis, neliedama švelnumo, nesiglausdama prie jos ir nepatirdama stipraus priklausomybės jausmo, jungusio ją su Eraklijumi, antplūdžių. Širdies gilumoje mąstė, kad gyvenimas jai buvo dosnus po sūnaus mirties ir neleisdamas mylėti Sao išlaisvino ją nuo išsiskyrimo skausmo. Matė, kaip kitos motinos, turėjusios išvykti į užsienį ir palikti savo vaikus namuose, kentėdavo ir kankindavosi tolybėse, jausdamosi, negana visko, dar ir kaltos juos apleidusios. Tai buvo neįgalios moterys, nelaimingos būtybės, pasmerktos nepelnytai kančiai. Tuštumos išsekintos moterys, ten tolybėse, šalyse, į kurias išvykdavo, prižiūrėdavo kitų moterų vaikus, juos prausdavo ir šukuodavo, virdavo jiems valgyti, vesdamos per gatvę tvirtai paimdavo už rankos, dainuodavo dainas, kamšydavo lovose, žaisdavo su jais,

bučiuodavo arba prireikus bardavo. Ir tai darydavo žinodamos, kad tarp jų ir tų vaikų atsiras gilus ir drovus švelnumo jausmas, klampi atsidavimo žemė, bet kurią dieną skaudžiai išslysianti iš po kojų jas išmetus iš tų namų arba joms susiradus geresnį darbą. Po tuo karštu jausmų vandeniu kunkuliuodavo drumzlinos širdgėlos nuosėdos – ateityje laukė užtikrintas išsiskyrimas, be kita ko, su viskuo, kas palikta, su savais vaikais, kuriais jos negalėjo rūpintis, kurie mokėsi vedami svetimų, dažnai abejingų ar netgi atšiaurių, o kartais ir pernelyg nuolaidžių rankų. Be jokios abejonės, jai pasisekė.

Vienintelis su pasiūlymu nesutinkantis žmogus buvo pati Sao. Ir ne todėl, kad nenorėjo išsiskirti su savo motina. Jos prisirišimas buvo lengvas ir džiugus, lyg dažnas pavasario lietus, ir joje netilpo jokia drama, netgi išsiskyrimo. Ir ne todėl, kad būtų norėjusi išsiskirti su Žovita – ji buvo pripratusi prie tos egoistiškos ir šiurkščios moters netašytumo taip pat, kaip priprato prie savo motinos šaltumo, ir dar buvo pernelyg maža klausti, ar buvo kitokių būdų mylėti mergaitę, kitokių gestų, kurie būtų susiję su dar jos gyvenimo sampratoje neegzistuojančiu švelnumu.

Tačiau šis žodis – Italija – žadino jos vaizduotę. Prieš porą mėnesių viena sutuoktinių pora iš kaimo buvo grįžę iš Neapolio, kur gyveno, praleisti čia atostogų ir su savimi atsivežė dukrą. Noli buvo devynerių. Buvo linksma ir išdidi, tuojau pat tapo visų kaimo vaikų galva. Turėjo gražuolę lėlę labai ilgais plaukais ir drabužėlių, kuriais ją buvo galima pervilkti. Taip pat turėjo keletą paveikslėlių knygų, kuriose buvo galima paskaityti nuostabių istorijų, ir sąsiuvinių bei spalvotų pieštukų, kuriais popietėmis piešdavo ir juos skolindavo tik jai patinkantiems vaikams. Turėjo daug skirtingų suknelių, berniukiškų kelnių ir marškinių, taip pat visą kalną batų, kuriuos kasdien demonstruodavo, gerai žinodama, kaip jie traukia visų dėmesį. Be sustojimo kalbėdavo apie visokius nuostabius

daiktus Italijoje: mašinų ir autobusų, kuriais galima nuvažiuoti bet kur, pilnas gatves, didelių pastatų liftus, mokyklą, kur mokėsi norėdama tapti sesele, saldainius ir mamos jai kiekvieną sekmadienį perkamus ledus, animacinius filmukus ir programas vaikams popietėmis rodančią televiziją...

Didžiosios dalies Noli pasakotų dalykų Sao nesuprato. Bet jos mažytis protas virpėjo nuo tų saldžių istorijų, žaislų, kelionių ir ateities planų užaugus. Niekada nemąstė apie galimybę būti suaugusi. Kaip ir visi maži vaikai, tiesiog gyvendama leido dieną po dienos nesuvokdama, kad auga ir kad sulauks skirtingų gyvenimo amžių, akimirkų, kai reikės planuoti ir priimti sprendimus. Iki dabar neįsivaizdavo, kad egzistuoja pasaulis už Karvueiro miestelio, kur vienąkart lankėsi su mama, likusio atmintyje kaip namų ir žmonių kupina milžiniška vieta šalia fantastiškos, hipnotizuojančios, begalinį šaltį spinduliuojančios jūros.

Staiga visa, ką pasakojo Noli, jos vaizduotėje kristalizavosi. Pakriki žodžiai ir vaizdiniai: užaugti, studijuoti, kelionės, kitas jūros krantas, Italija... Matė save tokią, kokia buvo jos draugė: turinčią beveik dešimt metų, lėlės, knygų ir sąsiuvinių savininkę, pasakojančią, ką veiks ateityje, ir vieną vaikštančią po tokią vietą, kaip Karvueiras, bet pilną įvairiaspalvių saldainių, kokių didžiulį krepšį atsivežė Noli, prikimštų parduotuvių, į kurias ji eina ir perka viską, ko tik širdis geidžia. Tą pačią akimirką suprato, kad nori vykti ten, į Italiją, kur vaikų gyvenimas nėra tik ėjimas iki šaltinio vandens, lakstymas po sodus ar Plikojo kalno koplyčios lankymas, kur buvo galima rinktis tarp daugybės dalykų: žaislų, blizgių niekniekių, mokyklų, kalbančių ir judančių paveikslėlių, taip pat begalės batų. Galima rinktis planuojamą ateitį, kažką, kas galėtų tapti gyvenimu, besivystančius ir besiplečiančius siekius, virstančius realybe, kaip nejudrūs kokonai virsta nuostabiais, sparnus išskleidžiančiais ir šį pasaulį papuošiančiais drugeliais.

Ji dar nežinojo, kokie yra jos siekiai. Bet tai suprato kiek vėliau, susirgus ir mirus jos draugei Renė. Renė buvo labai linksma mergaitė, niekados nepaliaujanti žaisti, bėgioti, karstytis medžiais ir visada išsipurvinusi. Tačiau vieną rytą Sao ją rado atsisėdusią per kaimą einančio kelio viduryje, tarsi būtų pargriuvusi. Galva buvo nuleista žemyn, o kai pakėlė akis ir pažvelgė į ją, šios spindėjo lyg žarijos. Sakė, kad labai pavargo, kad skauda galvą ir nenori judintis. Sao buvo labai skaudu ją tokią matyti. Ji atsisėdo į dulkes šalia jos ir ilgokai tylomis paišė ant žemės akmenuku. Paskui Renė išėjo namo, žengdama labai lėtai, svirduliuodama, ir nebegrįžo.

Kitą rytą Žovita pasakė, kad jos draugė labai serga. Smarkiai karščiavo, karštis nekrito net ir dracenos sultimis ištrynus mergaitės kūną ir sugirdžius kukurūzų šaknų antpilo. Praėjo pora keistų dienų. Suaugusieji paskubomis vaikščiojo iš kampo į kampą labai tyliai kalbėdamiesi tarpusavyje. Moterys ateidavo į Renė namus ir vėl išeidavo, kai kurios neįprastu laiku, per pačią saulėkaitą, kopdavo iki koplyčios. Vyrai žaisti aurilio eidavo toliau nuo kaimo ir ėmė tai daryti beveik tylomis, nebelaidydami riksmų, kuriais vieni kitus skatindavo ar kviesdavo rungtis.

Vaikus tėvai išsiuntė į sodus liepę nekelti triukšmo, nes Renė labai skaudėjo galvą. Dvi atsakingiausios mergaitės iš vyresniųjų tas dienas nėjo į mokyklą ir apsiėmė prižiūrėti tvarką. Vaidindamos prieš laiką suaugusias jos elgėsi labai griežtai ir iš anksto ruošėsi pabaigoje laukiančiai dramai. Kartkartėmis viena iš jų nueidavo į kaimą ir grįžusi su naujienomis pašnibždėdavo jas kitai į ausį. Sao suvokė situacijos sunkumą, nors niekas nenorėjo jai nieko aiškinti. Tik tiek, kad Renė vis dar sirgo. Ji neatlyždama klausinėjo, ar Renė mirs, tačiau jos tardomi žmonės nusisukdavo nuo jos ir pradėdavo kalbėti apie ką nors kita. Kol kitą dieną, penktą valandą popiet, viena iš kaimo moterų atėjo pas juos pasakyti, kad Renė iškeliavo į dangų.

Saulė jau buvo pradėjusi leistis. Jos šviesa skverbėsi pro ją supančių baltų debesų saują. Akinantys spinduliai veržėsi per judrų debesų paviršių, pripildydami juos raudonų ir žalių šviesulių ir skleisdamiesi aplink lyg vibruojanti šviesos karūna. Sao, ieškodama prieglobsčio nuo staiga užgriuvusio liūdesio, atsisėdo po mango medžiu ir ilgai stebėjo dangų. Jai atrodė, kad Renė siela keliauja debesimis, kildama tame spindesy prie Dievo sosto. Kas ten bus? Ar ji ilgėsis kaimo, savo mamos, draugų, ilgų gaudynių kelyje, kurias visados laimėdavo? Jautėsi išgąsdinta ir trapi. Niekada nebuvo susimąsčiusi apie mirtį. Ir dabar staiga sužinojo, kad ji gali ateiti štai taip, per kelias valandas, ir netikėtai sunaikinti būtybę, kuri vos prieš porą dienų žaidė ir rėkavo, lyg visas gyvenimas, visa visatos jėga būtų visiems laikams apgyvendinta jos kūne. Ko buvo galima kabintis, kas turėjo būti pagrindas nuo šiol ir ateityje?

Kitą rytą visi vaikai buvo nuvesti aplankyti Renė kūno prieš apeigas ir jos palaidojimą. Ji buvo nuostabi, iki šiol dar nematyta rausva nėriniuota suknele ir su kvapnių jazminų puokšte tarp rankų. Sao nusiramino matydama ją tokią, tarsi miegančią, ramią ir netgi, atrodė, laimingą, nors ir sustingusią. Gal dangus tikrai toks puikus, kaip visi sako, ir dabar ji ten viršuje labai gerai leidžia laiką, taip pat gerai, kaip jį leisdavo čia.

Renė mama, apsupta kitų moterų, sėdėjo prie karsto galvūgalio ir nenumaldomai verkė. Sao suprato, kad ji vis iš naujo kartoja tą patį sakinį. Per raudojimą iš pradžių negalėjo jos suprasti. Ji pasėdėjo ilgiau prie jos kojų, stebėdama tą sielvartą ir galvodama, ar jos pačios motina taip verktų, jeigu ji numirtų. Ir staiga suprato, ką Renė mama sako:

– Jeigu būtume turėję pinigų daktarui ir vaistams, mano vargšė mergaitė nebūtų mirusi...

Štai kas, vadinasi, nutiko. Renė mirė ne todėl, kad Dievas ją pasikvietė pas save, kaip visi nuo tada kartojo. Ji mirė, nes šeima

neišgalėjo sumokėti gydytojui. Sao jautė, kad kažkas jos viduje trūko ir visas skrandyje susikaupęs apmaudas išsiliejo per akimirką. Ji pradėjo verkti ir išbėgo iš namo. Nesustojo, kol nepasiekė Plikojo kalno koplyčios. Kniūbsčia pargriuvo ant grindinio šnopuodama, laistydama žemę ašaromis. Po kiek laiko kūkčiojimai ėmė rimti. Pagaliau atsisėdo, sijono kampu nusivalė išteptiotą veidą ir, apglėbusi prie krūtinės prispaustus kelius, lyg bandytų save apkabinti, mąsliai įsistebeilijo į kraštovaizdį: varganus Keimados namelius, sunykusius sodus, į jūrą slystančius perdžiūvusius kalnus, kurie atrodė lyg krintanti rausvų akmenų kaskada, ir ten žemai pasklidusią ir tolimą Karvoeiro dėmę su savo šurmuliu ir džiugesiu, tokią tolimą tą liūdną dieną kaime.

Tuomet ji suprato. Dideliuose Karvueiro namuose gyvenantys žmonės turėjo pakankamai pinigų daktarui išsikviesti apsirgę. Ir žmonės Italijoje su automobilių pilnomis gatvėmis ir tūkstančiais mokyklų. Jei turėsi pinigų – nemirsi. Bent jau ne sulaukęs tik šešerių. Ir ji norėjo padaryti taip, kad šešerių metų mergaitės nemirtų. Ji bus gydytoja ir rūpinsis pinigų neturinčiais ir kalnų apsuptuose kaimuose gyvenančiais žmonėmis. Norėjo būti medike. Būtent tai troško daryti gyvenime, tai buvo noras gyventi toliau, tikrumas, kurio galėjo nusitverti. Jai atrodė, kad staiga suprato nepaaiškinamą dalyką, kurį suaugusieji vadino gyvenimu.

Po mėnesio Sao pradėjo lankyti mokyklą. Kasryt Keimados vaikai labai anksti išsiruošdavo į kelią ir eidavo pėsčiomis penkis kilometrus, skiriančius juos nuo Faža de Baikso, kulniuodami palei skardžio kraštą besirangančiu takeliu, nešdamiesi ant pečių sąsiuvinius ir pietų dėžutes. Pradžioje eidavo snūduriuodami, tylomis, kliuvinėdami, kai kurie netgi atsitrenkdami į pakelėje išsibarsčiusius akmenis. Bet po kiek laiko visi imdavo blaivytis iš miegų ir prasidėdavo juokai bei dainos, galiausiai ir lenktynės, kas pirmas

bus prie viduryje kaimo aikštės išdygusio žaliojo pastato durų, mokyklos, paskendusios bananmedžių pavėsyje, apglėbtos didelių bugenvilijų šakų purpuriniais žiedais, kuriuos su meile prižiūrėjo dona Natersija.

Dona Natersija buvo Sao mokytoja. Tai buvo moteris arti keturiasdešimties metų, graži ir įkvepiančiai energinga. Dievino vaikus, nors pati savų neturėjo. Buvo labai šviesios odos. Jos tėvai buvo mulatai, senųjų europiečių kolonistų, praeityje turėjusių juodaodžių meilužių, palikuonys. Tėvams sekėsi neblogai: jiems priklausė pensionas Prajoje, šalies sostinėje, ir už uždirbamus pinigus jie galėjo išsiųsti savo vienintelę dukrą į vienuolių portugalių kolegiją, kur paprastai mokydavosi geriau gyvenančių vidurinės klasės šeimų mergaitės. Taip pat ten mokėsi keletas nelaimingų šeimų vaikų, ordino globotinių. Visas jų gyvenimas kolegijoje buvo pažymėtas išskirtinumo ženklu: įeidavo pro kitas, mažesnes ir ne tokias puošnias, kaip pagrindinės, duris, dėvėjo daug kuklesnes uniformas, sėsdavosi klasės gale, pačiuose paskutiniuose suoluose, neidavo pietauti namo – valgydavo vienuolyno valgomajame tai, kas likdavo nuo seserų pietų. Skurdas tas mergaites spaudė lyg įkaitintos replės, lyg grandinė, prikaustanti jas prie tamsiausio pasaulio kampo, kur tėra tik vargas ir socialinė atstumtis, iš kurių joms vargu ar pavyks ištrūkti nejaučiant visiems laikams jų kaktose įrėžtos stigmos. Jų gimdytojai – alkoholikai, elgetos, prostitutės – buvo parazitai, tarakonai, neturėję išvis egzistuoti, ir jos savo kraujyje nešiojosi nebylų jų pėdsaką, jų puvinio tvaiką ir buvo pasmerktos visomis jėgomis kovoti su nuo gimimo jas lydinčiu piktavaliu angelu, kuris vis jas pargriaudavo ir traiškydavo savo nepakeliamu svoriu.

Beveik nė viena kolegijos mergaitė nesikalbėdavo su jomis. Išskyrus Natersiją, atidžiai jas stebėjusią nuo pirmosios dienos, kai staiga pajuto joms didelę užuojautą. Ji buvo labai lakios vaiz-

duotės ir beveik apsiverkė kitoms mergaitėms pradėjus kuždėtis kieme, vogčiomis žvilgčiojant ir pasakojant, ką girdėjusios apie jas iš vyresniųjų. Tai ją privertė susimąstyti, koks būtų buvęs jos gyvenimas, jeigu dėl paslaptingo dieviškojo sprendimo ji pati būtų gimusi vienoje tų šeimų ir turėtų nepažįstamą tėvą ir motiną, darančią baisius, garsiai neįvardijamus dalykus su vyrais.

Kitą rytą namuose ji nuvogė obuolį ir per pertrauką priėjo prie vienos iš tų mergaičių, stovinčios atskirai nuo kitų ir atsirėmusios į bananmedį, lyg ieškotų prieglobsčio, kur niekas jos nepultų. Tą dieną ji pasirodė susivėlusi ir nešvari, įdrėskimų pilnu veidu, ir motinėlė Marija Del Sokoro ją išsivedė į vienuolyną nubausti, prieš tai tvojusi stiprų antausį, nors tai, atrodo, nepadarė mergaitei jokio įspūdžio.

Natersija jai nusišypsojo.

– Kuo tu vardu?

Mergaitė piktai dėbtelėjo, bet Natersijos šypsena, matyt, paskatino ją atsakyti:

– Ilda.

– Aš – Natersija. Žiūrėk, ką tau atnešiau.

Ir padavė jai obuolį. Ilda pasižiūrėjo išsigandusi, lyg toji dovana būtų spąstai, po kuriais slėptųsi juodas šulinys.

– Čia tau, paėmiau iš namų. Imk...

Galiausiai mergaitė apsisprendė ir paėmė vaisių. Bet išsigandusi minties, kad kas nors gali ją pamatyti ir apkaltinti vagyste, valgydama pasisuko nugara į kiemą. Buvo pratusi prie patėvio lupimo lazda ir motinos abejingumo, tad stengėsi nuslėpti bet ką, kas galėtų tapti dingstimi prikišti jai blogą elgesį, tarsi po stalu pasislėpęs iš baimės mirštantis šunytis, žinantis, kad jo laukia bausmė. Tiesą sakant, Ilda buvo tokia pati, kaip tas bejėgis ir drebantis šunytis. Natersija prisiartino ir greitai pabučiavo jai į skruostą. Tada nubėgo ir įsimaišė į draugių būrį – iš tolo ją stebėjusių ir po

to pradėjusių šiurkščiai kvosti. Bet iš gėdingos situacijos ji sugebėjo išsisukti pasinaudodama motinos autoritetu:

– Obuolį man įdavė mama, kad perduočiau kuriai nors iš tų vargšių mergaičių. Ji sako, kad turime gerai su jomis elgtis ir jas globoti, nes jos nekaltos dėl to, kas joms nutikę.

Nuo tada Natersija tapo nelaimingųjų mergaičių, ypač Ildos, globėja. Dažnai joms atnešdavo maisto iš namų, taip pat savo nebenešiojamų drabužių. Per pertraukas padėdavo ruošti namų darbus. Rūpinosi, kaip jos ir jų šeimos gyvena. Vis dėlto jai taip ir nepavyko pasiekti, kad toji jas supanti atskirties siena sugriūtų. Kai kurios netgi atsisakydavo jos pagalbos ir iš jos tyčiodavosi, vadindamos baltapūke ir kvaile. Taip jos parodydavo, kad nepripažįsta joms duris užvėrusio pasaulio, kad pačios gali stumtis į priekį būdamos tamsiajame žemės kampe, kurį joms teko užimti. Tikrą draugystę jai pavyko užmegzti tik su Ilda, bet ir netgi tada šioji nepasakojo, kuo kasdien gyvena, nepasakojo apie visados girto patėvio lazdos smūgius, apie gėdą matant, kaip motina prašo išmaldos prie katedros durų, apie jos lūšnos, pilnos žiurkių ir visokio jovalo, skurdą, apie ilgas naktis miegant ant grindų, susirietus šalia keturių brolių, apie žeminančią maisto likučių paiešką turtingų namų šiukšlyne, alkio skausmą pilve, apie vargą žinant, kad vienintelis dalykas, kuo gyvenime tegali užsiimti, tai stengtis išgyventi be vilties turėti daugiau, nei primityvią pareigą, paties gyvenimo neišvengiamai primetamą, užtikrinti savo širdies plakimą.

Neturtingosios mergaitės viena po kitos paliko kolegiją. Kai kurios buvo priverstos likti namuose ir prižiūrėti mažus brolius ar seses, kol jų motinos eidavo dirbti. Kitos rado auklių ar pardavėjų darbus. Ilda išėjo būdama dešimties. Turėjo pradėti dirbti indų plovėja vienoje iš užeigų. Norėjo sutaupyti pinigų, kad galėtų išvykti iš salos ir visiems laikams pabėgti nuo motinos ir

patėvio. Natersija prašė palaikyti su ja ryšį. Pakvietė apsilankyti jos namuose bet kada, kai tik panorėsianti. Tačiau dvejus metus jos nematė, kol vieną dieną išėjusi iš kolegijos rado ją laukiančią aikštėje.

Ji nebuvo nė kiek paūgėjusi. Vis dar atrodė kaip alkanas šunytis, didelėmis išsigandusiomis akimis ir smulkučiais kauleliais. Jos džiugiai apsikabino. Ilda pasakė, kad atėjo su ja atsisveikinti.

– Rytoj išplaukiu į Majo salą, – pasakė. – Man pavyko užtektinai sutaupyti. Mama manė, kad atiduodu visus uždirbamus pinigus, bet kas savaitę po truputį atsidėdavau. Įkišdavau dalį pinigų į kalne paslėptą butelį. Kiekvieną sekmadienį, kai man sumokėdavo, eidavau ten ir palikdavau penkiolika eskudų. Jau turiu pakankamai kelionei ir kelioms dienoms, kol ten susirasiu darbą.

Natersija pajuto didžiulį skausmą. Ji kiekvieną popietę grįždavo į savo nuostabius geltonai dažytus namus su mažais, mielais kambarėliais, langais į jūrą ir palei fasado sieną besistiebiančiais kvapniais jazminais. Mama ją pabučiuodavo ir paklausdavo, kaip praėjo diena mokykloje. Ji papasakodavo visas smulkmenas: apie ginčą su Fatima, dešimtuką iš kalbos, barnį su Marija de las Angustijas. Paskui pakildavo į savo kambarį, nusivilkdavo uniformą, užsimesdavo patogią suknelę ir kurį laiką ruošdavo namų darbus. Grįžus tėčiui visi susėsdavo prie stalo valgomojo kampe, pasisveikindavo su pasirodžiusiais klientais, per vakarienę ji valgydavo viską, ko tik užsigeisdavusi: gardžią žuvį su bulvėmis, antrą kukurūzų miltų patiekalą, išgerdavo didelę stiklinę pieno. Tuomet eidavo miegoti į savo patogią lovą, užtiestą jai gimus močiutės pasiūta marga antklode, klausydamasi liūliuojančio paplūdimyje lūžtančių bangų garso. Ji toliau kasdien gyvens savo saugioje pasaulio salelėje, pilnoje gražių daiktų, skriedama į ateitį tarsi vandens ieškoti greitai lekiantis paukštis. Tuo metu Ida viena klaidžios gatvėmis, kęs alkį, eis per visas parduotuves ir užeigas

ieškodama sekinančio ir prastai apmokamo darbo, miegos kurios nors bažnyčios prieangyje stokodama visko, ką gyvenimui gali duoti šiluma, švelnumas ir šypsenos, maloni vieta, kurioje galima atsikvėpti, planai tapti geru, laimingu žmogumi. Ji norėjo išplėšti ją iš viso to vargo ir vienatvės, laikyti šalia savęs, kad galėtų įpūsti šiek tiek jos pačios gyvenimą lydinčio lengvumo.

– Pasilik čia. Mano mama tau duos darbo pensione. Jai visados trūksta žmonių. Pasilik. Susitiktume kasdien. Mano mama labai gera, pamatysi.

Ildai tai atrodė nuostabus planas – turėti draugę ir padorų darbą. Buvo jau besutinkanti, bet staiga kažkas labai tamsaus iš jos galvos ištrynė visas šias mintis ir visa, ką jos galėjo jai reikšti. Ji nuleido galvą ir pirmą kartą jos akys prisipildė ašarų.

– Negaliu pasilikti. Motina ir patėvis mane susiras. Privers duoti pinigų ir jis toliau mane lies, kai tik galės. Dabar, man grįžus namo, kai mama nemato, mane liečia ir prašo bučiuoti. Žinau, kas nutiks. Turiu išvykti.

Natersija suprato esanti viena su savo užuojauta. Tai buvo tiek pat visa užtvindantis, kiek ir bevertis jausmas, juodas debesis, nuliūdinantis pasaulį, bet negalintis virš jo išlieti geradario vandens. Realybė buvo kur kas galingesnė nei jos troškimas padaryti ką nors dėl savo draugės. Liūdnai ją apkabino.

– Gerai, plauk, bet nepamiršk, kad aš esu čia, jeigu tau ko nors prireiktų. Parašyk man, prašau, kuo greičiau parašyk, kaip tau sekasi.

Skubomis užrašė savo adresą ant sąsiuvinio lapo, išplėšė ir padavė Ildai. Ji paėmė ir pasistengė per jėgą nusišypsoti, lyg mėgintų nusimesti nepakeliamą naštą. Paskui nubėgo ir už katedros kampo pranyko iš akių. Natersija stebėjo, kaip dingsta jos trapi nugara, atrodanti taip, lyg iš visų jėgų kovotų stengdamasi pramušti tą priešiškumo sieną, ir jai pasirodė, kad daugiau niekada

nieko apie ją nebeišgirs. Ir iš tikrųjų, Ilda tą akimirką visiems laikams pranyko iš jos gyvenimo.

Tačiau kažkokiu būdu ji paliko gilią žymę: pabaigusi vidurinę mokyklą Natersija nusprendė toliau studijuoti pedagogiką. Norėjo dėl kitų į jos draugę panašių mergaičių padaryti tai, ko negalėjo padaryti dėl jos. Padėti išlįsti iš to vargo, parodyti joms, kad per mokslą ir pastangas jų gyvenimas gali tapti geresnis, kad jos gali tapti save gerbiančiomis, nuo kraštutinį skurdą lydinčio žiaurumo pabėgusiomis moterimis. Suteikti joms vilties ir galimybių, pasistengti, kad jos turėtų troškimų ir už juos kovotų.

Niekam nepavyko jos atitraukti nuo šito pašaukimo. Studijuodama turėjo ją vesti norintį vaikiną. Anibalis buvo vieno iš geriausių Prajos pensionų savininkas ir užsigeidė jos besilankydamas pas jos tėvą, gerą savo draugą. Tuojau pat gavo leidimą pasipiršti. Ji tai sutiko ramiai, be aistros ir geidulio – meilė nebuvo jos fantazijų dalis. Tam ji buvo pernelyg rimta, susikaupusi ir realistė. Numanė, kad kurią nors dieną teks ištekėti, bet tenorėjo, kad jos vyras būtų geras ir darbštus žmogus, apsupsiantis ją pagarba ir orumu. Nesvajojo apie liejamus jausmus nei verdančias aistras. Anibalis jai pasirodė tinkamas kandidatas: buvo dešimt metų už ją vyresnis, bent jau būdamas verslo reikalais saloje nepagarsėjo skandalais su moterimis nei lengvabūdišku girtavimu. Tai buvo nuobodžios ir nuspėjamos, bet patikimos sužadėtuvės. Natersijos mama tuojau pat pradėjo ruošti rankšluosčių ir paklodžių kraitį, o jis jai pasakodavo, kaip įrengs jų miegamąjį, su didele lova ir tualetiniu staliuku, kur ji galės dažytis ir šukuotis, kaip darydavo damos iš filmų.

Bet viskas sugriuvo dėl Natersijos darbo. Vieną pavakarę, jiems sėdint ant paplūdimio akmenų. Buvo likę šeši mėnesiai iki jos studijų pabaigos, ir Anibalis pasakė, kad nori iškart po to iškelti vestuves. Ji pasižiūrėjo į jį labai rimtai, šiek tiek būgštaudama dėl to, ką ketino pasakyti:

– Neįmanoma. Pirmaisiais mokytojos darbo metais mane turės išsiųsti iš Prajos į kurį nors kaimą vienoje iš salų. Teks palaukti, kol sugrįšiu. Jeigu pasiseks, kitais mokslo metais jau būsiu čia.

Jis pašoko ant kojų ir įsižeidęs beveik suriko:

– Ar galvoji dirbti?

– Kaip tai – ar galvoju dirbti?.. Žinoma. Kam tuomet mokausi?

Vyro pyktis augo.

– Neleisiu, kad mano žmona dirbtų ne namuose! Juo labiau kad nežinia kur važiuotum viena! Darbo daugiau nei pakankamai ir pensione.

Natersija suprato, kad juos skiria didžiulė vienas kito nesupratimo siena, kai kas, apie ką jie niekada nekalbėjo ir abu laikė savaime suprantama. Anibalis tikėjosi, kad ji baigs studijas ir jomis pasipuoš lyg blizgučiais, kuriais būtų galima didžiuotis. „Mano žmona – mokytoja, žinojote? Nors, žinoma, nedirba." O ji norėjo kovoti su vaikais, nors būtų ir pasaulio pabaiga, ir iš kiekvieno iš jų išpešti geriausia, ką turi. Tai buvo jos didžiausias troškimas ir niekas negalėjo nuo jo atgrasyti. Netgi geras vyras.

Ji atsistojo. Anibalis žiūrėjo į ją suniukęs, įsisprendęs į šonus, išpūstomis akimis, laukdamas. Ji prisiartino prie jo.

– Manau, kad mes vienas kito nesupratom. Privalėjom apie tai pasikalbėti anksčiau. Noriu mokyti ir to neatsisakysiu už nieką pasaulyje. Geriau bus, jeigu išsiskirsime dabar pat. – Ji ištiesė jam ranką, ir jis stipriai ją pakratė, sugniuždytas. – Dėkoju tau už gerumą visą šį laiką ir linkiu tau visa ko geriausio.

Ji nuėjo, tvirtai ir lėtai žengdama akmenimis, širdyje žinodama, kad nors ir turėtų prieš kitus apsimesti nuliūdusi, jaučiasi išsilaisvinusi ir laiminga. Jokia kita prievolė nei malonumas daugiau jos neatitrauks nuo vienintelio troškimo.

Sao ir Natersija patiko viena kitai nuo pat pirmos dienos. Mergaitę traukė mokytojos meilumas, švelnus ir įtaigus būdas paaiškinti naujus dalykus, taip pat iš jos sklindanti energija, lyg nesustabdomai plauktų prieš bangas, ir visos tos nuostabios jos žodžiuose glūdinčios žinios. Natersija atkreipė dėmesį į Sao norą klausytis ir suprasti ir jos ramų charakterį, po kuriuo, atrodė, slėpėsi didžiulis užsidegimas, ir ta nuostabi šypsena, su kuria ji stebėjo pasaulį.

Visus šešerius mokykloje praleistus metus Sao buvo pavyzdinė mokinė. Ji kabinosi už mokslo, lyg tai būtų vienintelis ją iš nepriteklių galintis ištraukti šiaudas. Mokytojos nepaliaudavo stebinę, kaip anksti perprato gyvenimą mergaitė, gimusi nuošaliame kaime, tačiau, atrodo, nuo mažens auganti mąstyti skatinančioje aplinkoje. Vieną dieną, vos pradėjus pamokas, Natersijai šovė į galvą paklausti, kuo vaikai norėtų būti užaugę. Dauguma niekada nebuvo susimąstę turintys pasirinkimą. Žinoma, beveik visi manė, kad darys tą patį, kaip ir jų tėvai: būsiantys žemdirbiais arba pardavėjais, dirbsiantys kokiame nors fabrike Europoje ar valysiantys namus. Kai kas, lankęsis Karvueiro uoste, svajojo tapti žveju, viena mergaitė pasisakė norinti turėti užeigą ir skaniai gaminti. Sao, priešingai, turėjo savo svajonę, didžiulį troškimą, lyg milžinišką kalną, virš kurio tviekstų saulės šviesa.

– Noriu būti daktare, kad galėčiau gydyti vargšus vaikus, – patikino giedru balseliu.

Natersijai akyse beveik pasirodė ašaros. Ne dėl mergaitės gailestingųjų siekių, tokių panašių į jos pačios, bet dėl to, kad suprato, kaip sunku bus paversti tokius norus tikrove. Pertraukos metu pasikvietė mergaitę padėti palaistyti mažulyčiame mokyklos sodelyje augančius augalus.

– Man atrodo labai puiki mintis tapti gydytoja, – ištarė ji, ir Sao linktelėjo, laiminga, įsitikinusi, kad mokytoja pritaria jos minčiai. – Bet, žinai, tau teks labai daug mokytis. Mokslai kainuoja

labai daug, tiek daug, kad tik turtingieji išgali susimokėti. Vienintelis būdas nieko nemokėti yra gauti gerus pažymius, tuomet Prajoje gyvenantys turtingieji nuspręs, kad esi verta mokytis už dyką, ir nusiųs tave į Portugaliją, kad ten taptum medike.

– Portugalija – tas pats, kas ir Italija?

– Ne, tai dvi skirtingos šalys, nors abi yra Europoje.

– Bet aš noriu važiuoti į Italiją, kaip mama ir Noli.

– Ką gi, galbūt tau pavyks. Šiaip ar taip, Portugalija labai graži. Tau patiktų. Šiuo metu galvok apie tai, kad tau reikia gauti geriausius pažymius. Geriausius.

– Taip, dona Natersija, gausiu, prižadu.

Taip ir buvo. Sao tuojau pat tapo pirma mokine savo klasėje, gal net pirma visoje mokykloje. Greitai išmoko skaityti ir rašyti, elementarius aritmetikos veiksmus, perprato visus žemėlapius. Žemėlapiai ją žavėjo. Ilgas valandas praleisdavo juos apžiūrinėdama, galvodama apie Žaliojo Kyšulio ir Portugalijos bei Italijos padėtį, matuodama atstumą, skiriantį šalis, kuriose ji įsivaizdavo savo ateitį: visas pirštas iki Portugalijos ir beveik dar vienas iki Turino, kur gyveno jos mama. Penktadieniais popiet, grįžusi į kaimą, kildavo į Plikąjį kalną, iš kur buvo matyti tolumoje besidriekianti jūra. Mokytoja jai paaiškino, kurioje pusėje yra tos šalys. Ji atsisėsdavo ant akmens žiūrėdama į šiaurės rytus ir mąstydavo apie savo gyvenimą ten, mokantis, kaip išgydyti naktimis miegoti neleidžiantį kosulį, ką reikia daryti, kad pavyktų numušti virpančio kūnelio karštį arba nutraukti siaubingą viduriavimą. Jos protas nukeliaudavo į pasaulį, sukurtą iš spalvotų knygų ir sąsiuvinių, į milžinišką auditoriją, kur mokytoja, kaip ir dona Natersija, jai pasakotų apie kiekvieną kūno skaudulį ir jo vaistus, ir visados šviesų mažą kambarėlį, kur ji valandų valandas darytų namų darbus, kurie niekada nenusibostų. Visa jos būtis buvo nukreipta į vienintelį tikslą, lyg eitų kilimais nuklotu taku, vedančiu į rojų, į

vietą, kupiną ranka pasiekiamų lobių. Tuomet uždainuodavo seną dainą: „Kas tau parodė kelią, vedantį taip toli, kelią iki San Tomė? Ilgesys, mano žemės ilgesys, San Nikolau." Ir pradėdavo juoktis. Žinojo, kad toli išvykusi nejaus ilgesio, nes grįš pasiėmusi su savimi visą įmanomą gerą.

Tačiau tas didžiulis sapnas išsisklaidė kaip baltas korėtas debesėlis vieną liepos dieną, Sao baigus paskutinį pradinės mokyklos kursą, neseniai sulaukus dvyliktojo gimtadienio ir prasidėjus atostogoms. Kitam kursui turėjo užsirašyti į licėjų, kad pradėtų vidurinį mokslą. Turės vykti į Vilą ir susirasti ten nuomojamą kambarį. Tą pačią popietę be galo liūdėdama atsisveikino su dona Natersija, vis ją bučiavusią ir kartojusią, kad privalanti eiti į priekį ir kad ji visada ją palaikysianti. Ir kad tikisi, jog jai visai pasenus jos gydytoja bus Sao, geriausia medikė Žaliajame Kyšulyje.

Grįžo namo išdidi, su žaliu kaspinu ir pradinėje mokykloje baigtus mokslus liudijančiu pažymėjimu. Žovita kieme ruošė vakarienę. Atrodė nervinga. Nors jau beveik niekada nebepakildavo nuo durų, tą dieną nuėjo iki sodo pasiskinti geriausių žalumynų, papjovė vištą, kiek išgalėdama smulkiau sumalė kukurūzus ir dabar stengėsi paruošti skanią kačupą*. Bet ugnis geso, kad ir kiek būtų pūtusi ir mojavusi sena vėduokle, miltai vėlėsi į gumulus, sultinyje suvirę žalumynai tižo ir nyko, mėsa, priešingai, niekaip negalėjo išvirti. Jai nesisekė. Lyg niekad nebūtų gaminusi, lyg niekad nebūtų ruošusi to patiekalo, žymėjusio visas šventines dienas, Kalėdų metą, grįžusių iš Europos praleisti čia atostogų vaikų pasirodymą.

Žinoma, akimirka buvo ypač sunki. Žovita nebuvo itin sentimentali moteris, bet labai prisirišusi prie Sao. Nors su ja elgėsi

* Žaliojo Kyšulio patiekalas, ruošiamas iš maltų kukurūzų, pupelių, žuvies arba mėsos.

atšiauriai, mylėjo tą mergaitę, ko gero, netgi labiau, nei mylėjo savo pačios vaikus, galbūt dėl to, kad tai buvo paskutinė draugija jos gyvenime. Sao nuo jos nutolus, išvykus gyventi į kitą vietą, ji liks viena visiems laikams. Tai buvo paskutinė galimybė pasimėgauti kruopelyte švelnumo, paskutiniu saitu su varginančiais kasdieniais rūpesčiais: palaikyti tvarkingus namus ir drabužius, pasirūpinti maistu, gaminti, – jai atrodė, kad be viso to jos gyvenimas būtų buvęs kur kas nuobodesnis ir nejudrus. Sao pradingus jai liks tik dvasios. O dvasioms nesvarbu, ar grindinys gerai iššluotas, ar iš virtuvės iššluoti pelenai ir ar švarios paklodės.

Žovita buvo be galo prislėgta. Ji būtų norėjusi, kad mergaitė niekada neišvyktų iš Keimados, bet suprato ir jos ketinimus. Pasaulis labai pasikeitė – girdėjo kitus taip kalbant. Žmonėms keliauti darėsi kur kas lengviau: jie greitai pakeisdavo gyvenvietę, salą, šalį ir netgi žemyną. Anksčiau reikėdavo ilgas dienas eiti pėsčiomis arba leistis į nesibaigiančias keliones valtimis norint nuvykti į bet kurią vietą. Dabar daug kur buvo automobiliai ir autobusai, ir greiti lėktuvai, nulakinantys žmogų į pasaulio kraštą per kelias valandas.

Taip pat pasikeitė ir moterų reikalai. Žovita girdėjo pasakojant, kad Europos šalyse moterys, kaip ir vyrai, mokosi ir gali įgyti Žaliajame Kyšulyje neįsivaizduojamas profesijas. Italijoje ir Portugalijoje buvo daug medikių, tad faktas, jog Sao nori tapti viena iš jų, atrodė keistas, gąsdinantis, bet ne blogas. Ji niekaip negalėjo gerai suvokti, koks būtų gydytojos gyvenimas. Klausdavo savęs, ar atsirastų vyrų, norinčių būti su tokiom protingom moterim, kaip joms sektųsi auginti vaikus, jeigu jų turėtų. Bet suprato, kad tai, jog ji negali to įsivaizduoti, dar nereiškia, kad tai išvis nebūtų įmanoma. Tiesą sakant, galimybė, kad Sao taptų svarbia moterimi, medike, kuri gelbėtų gyvybes, ir į kurią visi turėtų kreiptis „jūs“, ją žavėjo. Daugelį naktų žvakės šviesoje mergaitei kantriai

mokantis skaityti ir rašyti palinkus virš sąsiuvinio, ji juto pavydą ir kartais savęs klausdavo, ar jos pačios likimas būtų buvęs kitoks, jeigu būtų galėjusi lankyti mokyklą. Jai atrodė, kad tie popieriuje įbrėžti brūkšniai yra kažkokio magiško ritualo dalis, apeigos, keičiančios pasaulio tvarką, kuriančios įvairias energijas, ir jie niekados nebus jai prieinami.

Ir dabar privalėjo jai pasakyti, kad kelias, vedantis į tą, be abejonės, geresnį gyvenimą, baigėsi, kad jį užkirto katastrofa, netikėta griūtis, įsiterpusi tarp Sao ir to, kas jos laukė. Prieš du mėnesius ji gavo Karlinos laišką. Paprastai atėjus laiškui – jų būdavo penki ar šeši per metus – Žovita palaukdavo mergaitės sugrįžtant ir šioji garsiai perskaitydavo naujienas. Bet tąkart keista nuojauta ją pastūmėjo pasielgti kitaip. Išsiruošė ieškoti skaityti mokančių kaimynų. Ir tuomet sužinojo apie nelaimę – Karlina prarado darbą. Šešerius metus dirbo aukle vienuose namuose, prižiūrėjo vaikus ir atlikdavo visus namų ruošos darbus. Bet situacija pasikeitė: per klaidą pastojo ir ketvirtą mėnesį, kai nebegalėjo ilgiau nuslėpti savo būklės, šeimininkė išmetė ją į gatvę. Žinoma, nesakė, kad dėl nėštumo. Paaiškino, kad jos vaikai jau pakankamai dideli ir kad jai jos nebereikia, bet Karlina žinojo, jog tai netiesa. Blogiausia buvo dabar: su savo pilvu ir išsiplėtusiomis kojų venomis nebegalėjo susirasti darbo. Tai reiškė, kad daugiau nebegalės siųsti pinigų. To, ką jos vyras uždirbdavo fabrike, vos pakakdavo nuomai ir maistui. Kaip tik prieš gimstant kūdikiui jie buvo priversti sumažinti išlaidas ir pateko į keblią padėtį. Žovitos prašė paslaugos išlaikyti Sao kelis mėnesius, kol ji pagimdys ir susiras naują darbą.

Perskaičiusi laišką Žovita atsisėdo prie namo durų ir giliai susimąstė. Buvo tikra, kad tai, ką papasakojo Karlina, yra tiesa, žinojo panašių istorijų. Galbūt Europoje pastojusios moterys tapdavo silpnos ir nebetikdavo darbui. Šiaip ar taip, buvo tikra, kad

niekada nebegaus pinigų iš Turino. Jeigu Karlinai ir pavyktų susirasti darbą su vaiku ant kupros, viską, ką uždirbtų, turėtų paskirti naujagimio priežiūrai. Be to, po keleto mėnesių jie pripras prie minties, kad Žovita rūpinasi Sao nieko už tai negaudama, ir jiems atrodys savaime suprantama, jog taip bus ir toliau. Netgi, jeigu ji ir tesėtų žodį, ilgą laiko tarpą jiedvi su mergaite neturėtų daugiau jokių pajamų, išskyrus jos vaikų atsiųstus pinigus. O jų atsiųsdavo vis mažiau. Mokslas vidurinėje mokykloje brangiai kainavo. Reikėjo sumokėti už gyvenimą ten, registraciją, taip pat už krūvą sąsiuvinių ir knygų. Jeigu tiek išleis mergaitės mokslams, beveik nieko nebeliks senatvei. Privalėjo priimti sprendimą. Ir tai buvo svarbus sprendimas, kurį priimant kirtosi jos sąžinė ir jos gerovė, jos ateitis ir Sao ateitis. Prieš ką nors jai sakydama turėjo pasitarti su Sokratu.

Jau prieš kelerius metus Sokratas galiausiai teikėsi ją aplankyti. Staiga pasirodė vieną sekmadienį, švintant, išsitiesęs šalia jos lovoje. Žovita, vis dar pusiau snūduriuojanti, pajuto jo kūno šilumą ir aiškų jo kvėpavimą į sprandą. Apsisukusi pamatė jį besišypsantį storomis lūpomis ir žvelgiantį giliu, laimingu žvilgsniu. Tasai susitikimas iš naujo buvo viena laimingiausių akimirkų jos gyvenime. Be to, priešingai nei jos motina, Sokratas kalbėjo, ir daug: pabūdavo kurį laiką su ja, sodrioje, nuauksintoje ryto šviesoje, kol dingdavo su pirmaisiais ryškiais, įžūliai pro langą besiveržiančiais spinduliais, daiktams atgaunant savo šešėlius, paukščiams pradedant entuziastingai čiulbėti, po pirmųjų drovių aušros šnibždesių. Tuomet išnykdavo per kelias sekundes palikdamas savo kvapo žymę tarp paklodžių.

Žovita priprato prie pokalbių su juo. Jis pasirodydavo kiekvieną sekmadienį, ir jie šnibždėdavo labai tyliai vienas kitam į ausį, kad vis dar mieganti Sao neprabustų. Sokratas jos neperspėdavo apie nutiksiančius blogus dalykus, kaip darydavo kitos dva-

sios. Bet tie nutylėjimai iš tikrųjų buvo iš meilės jai – nenorėdavo jos gąsdinti. Užtat ją guosdavo sunkiais momentais, ramindavo, jeigu būdavo nervinga, padrąsindavo blogomis dienomis ir visados nuovokiai patardavo. Taip pat dažnai su ja juokdavosi ir kuždėdavo daug pikantiškų dalykėlių, kurie leisdavo jai pasijusti vis dar geidžiamai. Gaila, kad jie, akivaizdu, nebegalėdavo liestis.

Ji nerimastingai sulaukė sekmadienio. Tą naktį negalėjo net užmigti, ir jam pasirodžius sėdėjo lovoje paraudusiomis akimis, smilkiniuose stipriai pulsuojant skausmui. Net nedavė jam laiko visam pasirodyti.

– Ar jau žinai, kas nutiko Karlinai? – iškart paklausė, kai jis dar net nebuvo įgavęs savo formos.

– Žinoma, kad taip.

– Ką man daryti? Jeigu išleisiu visus pinigus Sao, negalėsiu nieko sutaupyti sau pačiai. Bet jeigu neišleisiu, sugriausiu jos planus. Siaubinga dilema.

Sokratas giliai įkvėpė ir labai lėtai, labai aiškiai prabilo, lyg bijotų, kad ji ne taip jį supras:

– Turi galvoti apie save pačią. Ji užaugs ir turės geresnį ar blogesnį, bet savo gyvenimą. Išvyks iš čia ir tave paliks vieną. Tau reikės pinigų, kad pasirūpintum savimi pačia. Galbūt vieną dieną turėsi gultis į ligoninę. Arba važiuoti į tą senelių prieglaudą Viloje. Ir privalėsi už tai mokėti.

– Nori pasakyti, kad susirgsiu?

– Ne, nenoriu to pasakyti. Nežinau, kas tau nutiks po tiek laiko. Tiesiog įsivaizduoju, kaip gali klostytis įvykiai. Būk egoistė. Galvok apie save. Bet leisk mergaitei užbaigti šiuos mokslo metus. Turėsi laiko pasakyti blogas naujienas po to. Šiandien tu labai graži...

Žovita ne juokais įniršo:

– Kad aš visiškai nemiegojusi!..

– Ar pameni pirmąsias dienas, kai leisdavome naktis be miego? Ta nemiga labai tau tikdavo... Atsikeldavai tokia graži, lyg ką tik sunokusi gvajava. Taip atrodai ir šiandien.

– Esi pataikūnas!..

Žovita baigė ruošti savo suniokotą kačupą. Sao jau buvo padengusi stalą. Nenusisegė ryškiai geltonos suknelės fone išsiskiriančios mėlynos juostelės. Abi atsisėdo ir mergaitė ėmė dėti į lėkštes troškinį dėkodama už tokį ypatingą patiekalą, paruoštą pradinės mokyklos baigimo proga.

Senė pasižiūrėjo į ją. Vaikas, kupinas džiaugsmo ir entuziazmo, šypsojosi savo gražiu apvaliu veiduku ir milžiniškomis akimis. Žovita nusprendė ilgiau nebelaukti.

– Negalėsi lankyti vidurinės mokyklos. Aš neturiu pinigų. Tavo motina nebedirba ir negali man daugiau nieko atsiųsti.

Sao šaukštas nukrito į lėkštę, kačupos sultinys tykštelėjo ištepdamas juostą dešimtimis riebalų dėmių, susigėrusių per kelias sekundės dalis ir nebeišvalomų iš blizgančio nailono. Mergaitė žiūrėjo priblokšta, sutelkusi visą dėmesį į mažulyčius rusvus lašelius, ką tik visiškai sugriovusius geriausią jos gyvenimo dieną ir vienu smūgiu sunaikinusius visą jos pasididžiavimą ir didelius lūkesčius – kaip potvynis per akimirką sugriauna daugelio metų darbą, užlieja būstus, sunaikina prisiminimus, suniokoja sodus ir nusineša visas pastangas, žmonių įdėtas saviems namams susikurti, iliuziją turėti prieglobstį nuo pasaulio žiaurumo. Staiga ji pradėjo beviltiškai verkti:

– Mano juosta!.. Sugadinau savo juostą!..

Pabudimas iš sapno

Kitus metus Sao praleido stikliniame rutulyje. Tūnojo ten užsidariusi ir atšiauri, o gyvenimas su savo saulėtekiais ir saulėlydžiais, savo žaidimais ir pareigomis, savo šypsenomis ir mažais pykčiais plaukė virš jos. Normalus dvylikos metų mergaitės, gyvenančios viename iš Žaliojo Kyšulio nuošalių kaimų ir nebelankančios mokyklos, gyvenimas. Tačiau ji nesugebėjo jo įsikibti. Gija, siejusi ją su visu tuo, kuo ji ketino būti, nutrūko tą liepos popietę, kai Žovita jai pasakė, kad nebegalės toliau mokytis, ir ji neberado būdo vėl ją sumegzti. Buvo dar pernelyg maža, kad galėtų tai suprasti, bet tiesa buvo ta, jog neteko svarbios savo pačios dalies, kuri turėjo augti ateityje, turėjo atsirasti iš mažyčio pumpurėlio, kur ji vis dar buvo įkalinta, ir išsiskleisti visa savo jėga mesdama ant pasaulio galingą ir maloningą šešėlį.

Kasryt atsibusdavo jusdama gilią tuštumą. Beviltiškai ilgėjosi mokyklos, ilgo pasivaikščiojimo iki Fachos lydint spindulingai aušrai, kitų vaikų tylėjimo per pamokas ir triukšmo per pertraukas, prisilietimo prie šiurkščių knygų, malonumo po truputį prirašyti sąsiuvinius, stipraus kreidelių, trintukų ir pieštukų kvapo. Ilgėjosi pažinimo, į kurį išmoko panirti lyg ištroškusysis, ieškantis palengvėjimo vandenyje. Ir šilto bei palaikančio donos Natersijos padrąsinimo.

Dažnai eidavo jos aplankyti, popietėmis kulniuodavo iki mokyklos ir laukdavo jos išeinančios po pamokų. Mokytoja ją

pasikviesdavo į savo namus. Jos kartu atsisėsdavo mažame bugenvilijų ir didžiulių puošniųjų strelicijų apsuptame sodelyje, o šuo Homeras susiriesdavo prie Sao kojų, nekantriai laukdavo, kol ant grindų nuvarvės nors vienas lašelis gardžių mango ledų, ir skubiai jį nulaižydavo.

Natersija labai apgailestavo dėl savo buvusios mokinės padėties. Geriau nei ji pati suprato nelaimės mastą ir dramatiškas pasekmes mergaitės būčiai, pasmerktai žemiausiems ir prastai apmokamiems darbams, prievolei emigruoti į svetimas šalis, taip pat gal net ir pareigai, kaip ir daugeliui kitų moterų, kęsti vyrą, be jokio gailesčio verčiantį ją vis iš naujo pastoti, prisigeriantį ir smurtaujantį jai griūnant iš kojų nuo darbo ir vaikų priežiūros, vėliau ją paliksiantį atsibodus pernelyg kasdieniškam seksui. Bijojo, kad ji taps dar viena iš daugelio tokių, niekieno nesaugomų ir pasaulio išnaudojamų.

Sao pranešus žinią ji nemažai naktų nesudėjo bluosto skaičiuodama, bandydama sudėlioti skaičius taip, kad galėtų pasirūpinti mergaitės mokslo išlaidomis. Tačiau tai buvo neįmanoma – mokytojos atlyginimas buvo pernelyg mažas. Ir jau kelerius metus privalėjo siųsti pusę uždarbio tėvams. Jos mamą ištiko insultas, ir nuo tada ji liko neįgali. Jai esant tokios būklės ir tėvui didžiąją dienos dalį besirūpinant tik jos priežiūra, pensiono reikalai vis po truputį blogėjo, kol galiausiai jie buvo priversti jį uždaryti. Dabar reikėjo nemažai pinigų sumokėti medikams ir nusipirkti vaistams, ir nors patys vis dar turėjo santaupų, jiems būtinai reikėjo dukters pagalbos. To, kas likdavo, Natersijai pakakdavo savo namuko nuomai ir labai santūriam pragyvenimui neleidžiant sau išsvajotų kelionių po Europą, nesimėgaujant jokiais patogumais ir net mažyte prabanga, kurią pažino vaikystėje ir jaunystėje. Leisdavo sau tik dvi užgaidas: valgyti mėsą kartą per savaitę ir retkarčiais nusipirkti knygą, paštu atsiunčiamą į Vilos knygyną, kurios

ji eidavo pasiimti visuomet nerimastinga širdimi, lyg pasitikdama atvykstantį brangų draugą. Buvo pasirengusi atsisakyti ir šitų išlaidų, bet, kad ir kaip skaičiavo, to nepakako mokslo, reikiamo inventoriaus ir apgyvendinimo išlaidoms padengti.

Taigi vienintelis dalykas, kurį galėjo padaryti dėl Sao, – tik ją palaikyti ir jai patarti. Visuomet joms susitikus sakydavo, kad nenusimintų – galbūt susirasianti gerą darbą mieste ir galėsianti tęsti mokslus vakarinėje mokykloje. Norėjo, kad ji neprarastų vilties, kad jaustų troškimą kovoti dėl šios galimybės ir kad nesileistų galutinai užspeičiama susitaikymo su esama padėtimi, pavojingo lyg liūnas, kuriame per savo mokytojavimo metus matė paskęstant tiek daug vaikų: prisitaikančių tik išgyventi, besirūpinančių tik paprasčiausiai nemirti iš bado. Kasdienybė ir moralinis vangumas, susitaikymas su mintimi, jog pliką ir dusinantį skurdo narvą palikti neįmanoma, susigyvenimas su nepermaldaujamu likimu, patiklios naktinės maldos laukiant, kad paprasčiausia karštinė, užterštas vanduo ar tiesiog gripas išsivestų tave atverdamas duris į amžinai žaliuojančių pievų, neišsenkančių šaltinių ir nesibaigiančio poilsio pasaulį.

Vis dėlto Natersija dažnai savęs klausdavo, ar tai, ką daro, buvo teisinga. Žinojo, kad mergaitės galimybės mokytis toliau yra labai menkos. Nors ji ir rastų auklės darbą namuose, valytojos užeigoje ar pameistrės dirbtuvėse, labai tikėtina, jog darbo laikas bus pernelyg ilgas, kad galėtų lankyti pamokas. Ir Natersija buvo beveik visiškai tikra, kad uždarbio neužteks net būtiniausioms reikmėms. Jai reikės didelės, greičiau milžiniškos sėkmės, kad įgyvendintų savo troškimą. Tai buvo neįtikėtinai sunku. O jeigu jai nepavyks, sudėjus tiek vilčių, kaip jausis tuomet? Per vieną nesėkmės sekundę nusivylimas ir apmaudas išaugs begales kartų, pasmerkdamas ją galbūt visiškam savęs pačios atsižadėjimui. Bet... O jeigu jai pavyks? Jeigu kokia nors dievybė stebi ją ir yra

pasirengusi ištiesti jai savo ranką, apiberti ją dovanomis ir ištiesti po kojomis purų kilimą, nunešiantį ją į jos šviesią ateitį?

Mokytoją draskė abejonės. Daug naktų, miegui jau kaustant ir tempiant į būseną, kai realybė virsta lengvu rūkeliu, kažkuriame jos sąmonės kampelyje atsibusdavo miegoti neleidžiantis atsakomybės jausmas. Dažnai ji galiausiai atsisėsdavo ant žemės kartu su Homeru, padedančiu galvą jai tarp kojų ir laukiančiu, kad jį atsainiai paglostytų. Tomis netikrumo akimirkomis džiaugdavosi, kad neturi vaikų, kuriuos reikėtų vesti gyvenimo keliu ir jiems patarinėti, visiems laikams keičiant jų gyvenimus ir galbūt pastūmėjant į katastrofą.

Saulei pradėjus tekėti ir apšvietus ant sienos sukabintas nuotraukas, imdavo jas vieną po kitos apžiūrinėti. Tai buvo ilgus metus draugų ir buvusių mokinių iš įvairių Žaliojo Kyšulio, Afrikos, Europos ir netgi Amerikos vietų siųsti atvirukai. Vaizdavo nuostabias vietas, kuriose ji greičiausiai jau nebeapsilankys. Juose stulbinančiomis formomis ir spalvomis sustingdyti laike mirguliavo dangaus mėlynės, skirtingas jūrų pilkis, miškų žaluma, neatmenamais laikais vienas po kito iškeltų akmenų auksis, kalnų sniego baltuma, tokios daugybės žmonių gyvenimus dengiančių užsklandų rausvuma – pasaulis atrodė daug žadanti ir žavinti vieta. Tuomet ji vėl save drąsindavo: galbūt mergaitė pati viską pasieks ir galiausiai įgyvendins savo nepaprastas svajones. Privalėjo ją skatinti bent pabandyti. Grįždavo į lovą jau ramesnė ir pasinerdavo į trumpą miegą, kurį dar galėjo sau leisti prieš prasidedant pamokoms, mąstydama, jog niekada nepaleis Sao rankos, kad ir kas nutiktų, niekados nepaliks jos vienos su savo lemtimi, vienos einančios į savo likimą, kaip turėjo paleisti Ildą.

Išskyrus apsilankymus pas doną Natersiją, Sao tuos mėnesius neveikė nieko ypatingo. Tiesiog leido laikui bėgti, laukdama darbo,

ištrauksiančio ją iš to vienodo gyvenimo ir, kaip tvirtino mokytoja, galbūt leisiančio vėl grįžti prie mokslų, tęsti ką tik pradėtus vykdyti planus, nubrėžtus visam gyvenimui ir aplinkybių nutrauktus. Jau seniai kaimas jai nebebuvo vienintelė vieta pasaulyje ir tai, kad turėjo dienų dienomis ten tupėti, sustingdyta visiškos apatijos, lyg burlaivis štilyje, vertė ją jaustis, tarsi gyventų kalėjime. Kiekvieną dieną ta pati rutina, keletas kasdienių veiksmų, kurie atrodė beprasmiai. Žinoma, buvo namų priežiūra. Žovita jai perleido visą namų ruošą, o pati visą dieną sėdėdavo savo supamojoje kėdėje, stebėdama, kas vyksta aplink, ir kartkartėmis riktelėdama ant vaikų, kad įvestų bent šiek tiek tvarkos į jų triukšmingus žaidimus. Tuo metu Sao valydavo jų mažulyčius namus, plaudavo dulkes nuo menkų baldų, kruopščiai šluodavo plūktinę aslą palikdama šluotos rėžių žymes, klodavo paklodes ant sulankstomų lovelių, eidavo iki šaltinio parsinešti vandens ir skalbti drabužių, maldavo kukurūzus, kurdavo ugnį, ruošdavo kuskusą, gamindavo žuvį ir daržoves, virdavo avinžirnius... Taip pat prižiūrėjo sodą, raudavo piktžoles, purendavo, tręšdavo, rišdavo cukranendres, karpydavo sausus lapus ir rinkdavo parazitus. Ir prižiūrėdavo mažuosius, žaisdavo su jais, sekdavo pasakas ir mokydavo dainų. Netgi išmoko pinti kasytes mergaitėms, kurios vis ištrūkdavo iš rankų per ilgą šukavimą, palikdamos ją su šukomis ore ir paiku noru juoktis, kurį, jos manymu, turėdavo sutramdyti, kad vaikai ją labiau gerbtų.

Popietėmis, saulės kaitrai palengva atslūgstant, ji paprastai užkopdavo į Plikojo kalno koplyčią ir ten skaitydavo. Dona Natersija buvo jai davusi keletą knygų, išsaugotų iš savo pačios vaikystės laikų: kelis pasakų ir legendų rinkinius, šventųjų gyvenimus ir Bibliją, pritaikytą vaikams. Sao ilgokai ten užtrukdavo atsiskyrusi nuo pasaulio, tolumoje girdėdama pro kalną praskrendančių didelių paukščių kranksėjimą ir nuo uolos atskilusių ir žemyn

riedančių lavos akmenukų lengvą čežėjimą. Saulė lėtai leisdavosi dar labiau nudažydama raudoną žemę, kuri, atrodė, kelias akimirkas atsispindėdavo danguje, kol ji lėtai skaitydavo, stengdamasi tą trumpą mirksnį pajusti visą įmanomą malonumą, jaudindamasi dėl nelaimingos Pabaisos meilės, užjausdama šventąją Genovaitę, priverstą nuogą joti ant savo arklio, arba žavėdamasi degančiu krūmu ir Mozei pasirodančiu Dievu su storomis Įstatymo plokštėmis.

Ko daugiau nebedarydavo – nebežiūrėdavo į jūrą. Nebekopdavo į jokį kalnelį ir nebeleisdavo savo vaizduotei vėl skrieti iki Europos krantų. Nebenorėjo savęs kankinti tuo, kas dabar jai galbūt atrodė nebepasiekiama. Tos bekraštės pilkos erdvės, vedančios į kitą, taip trokštamą pasaulį, kėlė širdyje jausmus, nuo kurių norėjo susilaikyti, liūdesį ir ateities baimę, kuriuos buvo geriau laikyti atokiai, kaip nubaidomi nešvarūs ligomis apkrečiantys uodai. Taigi atsisėsdavo nugara į pakrantę, atsiremdama į šiltą bažnyčios sieną, leisdama pastatui atskirti ją nuo senos svajos. Ir skaitydavo, kaip skaito maži vaikai, jausdamasi patekusi į magišką erdvę, kurioje gali nutikti bet kas. „Ar toks pat bus ir gyvenimas?“ – kartais savęs klausdavo. Ar įmanoma vien tik labai trokštant pasiekti tai, ko geidi? Kad taptų žmonių pasaulio dalimi, Undinėlė sumokėjo labai didelę kainą: prarado balsą ir kentė didelius kojų skausmus. Taip pat Elzytė dilgėlėmis susižalojo rankas, kad išgelbėtų brolius, paverstus gulbėmis. Ir alavinis kareivėlis su balerina beveik sudegė liepsnose prieš likdami kartu amžinai. Bet visiems jiems vertėjo stengtis. Ji lygiai taip pat buvo pasiruošusi aukotis, kad pasiektų tai, ko trokšta: taip, padarys viską, kad galėtų toliau mokytis ir tapti gydytoja. Nebemiegos, maitinsis tik kukurūzais, dirbs kaip mulė, bet pasieks savo. Taip ji sugrįždavo iš savo skaitinių pasaulio linksma ir patenkinta, lyg visu kūnu būtų pajutusi gaivų lietų ir lėtai atslūgstantį karštį. Tuomet pakildavo eiti atgal į Keimadą. Ir, prieš leisdamasi į kelią, žvilgteldavo į jūrą, greitai ir kiek baukš-

čiai, ir vieną akimirką jai pasirodydavo, kad ten, tolumoje, už horizonto, kur jūra ir dangus ištirpsta vienas kitame, susiliedami į vientisą, auksinę, saulės nutviekstą virpančią dėmę, ryškėja tamsi šešėlio linija, turinti būti Europa.

Tėvas Virgilijus buvo tas žmogus, kuris galiausiai davė Sao darbą. Vieną dieną jis prisistatė Žovitos namuose su laišku, gautu iš Prajos. Jis buvo nuo Choanos, vietinės moters, kuri prieš keletą metų išvyko į šalies sostinę. Choana prašė kokios nors mergaitės, galinčios padėti namuose, kur ji dirbo namų šeimininke. Žinoma, tektų valyti ir gaminti, tačiau daugiausia reikėtų prižiūrėti keturis mažus vaikus, kurių tėvai labai daug keliavo. Dona norėjo meilios, tvarkingos ir protingos mergaitės, kuri taip pat būtų lankiusi mokyklą ir galėtų vaikams skaityti pasakas ir padėti išmokti pirmąsias raides. Kunigui pasirodė, kad Sao atitinka reikalavimus. Keletą kartų buvo pasikeista laiškais ir po penkiolikos dienų Sao išsiruošė į Tarafalą, kur turėjo sėsti į laivą, perkelsiantį ją į Santjago salą.

Šešis šimtus eskudų kelionei jai paskolino Žovita, su sąlyga, kad juos atiduos gavusi savo pirmąjį atlyginimą. Senė liūdėjo, nors nenorėjo to parodyti. Paskutinę dieną paruošė mergaitei keletą sluoksniuotų pyragėlių ir gerą saują vaisių, kad galėtų pavalgyti per kelionę. Taip pat padovanojo tris šimtus eskudų, jeigu ko nors prisireiktų. Pasakė, kad šitų nereikės grąžinti. Juos įteikdama prie namų durų, kone susigėdusi dėl savo dosnumo, pajuto, kaip suspaudžia širdį, ir akyse beveik ėmė tvenktis ašaros: tos monetos turbūt buvo paskutinis dalykas, duodamas mergaitei, kurią ji prižiūrėjo nuo mažens, paskutinis kartas, kai ištiesia ranką ir įteikia jai kažką, kas padarytų jos gyvenimą svetur bent kiek geresnį, taip pat maisto, skudurą prausimuisi, gabalėlį muilo... O dabar ir pinigų, dovaną suaugusiajam, kažką, duodamą jau savo gyvenimą turinčiam žmogui, kuris privalo jausti atsakomybę už tai, kas

jam priklauso. Sao stipriai ją apkabino, ilgai ir karštai pabučiavo į skruostą. Pajėgė tik sumurmėti:

– Ačiū. Ačiū už viską.

Nusisuko apsimesdama, kad ieško, kaip patogiau pasiimti mažą ryšulėlį, kuriame susidėjo visa, ką turėjo: tris sukneles, švarkelį, keletą apatinių drabužėlių ir vieną porą batų. Po to, kandžiodama lūpą ir jausdama, kaip veidas drėksta nuo ašarų, patraukė į Fachą, kur turėjo atsisveikinti su dona Natersija ir įsėsti į sunkvežimį, kiekvieną rytą važiuojantį į Tarafalo uostą. Brėško. Baltavo keletas debesėlių, pro kuriuos besiskverbianti šviesa buvo rausva ir atrodė, kad visa aplinkui apsupta šydu, lyg pasaulis būtų akimirkai užliūliuotas apgaulingu švelnumu, pranyksiančiu negailestingai saulei pakilus virš žemės, galandant aštrias uolų briaunas, uždegant dulkes, duriančiomis žarijomis limpančias prie kojų, nutildant tarp sodų vaismedžių šakų pasislėpusius paukščius, spiriant driežus karštligiškai ieškoti bent mažiausios šešėlio, verčiant kiekvieną padarą aršiai kovoti už išlikimą.

Sao ėjo kiek galėdama greičiau. Žovita staigiu rankos mostu nubaidė ratus aplink sukančias muses, lyg būtų pajutusi netikėtai užklupusį bejėgiškumą. Išsiplūdo: „Prakeikti velnio gyviai, kad jūs supūtumėt pragare!“ – pasižiūrėjo į savo supamąją kėdę ir nebepajėgdama laikytis savo pačios įpročio įėjo į namo vidų ir išsitiesė lovoje. Ir gulėjo ten keletą valandų apmaudžiai sausomis akimis, stebėdama, kaip po truputį pro atvertą langą veržiasi karštis ir užlieja kiekvieną sienos plyšį, kiekvieną baldų tarpą, kiekvieną jos prakaituotos ir staiga pradėjusios skleisti blogą kvapą odos porą. Karštis, galbūt pirmą kartą gyvenime, tą dieną jai rodėsi nepakenčiamas.

Kitus trejus metus Sao rūpinosi Monteirų šeima. Monteiros gyveno viename iš didelių geriausio miesto rajono namų. Ten buvo

jaunų medelių ir krūmokšnių pilnas sodas, kuriame ji praleisdavo daug laiko žaisdama su vaikais – jos pagrindinė pareiga buvo juos prižiūrėti. Taip pat dažnai juos vesdavosi į paplūdimį, nors ši darbo dalis jai nepatikdavo: visąlaik turėjo stebėti, kad labai šviesios odos vaikai nenudegtų saulėje, kad nebristų į jūrą ir jų neįtrauktų stiprios bangos. Toli gražu nebuvo lengva priversti klausyti keturis tokius mažus vaikus. Kartais Sao išties išsigąsdavo ir jusdavo, kaip širdis pakyla iki gerklės, kai kuris nors jų pasprukdavo ir staiga atsirasdavo pakrantėje, išsivoliojęs smėlyje ir klykdamas, nes banga jį pargriovė ant žemės. Vieną dieną pasimetė Zezė – trejų metukų mergaitė. Sao kartu su Sebastianu ir Žorže lipdė didelę smėlio pilį, o Zezė ir Loretas miegojo. Staiga, pakėlusi žvilgsnį, suprato, kad rankšluosčiais pavėsyje apklostytos mergaitės, kurią matė prieš kelias minutes, nebėra. Išžvalgė visur aplink, pakrantėje palei vandenį, visame paplūdimyje, bet jos niekur nebuvo matyti. Juto, kaip ją apima panika, ir pradėjo šūkalioti kviesdama mergaitę ir mojuoti rankomis, lyg staiga būtų išsikrausčiusi iš proto. Tuojau ėmė burtis kitos moterys, buvusios aplink, taip pat keli vaikinai, žaidę futbolą, ir visi ėmė aiškintis, kas nutiko. Niekas mergaitės nematė. Vaikai pradėjo verkti. Viena vyresnė moteris, Monteirų kaimynų auklė, tuojau pat suorganizavo paiešką. Grupelės išsiskirstė po skirtingas teritorijas. Sao apėjo pakrantę visomis kryptimis, beviltiškai dairydamasi į jūrą, šiurpdama nuo minties, kad galėtų tolumoje įžiūrėti vandenyje plūduriuojantį kūnelį. Jautė sustingusias, tarsi akmenines kojas ir turėjo kovoti su jų nelankstumu, kad galėtų toliau eiti, brisdama iki juosmens tarp bangų ir stebėdama vis iškylančias baltas bangų keteras, mažas ramias įdubas, akimirką atsirandančias bangai traukiantis. Galiausiai kažkas atėjo jos ieškoti ir išsitempė į smėlį. Mergaitė atsirado. Ji buvo aptikta prie švyturio, atsisėdusi ant skardžio krašto akmenų ir kūkčiojanti.

Sao grįžo namo išsekusi, trokšdama kuo greičiau išsitiesti lovoje, nepertraukiamai miegoti valandų valandas ir sapnuose prisiversti užmiršti visa, kas nutiko. Bet prieš tai privalėjo pasiaiškinti šeimininkei ir buvo tikra, kad dona ją išmes iš namų. Taip nenutiko. Savaime suprantama, ponia ją ilgai barė. Vis iš naujo kartojo, kad per ją galėjo nutikti baisi nelaimė, šaukė, kad jai mokama ne už tai, kad gerai praleistų laiką ir plepėtų su draugėmis, užmiršdama pasirūpinti jos vaikais, išvadino kvaile ir neatsakinga, bet neišmetė. Šiaip ar taip, nebuvo lengva surasti tokią rūpestingą ir dirbti pasiruošusią merginą, kaip ji, nors tą dieną ir pasielgė neatsakingai.

Apskritai Sao negalėjo skųstis, kad su ja netinkamai elgiamasi. Ji jautėsi labai prisirišusi prie vaikų – mažyčio lobio, kuriuo jai patiko rūpintis. Jie buvo simpatiški, lipšnūs, ir ją mylėjo su visišku atsidavimu, kokį vaikai atsidėkodami rodo jais besirūpinantiems žmonėms – absoliuti meilė, triukšminga tarsi nepertraukiama šventinė diena be veidmainiavimo ir šešėlio. Sao buvo jiems maistas, žaidimai, pasakos, šilta patogi lova naktimis, vėsi ranka, nuraminanti juos nemaloniomis karščiavimo valandomis. Ji buvo pirmoji šypsena rytais ir džiugesys, ir nepalaužiama kantrybė ilgomis dienomis, kurios kartu su ja niekada nebūdavo nei nuobodžios, nei liūdnos. Vieną dieną ji privalės iš ten išvykti, išsiskirti su jais, nutraukti tą nuostabų atsidavimo saitą, užsimezgusį tarp vystyklų ir maudyklių, tyrelių ir smulkiai supjaustytos filė. Tačiau tie vaikai visados prisimins – lengvoje migloje, kuria laikas apgaubia atmintį, – jos griežtą balsą ir muilo, mangų uogienės, kukurūzų pyragėlių kvapus, įsigėrusius į jos rankas ir prijuostę. Ir kada nors, išgirdus kurią šventojo Mikalojaus giesmių, kurią nors iš tų ilgų ir švelnių melodijų, jų širdyse prabus nepaaiškinama nostalgija ir jie ilgėsis saulėtų popiečių Prajos soduose atsisėdus po putotomis žiedų kekėmis raudonuojančiu karališkuoju ugnia-

medžiu ir neaiškaus šešėlio beveidės merginos, iš kurios sklido nuostabi ramybės ir saugumo aura ir kuri jiems dainuodavo, tik jiems vieniems, tas pačias senovines dainas.

Jos santykiai su Žoana buvo šalti. Nors abi buvo gimusios tame pačiame kaime, toji stambi ir tvirta moteriškė buvo palikusi Keimadą daugiau nei prieš penkiolika metų ir dirbo Prajoje. Galbūt vienatvė ją pavertė atšiauria. Galbūt ji privalėjo gintis nuo liūdesio, galėjusio sunaikinti ją tarsi maras, kai buvo priversta palikti savo šeimą, kad galėtų išvykti ir nuo saulėtekio iki saulėlydžio dirbti svetimuose namuose, rūpindamasi žmonėmis, su kuriais jos nesiejo jokia simpatija, tik būtinybė, žinodama, kad kiekvienas jos judesys yra stebimas, miegodama bjauriose ir tamsiose kertėse, visuomet pačiame nevalyviausiame namo kampe, ir valgydama likučius nuo ponų stalo. O galbūt tiesiog toks buvo jos charakteris. Nes su Sao ji elgėsi atšiauriai, netgi šiek tiek despotiškai, lyg mergaitė būtų ir jos pačios tarnaitė. Vertė ją kloti lovą ir tvarkyti kambarį, kuriuo abi dalinosi, taip pat patarnauti jai prie stalo. Ir nekviesdavo jos drauge nė vieną sekmadienį, kai mėgaudamasi vienintele laisva diena per savaitę rytais eidavo į paplūdimį, o vėlai vakare ruošdavosi į aikštėje vykstančius šokius.

Pradžioje tą poilsiui skirtą laiką Sao praleisdavo namuose tįsodama lovoje ir skaitydama kurį nors iš laikraščių, kuriuos ponai būdavo nusipirkę ankstesnėmis dienomis. Paprastai eidavo tik į ankstyvąsias Mišias ir po jų trumpai pasivaikščiodavo kava ir kukurūzų pyragėliais kvepiančiomis gatvėmis. Tačiau greitai, susipažinusi su kitomis kvartalo tarnaitėmis, pradėjo skirti šią dieną šiokioms tokios pramogoms. Tos mergaitės, visos be šeimų, užpildydavo tuštumą sekmadieniais organizuodamos bendras pramogas: paplūdimys, pietūs kurioje nors iš miesto aikščių, kur būdavo uždegami laužai ir visos, susėdusios aplink bendrą katilą ant žemės, pasakodavo begalines savo gyvenimo istorijas

ir juokdavosi iki ašarų iš bet kokios kvailystės. Paskui visos pasipuošdavo, pasidažydavo lūpas, užsiriesdavo blakstienas, kad susijaudinusios galėtų prisidėti prie šokėjų, bet paprastai šokdavo visos kartu, atmesdamos vaikinų pasiūlymus, nes bijojo, kad kurio nors pernelyg stipriai apkabinta drąsuolė, per atsitiktinumą pastebėta pro šalį einančios šeimininkės, neprarastų darbo. Savaime suprantama, tai tetrukdavo iki tamsos. Tuomet, nakčiai užslinkus ir tapus saugia erdve, kūnai imdavo lietis ir labai greitai pakampėmis susipindavo ir liežuviai, o smalsios ir šiltos rankos slysdavo po drabužiais. Tai buvo laikas, kai Sao, pernelyg jauna, kad ją pagautų troškimas paliesti vyrą, grįždavo namo kiek sukrėsta ir susirūpinusi, klausdama savęs, ar kada nors taip pat geis apkabinti, bučiuoti ir spaustis prie kito taip, kaip šiuo metu jai tai atrodė pasibjaurėtina.

Su namų šeimininkais sutarė nei labai gerai, nei blogai. Dona Ana buvo gana atšiauri. Niekada nerodė švelnumo, netgi vaikams, kurie, ištikti kokios nelaimės ar išgyvendami dažnai ramybę drumsčiančias nerimo ir sutrikimo akimirkas, mieliau slėpdavosi Sao glėbyje, nei bėgdavo pas savo motiną, beveik visada išsitiesdavusią rankas tik tam, kad juos nuo savęs nustumtų: ji arba dar nebūdavo baigusi dažytis, arba šukuodavosi plaukus, arba jos nagų lakas dar būdavo nenudžiūvęs. Ji buvo Londone išsimokslinusi mulatė, labiau europietė nei afrikietė, dygėjusis fiziniu kontaktu ir pernelyg akivaizdžiu jausmų rodymu. Mieliau laikydavo visus per atstumą, galbūt įsitikinusi, kad artumas kelia grėsmę jos vientisumui. Taip ji elgėsi su Sao, visuomet žvelgdama iš viskuo aprūpintos moters aukštumų, tarsi įgytas išsilavinimas ir visos jos padėties privilegijos jai priklausytų dėl asmeninių nuopelnų, dėl jos grožio, didžiulių jos pastangų ir išmanumo, o ne dėl tiesiog tinkamai susiklosčiusių aplinkybių, laimingo atsitiktinumo, kad gimė anglų verslininko, kuriam saloje priklausė senosios kavos

įmonės, ir gražios bei išdidžios lyg pilnas mėnulis vietinės moters šeimoje. Įsitvirtinusi savosiose aukštumose, puikiai išsilavinusi ir nesirūpinanti niekuo, išskyrus savo pačios išvaizdą, leido savo tarnaitėms ramiai dirbti, nepersekiodama jų pernelyg dideliais reikalavimais. Paprastai ant jų nerėkdavo nei bardavosi, bet ir niekada neklausdavo apie jų reikalus, šeimas, norus ar poreikius. Jai atrodė savaime suprantama, kad tos moterys nėra vertos nieko daugiau, kaip tik patarnauti kitiems, ir, tiesą sakant, niekados nė nebuvo pagalvojusi, kad jos yra daugiau nei objektai, esantys visiškoje jos žinioje, mėsos ir kaulų robotai, kuriuos tiesiog pats gyvenimas siūlo tokiems, kaip ji, kad jos būtis būtų dar patogesnė. Lygiai taip pat, kaip brangenybes puoštis ar kvepalus vilioti. Tik dar vienas aksesuaras.

Šeimininkas irgi pernelyg nesikišo į jos reikalus. Donas Žoržė buvo simpatiškas ir malonus portugalas, elgęsis su tarnaitėmis geraširdiškai. Rytais nusileisdavo pusryčiauti vienas ir paprastai klausinėdavo jų apie vaikinus laidydamas juokelius. Sao rausdavo nuo tokių kalbų, jos akimis, pernelyg įžūlių, lyg to vyro vaizduotėje gimtų vaizdiniai, kurių ji purtydavosi: rankų glamonės, šnopavimas ir prakaitas glūdžioje tamsoje. Retkarčiais jai netgi atrodydavo, kad jis į ją žiūri pernelyg atidžiai, leisdamas žvilgsniui sustoti ties krūtine ir plačiais klubais. Tuomet ji nusisukdavo ir tuojau pat imdavosi daryti ką nors virtuvėje, kad tik išvengtų tų žvilgsnių. Bet paskui, jam išėjus, galvodavo, kad tai, be abejonės, tėra jos prasimanymai: kodėl taip turėtų žiūrėti tiek už ją vyresnis vyras, kuris, negana to, dar ir vedęs elegantišką gražuolę moterį, kokia ji niekuomet nebus?

Tai buvo neblogas gyvenimas. Ji netgi nieko nesiilgėjo. Galbūt šiek tiek donos Natersijos, tačiau abi rašė ilgus laiškus, atstojančius Fachoje kartu praleistą laiką. Vienintelė blogybė buvo ta, kad negalėjo vėl mokytis. Išskyrus sekmadienius, būdavo užimta

visą dieną nuo ankstyvo ryto. Lankyti pamokų buvo neįmanoma, nebūtų pavykę netgi atsiversti knygos. Vakarais, kai kartu su Choana nurinkdavo vakarienės likučius nuo stalo, išplaudavo puodus ir suruošdavo viską kitos dienos pusryčiams, ji griūdavo visiškai nuilsusi į lovą ir greitai užmigdavo su tokiu pačiu malonumu, su kokiu eidavo prie vandens pragariško karščio dienomis.

Palikdama kaimą, ji vis dar manė, kad tas darbas sostinėje galiausiai suteiks galimybę tęsti mokslus vidurinėje mokykloje. Ji pervažiavo San Nikolau, po to perplaukė milžinišką jūros platybę, skyrusią ją nuo Santjago salos su ta galvoje tvinksinčia mintimi, lyg kokia šviesele, džiugiai nušviečiančia jos kelią į ateitį. Įsivaizdavo save vakarais einančią į mokyklą, į vakarines pamokas, greitu žingsniu kertančią gatves, stipriai prispaustomis knygomis po pažasčia tomis palaimintomis knygomis, kuriose tilpo viso pasaulio išmintis, taip pat ir jos gyvenimas, tai, kuo ji turėjo tapti.

Tačiau tik atvykusi į Prają, po pirmo pokalbio su ponia ir Žoana, suvokė, kad tai neįmanoma: dirbti ten reiškė būti užimtai visą dieną. Reikėjo sunkiai darbuotis, daug valandų skirti namų ruošos darbams. Toji vieta neturėjo nieko bendra su varganomis kaimo pastogėmis. Namai buvo pilni nuostabių baldų – kiekvienas atskirai brangesnis už visą pašiūrę Keimadoje – su dailiais papuošimais, vandens čiaupų, vonių, praustuvų ir dubenų, lėkščių ir stiklinių, pagamintų tolimuose Europos fabrikuose, sidabrinių stalo įrankių, austinių paklodžių, iš Paryžiaus ar Niujorko parsivežtų rinktinių drabužių ir odinių batų iš Italijos, prisitaikančių prie kojos, lyg būtų pasiūti iš medžiagos. Ir kiekvieną tų paviršių buvo būtina valyti kuo rūpestingiausiai: trinti, šveisti, valyti šepetėliu, vilna, tepti specialiais skysčiais, vaškuoti, švelniai plauti ir lyginti audinius, rūpintis, kad kiekvienas daiktas būtų savo vietoje reikiamu metu ir reikiamos išvaizdos ar žvilgesio. Reikėjo kasdien eiti į turgų, rinkti geriausius produktus ir juos lėtai ruošti prižiūrint,

kad viskas būtų tinkama: puodo rūšis, ugnies stiprumas, druskos kiekis, virimo laikas. O svarbiausia – reikėjo visą dieną prižiūrėti vaikus, suteikiant kiekvienam iš jų, kas buvo reikalinga: maisto arba miego, žaidimų ar maudynių, pabarimų arba glamonių.

Tai buvo lyg kirtis kuoka, baisus smūgis per galvą, palikęs ją apkvaišusią ir kenčiančią skausmą. Tačiau ji net neišdrįso pasakyti donai Anai, kad norėjo mokytis. Ši būtų iš jos pasijuokusi, galbūt net nedavusi darbo bijodama, kad ji bus aplaidi ir tingi mergina. Per akimirksnį suprato, kad visus metus jos puoselėti lūkesčiai, paskatinti donos Natersijos kalbų, tebuvo miražas. Ir suprato, kad daugiau niekada nebegalės mokytis. Ji buvo vargšė, o vargšų gyvenimo knygoje parašyta, jog jie neturi galimybės gauti išsilavinimo, jog privalo dirbti nuo mažens, kad galėtų turėti mažą dalelę to, kas turtingiesiems pilama lyg iš gausybės rago: paprasto maisto, drabužių kūnui pridengti, keturias sienas ir stogą apsisaugoti nuo liūčių ar nuo žiaurios vidudienio saulės. Keturios sienos ir stogas, jeigu tau pasiseka, priglaudžiantys sapnus, tik tuo ir tesančius – sapnus, absurdiškus, protą jaukiančius vaizdinius, kuriems leidžiama pasirodyti tik miegant. Prakeiktus sapnus, priverčiančius patikėti, kad pasaulis gali būti šviesi vieta, šilta aplinka, kuriame teka malonus ir teisingas gyvenimas, kur gauni tiek, kiek duodi, kur už visas pastangas atlyginama, kur kiekviena kova dėl savo troškimų baigiasi švytinčiu pergalingu finalu. Jos sapnas, jos asmeninis sapnas per akimirksnį visiškai išnyko, lyg iš dangaus būtų nutįsęs saulės spindulys, suskaldydamas jį į mažytes nieko nebereiškiančias šukeles, ore iškart išsisklaidančias dulkėmis, paversdamas jį trapiu ir beformiu, absurdiškai nublokštu į kurį nors kampą, mikroskopiniu gumulėliu, nebeturinčiu jokios vertės ir niekam neberūpinčiu.

Tą naktį ji praleido negalėdama užmigti. Juto, kad viduje užgeso šviesa, palikdama ją vieną tamsoje. Į kurią pusę turėjo tiesti

rankas? Iš kur galėjo pasisemti tvirtybės, kad galėtų augti, jeigu ją supo netikėtai užklupusi neteisybė? Jai atrodė, kad visi gražūs dalykai dingo nuo žemės paviršiaus: vaikų balsai, virš jūros kylanti saulė, paukščių skrydis dangaus aukštybėse, mažytė gėlelė, išsiskleidžianti tarp akmenų, kažkieno vidury nakties traukiamos senos dainos garsai, džiaugsmas pasirodžius su nauja suknele. Turėjo toliau gyventi tame žiauriame pasaulyje ir nežinojo, kaip gyventi. Būti namų tarnaite arba užeigos virėja, emigruoti su mažu lagaminėliu bet kur, kad galiausiai nusibaigtų skursdama šaltyje tarp kitų turto. Tik tiek jai telikę. Privalėjo su tuo susitaikyti. Pasiduoti. Uždusinti tą savo dalį, kuri kadaise troško būti kažkuo kitu, gelbėti gyvybes, gydyti siaubingas žaizdas, priimti į šį pasaulį naujagimius.

Žoana knarkė savo lovoje. Sao paklodėmis užsidengė galvą, lyg būtų visa įlindusi į gūžtą. Ne todėl, kad būtų norėjusi verkti. Jautėsi akla ir žinojo, jog privalo išmokti matyti, kad galėtų taip gyventi. Nebenorėjo įklimpti tame liūne, kaip paskutiniais mėnesiais kaime. Nepaisant visko, joje kažkas buvo, stipri vidinė energija, kovojanti, kad vėl ją ištemptų atgal į gyvenimą. Priimti tai. Susitaikyti. Privalėjo eiti toliau, tarsi tasai troškimas niekados nebūtų egzistavęs, lyg ji būtų buvusi kita Sao – kur kas mažesnė ir naivesnė, ne senoji Sao, kuria buvo pradėjusi tapti pirmosiomis savarankiško gyvenimo valandomis, kuri sapnavo kvailus sapnus apie mokyklą ir universitetą. Kažkokiu būdu tą naktį jai pavyko išplėšti tą gyvenimui nepasirengusią, nekaltą būtybę ir paruošti jai karstą, rausvoje žemėje iškastą kapo duobę šalia koplyčios, iš kur matėsi jūra, turėjusi, kaip ji vieną dieną patikėjo, nuvesti ją į ateitį. Paguldė ją į patį dugną. Kad jos atilsis būtų lengvas, apibėrė ugniamedžio žiedlapiais. Ir paliko ją ten ilsėtis, ramią ir užmigusią visiems laikams. Iš ryto atsikėlė jausdamasi kitu žmogumi, jauna moterimi, eisiančia kiek įmanoma lengvesniu keliu savo nauja-

jame susikurtame pasaulyje, nešdamasi kažkuriame savo smegenų vingyje išblėsusį prisiminimą apie mirusią svajoklę mergaitę.

Net jeigu ir būtų buvę pakankamai laiko, Sao nebūtų išgalėjusi susimokėti už mokslus ir knygas, kaip ir buvo nuspėjusi dona Natersija. Jos atlyginimas buvo mažas, viso labo trys tūkstančiai eskudų per savaitę, negana to, iškart atsirado dar ir prašymų padėti. Sužinojusi, kad jos dukra dirba, Karlina parašė iš Turino. Turėjo du vaikus – atsiuntė tų apvalainų gražuoliukų nuotraukas – ir nors ilgas valandas dirbo valydama namus, turėjo labai brangiai mokėti už darželį, kur jie buvo prižiūrimi, kol ji šveitė svetimus tualetus. Vyras toliau dirbo fabrike, bet atlyginimas buvo nedidelis, o išlaidos, priešingai, didžiulės: gyvenimas Europos miestuose esąs labai brangus, kur kas brangesnis nei Žaliajame Kyšulyje, Sao negalinti net įsivaizduoti. Rašė, kad kasdien verkdavo ilgėdamasi savo vyriausios dukters. Ji būtų labai norėjusi pasiimti ją kartu, bet viskas buvo labai sudėtinga. Italijoje jos amžiaus vaikai privalėjo eiti į mokyklą, o tokie neturtėliai, kaip jie, negalėjo sau leisti šios prabangos. Skaitydama tuos nostalgijos kupinus ir greičiausiai melagingus žodžius, Sao taip stipriai sukando lūpą, kad ištryško šiek tiek kraujo. Bandė prisiminti savo motiną. Giliai atmintyje ieškojo jos atvaizdo, veido bruožų, balso skambesio, galbūt įprasto jos rankų judesio ar sijono suplazdėjimo vėjyje einant į Mišias sekmadienį. Bet nieko nerado. Nei jos žvilgsnio pėdsako, nei tolimos glamonės pojūčio. Motinos prisiminimas buvo tuštuma, milžiniška skylė, kurios ji nepajėgė užpildyti. Net nežinojo, ar ją myli, ar ne. Tai buvo jos mama, ir jautė jai pagarbą ir rūpestį. Troško, kad jos gyvenimas būtų patogus ir laimingas. Tačiau mylėti buvo visai kas kita. Mylėti reiškė prisiminti žmogų, kurio nebėra šalia, ir jausti nepakeliamą maudulį, neleidžiantį kvėpuoti. O tas jai nenutiko. Nesiilgėjo jos, nes niekada neturėjo.

Tiesą sakant, jautė tam tikrą apmaudą ir negalėjo jo atsikratyti, priekaištavo, kad išvyko taip toli, palikdama ją vieną su Žovita, lyg ji niekados nebūtų buvusi svarbi. Buvo tikra, kad motina turėjo taip pasielgti iš būtinybės, bet vis tiek jautė nemenką kartėlį apie tai galvodama, liūdesio dieglį, kelioms sekundėms paskandinantį pasaulį tamsoje. Ir tuomet sau pasakė, kad jei tik turės vaikų, niekada jų nepaliks, nors ir būtų priversta prašyti išmaldos su jais ant rankų.

Pinigų pradėjo reikalauti ir Žovita. Kitą dieną po Sao išvykimo, vieną akimirką, kai senė pasijuto abejinga ir vieniša, netekusi viso švelnumo gyvenime, lyg kalnų atšlaitėmis nuriedėjęs juodas akmuo, šaltas ir vienišas vidury akmenų lauko, ją aplankė jos vyro dvasia su virtine gerų patarimų ir paguodos žodžių.

– Žovita, gražuole, – pasakė, – tu nelikai viena. Aš toliau tave lankysiu. Esu pats svarbiausias žmogus tavo gyvenime. Taigi kelkis iš lovos, užsikurk ugnį, išsivirk kavos ir atsisėsk į krėslą, pasižiūrėk, ar pomidorai daug paaugo nuo vakardienos. Ir nepamiršk gerai šliūkštelti degtinėlės į puodelį.

– Oi ne! Degtinės – ne, jau seniai nebegeriu ir nenoriu vėl pasigerti!..

– O koks dabar skirtumas? Man patinka tave matyti, kai tampi kiek laukinė, nori šokti ir dainuoti, linguodama nuostabiais klubais, karaliene mano. Nebėra nieko, kam galėtum trukdyti. Nagi, tik lašelį, kad nuotaika būtų geresnė ir nebebūtų taip karšta...

Žovita prisiminė, kokį malonumą jai seniau teikdavo alkoholis, tą jausmą, kai krikščioniškoji siela pradeda nykti, nyksta, kol po truputį ją užvaldo kita, labai sena, atėjusi iš driežų ir nenuspėjamų gyvačių pasaulio laikų, paversdama žvėrimi, kažkuo, kam pasaulis susitraukia iki mažytės erdvės, lengvai sumindomos ir sunaikinamos, terpe pasibjaurėtinų kirminų, vertų sutraiškyti. Taip, Sokratas teisus, truputėlis grogo nuimtų tą nepakenčiamą

dusulį, jaučiamą nuo vakar dienos, tą jausmą, kad ji yra ne daugiau nei degantis akmuo.

– Gerai, išgersiu gurkšnelį. Bet tik vieną mažą gurkšnelį, kai tu išeisi. Dabar nenoriu nuo tavęs trauktis. Kvepi labai skaniai, prakaitu ir apelsinų žievele. Valgei apelsinų?

– Mes čia nevalgom. Nereikia. Bet ilgai buvau sode. Jis pilnas vaismedžių ir rožių, ir pieva labai žalia, lyg būtų liję visą dieną, nors nelyja niekada.

– Man patiktų...

– Tau patiks, kai ateisi, žinoma, kad patiks.

– Taip, bet nepradėk manęs skubinti.

– Ne, karaliene mano, ne. Ne to aš atėjau. Atėjau ištraukti tavęs iš lovos ir taip pat pasakyti, kad pagalvotum apie Sao pinigus.

– O kas dėl Sao pinigų?

– Ar supranti, kiek pinigų išleidai tai mergaitei? Kiek laiko jos motina nesiunčia tau nė eskudo? Keturiolika mėnesių? Šešiolika? Kas tau visa tai grąžins? Karliną pamiršk. Italijoje reikalai klostosi prastai. Tau viską grąžinti turės Sao.

– Taigi, bet ji nežino, kad jos motina jau seniai man nemoka.

– Tuomet jai papasakosi. Papasakosi ir liepsi kas mėnesį atidėti sumą tau. Paskaičiuosim, kiek ji tau skolinga.

Paskaičiavo. Ir padarė išvadą, kad Sao ilgą laiką turėtų kas mėnesį siųsti po keturis tūkstančius eskudų, kol padengs skolą.

Taigi Sao neliko nieko kita, kaip siųsti dalį savo atlyginimo Žovitai ir motinai. Tai darė su malonumu, nesusimąstydama apie dalykus, kuriuos galėtų sau leisti, jei pasiliktų visus pinigus. Toks buvo gyvenimas, begalinė abipusių paslaugų grandinė, ir nusisukti nuo šeimos ir artimų žmonių, kai jiems jos reikėjo, atrodė neatleidžiama išdavystė, lygiai tokia pat žiauri, kaip prieš nosį užtrenkti duris elgetai, labiau skurstančiam nei tu, pasirodančiam tavo namuose tik dėl saujelės ryžių ar stiklinės pieno. Gyvenimas

reiškė keltis rytais, valyti namus ir prižiūrėti vaikus, žvelgti į jūrą neįžiūrint jokių tolimų žemių už horizonto nei šešėlių. Horizonto nebuvo. Tik mažyčiai kasdieniai judesiai. Vaikų švelnumas. Ir skambus draugių juokas sekmadieniais, kai visos kartu subrisdavo į vandenį ar šokdavo, į kiekvieną judesį sudėdamos visą savo aistrą. Nieko daugiau neegzistavo. Šiandien. Ir tai jau buvo daug.

Į Europą

Buvo lapkričio antradienio vakaras. Dona Ana, namų šeimininkė, prieš kelias dienas buvo išvyko į Angliją aplankyti savo tėvų. Sao ir Žoanai po vakarienės tvarkant virtuvę įėjo donas Žoržė. Jis pasisveikino ir kiek su jomis pasišnekučiavo. Paskui prisiartinęs pasakė Žoanai:

– Atrodai kiek pavargusi.

– Ne, pone, viskas gerai...

– Eik į savo kambarį. Sao gali pabaigti.

Žoana išsigando, kad jie nepamanytų jos sergant ir lyg nusenusio šuns neišmestų į gatvę, tad priešinosi:

– Bet, pone, man nieko nėra...

– Na jau, na jau, būk rami, jei vienąkart atsigulsi anksčiau, namai nesugrius.

Žoana nenoromis pakluso. Padėkojo, atsisveikino ir pasuko į kambarį palėpėje, kiek sunerimusi dėl tokio netikėto dono Žoržės užsispyrimo.

Jis įsipylė stiklinę pieno ir atsirėmė į stalą. Sao toliau plovė puodus. Buvo sutrikusi, kaip jausdavosi visada, kai ponas į ją stebeilydavosi. Tarsi būtų girdėjusi vidinį balsą, įspėjantį, kad jai gresia pavojus. Dėl šių jausmų kaltino nepripratimą bendrauti su vyrais ir dalintis su jais ta pačia erdve. Vis dėlto, negalėjo atsikratyti blogos nuojautos. Pradėjo skubėti, kad kuo greičiau baigtų ruošą. Staiga pajuto, kad kažkas labai šilto slysta jos sėdmenimis ir juos

maigo. Nesuprato, kas vyksta. Apsisuko, ir tuomet tas degantis ir lipnus daiktas greitai pakilo iki jos krūtų. Dono Žoržės rankos ją glamonėjo ir spaudė. Vyras kažką murmėjo, kažką nesuprantamo, ir jo galva prisiartino prie Sao, akivaizdžiai pasiruošusi bučiuotis. Trenkė alkoholiu – jo alsavimas atsidavė šlykščiomis grogo išgaromis, greičiausiai gėrė vienas svetainėje. Sao stipriai jį stumtelėjo ir nubėgo ieškoti prieglobsčio virtuvės kampe, lyg atsirėmusi nugara į sieną būtų virtusi nematoma. Tačiau šeimininkas vėl metėsi prie jos, nervingai ir greitai judančiomis rankomis, iš geismo išsiplėtusiomis akimis. Mergaitė, dar kartą ištrūkusi, pamėgino pasiekti duris. Jis buvo greitesnis ir spėjo užtverti jai kelią prie šaldytuvo. Tuomet ją pabučiavo, iš visų jėgų stengdamasis įbrukti liežuvį tarp jos kietai sučiauptų lūpų, užkišo ranką po suknele ir iki skausmo suspaudė krūties spenelį, įrėmė savo sukietėjusią lytį į jos gaktą trindamasis kaip gyvulys.

Sao pajuto sukylantį šleikštulį. Pastebėjęs jos kūno spazmus, vyras greitai atšoko ir pasitraukė toliau, bijodamas, kad jo neapvemtų. Ji stengėsi giliai kvėpuoti. Donas Žoržė atrodė po truputį atgaunantis savitvardą. Perbraukė ranka plaukus nusimesdamas juos nuo veido ir iš tolo ją nužvelgė.

– Kas tau yra? – paklausė, jo balsas skambėjo piktai.

Ji juto tik šleikštulį, sukeltą to netikėto išpuolio, prakaituotų rankų, liečiančių jos odą, pasišlykštėtinos burnos prie jos lūpų, gąsdinančio jo penio iškilumo. Nebijojo, ir jai nebuvo gėda. Tenorėjo, kad tas vyras liautųsi ją lietęs, atgauti normalią būseną, nebejusti pykinimo ir vėl ramiai alsuoti.

– Nesiartinkit prie manęs, – atsakė. – Niekados daugiau nesiartinkit.

– Žiūrėk tu man! Tik pažvelkit į tą skaistuolę... Ar visus tuos metus nevaikščiojai priešais mane beveik nuoga, su tom sukne-

lėm, išryškinančiom visą kūną?.. O dabar suspaudi kojas? Ką vaidini?.. Ar ne šito norėjai, kad įvyktų?..

Sao pajuto pyktį. Visuomet buvo drovi. Jai niekada nepatiko rodyti savo kūną, nors po drabužiais neišvengiamai ėmė ryškėti apvalumai ir stamantrios kūno formos. Tačiau niekada nesisukinėjo apie jį rodydama savo klubų grožį. Niekada net nepažvelgė į tą vyrą ir iš drovumo nuleisdavo akis. Ji nežinojo, ką reiškia provokuoti geismą. Kai pasirodė tuose namuose, jai buvo viso labo trylika, ir dabar, septyniolikos, seksas jai atrodė nepažįstamas geidulys, kurį tik nujausdavo iš to, ką pasakojo jos draugės. Paskutinėmis savaitėmis kelis kartus šokiuose susitiko su jai patinkančiu vaikinu, bet viskas, ką galėjo įsivaizduoti naktimis prieš užmerkdama akis, kai nuilsusi išsitiesdavo lovoje, tebuvo tai, kad jis paima ją už rankos. Jausmas, kad jos ranka virpa vaikino rankoje, ir to vaizdinio sukelta būsena iš visų jos iki šiol patirtų buvo panašiausia į geismą. Šioje srityje Sao vis dar buvo vaikas. Bet dabar labai gerai suprato, kad įsistebeilijusios dono Žoržės akys į ją taip nežvelgia.

– Niekados nepadariau nieko bloga! – išrėkė tam vyrui. – Jeigu jums taip pasirodė, tai jūsų paties kaltė.

Sao elgesys nepaliko vietos jokioms dvejonėms. Atrodė, kad jis suprato apsirikęs. Apsisuko ir pasitaisė po grumtynių sutaršytus drabužius. Paskui vėl į ją pasižiūrėjo, ilgai, lyg būtų svarstęs, ką daryti. Šįkart ji akių nenuleido. Žinojo, kad nugalėjo tą padarą, nekeliantį jai jokio pagarbos jausmo. Jokios baimės. Tik panieką ir vis dar juntamą šleikštulį.

– Gerai, – pasakė jis pačiu tėviškiausiu tonu, lyg sveikindamasis ryte. – Įvyko nesusipratimas. Manau, kad išgėriau daugiau, nei buvo galima. Pamirštam abu, kas nutiko, sutarta? Pažadu, kad daugiau tai nepasikartos. Ir nieko nesakyk poniai. Šiaip ar taip, ji tavim nepatikėtų.

Jis išėjo. Išsinešdino iš virtuvės net neatsiprašęs, apsimesdamas, kad vis dar tebėra padėties šeimininkas, ponas ir namų valdytojas.

Sao baigė plauti puodus ir viską iššluostė. Paskui užlipo į kambarį ir kuo greičiausiai susidėjo į krepšį savo daiktus. Nenorėjo ten pasilikti nei minutės ilgiau ir rizikuoti, kad tai nutiktų darkart. Negalėjo pakęsti net minties, kad vėl matys tą vyrą ir turės prisiminti, kas įvyko. Žoana šiek tiek pasimuistė lovoje, bet neprabudo. Mergina nulipo laiptais ant pirštų galiukų, kad donas Žoržė nesuprastų, jog ji palieka namus. Praeidama pro vaikų kambarius juto troškimą užsukti ir išbučiuoti juos, padėkoti už visa, ką gero gavo iš jų per tuos metus ir paaiškinti, kad nors ir išeina, vis tiek juos mylės. Bet suprato, kad jeigu užeitų, niekados nebegalėtų išeiti. Pamatytų juos miegančius – gražias galvytes, besiilsinčias ant pagalvės, – gyvenančius gražiais sapnais, ramiai laukiančius, kada ateis diena ir ji atskubės jų žadinti, ir nebepajėgtų jų palikti. Tad toliau ėjo koridoriumi, kandžiodama lūpą ir tramdydama ašaras, jusdama, kad palieka didžiulę dalį savęs, lyg nertųsi iš savo pačios odos. Buvo skaudu.

Praleido naktį išsitiesusi paplūdimyje, su krepšiu vietoj pagalvės, verkdama, jusdama, kaip vaikų ilgesys ją dusina, ir galvodama, ką dabar turėtų daryti. Turėjo dvi galimybes: susirasti naują darbą arba nuleista galva ir sugniuždyta grįžti į Keimadą ir kaip nors su Žovitos pagalba ten gyventi. Išaušus patraukė į Plato rajoną ir susirado pensioną. Savo laimei, dar nebuvo išsiuntusi praeitos savaitės uždarbio nei motinai, nei senei, tad kol ras kokį nors sprendimą, galėjo susimokėti už nakvynę. Jai reikėjo pamiegoti. Radusi pigų viešbutuką apsistojo troškiame, tamsiame kambarėlyje, tačiau bent jautėsi saugi. Susigūžė lovoje. Buvo išsekusi. Pirmą kartą susidūrė su smurtu, su kito troškimu ją užvaldyti – nors ir nugalėjo, toji patirtis paliko gilų pėdsaką jos sąmonėje.

Iki šios akimirkos buvo labai patikli. Augo tikėdama, kad didžioji dauguma žmonių yra geranoriški, o blogi žmonės išsiskiria savo fizine išore, lyg žvilgsnyje ar balse turėtų stigmą, kažką neapčiuopiamo, bet realaus, kas juos skirtų nuo įprastų žmonių, tad, jei esi budrus, gali juos atpažinti prieš jiems padarant tau ką nors blogo. Dabar suprato, kad tai netiesa. Netgi toks malonus ir simpatiškas žmogus, kaip donas Žoržė, galėjo savyje slėpti pačiu netikėčiausiu momentu, lyg staigus ugnikalnio išsiveržimas, pasirodantį žvėrį. Nežinojo, ar dera pasikliauti visu pasauliu. Bet ir nenorėjo, kad toji patirtis užkrėstų ją baime. Nenorėjo pavirsti įsibaiminusiu padaru, pirštų galiukais bidzenančiu per gyvenimą. Ar įmanoma likti nuoširdžiai ir kartu atsargiai?

Ji užmigo, galvoje vis iš naujo sukantis toms pačioms mintims, ir miegojo daug valandų, iki kitos dienos rytmečio, nepaisydama pensiono laiptais aukštyn žemyn laipiojančių, koridoriais bėgiojančių žmonių, nepaisydama būgnų ir šokių, tą vakarą vykstančių kvartalo gatvėse, triukšmo ir malonumo riksmų, skleidžiamų visą naktį poros gretimame kambaryje. Sao miegojo miegu be sapnų, be praeities, ateities ir be rūpesčių, leidusiu jos kūnui ir galvai palikti šį pasaulį ir pailsėti.

Pabudo jau priėmusi sprendimą, nors ne to labiausiai troško tuo metu – ilgėjosi pažįstamų balsų, juodos lavos ir raudonos žemės kraštovaizdžio, prie koplyčios besistiebiančios prašmatnios ir vienišos dracenos, kuklaus sodų derlingumo, – ne, negalėjo grįžti namo. Ne dėl išdidumo ar nenoro pripažinti, kad viskas klostėsi ne taip jau gerai. Tiesiog bijojo pernelyg priprasti prie lengvo gyvenimo pažįstamoje erdvėje, vietoje, kurioje galėjo karaliauti be jokio nuogąstavimo, visada žinodama, kur nuves kiekvienas žingsnis, ką pamatys akys šiaurėje ar pietuose, ką užuos tame kraštovaizdyje kiekvieną akimirką: kaime ant atviros ugnies kepamus kukurūzų pyragėlius, aitrią žemę, po kurią raičiojasi vaikai,

dvokiantį senių grogą, lietų, tuojau pat užeinantį pasatams ėmus pūsti... Jeigu grįžtų, greičiausiai pasiliktų visam laikui. O pasilikti nenorėjo. Nenorėjo priprasti, susitaikyti su gyvaliojimu dirbant soduose ar siuvant sukneles Karvueire moterims, susirasti ne pernelyg blogą vyrą, pasistatyti namą ir įsikurti ten tarsi irštvoje, nejudriai, paralyžiuotai, gimdant vaikus, kuriuos vos ne vos išmaitintų ir kurių niekada neišgalėtų leisti mokytis, kurie galbūt vieną dieną nepakeltų karštinės ar viduriavimo. Ir galiausiai, atėjus mirties dienai, pažvelgti atgal ir pagalvoti, kad jos gyvenimas buvo niekas, tik tuštuma, absurdiška skylė be jokios prasmės, menkesnis nei žvirblio sparnų rėžis ore, menkesnis nei skruzdės pėdsakas žemėje. Niekada nebus gydytoja, bet norėjo, kad jos egzistencija turėtų kokią nors vertę, kad kas nors jos ilgėtųsi, kai jos nebebus, ir jaustų tuštumos sunkumą.

Pradėjo ieškotis darbo tą patį rytą. Aplankė visas savo drauges, kad papasakotų, kas nutiko – nors ir atsisakė paaiškinti priežastis, kodėl paliko Monteirų šeimą, net aplankė kunigą bažnyčioje, kur paprastai eidavo į Mišias. Tačiau atrodė, kad visos Prajoje gyvenančios šeimos turi pakankamai tarnaičių, nes niekas nežinojo apie jokį darbą. Galiausiai vieną dieną, kai buvo beveik visiškai beapleidžiančios viltys ir besibaigiantys pinigai, nors ji taupydama beveik nieko nevalgė dvi savaites, praėjo pro vieną įstaigą Andradė Korvo gatvėje ir pastebėjo užrašą, siūlantį administratoriaus darbą. „Homero biuras“. Taip vadinosi įstaiga. Sao jis priminė donos Natersijos šunį, ir jos širdis stipriau sutvinksėjo. Jai pasirodė, kad tai geras ženklas. Įėjo. Viduje buvo didelė apšviesta salė, nudažyta baltai. Stovėjo keturi moterų apsėsti stalai. Viena jų, pilvota negrė, vilkinti mėlynomis ir oranžinėmis gėlėmis marginta suknele, su kuria atrodė dar didesnė, jai nusišypsojo.

– Ko nori, mergaite?

– Darbo.

Moteris pradėjo juoktis. Tai buvo skambus juokas, kaip ir ji pati, atrodė, užpildantis visą kambarį ir besiskverbiantis per sienas, plūstantis pro langus į gatves.

– Gerai, pasikalbėkim.

Ir pasikalbėjo. Po penkiolikos minučių Sao išėjo susitarusi pradėti dirbti kitą dieną. Dona Benvinda netgi davė tris tūkstančius eskudų avanso iš jos atlyginimo. Neprireikė prašyti – ji pati suprato, kad jau dvi savaites darbo ieškančiai mergaitei reikia pinigų.

Jeigu donai Benvindai ko išties ir netrūko, tai vaizduotės, kad suprastų, kaip gyvena kitos moterys. Tiesą sakant, tai buvo ne vaizduotė, o greičiau patirtis. Jos pačios gyvenimas nebuvo lengvas. Gimusi Porteloje, skurdžiame ir pilkame Fogo salos kaime, plikoje didžiulio ugnikalnio atšlaitėje, ji augo supama sausrų ir badmečių, karštinių ir dizenterijų. Nuo mažens buvo pratusi, kad mirtis yra gyvenimo dalis, ir kad vieną dieną ateis, žiauri ir negailestinga. Ji pati prarado kelis brolius, neprisiminė kiek, ir, mirus motinai, būdama dešimties liko viena saugoti keturių jaunėlių ir namų. Negana to, turėjo padėti tėvui, kuriam priklausė vargana, riebalais apsinešusi ir dvokianti smuklė, čia jis pilstydavo bjaurų grogą ir tiekdavo šiltus užkandžius kaimo girtuokliams. Greitai suprato, kad turi gintis nuo vyrų. Kai kurie iš klientų, kai tėvo dėl kokių nors priežasčių kelias minutes nebūdavo, svirduliuodami ir riaugėdami bandydavo ją liesti, bučiuoti į lūpas ar priversti paimti už lyties organų, kad suteiktų jiems malonumo. Ji išmoko jų atsikratyti, pastumti taip, kad visiškai prarastų ir taip vos nulaikomą pusiausvyrą, netgi spirti keliu į tarpkojį, jeigu kuris nors rodydavo ypatingą atkaklumą.

Nori nenori suprato, kad gyvenimas reiškia kasdienę kovą, varginantį ir nuolatos kontroliuojamą budrumą, kad reikia suderinti egoizmą ir kilniaširdiškumą, gudrumą ir pasitikėjimą

kitais: turėjo tvirtai reikalauti tėvo, kad duotų pinigų maistui, ir pasirūpinti, kad jis pavalgytų, kai grįždavo namo pernelyg girtas. Neleisti, kad broliai vogtų jos valgio dalį ir su malonumu juo pasidalinti kuriam nors susirgus. Prireikus padėti moterims kaime, bet neleisti joms manyti, kad ji visad bus jų paslaugoms. Nubrėžti ribas vyrams ir pasitikėti jais, kai ateina išgerti dar negavę atlyginimo. Taip, Benvinda nuo mažens žinojo, kad reikia duoti ir atimti, glostyti ir mušti, šypsotis ir cypti, išlaikant pusiausvyrą – tai buvo sunku, bet jai puikiai pavykdavo. Lyg jau būtų gimusi išmintinga.

Taip gyveno metų metus, įsisukusi į voratinklį, kuriame vienintelis svarbus dalykas buvo nemirti iš alkio ir neleisti, kad kuris nors vyras ją išprievartautų. Tačiau aplink ją telkėsi stulbinantis skaidrumas, šviesa, sklindanti iš džiaugsmingų žmonių. Dažnai kaime vidury nakties, visiems jau miegant, girdėdavosi jos kvatojimas, juoko griausmas, ištinkantis dėl kokio nors brolių pokšto, sklandantis ore lyg nerūpestinga naktinė plaštakė. Benvinda juokdavosi nuolatos. Jos viduje buvo kažkas, kas saugojo nuo nedalios, lyg jos sąmonę gaubtų keistas minkštumas, sugeriantis visą liūdesį. Nebuvo taip, kad ji nejustų sielvarto ar nekentėtų. Kentė kaip ir visi, kai reikėjo kentėti. Tačiau širdgėloje ir skausme visuomet atrasdavo giją, kurios galėtų stipriai įsikibti, giją, tvirtai rišančią su optimizmu, saugančiu ją nuo nevilties. Tamsoje, sunkiomis akimirkomis, niekuomet nenustodavo galvoti, kad viskas pagerės, ir net jeigu naktimis tyliai verkdavo lovoje, apsikabinusi kurį iš miegančių brolių, rytais keldavosi kupina energijos, pasiryžusi padaryti visa, kas įmanoma, kad ta diena būtų pakenčiama ne tik jai, bet ir visiems jos artimiesiems.

Sulaukusi devyniolikos metų, kai mažieji užaugo, o tėvas vis dažniau grįždavo namo girtas ir darė gyvenimą vis nepakenčiamesnį, ji susipažino su Robertu. Jis buvo gimęs gretimame kai-

me, nors jau seniai buvo emigravęs į Ispaniją ir dirbo kalnakasiu viename šiaurės miestelyje. Kaip visada, tuomet parvyko praleisti atostogų, ir smuklėje vėl susitikęs Benvindą, jau tapusią tvirto sudėjimo, padedančio užtikrintai atsiremti į žemę, moterimi, supamą ore skambančio juoko, pagalvojo, kad ji būtų gera žmona, žmogus, galintis nutraukti jo vienatvę, kartais sukaustančią aušant, kai reikėdavo eiti į darbą, paralyžiuojančią lovoje, lyg koks kirminas būtų graužęs iš vidaus ir palikęs jį sausą, tarsi išpuvusį ir dūlėsiais virstantį medį. Kol stebėjo ją bėgiojančią su buteliais ir aptarnaujančią klientus, ėmė mąstyti, kad būtų nuostabu ją apkabinti sningant, vaikštinėti kartu po mišką saulėtomis dienomis, rodant jai visą tą žalumą, kurios ji niekad nepažino. Būtų smagu žiūrėti kartu televizorių susikibus už rankų ir eiti šokti į diskotekas savaitgaliais. Išeiti vakarieniauti kartu su draugais ir pirkti įvairius daiktus savo nerūpestingiems namams papuošti. O vėliau turėti vaikų, du berniukus ir mergaitę: tai buvo jo troškimas – turėti tris vaikus, kuriems netrūktų daktarų ir nemokamų vaistų, kurie nemirtų nei nuo diarėjos, nei iš bado, kurie lankytų mokyklą ir studijuotų, ir grįžtų į Žaliąjį Kyšulį kaip svarbūs asmenys, kas žino, gal ministrai ar gubernatoriai...

Benvinda net neįsivaizdavo, kokios mintys sukasi Roberto galvoje. Bet dėl kažkokios priežasties, kurios ji pati negalėjo įvardyti, pamačiusi jį įeinant pro užeigos duris su plačia šypsena ir europietiškais drabužiais ir pasisveikinant bučiniu į abu skruostus, kai pažino, kas ji tokia – buvo nesimatę ketverius ar penkerius metus, – pajuto gėdą, kad taip prastai apsirengusi, kasdieniu mėlynu sijonu, šimtus kartų plautu ir adytu, ir bjauriais juodais marškiniais. Ranka perbraukė plaukus ir pasigailėjo, jog nesusipynė kasų, kad būtų gražesnė. Kažkas keisto ir naujo, lyg ją būtų pagavęs neįprastas noras visą laiką šypsotis ir išeiti iš smuklės kojomis neliečiant žemės.

Po savaitės Robertas ir Benvinda tapo pora. Pasibaigus atostogoms jie išsiskyrė su ašaromis ir abipusės ištikimybės ir laukimo pažadais. Per Kalėdas vyras sugrįžo ir paprašė už jo tekėti. Buvo susižinojęs apie visus reikiamus dokumentus, kad ji galėtų įsikurti Ispanijoje. Pavasario viduryje, kai alyvų šakos sodeliuose aplipo violetiniais žiedeliais, miškeliuose vienas po kito išsprogo kaštonai ir ąžuolai apipildami viską žaluma, o nuo kalnų po atodrėkio gausiai plūdo upeliai, Benvinda atvyko į savo naujuosius namus.

Penkerius metus ji buvo laiminga moteris. Ją viskas žavėjo: kraštovaizdžio švelnumas ir metų laikų kaita, elektros šviesa ir tarsi begalinis krioklys iš čiaupų bėgantis vanduo, parduotuvės ir turgūs, kur buvo galima rasti gausybę visokių skirtingų maisto produktų, buitinė technika, atliekanti darbus už ją, parkas su žaidžiančiais vaikais, kavinės, kur ji paprastai susitikdavo su kitomis moterimis iš Žaliojo Kyšulio išgerti kavos ir paplepėti, žieminiai paltai ir bateliai su kulniukais, pasivažinėjimai automobiliu su Robertu po pasaulį, neaprėpiamą ir kartu tokį artimą... Visa jai atrodė dovana, lyg pasaulis netikėtai būtų tapęs nuostabia dėžute, iš kurios vis traukiami ir traukiami skanėstai, nepaprasti daikčiukai, kuriais ji žavėjosi ir kuriuos atsidėjusi saugojo tvirtai ir atsargiai laikydama savo rankose.

Bet geriausia iš viso to buvo Robertas. Nemušdavo jos ir neprisigerdavo, kaip daugelis vyrų. Vieną šeštadienio vakarą išgėrė daugiau, nei galėjo, kai buvo išėję kartu su neseniai susituokusiais draugais, bet tai buvo linksmos išgertuvės, per kurias jis norėjo dainuoti, bučiuoti ir liesti ją, o vėliau mylėtis, nors visuomet užmigdavo nebaigęs. Mylėjo ir gerai su ja elgėsi, atiduodavo visus pinigus, ją glamonėdavo su tokiu švelnumu, kokio ji anksčiau net negalėjo įsivaizduoti, ir kartais taip žiūrėdavo, lyg ji būtų vienintelė pasaulyje, karalienė. Benvinda jam atsilygindavo meile iš visų jėgų, kiek tik sugebėjo, globodama jį tarsi žvėris, jausda-

masi pajėgi nagais ir dantimis ginti jam kuriamą gerovę. Nebuvo pernelyg gero maisto nei pakankamai gerai išlygintų marškinių, nei perdėm ištemptų paklodžių, kad Robertas galėtų pasiilsėti ir jausti malonumą grįžęs po tokio sunkaus darbo. Kai išvysdavo jį įžengiantį pro duris paišinu veidu, išsekusiu po ilgo darbo kasant anglis šachtos dugne, paraudusiomis ir pernelyg ryškios šviesios bijančiomis akimis, jai beprotiškai norėdavosi jį glostyti lyg mažą vaiką, maudyti ir valgydinti, o paskui migdyti, kaip čiūčiuodama migdydavo savo mažuosius brolius.

Be valymo, valgio gaminimo bei lyginimo ir kasdienių pasimatymų su draugėmis, Benvinda pradėjo lankyti suaugusiems skirtas pamokas. Žaliajame Kyšulyje ji niekados nelankė mokyklos. Jos broliai baigė pradinius mokslus, bet tėvas manė, kad mergaitėms nereikia nieko mokytis. Užteko gebėti gerai suskaičiuoti iš klientų smuklėje imamus pinigus, rūpintis namais ir gimdyti vaikus. Jis dažnai sakydavo, kad Dievas sukūrė moteris tam, o ne kam kitam. Dabar ji išmoko visa, ką galėjo, ir kaip mažas vaikas mėgavosi kiekvienu nauju atradimu. Vakarais po vakarienės, kai Robertas žiūrėdavo televizorių, sėsdavosi prie stalo virtuvėje ir iš paskutiniųjų darydavo pratimus, susikaupdama taip, jog net galiausiai pamiršdavo, kad vyras jos laukia, norėdamas eiti miegoti kartu su ja. Greitai išmoko skaityti ir rašyti, taip pat atlikti sudėtingus aritmetinius veiksmus. O naują kalbą perėmė savaime, mažiau nei per tris mėnesius jau galėjo susikalbėti su bet kuo iš miestelio. Robertas didžiavosi jos protingumu ir stropumu. „Tapsi profesore!“ – sakydavo. Ji juokdavosi, atsipalaidavusi ir laiminga.

Per tuos penkerius metus nutiko tik vienas nemalonus dalykas: Benvinda negalėjo pastoti. Kai galiausiai kreipėsi į medikus, šie pasakė, kad ji turinti problemų su kiaušintakiais ir kad negalinti susilaukti vaikų. Jie labai sielvartavo, tačiau tai netruko pernelyg ilgai. Greitai pradėjo kalbėti apie įsivaikinimą. Žaliajame Kyšulyje

buvo daug vaikų, kuriems reikėjo tėvų. Nebūtų buvę sunku. Tačiau nusprendė tai atidėti kuriam laikui. Tuo metu jiems užteko vienas kito.

Vieną sausio rytmetį Robertas išėjo ketvirtą ryto į pirmąją pamainą šachtoje. Prieš išeidamas kaip visada atsargiai pabučiavo žmoną. Jam patiko žingsniuoti sniegu naktį stebint tamsoje žibančias snaiges, tarsi mažytes žvaigždeles, tylomis krintančias ant žemės. Paskutinį kartą džiaugėsi šiuo malonumu, bet kokiu malonumu. Aštuntą valandą ryto šachtoje įvyko griūtis. Robertas liko ten palaidotas su dar dviem darbininkais.

Benvinda manė išprotėsianti. Daugelį mėnesių nebesuvokė gyvenimo. Nesuprato, kas nutiko. Net nenorėjo suprasti. Nekentė viso pasaulio, o labiausiai nekentė Dievo. Jos šypsena dingo, buvo palaidota po tonomis juodos skaldos, nužudžiusios jos vyrą. Visą tą laiką ja rūpinosi draugės, pakaitomis versdamos ją valgyti ir gerti daktaro išrašytas tabletes, taip pat vertė ją išeiti pasivaikščioti, išsekusią, svetimą viskam, kas anksčiau džiugino. Ji atsigavo labai lėtai, tarsi ligonis, privalantis iš naujo po truputį išmokti atlikti senus judesius, maudytis ir rengtis, virti kavą ar ruošti valgį, eiti apsipirkti, įsijungti televizorių, atjausti svetimus nuogąstavimus ir džiaugsmus, kurie buvo nustoję jai egzistuoti.

Buvo praėję beveik metai po Roberto žūties, kai ji nusprendė grįžti į Žaliąjį Kyšulį. Dėl nelaimingo įvykio kompensacijos ir našlės pensijos turėjo pakankamai pinigų. Jos šalyje tai buvo nemažas turtas. Jai nereikėjo grįžti į Portelą ir užsidarius nevalyvoje užeigoje laukti senatvės tarp ją be perstojo vaikančių girtuoklių. Galėjo įsikurti sostinėje, Prajoje, ir pradėti kokį nors verslą. Vis dar nežinojo, kokį, bet buvo tikra, kad ras ką nors tinkamo, – jos įprastinis optimizmas vėl ėmė augti diena po dienos. Ji vėl kabinosi tos gijos, visados išgelbėjančios ją nuo skausmo. Širdgėla geso ir ilgainiui turėjo tapti pilkų pelenų sauja, liksiančia širdyje

visiems laikams, tačiau nebetrukdysiančia gyventi ir dirbti, ir vėl juoktis taip, kad tie, kurie jos nepažinojo anksčiau, niekados nesuprastų, kad kadaise jos gyvenime įvyko katastrofa. Benvinda iš naujo visų akyse virto patenkinta ir laiminga moterimi, apsupta gerovės ir palankumo kitiems aura, atrodė, išskiriančia ją iš nelaimingųjų tarpo.

Po kelių Prajoje praleistų savaičių surado nedidelį perleidžiamą verslą, „Homero biurą", pardavinėjantį įvairias raštinės priemones. Ji nieko neišmanė apie rašomąsias mašinėles, popierių ar kopijavimo aparatus. Betgi tai vis tiek jai patiko, tikėjo visko greitai išmoksianti pati, taip pat pasitikėjo senojo šeimininko, prižadėjusio viską parodyti, geranoriškumu. Nemažą pinigų dalį investavo į verslą, o likusius pasiliko sau tam atvejui, jeigu reikalai nesiklostytų gerai, ir padalino broliams, kad jie galėtų žengti į priekį. Ir iš naujo su senaisiais laikais užeigoje jai būdinga kantrybe ir pusiausvyra susigrąžino gyvenimą.

Sao pradėjus ten dirbti, jau daugelį metų „Homero biuras" buvo pelningas ir užtikrintas verslas. Jai tai buvo geri laikai. Sao darbas patiko: atsiliepti telefonu, paruošti užsakymus ir gatvėje ieškoti pasiuntinuko, nunešiančio siuntinius prireikus ką nors pristatyti. Vienos našlės namuose išsinuomojo kambarį su teise naudotis virtuve ir, nors kartais tekdavo kęsti nepabaigiamas šnekas vis iš naujo klausantis visų jai per dieną nutikusių smulkmenų, jautė malonumą galėdama viena būti savo kambaryje, žiūrėdama pro langą ir stebėdama mažytį jūros lopinėlį. Išskyrus pensione praleistas dienas, pirmąkart turėjo asmeninę erdvę ir toji nepriklausomybė leido jai justi, kad ji galutinai virto suaugusia moterimi, visiškai atsakinga už savo veiksmus ir galinčia valdyti savo gyvenimą. Galiausiai juto įveikusi apmaudą, kad negalėjo toliau mokytis, tęsti planų, dabar, atrodė, labai tolimų, tarsi nuo senojo

vaikiško užsidegimo, kurio naivumą jau suvokė, būtų praėję daug metų. Tarp jos ir tų ekstravagantiškų minčių iškilo didelė siena, be tarpų ir durų, galinčių įleisti į jos gyvenimą nusivylimo jausmą. Palaidotoji mergaitė saldžiai miegojo po lengva žemele.

Vakarais ji išsitiesdavo lovoje ir planuodavo ateitį: taupys pinigus, vyks į Europą, dirbs ten viską, ką tik galės, ir vėliau, kaip padarė dona Benvinda, grįš į Žaliąjį Kyšulį ir pradės savo verslą. Ir visiškai negalvojo, kad reikėtų susirasti vyrą ir turėti vaikų. Prisiminimas, kas nutiko tarp jos ir dono Žoržės, vis dar glūdėjo kažkur viduriuose keldamas šleikštulį. Tačiau buvo kažkas gilesnio, tarsi vos įžvelgiama švieselė būtų įsižiebusi kažkur sąmonėje kaip perspėjimas, lyg keistas laiko šuolis būtų leidęs pamatyti, kas gali nutikti ateityje: meilės ir sekso galimybė jai atrodė pavojinga, galinti ją sužaloti ir palikti sutriuškintą. Biuro kolegės, su kuriomis retkarčiais eidavo valgyti ledų ar pasišokti, priešingai, nekalbėjo apie nieką kita. Vienos kitoms pasakodavo apie savo patirtis su vaikinais, apie begalinį malonumą ir baimę ir, kai manydavo, kad įsimylėjo, narstydavo su visomis įmanomomis smulkmenomis viltis, kad vaikinai jas mylį ir pasiūlysią dalintis namais. Atrodė, lyg turėti vyro kūną ir tarnauti jo kasdieniams įgeidžiams joms būtų pats svarbiausias tikslas. Sao bijojo, kad jos yra pasmerktos kentėti, vis iš naujo atsitrenkti į paslaptingą vyro sielos prigimtį, susidedančią iš slaptų užkaborių ir didžiulių jai nepažįstamų ir gąsdinančių dykynių.

Sau ji troško nepriklausomo gyvenimo. Labiausiai gyvenimu patenkintos ir geriausios jos pažinotos moterys, dona Natersija ir dona Benvinda, gyveno be vyrų. Ne vienišos, ne: visados lydimos daugybės draugių, šeimos narių ir daugybės svetimų vaikų, jas mylinčių ir palaikančių žmonių, kuriais jos su meile rūpinosi ir kurių artumas galbūt buvo didesnis nei vyro, besidalinančio su tavimi lova, mintinai žinančio mažiausio tavo kūno lopinėlio sko-

nį, tavo krūtų kietumą ir apgaubiantį lyties karštį, jaučiantį malonumą būti tavyje ir išsilieti tavo viduje, kovojantį, pasiduodantį, ieškantį ir dejuojantį tavo rankų glėbyje, lyg būtų atėjusi pasaulio pabaiga, tačiau niekada nesivarginantį sužinoti, ar jautiesi nelaimėle ar laiminga, ar manai esanti minamo grindinio ir kvėpuojamo oro šeimininke, ar drebi kasryt keldamasi iš lovos būdama tikra, kad gyvenimas tave užpuls, užguls ir praris dideliais kąsniais, palikdamas vien kaulus.

Ji įsivaizdavo save vyresnę, gyvenančią prie jūros ramiame name, spalvotai dažytame, dideliais langais, pro kuriuos plūstų šviesa ir lengvas vėjelis, su bugenvilijų ir jazminų sodu, taip pat baltais žiedais apsipylusia akacija, teikiančia svetingą pavėsį. Neturėsianti nei vyro, nei vaikų, bet ją lankysią daug žmonių, ir būsianti erdvi virtuvė, kur visi galėsią rasti visko, ko tik trokštų. Tokiame, kaip donos Benvindos. Paprastai ji sekmadieniais ten pietaudavo. Jos darbdavė paruošdavo didžiulį kačupos puodą ir pasikviesdavo dešimt ar dvylika žmonių. Toji moteris džiaugdavosi matydama Sao prie savo stalo. Nuo pat pradžios pajuto jai didžiulį prielankumą. Kaip ir donai Natersijai, jai buvo labai pikta, kad toji protinga mergaitė turėjo nutraukti mokslus dėl pinigų stygiaus. Jai patiko stebėti, kaip ji dirba su tokiu atkaklumu ir pagarba, lyg atsiliepti telefonu, užsirašyti užsakymą ir pasirūpinti siuntiniais būtų išties be galo svarbūs darbai. Ją jaudino retas tvirtumo ir tyrumo, iš kurių susidėjo Sao asmenybė, derinys, jos gerumas ir užsispyrimas. Klausė savęs, kas mergaitės laukia ateityje. Jai prieš akis buvo ilgas gyvenimas, kuriame dar bus labai daug kančios. Buvo tikra, kad kas nors bandys ja manipuliuoti, kad ją apgaus ir suteiks skausmo. Kas nors ją supančios ir mėgins pavogti jos energiją. Bet lygiai taip pat buvo įsitikinusi, kad Sao atsispirs, kad išsilaikys kojomis tvirtai atsirėmusi į žemę ir aukštai iškėlusi galvą, užtikrintu ir besišypsančiu žvilgsniu. Ji bus ypatinga ir ištvers visa, kad ir kas nutiktų.

Vieną pavakarę jau uždarius parduotuvę, kai kitos darbuotojos lėkė susitikti su savo mylimaisiais, Benvinda pasikvietė ją valgyti ledų. Pliaupė kaip iš kibiro. Vanduo bėgo gatvėmis upeliais. Pravažiuodamos mašinos purvu taškė rėkaujančius ir protestuojančius praeivius, kovojančius dėl prieglobsčio nuo lietaus ir bėgiojančius iš vienos tarpuvartės į kitą. Jos atsisėdo vienoje ledainėje prie staliuko šalia lango. Lietus plakėsi į langus, pasiutusiai barškino į stogą, keldamas didžiulį duslų triukšmą, lyg būtų ištikusi katastrofa. Nepaisydama to, Benvinda akimirką paskleidė savo skambų juoką po visą salę. Paskui netikėtai atsiduso, lyg apimta nostalgijos.

– Ispanijoje labai daug lydavo, – pratarė. – Bet niekada taip smarkiai. Tai būdavo lengvas ir ilgas lietus. O žiemomis snigdavo. Mane visuomet stulbindavo, kaip tyliai krenta sniegas, lyg visas pasaulis būtų sustingęs ir tik snaigės gyventų savo gyvenimą.

– Turėtų būti gražu. Norėčiau pamatyti.

– Niekados negalvojai išvykti į Europą?

– Daug kartų. Visada. Nuo mažens. Tačiau kaip? Neturiu dokumentų. Neturiu pinigų. Vieną gražią dieną...

– Galbūt aš tau galėčiau padėti.

Sao išraudo. Net nesugebėjo atsakyti. Sumosikavo rankomis ore, lyg skęstų. Benvida vėl nusijuokė.

– Vadinasi, sutiktum?

– Taip, taip, žinoma, kad taip...

– Galėčiau pasikalbėti su seserimis. Jos gyvena Olandijoje. Yra man skolingos – galėjo išvykti tik todėl, kad daviau pinigų, ir joms neblogai sekasi. Galėtų gauti tau turistinę vizą. Paskui turėtum pati viską susitvarkyti.

– Bet aš neturiu pinigų bilietui...

– Aš tau duočiau. Grąžintum man po truputį.

– Iš tiesų?.. Jūs kalbate rimtai?..

– Manai, kad galėčiau tave apgauti? Norėčiau, kad tavo gyvenimas būtų geresnis. Tu jo nusipelnei. Privalai pabandyti.

Po trijų mėnesių viskas buvo sutvarkyta. Sao turėjo atsidaryti banko sąskaitą. Dona Benvinda jai davė, be pinigų lėktuvo bilietui, dar šešiasdešimt tūkstančių eskudų, kuriuos privalėjo parodyti Olandijos valdžios institucijoms ir įtikinti, kad turi pakankamai lėšų keliauti kaip turistė ir kad neis į gatves prašyti išmaldos, kas žino, gal vogti ar netgi žudyti. Neįvykdžiusi šito reikalavimo niekados nebūtų galėjusi gauti vizos.

Iš tiesų ji neplanavo vykti į Olandiją. Liksianti Portugalijoje ir padarysianti viską, kad gautų gyvenimo šalyje ir darbo leidimus. Kovosianti dėl bet kokio darbo: tarnaitės namuose ar padavėjos kokiame nors bare, kasininkės parduotuvėje, prasčiausios pigios darbo jėgos vietos, ir turėsianti rasti būdą išsilaikyti ir grąžinti skolą donai Benvindai, ir toliau siųsti pinigų motinai ir Žovitai, ir dar susitaupyti ateičiai. O galbūt bus dar blogiau. Galbūt ji negaus leidimų ir liks nelegale, bus priversta priimti kokio beširdžio primestas darbo sąlygas be jokių teisių ir vaikščios gatvėmis alpdama iš baimės, slėpdamasi nuo bet kokio policininko, galinčio ją sulaikyti ir vėl išsiųsti atgal į tėvynę – tada akimoju prarastų viską, kad ir kiek mažai būtų pavykę pasiekti.

Sao viso to dar, aišku, nežinojo. Nujautė, kad gauti dokumentus nebus lengva, tačiau jai Europa vis dar buvo švelnaus lietaus ir tylaus balto sniego erdvė, kupina visų įmanomų galimybių, vieta, kur ji galėsianti galutinai išbristi iš skurdo, kraštas, kuriame tilpo visos svajos. Tai buvo namai, apie kuriuos pasakojo Noli joms sėdinti mangų paunksmėje, kai jos buvo mažos, tą tolimą vasarą kaime, tai buvo namai, pilni žaislų, knygų, sąsiuvinių ir pieštukų, greitų autobusų, vežančių į bekraščius miškus ir švelnias pievas, kuriomis galima braidyti basomis, ir nuostabiai gaivaus

vandens upelius, gelbstinčius nuo karščio. Ji niekada nematė upelio nei pievos. Neturėjo knygų ir pieštukų pertekliaus. Dabar visa tai turėjo pasiekti.

Ji atsisėdo prie lėktuvo langelio ir neatitraukė akių nė akimirkai. Orlaivis pirmiausia perskrido jūrą su jos gąsdinančiomis tamsiomis gelmėmis. Vėliau labai ilgai skrido virš skurdžių Sacharos smėlynų ir virš tamsių Atlaso kalnų viršūnių. Tuomet pasirodė dirbami slėniai, išsibarstę kaimai ir vėl jūra. Ir pagaliau Europa, didžiulės stebuklingos upės, susisukę miestai ir galiausiai Lisabona, lyg į jūrą išsikišusi apžvalgos aikštelė. Iš viršaus Lisabona buvo nuostabi. Milžiniška ir nuostabi. Sao jautėsi laiminga. Žaliasis Kyšulys liko toli, labai toli. Ir buvo labai mažytis.

Bigadoras

Sao apsigyveno motinos pusseserės namuose. Tai buvo mažas, viso labo dviejų kambarių, užimtų sutuoktinių ir keturių vaikų, butukas. Jai buvo užleista didžiojo kambario sofa, kur miegodavo susigūžusi ir kamuojama karščio, lyg nusikaltėlis siaubiančio siauras Lisabonos priemiesčio kvartalų gatves, limpančio prie asfalto, sienų, lendantis į mažučius kambarius, kuriuose oras negalėdavo cirkuliuoti. Bet vis tiek suvokė, kad jai labai pasisekė – po daugybės bandymų, laiškų motinai ir telefono skambučių pavyko surasti Imeldą, ir ta pasisiūlė ją priimti pas save kelioms dienoms ir padėti susirasti darbą.

Ji kasryt skaitydavo skelbimus laikraščiuose. Norėjo dirbti tarnaite – taip galėtų daugiau sutaupyti ir nereikėtų ieškotis namų. Nuėjo į keletą darbo pokalbių, bet nieko nepešė – pirmiausia ponios jos klausdavo, ar mokanti gaminti portugališkus valgius. Ir jai atsakius, kad ne, bet galinti greitai išmokti, tuojau pat jos nusikratydavo. Be to, neturėjo rekomendacijų. Penkeri metai, praleisti prižiūrint Monteirų vaikus, buvo nieko verti. Visai galimas daiktas, kad šeimininkės ja net netikėjo. Visos tos rafinuotos moterys dažytais nagais ir kirpyklose sušukuotais plaukais, atrodė, laikė ją laukine. Lyg būtų išsigandusios jos kreoliško akcento ir jos dėvimų pernelyg afrikietiškų drabužių. Ja nepasitikėjo.

Išėjusi iš darbo pokalbių, Sao skirdavo laiko Lisabonos gatvėms pažinti. Jausdavosi apstulbinta plačių bulvarų ir akmeninių

pastatų, sutvarkytų sodų ir simetriškų bažnyčių altorių, didžiulių kolonų fasaduose ir milžiniškų skulptūrų aikštėse. Atrasdavo stebinančią daiktų geometriją, nepalenkiamą pusiausvyrą, neįtikimą ir galingą harmoniją, slypinčią už dirbtinių ilgus amžius statomo miesto linijų. Toji keista tobulybė, tokia nepanaši į salų chaosą, jų paskirus riedulius, paklydusius medžius, spontaniškai iš niekur išdygstančių trobelšių ir išsibarsčiusių kaimų jaukalą, darė jai daug didesnį įspūdį nei gatvių šurmulys, žmonių antplūdis, eismo triukšmas ar kaprizinga vitrinų prabanga.

Tačiau ją taip pat džiugino metro ir autobusai, jų išlaikoma tiksliai matuojamo laiko kontrolė, greitis, kuriuo galėdavo persikelti iš vienos miesto pakampės į kitą, apsupta nepažįstamų žmonių, jos apžiūrinėjamų, tarsi būtų paslaptingų detalių kupini paveikslai. Stebėdavo, kaip jie rengiasi ir vaikšto, kaip sveikinasi ir kalbasi vieni su kitais, jų sustingusius žvilgsnius, paklydusius tuštumoje, kai keliaudavo vieni, malonų abejingumą, kuriuo prisidengdavo šalia jos. Lisabona jai atrodė prieglobstis. Gyvenimų, meilių, ambicijų, taip pat, be abejonės, baimių ir nesėkmių vija, kurioje jos pačios anoniminis gyvenimas buvo išgelbėtas nuo visuotinės kovos vulgarumo. Vieną dieną, kai turės savo darbą, savo namus ir laisvalaikio valandas, ji bus gerbiama tos visuomenės narė.

Tačiau laikas ėjo, o rasti darbo nepavyko. Praėjus dešimčiai dienų Imelda pranešė, kad ji nebegalės daugiau jos nakvindinti. Pasiūlė važiuoti į Algarvę. Buvo beprasidedąs liepos mėnuo ir į paplūdimius plūdo turistai. Ten buvo kur kas daugiau šansų susirasti darbą. Viešbučiams ir restoranams paprastai reikėdavo papildomo personalo sezonui. Jos geros draugės dukra gyvenanti Portimaune ir galbūt galėtų padėti. Visada padėdavo neseniai atvykusioms į Portugaliją moterims. Sao jai paskambino. Liliana padrąsino ją atvažiuoti tuojau pat – iš tikrųjų buvo daug darbo

pasiūlymų. Ji su kitomis žaliakyšulietėmis nuomojosi butą ir galėjo pasidalinti kambariu. Kitą dieną Sao įsėdo į autobusą, važiuojantį į pietus.

Atvyko į Portimauną jau sutemus. Liliana laukė jos stotyje. Buvo tvirto sudėjimo ir graži kaip statula. Sao ja susižavėjo nuo pirmosios akimirkos. Buvo pasidažiusi – su daug tušo aplink milžiniškas akis, taip raudonai padažytomis lūpomis, kad bet kuri kita būtų atrodžiusi vulgariai, tačiau ją tai tik darė dar gražesnę. Mūvėjo džinsinėmis kelnėmis ir žaliais marškinėliais didele iškirpte, greičiausiai pigiais drabužiais, šviečiančiais, lyg būtų iš elegantiškiausios Lisabonos parduotuvės. Ir nė kiek nebuvo susikaustymo. Atvirkščiai, atrodė atvira ir draugiška, ir Sao iškart pasijuto, lyg būtų šalia vyresniosios sesers, žmogaus, kuris paremia tvirtu petimi sunkiais momentais ir padeda atgauti ramybę.

Liliana buvo gimusi Žaliajame Kyšulyje, bet nelaikė savęs imigrante. Jos tėvai atvyko dirbti į Lisaboną, kai jai viso labo tebuvo ketveri, tad ji užaugo kaip ir bet kuri kita portugalė. Turėjo galimybę studijuoti ir baigė turizmo studijas. Nuo kovo iki spalio dirbdavo administratore gerame Portimauno viešbutyje. Likusiu metų laiku grįždavo į sostinę ir šiek tiek užsidirbdavo kaip reklamos modelis. Tačiau šis pasaulis jai nepatiko. Iš tiesų ją domino politika. Priklausė Socialistų partijai ir vylėsi vieną dieną eiti atsakingas pareigas. Galbūt jai pavyks tapti deputate. Buvo įsitikinusi, kad ilgainiui Portugalijoje atsirasią daug afrikietiškos kilmės politikų, iš buvusių kolonijų kilusių žmonių. Tvirtino, kad tai – neišvengiamas istorinis procesas. Kaip Prancūzijoje revoliucija į valdžią atvedė buržuaziją, jau iki tol atidavusią visuomenei tiek jėgų ir talento, taip pat ir afrikiečiai, šimtmečiais prisidėję prie metropolijos gerovės, galiausiai užims valdžios postus.

Ji buvo feministė iki kaulų smegenų, dažnai keliaudavo į Žaliąjį Kyšulį ir organizuodavo įvairių kaimų ir skurdžiausių miestų

rajonų moterų susitikimus. Tuomet pamiršdavo savo intelektualią kalbą ir išsiversdavo sąvokomis, kurias pastarosios galėtų suprasti. Buvo susigyvenusi su šiuo pasauliu. Jos pačios motina buvo analfabetė iki trisdešimt ketverių, kol dukra išmokė ją skaityti ir rašyti. Liliana moterims stengėsi įskiepyti keletą paprastų, bet esminių idėjų: kad jos nėra vyrų nuosavybė, kad naudoti kontracepciją yra gerai ir kad privalo leisti savo dukras į mokyklas. Žinojo, kad beveik visada niekas nekreipdavo į ją dėmesio. Daugumai iš jos klausytojų stigo dvasinių išgalių apmąstyti tam, ką ji kalbėdavo. Likimas jas nubloškė į atšiaurų ir agresyvų pasaulį, kur jos gyveno įsišaknijusios tarsi bejėgiai gyvūnai, kuriems grėsė pavojus. Vienintelė jų galvose pulsuojanti mintis – kaip išgyventi joms ir jų vaikams: ištverti alkį, ištverti mušimą, ištverti dizenteriją... Tačiau retkarčiais viena ar kita moteris klausydavosi itin susikaupusi, nerimastingu žvilgsniu, įsitempusi visu kūnu ir tuomet atrodydavo, kad jos žodžiai atveria naujus kelius, ateityje galbūt tapsiančius plačiomis ūksmingomis alėjomis, kuriomis žygiuos daugybė moterų – laisvų, tvirtų ir nuostabiai išdidžių.

Liliana ir Sao žvaliai perėjo Portimauno gatvėmis, kol pasiekė butą. Dvi iš trijų ten gyvenančių merginų dar dirbo aptarnaudamos stalus ir dėliodamos taures šurmuliuojančioje vasaros naktyje. Liliana parodė jos kambarį, kurį turėjo dalintis su Lula. Jai patiko ta vieta: baltos lovos ir mažytis oranžinis kilimas, per kurį galėdavo brūkštelti kojomis atsikėlusi iš lovos. Ji niekados nebuvo turėjusi kilimo ir įsivaizduodavo, kad turėtų būti malonu jį liesti basomis ir mėgautis tuo švelnumu. Kažkas jai paruošė skanią vakarienę. Su apetitu pavalgė apiberta merginų, nori ıčių sužinoti viską apie jos gyvenimą, klausimais. Jautėsi patenkinta. Gera būti taip sutiktai – lyg jau būtų dalis to būrio, besidalinančio vasara šviesių sienų ir spindinčių keraminių plytelių bute dideliais langais, atsiveriančiais į barų terasas, tuo metu vis dar pilnas su

vasarišku nerūpestingumu plepančių ir besijuokiančių žmonių. Buvo gera žinoti, kad greičiausiai, kaip tvirtino Liliana, tuojau pat surasianti darbą. Ir kad turės jaukią vietą grįžti naktimis ir švarią bei gaivią lovą.

Po dviejų dienų ji jau dirbo. Gavo padavėjos vietą bare netoli paplūdimio. Niekas nesiteiravo apie jos teisinę padėtį: tiesiog priėmė, be sutarties, be teisių, be socialinio draudimo. Nuo devynių iki penkių Sao turėjo aptarnauti stalus terasoje, patiekti vėlyvus pusryčius, vidurdienio alų, pirmos valandos užkandžius, pietų meto sumuštinius ir popietės kavą. Iš pradžių nervinosi. Padėklas drebėdavo rankoje, dažnai išlaistydavo gaiviuosius gėrimus ir vyno sklidinas taures. Tačiau tuojau pat visko išmoko. Jau greitai užtikrintai nardydavo tarp kėdžių, be keblumų įsiminė stalų numeraciją, susikūrė savo sistemą, kaip užsirašyti užsakymus, ir įprato pakelti balsą prie baro, kad būtų išgirsta. Vykdydavo pareigas sklandžiai ir aptarnaudavo kaip galėdama maloniau. Nors ji vis dar šiek tiek gėdinosi savo salos akcento, įsiklausydavo, kaip kalba portugalai, stengdavosi mėgdžioti jų toną ir pakartoti posakius.

Apskritai žmonės buvo jai malonūs. Nors buvo keli, kurie rodė jai akivaizdžią panieką. Kartais jos galvoje prabusdavo tingi baimė, suvokimas, kad jos išvaizda pirmąkart skiriasi nuo visų kitų. Ir šis skirtumas buvo lyg užtvara, kurią kiti, norėdami ją užsipulti, galėdavo lengvai peržengti. Vis dėlto ji apsimesdavo to nepastebinti. Jai atrodė, jeigu neigs tam tikrų dalykų svarbą ir apie juos negalvos, jie lyg ir visai neegzistuos. Tačiau šį netikrą abejingumą jai tepavyko išlaikyti kelias dienas, tol, kol vieną vėlyvą rytmetį įsivėlė į konfliktą su vienu nemažai išgėrusiu tipu. Buvo bepaliekanti baltojo vyno taurę ant jo stalo ir benueinanti, kai jis ją pasikvietė:

– Negre!

Sao žinojo, kad kreipiamasi į ją, bet apsimetė nesupratusi. Vyriškis pakėlė balsą:

– Negre!!! Padavėja!!!

Keletas žmonių į juos pasižiūrėjo. Išraudusi iš pykčio, Sao apsisuko ir sugrįžo prie jo.

– Klausau jūsų...

– Šitas vynas – šiltas.

– Tuojau pat atnešiu jums kito.

Įėjo į virtuvę ir paaiškino, ko reikalauja klientas. Vyriausias virėjas ėmė burbėti, bet galiausiai ištraukė naują butelį iš šaldytuvo. Ji apsimestinai ramiai sugrįžo į terasą ir padėjo taurę priešais vyrą. Paskui nuėjo prie kito stalo. Išgirdo už nugaros ant žemės virstančios kėdės bildesį ir kitą įžeidų riksmą:

– Negre!!! Su tavim kalbu!!! Žiūrėk į mane!!!

Ji vėl atsisuko į jį. Juto, kaip gyslose užverda kraujas, širdis ėmė stipriai plakti. Jei tik būtų galėjusi, jei būtų žinojusi, kad nepraras darbo, būtų išliejusi ant jo visą įniršį. Vyras stovėjo ir rėkė:

– Vis tiek šiltas!!! Jei nemoki aptarnauti, grįžk į džiungles!!!

Sao liovėsi galvojusi. Tarsi visa būtų tapusi gyva ugnimi, tūkstantmečių senumo išdidžia liepsna, pašokusia prieš pasišlykštėtiną idioto pasipūtimą. Metėsi ant jo pasiruošusi daužytis, kandžiotis ir spardytis – daryti viską, kad ir ko reikėtų, kad išsilaisvintų nuo jo ir nuo jo balso atvertos žaizdos. Tačiau virėjo ir kito padavėjo rankos jai sutrukdė. Išgirdęs riksmus iš už baro išėjo savininkas, nelinkęs leisti, kad įvyktų muštynės, ir, kas blogiausia, pasirodytų policija, kuri būtų išrašiusi jam baudą už nelegalios imigrantės samdymą.

Jiems pavyko ją sulaikyti. Vyriškį galiausiai iš ten išsivedė draugai, iš pradžių juokęsi iš jo įžeidinėjimų, bet dabar jau susirūpinę dėl skandalo. Žmonės po truputį grįžo prie savo sumuštinių ir

alaus bokalų. Virėjas jai liepė likusią dienos dalį praleisti namie. Tačiau prieš jai išeinant prisiartino ir tylomis grasinamai sušnibždėjo:

– Tikiuosi, nebūsi viena iš tų, kurios užsiima provokavimu...

Sao pravirko ir pasileido bėgti. Bėgo ir verkė, kol pasiekė butą, ten išsitiesė lovoje ir toliau kūkčiojo. Nenorėjo to, troško elgtis kaip stipri ir ori moteris, bet negalėjo to išvengti. Pirmą kartą ją įžeidė, nes buvo negrė, pirmąkart ją paniekino, nes buvo gimusi Afrikoje. Grįžusieji iš Europos nekalbėdavo apie tai. Nepaaiškindavo, kad būti negru tarp tiek baltųjų yra tas pats, kas nešiotis nuolatos užžiebtą žibintą, kurį žmonės nori užmėtyti akmenimis. Norėjo grįžti atgal į Žaliąjį Kyšulį ir būti viena iš daugelio, tokia pati, kaip ir kiti, nematoma. Jai neberūpėjo skurdas nei jos ateitis. Tiesiog troško ištirpti minioje.

Kai grįžo Liliana ir tarp Sao kūkčiojimų išklausė, kas nutiko, pirmiausia paruošė stiklą viskio.

– Negali leisti sau taip jaustis dėl kažkokio idioto kaltės, – nukirto. – Nematai, kad būtent tai jie ir nori padaryti? Kad verktume arba, dar geriau, kad juos pultume ir po to galėtų kalbėti, jog visi afrikiečiai yra nusikaltėliai.

Sao gurkšnojo iš savo taurės, kol didžiulės ašaros tyliai riedėjo skruostais. Liliana prisiartino ir abiem rankomis suėmė jos veidą.

– Žinai, kas iš tikrųjų darosi tiems rasistams? Jie mums pavydi. Nesusiprotėjai, kokia graži esi? Manai, kad tas tipelis kada nors susiras tokią dailią moterį, kaip tu? Pasižiūrėk į savo spindinčią ir švelnią odą ir šią nuostabią spalvą, prie kurios tinka bet kas... Ar nematei, kad jie praleidžia visą vasarą stengdamiesi tapti tamsiaodžiais ir niekaip to nepasiekia? O tavo užpakalis?.. Ar matei, kokį užpakalį ir kokias nuostabias krūtis turi? Kai koks nors baltapūkis tave įžeis, prisimink savo užpakalį. Pamatysi, kaip tuojau pat išgaruos visas pyktis...

Sao pradėjo juoktis. Nebuvo pratusi prie viskio ir greitai apsvaigo. Juto, kaip lengvai kraujas srūva gyslomis, kaip galvoje palengvėja, tarsi viduje būtų ėmęs suktis viską drėgme persmelkęs debesėlis. Ji atsistojo ir pakratė klubus, lyg mėgdžiodama laukinį šokį.

– Pasižiūrėk, baltapūki, pasižiūrėk, štai, kas aš esu!..

Jos paleido muziką, laukinę Santjago salos batukadą, ir ėmė šokti užsidegusios būgnų ritmu, besiskverbiančiu gilyn į jų kūnus, užkariaujančiu, užvaldančiu iš vidaus, greitai, kaskart vis greičiau, tarsi būtų virtusios judančiu oru, kol galiausiai abi griuvo ant žemės, išsekusios ir mirdamos iš juoko.

Tai buvo paskutinis pasilinksminimas per ilgą laiką. Po keleto dienų Sao susirado antrą darbą. Nuo septynių vakaro iki dvyliktos nakties aptarnavo stalus vienoje iš picerijų. Privalėjo uždirbti daugiau. Turėjo grąžinti skolą Benvindai, taip pat nuolat siųsti pinigų Žovitai ir savo motinai, toliau jai rašiusiai sopulingus laiškus ir vardinančiai begales išlaidų dėl jos brolių. Reikėjo sumokėti ir savo dalį už buto nuomą, maistą, taip pat už nusipirktus marškinėlius ir kelnes, kad galėtų apsirengti kaip kitos portugalės. Laisvos jai belikdavo pora popiečio valandų ir paryčiai. Daug nemiegodavo. Mieliau prisėsdavo kiek pabendrauti su kartu gyvenančiomis merginomis, nors įveikta nuovargio svetainėje dažnai užmigdavo. Tačiau jai nebuvo sunku tiek dirbti. Džiaugėsi savo sėkme ir netgi didžiavosi savo fizine jėga, savo stipriu ir sveiku, visa, kad ir kas nutiktų, pakeliančiu kūnu.

Dažnai su Liliana kalbėdavosi, ką reikės daryti pasibaigus vasarai ir Portimauno barams nustojus būti imigrantų prieglobsčio vieta. Grįšianti į Lisaboną su sutaupytais pinigais ir susirasianti kitą nuomojamą kambarį. Buvo neįmanoma toliau gyventi kartu, nes Liliana dalinosi butu su savo sužadėtiniu, sociologijos fakulteto dėstytoju. Tačiau ji padėsianti susirasti namus ir darbą ir

kartkartėmis jos susitiksiančios, eisiančios pasivaikščioti po Lisaboną ir sėdėsiančios kavinių terasose, kur galėtų stebėti praeivius. Viskas klostysiąsi gerai, gyvenimas būsiąs malonus, tekėsiąs lyg upė per švelnias lygumas, be staigių šuolių ir didelių pergalių. Ramybė. Tai, ką planavo, – sunkus darbas ir sauja ramybės.

Pirmadienio rytais Sao baras būdavo uždaromas, kad šeimininkas galėtų šiek tiek pailsėti. Tuo metu ji paprastai porą valandų praleisdavo paplūdimyje. Visuomet eidavo viena, nes jos draugės tuo metu dirbdavo. Jai patikdavo ta vienatvės valandėlė. Išsitiesdavo smėlyje ant pilvo žiūrėdama į jūrą ir skaitydavo kurią nors iš Lilianos paskolintų knygų – sudėtingus, šiek tiek nuobodžius romanus, kuriems ji visiškai atsidėdavo, kelis kartus iš naujo atkakliai skaitydavo sunkias pastraipas, kol galiausiai suprasdavo. Prasidėjus rugpjūčiui paplūdimį užplūdo daugybė žmonių, visur lakstančių vaikų, po skėčiais pasislėpusių tėvų, jūros pakrante vaikštančių moterų, jaunuolių, žaidžianču paplūdimio raketėmis... Nuėjusi ten pirmą mėnesio pirmadienį pasijuto suerzinta tos netikėtos gausos, lyg iš jos būtų pavogę prigimtine teise priklausiusią erdvę. Tačiau neliko nieko kita, kaip susitaikyti. Susirado kampelį, kur galėtų pasitiesti rankšluostį, kiek įmanoma toliau nuo vandens su be perstojo šūkčiojančiais mauduoliais, ir atsigulė su savo knyga.

Nepastebėjo, kaip prisiartino kažkoks vyras. Netikėtai jis jau buvo atsisėdęs šalia ir ją kalbino:

– Ką skaitai?

Sao atsisuko ir pasižiūrėjo į jį. Jai pasirodė, kad tarp jos ir saulės įsiterpė audros debesis, tamsus ir šiltas, pilnas energijos. Greitai atsisėdo gėdingai jausdama, kad jos išsitiesęs kūnas pernelyg krinta į akis. Atsisėdusi prispaudė kelius prie krūtinės, lyg saugodamasi.

– Tai brazilų rašytojas Žoržė Amadas.

– A... Ir tau patinka?

– Taip.

Vyriškis kalbėjo su keistu akcentu. Žvelgė į ją šypsodamasis, pasitikėdamas savimi, nesidrovėdamas ir be baimės. Ištiesė ranką.

– Mano vardas Bigadoras. O tavo?

Visa merginos ranka, drebanti lyg virpantis paukščiukas, tilpo jo saujoje.

– Sao.

– Sao... – ištarė jis, lyg užpūsdamas žvakę viduryje vandenyno. – Gražu.

Po valandėlės palydėjo ją iki namų. Pasisiūlė ateiti popietę jai baigiant darbą ir pabūti su ja iki darbo picerijoje pradžios. Nors jai patikdavo ramiai praleisti tą laiką bute, išgerti kavos ir nusimaudyti po dušu, sutiko nedvejodama. Atsisveikindamas Bigadoras pabučiavo į skruostą, ir jai patiko saldus jo lūpų prisilietimas.

Nuo penkių iki septynių jie vaikštinėjo paplūdimiu ir pasėdėjo terasoje. Nuėjusi į restoraną Sao jau žinojo apie jį labai daug. Jam buvo dvidešimt septyneri. Buvo gimęs Angoloje, per patį civilinio karo įkarštį. Iš vaikystės labiausiai prisiminė alkį, šūvius, Luandos gatvėse dulkes keliančius tankus, pastatų nuolaužas, tarp kurių vaikais žaisdavo gaudynes ir medžiodavo žiurkes, kurias moterys kepdavo naktiniuose laužuose. Nuo šešerių vogdavo turguose vaisius ir muilo gabaliukus. Mama bardavosi, bet jis žinojo, kad jo vagystės jai ir septyniems broliams labai pagelbėja. Tėvo beveik nepažinojo. Dirbo deimantų kasyklose Katokoje ir kas mėnesį atsiųsdavo šiek tiek pinigų į banko sąskaitą. Retkarčiais grįždavo, kai karas nebūdavo toks intensyvus, pasirodydavo kelioms dienoms ir vėl iškeliaudavo dirbti šachtoje palikdamas savo žmoną nėščią.

Bigadoras buvo greitas kaip gazelė, apsukrus, miklus, ir smulkios vagystės jam sekdavosi. Jis vis labiau savimi pasitikėjo,

išmoko patykoti visados su savimi nemažas sumas besinešančių baltųjų ir nugvelbti jų pinigines. Motina daugiau nebeklausdavo, iš kur jis gauna namo parnešamo maisto. Duodavo valgyti savo vaikams ir tiesiog su viskuo susitaikydavo.

Vieną dieną, būdamas dvylikos, užpuolė katalikų dvasininką. Išsitraukė visas kupiūras, kiek buvo piniginėje, ir pasileido bėgti kaip įpratęs, pasitikėdamas greitomis ambundo* kojomis. Tačiau neapskaičiavo to jaunystėje buvusio atletu vyro jėgos. Tėvas Barselosas jį lengvai sučiupo už poros skersgatvių, užlaužė rankas ir pargriovė ant žemės. Tas susitikimas pakeitė jo gyvenimą. Kunigas nusprendė juo pasirūpinti. Turėjo mažytę mokyklėlę šalia bažnyčios Katario rajone ir ten mokė būrį anksčiau gatvėse plėšikavusių berniukų skaityti ir rašyti, taip pat mūryti plytas, įtaisyti elektros lizdą, įstatyti čiaupą ar pjauti medieną. Mažų dalykų, kurie padėtų susirasti orų darbą. Tai buvo vienas tų žmonių, kurie įsitikinę, kad visas pasaulis gali išsigelbėti, jeigu jam suteikiama galimybė. Ir be didelių ceremonijų aukojosi to siekdamas.

Bigadoras buvo sujaudintas, kad vyriškis skyrė jam dėmesio. Beveik nepažinojo savo tėvo, ir jo aplinka apsiribojo kitais vaikais ir būriu moterų. Atrodė neįtikima, kad stipraus balso ir šiurkščių judesių suaugusysis galėtų rūpintis juo ir duoti jam nurodymus. Nuo pirmosios dienos ėmė sekioti jį lyg šunytis. Kunigas netgi kartais, pavargęs nuo jo nuolatinio slampinėjimo aplink, turėdavo jį nuvaryti riksmais. Bigadoras greitai suprato, kad jam gerai sekasi dirbti rankomis. Jam patikdavo stebėti, kaip iš nieko jo pastangomis iškyla mūro siena ar stalas. Tėvas Barselosas sakydavo, kad esąs tam labai talentingas, kad nėra lengva rasti tokių apdovanotų ir kantrių darbininkų, ir jeigu jis visiems laikams pamirštų vagiliavimą, jo lauktų gera ateitis. Bigadoras

* *Mbundu* arba *ambundu* – šiaurinėje Angolos dalyje gyvenanti tauta, kalbanti *kimbundu* kalba.

išpūsdavo pasididžiavimo sklidiną krūtinę ir dirbdamas būdavo dar kruopštesnis ir atidesnis.

Po poros metų, kai buvo pakankamai išmokęs amato, jį išsiuntė į Kaungulą atstatyti misionierių namų. Tai buvo jo pirmasis darbas. Turėjo šiek tiek uždirbti ir taip pat įgauti patirties, kad galėtų toliau darbuotis. Jam buvo gaila atsisveikinti su dvasininku, tačiau išvyko kupinas entuziazmo. Per keletą mėnesių iškėlė sienas, uždengė stogus, įstatė duris ir langus, pagamino baldus. Taip pat išmoko slėptis džiunglėse partizaniniam karui priartėjus prie vietovės, naudotis pistoletu ir valdyti mačetę. Vienąkart buvo priverstas žudyti, nors nemėgo to prisiminti. Nukritusius lapus šlaminantys žingsniai, artėjantis šešėlis, nukreipęs kalašnikovą į slėptuvę, kur tarp tankių krūmų tūnojo jis su dviem vienuolėmis, troškimas gyventi, jo staigus šuolis su peiliu rankoje prie vyro, grumtynės, mėsos priešinimasis smingantiems ašmenims, kartą, kitą ir dar kartą, pasibjaurėtinas kraujo kvapas, ant žemės besirangantis kūnas, galiausiai nustojantis judėti... Blogi prisiminimai. Buvo geriau apie tai nekalbėti.

Kai grįžo į Luandą, jau buvo virtęs vyru, nors teturėjo viso labo penkiolika metų. Tuojau pat rado mūrininko darbą: karas po truputį slopo ir miestas augo kylant naujiems pastatams. Išgalėjo motinai ir jaunesniems broliams išnuomoti daug geresnius namus nei vargana lūšna, kurioje jie iki tol gyveno, o kai sulaukė pilnametystės ir sutaupė pakankamai pinigų, emigravo į Portugaliją. Dabar gyveno Lisabonoje ir toliau dirbo statybose. Reikalai klostėsi taip gerai, kad galėjo pasiimti paskolą ir nusipirkti butą, ir netgi leisti sau praleisti atostogas Algarvėje. Didžiavosi savimi: buvo beveik bevirstąs nusikaltėliu. Šiuo metu greičiausiai būtų jau miręs, kaip didžioji dalis jo vaikystės draugų. Tačiau jis kovojo su savo likimu iš visų jėgų, kol susikūrė padorų gyvenimą. Žinoma, už viską buvo dėkingas tėvui Barselosui, bet tikrasis karys buvo jis pats.

Dabar galėjo puikuotis ant skydo sukabintais savo trofėjais, kaip darydavo senieji jo genties nariai.

Tą vakarą grįžusi namo Sao nieko nepasakojo apie Bigadorą savo draugėms. Tylėjo ne iš gėdos ar dėl to, kad būtų norėjusi saugoti paslaptį. Tiesiog bijojo, kad jei prakalbės apie jį, jei sudės į žodžius visa, kas nutiko, tas keistos laimės pėdsakas, kurį manėsi jaučianti visą dieną, pranyks, kaip nutinka su papasakotais sapnais. Atsigulė anksti ir vėl viską prisiminė. Buvo keista: pirmą kartą įspėjamasis signalas, visada užsidegantis viduje, kai koks nors vyras ją stebėdavo, neįsižiebė. Galbūt dėl to, kad jis žvelgė į ją ne su geismu, leisdamas suprasti, jog trokšta glamonėti jos krūtis ir šiurkščiai į ją įsiskverbti, bet su švelnumu, lyg norėtų ją lėtai ilgas valandas glostyti. Ir ta mintis jai patiko. Jausti jos kūną liečiančias Bigadoro rankas, vis iš naujo. Kaip vėją, apgobiantį ją paplūdimyje, švelnų ir gaivų.

Per dvi savaites trukusias angoliečio atostogas jie matydavosi kasdien. Jis ją pasitikdavo išeinančią penktą valandą iš baro ir pasikviesdavo valgyti ledų ar išgerti kavos. Paskui palydėdavo iki picerijos ir vėl pasitikdavo vidurnaktį. Tuomet jie, susikibę už rankų, neišskiriamai susipynę vaikštinėdavo ar sėdėdavo ant smėlio. Pasaulis aplink juos išnykdavo. Nebūdavo į pajūrio bulvaro turėklus atsirėmusių žmonių, nei skardžiai į pakrantę atsidaužiančių bangų, nei dangaus aukštybėse plazdenančių šviesių žvaigždžių.

Būdavo tiktai jų liežuviai, oda, dūsavimai, trokštami kūnai. Kas naktį Sao netikėtai patekdavo į geismo pasaulį, kuriame tvirtai ir užtikrintai ėjo į priekį, kol pasiekė viršūnę.

Paskutinį jo pirmadienį Portimaune jie turėjo susitikti devintą ryto, ir kartu eiti iki paplūdimio. Bet prieš pusę devynių Bigadoras jau skambino į duris. Jai atidarius apkabino ją per juosmenį ir ėmė lėtai, ilgai bučiuoti, akis, skruostus, burną, milimetrą po milimetro lūpas, po to – kaklą, krūtis, labai iš lėto, laižydamas

kiekvieną odos lopinėlį, lyg ten glūdėtų pati gyvybės esencija. Sao juto, kaip tas vyras liečia jos gelmes, kaip traukia iš sielos keistas paslaptis, kurių net ji pati nežinojo turinti. Ir ji sąmoningai atsidavė malonumui. Mėgavosi kiekvienu palaimos spazmu, visiškai atsivėrė, kad jis galėtų į ją patekti, padėjo prie jo kojų savo nekaltybės atšiaurumą. Pasiekė rojų, kuriame gyveno visi visų laikų meilužiai, pasaulį, surišusį dvi skirtingas būtybes, akimirkai patikėjusias, kad visiems laikams paliko vienatvę.

Po trijų dienų, Bigadorui grįžus į Lisaboną, tapo aišku, kad jie įsimylėjo. Staiga visi Sao planai pasikeitė. Ji, visados įsivaizdavusi tik sau pačiai skirtą gyvenimą, dabar galvojo apie du. Ji ir jis, jų meilė – dvi kolonos, remiančios viena kitą geromis ir blogomis akimirkomis. Jis prižadėjo surasti jai namus. Prižadėjo padėti susirasti darbą.

Prižadėjo aprodyti kiekvieną Lisabonos kampelį. Prižadėjo šeštadienio vakarais ją vestis pašokti. Prižadėjo ja rūpintis ir niekados neleisti verkti, nors ji ir jaustųsi liūdna, nors jai ir trūktų tamsios Žaliojo Kyšulio žemės ir puikiųjų dracenų, nors ją kas nors įžeistų pavadindamas negre, nors paslaptingas europietiškos žiemos šaltis jai įsimestų į kaulus ir priverstų ją jaustis trapią ir niekam tikusią. Jis bus kartu, ir ji spindės ir jausis graži šalia savo dailaus švytinčio vyro, ir visas šis grožis atkartos Lisabonos grožį, judrių gatvių ir triukšmingo metro, dangaus virš plačios upės ir auksinių akmenų grožį, grožį paties gyvenimo, dabar netikėtai užklumpančio ją iš už bet kurio kampo, paliekančio ją sukrėstą ir netvirtą.

Savaitės iki jai išvykstant iš Portimauno slinko labai lėtai. Bigadoras skambindavo kasdien, lygiai šeštą. Atsiliepdama telefonu Sao išsitiesdavo lovoje. Nors butas tuo metu būdavo tuščias, jai atrodydavo, lyg kažkas ją stebėtų. Tai būdavo ilgi blankūs pokalbiai, įsimylėjėlių plepalai, jie pasakodavosi dienos kvailystes ir

kartodavo vienas kitam, kaip trokšta pasimatyti. Ji niekaip negalėjo suprasti, kaip įmanoma, kad už penkių šimtų kilometrų egzistuotų jos besiilgintis vyras, vyras, pasiruošęs dėl jos stengtis, ją mylintis, trokštantis apkabinti ir mylėtis. Tačiau viskas buvo prasminga. Jis ištardavo jos vardą, ir jai atrodydavo, kad niekas iki šiol nėra jos taip vadinęs. Ji jautėsi vertinga, vienintelė ir troško būti daug geresnė, nei buvo, kad galėtų visą, ką turi geriausio, sudėti į jo rankas, tarsi dovaną įteikti visą malonumą, taip pat džiaugsmą, stiprybę ir kovingumą.

Vėlyvais vakarais ji dažnai kalbėdavosi su Liliana apie tai, kas jai nutiko. Jos draugė stengėsi įtikinti ją išsaugoti blaivų protą:

– Neturėtum taip pasitikėti, – sakydavo. – Beveik nieko apie jį nežinai.

– Žinau, – nenusileisdavo Sao. – Žinau, kad jis geras, švelnus ir darbštus. Nupirko savo mamai namą Luandoje. Ir kiekvieną mėnesį jai siunčia pinigų. Taip savo motina besirūpinantis vyras turi būti geras.

– Netikėk viskuo, ką apie save pasakoja kiti, neturėdama įrodymų. Žmonės linkę save pagražinti, kai nori ką nors suvedžioti. Duok sau šiek tiek laiko geriau jį pažinti.

– Ką tai reiškia? Kad turiu nustoti jautusi tai, ką jaučiu? Manai, kad įmanoma atsikratyti meilės, lyg nusipurtytum nuo savęs dulkes?

– Ne, žinau, kad neįmanoma. Tiesiog patariu būti atsargiai ir budresnei. Mylėk jį ir mėgaukis tuo, bet žiūrėk, kad tavęs neapgautų.

Sao prisiminė, kas jai buvo nutikę su donu Žoržė:

– Vienąkart turėjau apsispręsti, ar tapti nepatikliai, ar gyventi taip, lyg visi pasaulyje visada elgtųsi gerai. Nenoriu užsisklęsti savyje ir gyventi kaip įtarinėjimų graužiama senė. Geriau apsiriksiu. Bet esu tikra, kad dėl Bigadoro neapsirinku.

Liliana pasiduodama atsiduso.

– Tikiuosi, kad tu teisi. Bet jei vis dėlto nesi teisi, atsimink, kad aš visada čia...

Vieną rugsėjo pabaigos dieną, kai buvo atleista iš darbo bare ir picerijoje, Sao vėl keliavo autobusu iš Portimauno į Lisaboną. Jautėsi neįprastai rami. Beprotiškai norėjo pamatyti Bigadorą, bet buvo taip įsitikinusi, kad jis ją myli, jog visą kelionę ramiai stebėjo kraštovaizdį nepatirdama nė vienos baimės akimirkos, tarsi žuvis, leidžianti upės srovei ją nešti į vienintelį įmanomą tikslą. Kai atvyko į stotį, jis jau laukė. Buvo pasiprašęs laisvos popietės, kad galėtų ją pasiimti. Tai, kaip jie vienas kitą pažino tarp daugybės žmonių ir pažvelgė vienas į kitą, kad pamatytų tą keistą šviesą, sklindančią iš abiejų, kai geisdavo vienas kito, tai, kaip pasibučiavo ir apsikabino, lyg pasaulyje nebūtų nieko daugiau, be jų kūnų, jai leido suprasti, kad neapsiriko.

Beveik visą valandą jie važiavo per Lisaboną Bigadoro automobiliu, susiimdami už rankų kaskart, kai tik jis galėdavo paleisti pavarų svirtį. Jau prieš savaitę jis buvo sakęs, kad rado jai vietą gyventi. Jo draugo pusseserė nuomojo kambarį. Niekuo neypatingą, bet kainuojantį nedaug ir gana arti jo namų. Taip jie galės dažnai matytis. Dabar, bevažiuojant, jis pranešė susitaręs dėl darbo pokalbio kitą dieną. Žinojo vieną duonos parduotuvę, kur reikėjo darbuotojos. Anksčiau ten dirbo jo draugė ir užtars ją. Tai buvo gera galimybė. Sao sukrykštė iš džiaugsmo. Nežinojo, kaip jam atsidėkoti. O gal žinojo – rūpinsis juo, kaip jokia kita moteris niekados nesirūpino. Bus žmona, sesuo ir motina, jeigu to jam reikia. Mylės jį taip, kaip niekas niekada nemylėjo.

Marijos Sabado namas buvo labai nykus. Tiesą sakant, viskas buvo labai nyku. Visas nešvarių gatvių rajonas, apstatytas vienodais apsilaupiusiais ir apskretusiais pastatais, kuriuose susigrū-

dę gyveno šimtai imigrantų, už pasiskolintus pinigus ir daugelio žmonių santaupas atvykusios ištisos šeimos iš Afrikos, lyg vabzdžiai susispietusios mažyčiuose butuose. Vyrai, vieną dieną palikę kaimus stepėse, perėję dykumas, kalnus ir jūras, skurdo pardavinėdami gatvėse skėčius lietingomis dienomis ir vėduokles – saulėtomis. Moterys, pabėgusios iš kokio nors vargano miesto, kad išvengtų prievartinės santuokos, smurto ar vergystės, dabar valė namus, laiptines, biurus ir ligonines už keletą monetų. Minia skirtingos kilmės, priešiškų genčių žmonių, spiečius skirtingų kvapų, kalbų ir muzikos, meilės naktys ir sekso naktys, mirties naktys ir alkoholio naktys, riksmų naktys ir peilių naktys, begalybė sudužusių sapnų ir daugybė vilčių, sužlugdytų sielų ir susitaikiusių sielų, įsiutusių sielų, apskretusių sielų ir stiprių sielų, avilys žmonių be šaknų, be priežasčių pasilikti ir sugrįžti, žemvaldžių be žemės, šešėlių, pasiklydusių kelyje, turėjusiame vesti į rojų ir beveik visada nuvedusiame į pragarą.

Butas buvo penktame namo be lifto aukšte. Trys maži kambariukai ir maža bendra svetainė. Ten jau gyveno penki žmonės, visi angoliečiai – trys moterys ir du vyrai. Šiuo metu Sao galėjo miegoti viena. Viršutinė gulto lova buvo laisva. Spinta be durų ir sukežęs staliukas buvo visi kambario baldai. Beveik nebuvo šviesos. Sao atidarė langą. Vaizdas vėrėsi į mažą vidinį kiemelį. Priešais matėsi tik pilkšva ir nešvari siena. Išsausėjęs ridikėlio daigas paslaptinga jėga laikės įsikibęs plyšio sienoje. Girdėjosi vaikų verksmai, moterų rėkavimai, labai liūdną dainą traukiantis balsas, atrodė, sklindantis iš juodo šulinio dugno.

Sao uždarė langą. Buvo išsigandusi. Gyveno bjauriose ir beveik visai tuščiose vietose, rūsčiose lyg vienuolyno celė. Tačiau nė viena jų neatrodė tokia beviltiška, kaip ši dusinanti erdvė. Jai pasirodė, kad čia paskęs. Marija Sabado jai net nenusišypsojo. Ant sofos svetainėje televizorių žiūrėję vyrai jos nė nepasveikino. Su

jais turėjo dalintis namais. Girdės jų kvėpavimą už pertvaros. Atidariusi duris matys jų tamsius veidus. Nebus nei labų dienų, nei juoko, nei bučinių, nei klausimų, kaip praėjo darbo diena ar kaip buvo praleista naktis. Paskui turės išeiti ir iki autobusų stotelės žingsniuoti grėsmingomis gatvėmis su vaikais, žaidžiančiais tarp pravažiuojančių ir nuolatos signalizuojančių automobilių, paslaptingomis figūromis kampuose, iš barų sklindančiais muštynių garsais... Nebuvo tikra, ar pajėgs taip gyventi.

Pasižiūrėjo į Bigadorą. Atrodė, jis ją suprato. Nusišypsojo ir paglostė plaukus.

– Apgailestauju, mieloji, – labai tyliai ištarė. – Žinau, kad tau nepatinka, ir suprantu tave. Tai nėra tinkama vieta tau. Esi nusipelniusi kur kas daugiau. Bet praleisi čia tik kelias dienas. Norėjau, kad būtum su kuo nors pažįstamu ir nesijaustum viena, ir nieko daugiau neradau. Kai tik turėsi darbo sutartį su garantijomis ir nuolatinį atlyginimą, surasim ką nors geresnio. Prižadu.

Sao jį apkabino. Baimė išsisklaidė, tarsi vyro kūnas būtų ją prarijęs.

Jis palaukė, kol ji išsikrovė lagaminą, ir pasikvietė vakarieniauti į gerą restoraną. Vakarą užbaigė jo namuose, didelėje, purioje lovoje, geisdami ir atsiduodami vienas kitam, lyg gyvenimas tą akimirką prasidėtų iš naujo.

Blogas vėjas

Ji gavo darbą. Kur kas geresnį, nei tikėjosi. Mėnesį jai buvo bandomasis laikotarpis, bet vėliau pasirašė sutartį, leidžiančią prašyti leidimo dirbti ir gyventi šalyje. Ją apdraudė socialiniu draudimu. Ji susijaudindavo pagalvojusi, kad vieną dieną prireikus jai priklausytų nemokamos medikų paslaugos, vaistai ir ligoninės. Gyvenimas buvo jai gailestingas, ir ji stengėsi atiduoti jam visa, ką galėjo. Neturėjo kuo skųstis.

Darbą pradėdavo aštuntą ir baigdavo septintą vakare. Nuo pirmos iki trijų parduotuvė būdavo uždaroma. Sao tuo metu apsipirkdavo, paskui vaikštinėdavo po Lisaboną valgydama sumuštinį ar mėsos pyrago gabalėlį. Mėgavosi savo darbu. Parduotuvė buvo Alfamos rajone, pačiame centre. Kasryt nusipirkti duonos ateidavo daug senučių, šlubčiojančių, mažais žingsniukais velkančių kojas, atsiremiančių į lazdą, kai nuilsdavo. Kai kurios pasilikdavo ilgėliau, šnekučiuodavosi ir pasakodavo apie praėjusius laikus, tėvus, pernelyg anksti mirusį gerą vyrą, sėkmingai gyvenančius arba narkotikuose paskendusius vaikus, taip pat apie anūkus, kurių niekados nematydavo arba matydavo labai dažnai, ir ligas, ir per televiziją rodomas muilo operas, kurių Sao nežiūrėdavo. Jai patiko tos moterys, lyg sraigės besinešiojančios visą savo gyvenimą ant nugaros. Ją jaudindavo tie mažyčiai, tokie svarbūs prisiminimai, kukliai ir kartu džiugiai nušviečiantys visus jų gyvenimų vingius, jai patiko rankioti iš jų

atminties įvairių įvykių likučius: meilės ir praradimai, spindesio ir stygiaus laikai, triumfai ir nuopuoliai, begaliniai džiaugsmai ir nepakeliamos ašaros – visiems bendri dalykai, kuriuos jos vis dėlto saugojo sugniaužusios saujose, lyg tai būtų trapūs brangakmeniai.

Senukai, priešingai, buvo ne taip linkę bendrauti. Beveik visi atrodė liūdni ir kiek išmušti iš vėžių, tarsi laikas būtų pralėkęs pro šalį ir išplėšęs iš atminties šviesius prisiminimus. Tačiau buvo vienas, donas Karlosas, su kuriuo Sao daug juokdavosi. Jis vis dar nešiojo skrybėlę ir kiek padėvėtas dailias eilutes, šviesaus audinio vasarą ir tamsaus – žiemą. Jaunystėje gyveno Angoloje, ir buvo vedęs angolietę, mirusią ir palikusią jį vieną ir bevaikį netrukus, kai jie atvyko į Portugaliją. Sao turėjo jam kelti daug prisiminimų, ir kiekvieną rytą jis nostalgiškai jai piršdavosi.

– Oi, mano negriuke, – paprastai sakydavo. – Jeigu būtum mane pažinusi prieš keturiasdešimt metų, leistum su tavimi elgtis kaip su karaliene, kokia ir esi!

Dar ateidavo motinos su rausvaskruosčiais vaikais, kuriems ji visada turėdavo saldainių, ir darbininkės, grįžtančios vėlyvą valandą namo išsekusios, nebeturėdamos jėgų net šypsotis, jauni vyrai, anksti atsikeliantys šeštadieniais, kad skubomis nusipirktų duonos ir laikraštį, norintys greičiau grįžti namo ir iš naujo išsitiesti lovoje, įpykusios ir nervingos paauglės, išvarytos į parduotuvę, jauni įsimylėjėliai, nenorintys išsiskirti, net kai leisdavosi žemyn tik nusipirkti kelių bandelių...

Sao įsivaizdavo visų jų gyvenimą ir troškimus, suprato juos ir lengvai nardė tarp jų labai gerai žinodama, su kuo privalo būti kantri ir su kuo griežta, su kuo gali pajuokauti ir kas iš jos laukia tik formalaus kasdienio mandagumo.

Tuo tarpu jos santykiai su Bigadoru rutuliojosi toliau. Per darbo savaitę jie matydavosi tik trečiadieniais. Abu keldavosi la-

bai anksti ryte ir dirbdavo iki popietės, tad jis pasiūlė šį apribojimą darbo dienomis, nes tiesa buvo ta, kad jų naktys kartu užtrukdavo, o jie negalėjo kiekvieną rytą eiti į darbą neišsimiegoję ir pavargę. Tačiau visą savaitgalį praleisdavo drauge, nuo šeštadienio popietės, kai baigdavo darbus, iki vėlyvo sekmadienio meto. Pasilikdavo Bigadoro bute jausdamiesi, jog yra pačioje geriausioje vietoje, kokia tik gali būti, ir leisdavo valandas mylėdamiesi, apsikabinę snūduriuodavo lovoje jausdami saldžią kito kūno šilumą. Vakare išeidavo pašokti. Pradžioje Sao stebėjosi, kad žmonės šoka uždarose vietose. Bet greitai priprato prie diskotekos triukšmo, dūmų, šviesų ir angolietiškos muzikos: kizombos, sembos ir kuduro šokių, kurie įsismelkdavo į kraują ir darydavo įspūdį, kad visa, kas ją supa, yra nerealu, išskyrus banguojantį, jaudinantį Bigadoro kūną.

Sekmadieniais, kol jis su keliais draugais žiūrėdavo per televizorių futbolo rungtynes, Sao kruopščiai valydavo namus, lygindavo drabužius ir gamindavo, kad paliktų valgio visai savaitei. Išmoko gaminti jam patinkančius patiekalus: žuvies su kukurūzais troškinius, grūstą manijokų košę, labai aštrią ėrieną su daržovėmis, praleisdavo virtuvėje valandų valandas jausdamasi laiminga, kad gali juo taip rūpintis, patenkinta galvodavo, kaip jis kas vakarą atsigauna po sunkios darbo dienos valgydamas patiekalus, į kuriuos ji sudeda visą savo atidą.

Kasdien jautėsi vis labiau įsimylėjusi Bigadorą. Ir kasdien jis atrodė vis reikalingesnis. Be jo pagalbos įsikurti Lisabonoje būtų buvę labai sunku. Jis paaiškino visus žingsnius, kuriuos privalėjo padaryti, kad susitvarkytų dokumentus. Nusivedė į pačias gražiausias miesto vietas. Padėjo perprasti portugališkus papročius. O kai tik ji pasirašė darbo sutartį, išgelbėjo ją iš siaubingųjų Marijos Sabado namų, kad perkeltų į kitus, kur kas padoresnius. Sao išėjo iš to buto nepersimetusi nė vienu žodžiu su kitais gyventojais.

Ji taip ir nesužinojo, kad Marija Sabado vieną naktį buvo išprievartauta septynių girtų partizanų – vienas po kito šiurkščiai įsibrovę į ją, jie išdraskė ir sužalojo jos paauglišką vidų, – kad pagimdė kūdikį ir paliko jį viduryje džiunglių, ant supuvusių miombų lapų. Kad du paprastai sėdintys ant sofos ir žiūrintys televizorių vyrai, kurie net nesisveikindavo, buvo UNITA* kariuomenės daugelio aukų kraujų susitepę dezertyrai. Ir kad gretimame kambaryje dieną miegančios moterys, kurių ji niekad nematydavo, buvo apgautos viename Luandos barų ponios, prižadėjusios padavėjų darbus gerame Europos viešbutyje, o vėliau jas pagrobusios ir grasinusios mirtimi, jeigu nedirbs prostitutėmis viename iš klubų, ir dabar seno pardavinėdamos beviltiškus savo kūnus purviniausiose Lisabonos pakampėse.

Bigadoras ją įtaisė tame pačiame Korojoso rajone, kur gyveno pats, kitoje Balandžio 25-osios tilto pusėje, su žmona gyvenančio ir du kambarius nuomojančio draugo bute. Sao kambarys buvo mažytis, bet bent jau baldai atrodė padoriai. Ir, svarbiausia, pro langą skverbėsi šviesa. Langas vėrėsi į plyną lauką, kuriame miaukdamos ir keldamos triukšmą tarp šiukšlių plėšikavo katės. Jos netrukdydavo netgi kai pažadindavo vidury nakties. Jai patikdavo girdėti jas besipuikuojančias tamsumose. Jai katės buvo nenuilstančios kovotojos, maži gležni padarėliai, ištveriantys dieną po dienos, nors visa buvo joms priešiška – alkis, troškulys, automobilių eismas. Taip pat ten buvo vyšnia, silpnas medelis, kuris turėjo pats vienas užaugti atkakliai siurbdamas žemės drėgmę. Sao kasdien į jį pasižiūrėdavo ir prisimindavo saldžiai kvapnius Keimados sodų vaismedžius vėjyje plazdenančiais lapais. Bet saulei vis labiau tolstant ir atėjus rudeniui vyšnia ėmė rausti, o lapai –

* UNITA (*National Union for the Total Independence of Angola*) – Nacionalinė sąjunga visiškai Angolos nepriklausomybei pasiekti.

pamažu kristi. Ir tą dieną, kai ji galiausiai pamatė graudžiai pliką kamieną, pajuto gailestį. Vakare papasakojo tai Bigadorui. Manė, kad vyras ją supras, tačiau jis netikėtai suprunkštė ir ėmė paniekinamai juoktis.

– Argi galima gailėtis medžio?.. Nebūk kvaiša!

Sao jį tokį išvydo pirmąkart. Keisti judesiai, į kairę pakrypusi burna, pakilusi viršutinė lūpa, atidengianti dantis, kažkas rausvo giliai akyse, blizgesys, dvelkiantis pykčiu ir susierzinimu. Kelias akimirkas ji tylėjo, išsigandusi ir kartu abejodama savimi pačia. Jie gulėjo lovoje. Jis atsikėlė ir nuėjo į vonią. Prieš sugrįždamas įjungė muziką – lėtą sembą. Įėjo į kambarį šokdamas, linguodamas klubais ir laikydamas rankas ore. Išsitiesė lovoje. Švelniai ją pabučiavo ir sudainavo jai į ausį visą dainą. Nesuprantamus žodžius kimbundu kalba, ir Sao troško, kad tai būtų meilės žodžiai. Baigęs labai tyliai ištarė: „Aš tave myliu." Ji stipriai prie jo prisispaudė, lyg bandydama ištirpti jame. „Aš taip pat tave myliu", – sušnibždėjo. Bigadoras atsikėlė ir atvėrė langą.

– Sao mane myli! – sušuko. – Įsidėmėkit! Sao mane myli! Esu pats laimingiausias vyras pasaulyje!

Paskui metėsi ant jos ir nusėjo godžiais bučiniais.

Gegužę jai pastojus Bigadoras buvo labai patenkintas. Sao iš pradžių bijojo. Nors nuo to laiko, kai jie buvo kartu, kartais tyliai pagalvodavo apie galimybę turėti vaikų, tačiau abejojo, ar tai tinkamas metas. Tačiau matydama, kad jis taip džiaugiasi, užsidegęs glosto jai pilvą ir tuojau pat pradeda įsivaizduoti, kokį vardą jam duos – Andrė, Žoržė ar Edsonas, tik berniukų vardus, nes buvo įsitikinęs, kad gims berniukas, – pradėjo galvoti apie gyvenimą trise: ji, Bigadoras ir mažutis bejėgis naujagimis šalia jų. Ir jai patiko ta mintis, nors žinojo, kaip sunku bus juo pasirūpinti dirbant ilgas valandas ir be jokios šeimos pagalbos. Bet jie susitvarkys.

Visi galiausiai susitvarko. Lyg vaikai paaštrintų mąstymą ir gimtų mintys, kurios net nebūtų šmėkštelėjusios galvoje prieš devynis mėnesius.

Jis iškart pasiūlė jai persikraustyti gyventi į jo namus. Sao sutiko net nedvejodama. Tai buvo natūralu. Turėti šeimą, šeimos židinį, kaip visi. Be to, naktimis jausdavosi savo kambaryje vieniša. Jai patikdavo užmigti jį apsikabinus ir dabar labiau nei bet kada reikėjo, kad jis būtų šalia ir ja rūpintųsi. Būtų gera, jeigu jis atsikeltų ir atneštų stiklinę vandens jai ištroškus, kai bus stora ir sunki. Norėjo tik to: mažyčių gestų, šiek tiek švelnumo, kad kas nors retkarčiais dėl jos pasistengtų ir jai padėtų. Nėštumas jai suteikė daug jėgų. Buvo linksma, rami ir jautėsi galinti padaryti tai, apie ką net nedrįsdavo pagalvoti. Pavyzdžiui, nejausdama gėdos paprašyti viršininko laisvų valandų, kad galėtų nueiti pas gydytoją. Arba neraudonuodama atremti nepagarbiai su ja besielgiančiųjų žvilgsnį. Tačiau kartu jai reikėjo jaustis labiau apsaugotai nei bet kada, įsikurti šiltoje ir patogioje vietoje, kur viskas praeitų švelniai, be jokių pavojų.

Kai atsisveikino su savo atsiskyrėlišku kambariu ir Bigadoras automobiliu pervežė į butą jos vienintelį lagaminą, jautėsi pačia laimingiausia moterimi pasaulyje. Buvo nuostabi diena. Žmonės vaikščiojo lengvi ir atrodė nerūpestingi. Galbūt visų jų namuose laukė meilužė žvilgančia oda ar sutuoktinis iš geismo spindinčiomis akimis. Virš tilto ir upės žiočių triukšmaudamos klykavo žuvėdros. Šviesa atsispindėdavo jų sparnuose ir atšokdavo, palikdama ore lengvą akimirksniu išsisklaidančią violetinę žymę. Jie pravažiavo pro žydinčią akaciją. Lengvas vėjo gūsis nuplėšė keletą žiedlapių, jie įskrido pro automobilio langą ir nukrito jai ant suknelės. Sao pradėjo juoktis: afrikietiškos gėlės laimina jos kūną. Savyje nešiojosi mylimo vyro vaiką. Ar galėjo dar ko nors prašyti iš gyvenimo? Suėmė vieną jo ranką, jėga atplėšė nuo vairo ir pa-

bučiavo, daug, daug kartų, kol Bigadorui pavyko išsilaisvinti ir grįžti prie vairavimo.

– Nebūk įkyri, – pasakė, – per tave atsitrenksime.

Tas košmaras vis kartojosi. Jis, būdavo, plaukioja viduryje vandenyno. Jūra žalia ir skaidri, bet ji žino, kad po ta apsimestine ramybe glūdi šimtų šimtai metrų tamsos ir siaubo. Jis nardo, žaidžia, šypsosi ir suka ratus. Tačiau staiga kažkas nutinka. Jo veidas pasikeičia. Jis išsigąsta. Tampa silpnas lyg vaikas. Sao žino, kad gresia pavojus. Tuomet ji ištiesia ranką, kad jį pagautų. Tačiau jis ją atstumia. Tarsi nenorėtų, kad ji jam padėtų. Lyg mieliau paskęstų, leistųsi praryjamas tamsių vandenų prieš jai jį suturint.

Atsibusdavo vidury nakties išpilta prakaito. Langas būdavo atvertas, bet neįeidavo nė trupučio oro. Bigadoro neapsikabindavo, kad jam netrukdytų: jis labai sunkiai užmigdavo ir supykdavo, jeigu kas nors jį išbudindavo. Tad paprastai atsikeldavo ir pasėdėdavo kurį laiką svetainėje, kol nusiramindavo. Žinojo, kad tas sapnas kažką reiškia. Žovita daug kartų jai sakė, kad vaizdiniai, ateinantys per miegą, yra žinutės iš kito pasaulio, dvasių perspėjimai, kad reikia išmokti juos suprasti. Tačiau buvo ne taip paprasta. Mirusiųjų kalba sudėtinga, dažnai absurdiška. Logiškai mąstant, košmaras turėtų perspėti, kad jos vyrui kažkas nutiks. Vis dėlto buvo tikra, kad yra ne taip. Jai atrodė, kad tai turi būti susiję su jo elgesiu pastaruoju metu.

Kažkas su juo darėsi jai atsikrausčius į jo namus. Kažkoks slogumas kambariuose, tyla, rimti veidai, dažni riksmai. Daiktų trankymas ir kartais, pralaimėjus jo futbolo komandai, smūgiai kumščiais į stalą, nuo kurių ji krūpčiodavo. Grįždamas ar išeidamas daugiau jos entuziastingai nebebučiuodavo, kaip prieš jiems apsigyvenant kartu, kai ją pamatęs apkabindavo per juosmenį, pakeldavo į orą ir stipriai suspausdavo. Atrodė, lyg jam nebepatiktų būti su

ja. Dabar dažnai grįždavo namo vėlai, išgėręs keletą bokalų alaus su draugais, ir pasirodęs tik paklausdavo, ką ji paruošusi vakarienei, tarsi jam net nebūtų įdomu, kas jai nutiko per dieną. Paskui vakarieniaudavo prie įjungto televizoriaus, nepratardamas jai nė žodžio. Lyg ji būtų trukdžiusi, lyg jos buvimas trikdytų jo intymumą ir jis nerastų kito būdo jai tai pasakyti kaip rodydamas panieką.

Vienas vakaras buvo itin nemalonus. Sao visą dieną skaudėjo galvą. Tas negalavimas bėgant valandoms vis didėjo. Netgi jautė aštrų tvinksėjimą dešiniajame smilkinyje ir ašarojo akys. Tačiau dėl vaiko nedrįso nieko gerti. Grįžusi namo actu sudrėkino šluostę ir užsidėjo ant kaktos. Išsitiesė ant sofos ir leido po truputį viską apgaubti tamsai, kuri, atrodė, ją ramino. Galiausiai užmerkė akis ir pradėjo snūduriuoti. Turėjo būti apie vienuoliktą, kai išgirdo, kad atsidaro durys. Bigadoras jas užtrenkė iš visų jėgų, pasiutusiu smūgiu, net aidas nuskambėjo jos kaukolėje, ir beveik iškart įjungė visas šviesas. Kiek vėliau, kai viskas baigėsi, Sao suvokė, kad visi buto langai atidaryti. Kaimynai tikrai girdėjo netikėtus vyro riksmus.

– Kas čia dedasi?.. – užkaukė. – Kodėl viskas išjungta?..

Ji apstulbusi atsisėdo ant sofos.

– Man skauda galvą...

– Tau skauda galvą?.. Tai kentėk! Nenoriu grįžęs rasti savo namus, lyg čia būtų kas nors miręs!

– Bet, Bigadorai...

– Kad būtų paskutinis kartas! Ir nesivargink nešti man vakarienės! Man prapuolė apetitas!

Jis nuėjo į lovą daugiau nieko nepasakęs. Po dviejų minučių jau miegojo. Sao ant sofos girdėjo jo kvėpavimą. Gulėjo ten nemiegodama beveik iki pat aušros. Pradžioje negalėjo suprasti, kas nutiko. Tarsi staiga jis būtų virtęs kitu žmogumi, kažkuo nepažįstamu, atstumiančiu ir irzliu vyru, kurio ji nemylėjo. Bet ji nenorėjo

liūdėti ar pati pykti ant jo. Tenorėjo žinoti, kas su juo darosi. Kas kaltas dėl jo blogos savijautos ir pykčio, netikėtų pagiežos protrūkių, lyg jo viduje augtų nelaukta neapykanta jai, po truputį ryjanti meilę. Norėjo suprasti, kas vyksta jo galvoje. Galimas daiktas, kad jį trikdė jos atsiradimas labai ilgai vien tik jam priklausiusioje erdvėje. Ir kad nervinosi prieš kūdikiui gimstant. Galų gale, nėštumas moteriai reiškia ne tą patį, kaip vyrui. Ji juto savo vaiką viduje, judantį ir užimantį erdvę, besimaitinantį ir augantį jos kūne. Jis buvo tokia pat natūrali jos dalis, kaip rankos. Tai buvo gabalėlis jos pačios, jos mėsa, širdis, plakanti šalia jos širdies, ir tas jausmas buvo šviesus ir alsuojantis gyvenimu. Jam, priešingai, vaikas nebuvo nieko daugiau, kaip kažkas svetimo ir keisto, galbūt vaiduoklis, grasinantis jo paties gerovei. Jis tikriausiai buvo išsigandęs. Ji turėjo būti kantri. Turėjo įrodyti, kad joks vaikas pasaulyje negali pavogti nė mažiausios dalelytės jos meilės jam.

Vyriškiui ryte atsikėlus Sao miegojo ant sofos, susinėrusi rankas ant pilvo, išpilta prakaito ir nepatogiai gulėdama. Jis pabučiavo ją į lūpas ir vokus.

– Atleisk už vakar vakarą, – ištarė jai atmerkus akis. – Nežinau, kas man užėjo. Per daug išgėriau ir blogai jaučiausi. Prisiekiu, kad tai daugiau nepasikartos.

Ji apkabino jo kaklą.

– Ar žinai, kaip aš tave myliu?

– Taip, tikrai žinau.

– Niekas mūsų neišskirs. Gali būti tuo tikras.

– Ir esu. Būsim trise, ir būsim tarsi vienas.

– Taip ir bus, mano gyvenime. Ir aš tave mylėsiu dar labiau. Jeigu tik tai įmanoma...

Birželio pabaigoje parduotuvės savininkas pasiteiravo, kada ji norinti išeiti atostogų. Žinojo, kad Bigadoras gali atostogauti tik

rugpjūtį, tad pasiprašė to paties mėnesio. Jie buvo planavę praleisti savaitę Portimaune. Išsinuomos butą, kaip jis padarė praeitais metais. Tik šįkart jai nereikės dirbti. Jie ilsėsis, daug miegos ir eis į paplūdimį. Sao niekada nebuvo turėjusi tokių atostogų. Buvo susijaudinusi ir patenkinta, negalėjo nustoti įsivaizdavusi, koks bus butas: su terasa, kur jie pusryčiaus matydami jūrą, ir miegamuoju su ventiliatoriumi lubose popietės miegui prieš vėl einant į paplūdimį. Vakarais, grįžusi iš darbo, skaičiavo, kiek jiems viskas kainuos. Negalėjo daug išleisti prieš gimstant kūdikiui, tad Bigadoras jai sakė, kad turės pietauti ir vakarieniauti namuose. Tai jos nejaudino. Svarbiausia, kalbėjo, kad būtų visą laiką kartu, nepriklausydami nuo valandų. Ir privertė jį pažadėti, kad prieš palikdami Lisaboną nusisegs laikrodžius.

Bet po poros savaičių telefonu paskambino savininkas pranešti, jog nerado patikimo žmogaus, kuris galėtų ją pakeisti rugpjūtį. Atostogų reikėjo palaukti iki rugsėjo. Ji nuliūdo dėl Bigadoro. Buvo toks pavargęs po visų metų sunkaus darbo, jie tiek planavo, o dabar ji turės pasakyti, kad negalės važiuoti. Jai tai buvo visiškai nesvarbu. Jeigu jie pasiliks namuose, pasinaudos proga šį tą nupirkti kūdikiui ir paruošti jo kambarį. Tačiau palikti jį be atostogų atrodė neteisinga.

Tą popietę ji skubėjo uždaryti parduotuvę, kad spėtų į autobusą ir anksti grįžtų namo. Paruošė gerą vakarienę – otų troškinį su aštriomis daržovėmis ir svieste keptomis bulvėmis. Patiesė geriausią, kokią tik turėjo, baltą siuvinėtą staltiesę, pernai pirktą Portimaune, viduryje stalo pastatė vazą su saulučių puokšte. Norėjo viską paruošti kuo tobuliau, kad nors kiek kompensuotų blogą žinią.

Bigadoras nustebo grįžęs ir pamatęs taip padengtą stalą.

– Oho! Ką švenčiam? Tau pakėlė atlyginimą?

– Ne, mielasis. Tiesą sakant, nešvenčiam nieko. Greičiau atvirkščiai.

Jis atsisėdo pasirengęs išklausyti, kad ir kas tai būtų.

– Kas yra?

– Nieko baisaus, nesijaudink. Tiesiog negaliu išeiti atostogų iki rugsėjo. Labai labai apgailestauju.

Vyras tylėjo. Po minutėlės Sao prisiartino ir paglostė jo veidą.

– Tikrai apgailestauju. Žinau, kaip tau reikia poilsio.

Pabandė pabučiuoti, bet jis ją atstūmė.

– Ką pasakei šeimininkui?

– Nieko. Ką aš galėjau pasakyti?..

– Kad eisi atostogauti rugpjūtį, nors ir kas nutiktų.

– Negaliu jam to pasakyti, mane tikrai atleistų!..

Bigadoras vis labiau kėlė balsą.

– Ir kas, jei tave išmes? Ar nėra daugiau darbų?

– Bet...

– Apie mane nepagalvojai! Niekada negalvoji apie mane! Taip atsilygini už viską, ką darau dėl tavęs ir vaiko!

Sao staiga pasijuto maža ir silpna, tarsi vabzdys, kurį tuojau sumindys. Apimta nevilties pradėjo verkti. Nubėgo į kampą ir prisispaudė prie šiltų sienų. Nežinojo, ką daryti, ką sakyti. Tik norėjo, kad tai greičiau baigtųsi, kad jis nustotų šaukęs, kad minutės, kurias dabar išgyveno, pranyktų, kad laikas grįžtų atgal ir Bigadoras iš naujo įžengtų pro duris, kad jai pasakius, jog negalės vykti į Algarvę, ją apsikabintų ir sušnibždėtų, kad svarbu tik būti kartu, jaustis gerai ir toliau mylėti vienas kitą, kaip myli. Ji jautė didžiulį apmaudą. Begalinį, milžinišką apmaudą, spaudžiantį ją, lyg ant nugaros būtų užsikėlusi visą kalną. Ar įmanoma, kad viskas taip sužlugtų, per kelias sekundes, visi jos gyvenimo planai, meilė, šeima, abipusė parama ir supratingumas?

Jis šoko prie stalo ir vienu rankos mostu nubloškė stiklines ir gėlių vazą.

– Eikit velniop, tu ir tavo atostogos!!!

Išėjo taip trenkdamas durimis, kad namuose nuskambėjo, lyg būtų sprogusi bomba. Sao pajuto, kaip suvirpėjo sienos, taip pat ir kūdikis jos viduje, sunerimęs, tarsi stengtųsi apsisaugoti nuo to bildesio. Ji, priešingai, buvo paralyžiuota. Liko stovėti ten pat, kūkčiodama, po truputį siena slysdama žemyn, kol galiausiai susmuko ant žemės. Vazos vanduo pasiliejo ant stalo plytelių ir dabar lėtai, lašas po lašo varvėjo žemyn.

Nors dar negalėjo to suprasti, ji, visados buvusi drąsi ir sau pačiai teisinga moteris, užaugusi kupina jėgos ir tvirtybės, buvo bepavirstanti į niekinamą moterį puse sielos, į gabalus suplėšytos dievinto vyro, prisiekinėjusio meilę be išlygų. Bet kaip sau pačiai pasakyti, kad iš visų pasirinktas vyras tik stengiasi tave sunaikinti? Kaip sau prisipažinti, kad tavo meilė ne veda į šviesą, turinčią nušviesti visas gyvas būtybes, kurios nusprendžia dalintis savo gyvenimu pasitikėdamos viena kita, bet eina painiu ir pavojingu keliu, vedančiu į kitą pusę, kur šviesos spinduliai išsisklaido virsdami tamsa ir chaosu?

Galiausiai atsigavusi, ji panoro išeiti. Pasiimsianti lagaminą ir išeisianti pro duris, kad niekada čia nebegrįžtų. Nesijautė pajėgi ištverti, jei Bigadoras vėl ims ant jos šaukti. Paskambinsianti Lilianai. Ji padėsianti. Ji gebėsianti rasti tinkamus žodžius jai paguosti. Ji ja pasirūpinsianti ir nesėkmės skausmas po truputį išsisklaidys. Vėl bus moteris be vyro, moteris be kūno, prie kurio galėtų prisiglausti šaltomis naktimis. Dieve, kaip ji ilgėsis to kūno! Vis prisimins geismą ir malonumą, ir begalines glamones! Kokia vieniša jausis turėdama grįžti į liūdną kambarį kokioje nors liūdnoje lūšnoje, kur nebus to mylimo veido didelėmis tamsio-

mis akimis ir geidulingomis lūpomis! Nebus nieko, kam galėtų papasakoti dienos įvykius. Nieko, su kuo galėtų praleisti šeštadienio popietę leipdama iš juoko, nebus snūduriavimo, švelnumo akimirkų, nebus nieko, su kuo galėtų sekmadienio rytais vaikštinėti susikibusi už rankų upės pakrante, klausydamasi nevaržomų žuvėdrų klyksmų ir galvodama apie palaimingas valandas drauge, kurios dar laukia ateityje.

Nebus nieko, kas jai padėtų auginti vaiką. Jos vaikas neturės tėvo. Vienas kitas apsilankymas retkarčiais. Jei pasiseks – kas kelintas savaitgalis jam išaugus vystyklus ir pradėjus vaikščioti. Taip būtų, kol Bigadoras išvyktų kitur, kaip imigrantas, keičiantis vietą, ar grįžtų į savo šalį, arba kol įsitaisytų kitą moterį ir kitų vaikų ir pamirštų jos vaiką, tarsi tai būtų tik paveikslėlis ar vaikystės pasaka, stalčiaus dugne pasimetusi nublukusi nuotrauka, vaizduojantį kažką, ką manome kadaise, tolimoje mūsų gyvenimo praeityje, pažinoję, bet net neprisimename jo vardo. Kartą turėjau vaiką, bet neatsimenu, kuo vardu jis buvo...

O jis? O Bigadoras? Ką pagalvos grįžęs į namus ir juos radęs tuščius, radęs nublokštas taures, ant stalo išmėtytas gėles, puodą su žuvies troškiniu virtuvėje taip, kaip ji paliko? Kokį skausmą pajustų suvokęs, kad ji išėjo? Kokios būtų jo naktys be jos? Kiek praleistų bemiegių valandų jos ilgėdamasis, vartydamasis lovoje, įsivaizduodamas jos kūną, apsivijusį jojo? Kas juo rūpintųsi? Kas žiūrėtų, kad jo drabužiai būtų švarūs, vonia išplauta, kas jam virtų valgyti? Kas jį masažuotų, kai grįžta išvargęs po darbo, kad atsipalaiduotų kiekvienas raumuo?

Ji privalėjo pasilikti. Negalėjo išeiti palikdama visus tuos nuostabius dalykus, kuriuos turėjo: meilę ir geismą, troškimą būti kartu ir auginti vaiką. Būtų labai neteisinga, jeigu atsikratytų viso to ir išmestų į šiukšlyną, tarsi tai būtų nieko ypatinga. Ką nors

mylėti, kaip ji mylėjo Bigadorą, buvo privilegija, o ji negalėjo eiti per gyvenimą švaistydama jai suteiktas privilegijas. Ėmė melstis. Seniai nesimeldė, bet dabar pradėjo melstis. Už save, už jį ir už vaiką. Prašė Dievo, kad Bigadoras nurimtų, kad daugiau ant jos nebešauktų. Prašė, kad ji galėtų jam atleisti už pyktį. Ir kad jis juos vėl suvestų draugėn meilėje. Galiausiai išsekusi užmigo ir vėl jį susapnavo, nors jis dabar jau plaukiojo nebe jūroje, o iš vazos išbėgusio vandens baloje ant grindų, virtusioje begaliniu vandenynu. Plaukiojo gresiant pavojui, ir ji jam tiesė ranką, bet jis apsisuko ir nuplaukė priešinga kryptimi, vis labiau toldamas į nematomą horizontą, apgaubtą rūko.

Bigadoras negrįžo namo tris dienas. Sao kamavo nerimas. Skambino daugybę kartų į jo mobilųjį, tačiau jis neatsiliepė. Nedrįso skambinti nė vienam jo draugų: galimas daiktas, kad buvo su kuriuo nors iš jų, bet jam būtų nepatikę, jeigu kas nors būtų sužinoję, jog jie susibarė. Sao nenorėjo, kad jis vėl ant jos pyktų. Negalėjo pakelti minties, kad grįžęs vėl ant jos rėktų ir daužytų daiktus. Vien pagalvojusi apie tai vėl pravirkdavo.

Tačiau jis vis dėlto grįžo – susirūpinęs, nuleidęs galvą, stengdamasis šypsotis, nors jam to neleido gėda ir liūdesys. Turėjo buteliuką jos mėgstamiausių kvepalų, kuriais ji visad pasipurkšdavo dideliuose prekybos centruose, bet negalėjo nusipirkti, nes buvo labai brangūs. Prašė atleisti su ašaromis akyse. Jie mylėjosi su begaliniu švelnumu ir tą naktį miegojo apsikabinę stipriau nei bet kada, ji jautė trumpus ir ritmingus jo širdies tvinksnius, o jis – gaivų jos sutaršytų plaukų kvapą.

Pirmieji smūgiai užgriuvo po kelių savaičių, rugpjūčio viduryje, per liūdnas atostogas, kurių negalėjo praleisti kartu. Užklupo, kaip kad užklumpa žemės drebėjimas ar bet kokia kita katastrofa,

nelauktai, nors buvo seniai apie tai įspėjusių ženklų. Ženklų, kuriuos Sao protas matė, bet geidė nematyti.

Buvo penktadienio vakaras. Lisabona liepsnojo. Vasarą karštis vis labiau kondensavosi gatvėse, užliedamas asfaltą, namų sienas, durų rankenas. Netgi medžiai skleidė karštį, tarsi nematoma ugnis būtų rijusi juos iš vidaus išmesdama į orą karštus garus. Ji dirbo visą dieną. Buvo išsekusi. Jos kūnas buvo stiprus, bet atrodė, kad nėštumas mažina atsparumą. Jai ištino kojos ir skaudėjo inkstus, lyg kas būtų daužęs juosmenį lazda. Grįžo namo tetrokšdama pailsėti, greitai pavakarieniauti ir anksti atsigulti, kad kitą rytą vėl galėtų anksti atsikelti.

Rado Bigadorą išsitiesusį ant sofos, miegantį. Ant stalo buvo penkios ar šešios tuščios alaus skardinės.

Televizorius buvo įjungtas visu garsu. Rodė filmą, kuriame keli tipai mušėsi ir automobiliais persekiojo vienas kitą, keldami pragarišką triukšmą. Sao išjungė garsą prieš prisiartindama ir jį pabučiuodama.

– Labas, mielasis.

Jis atmerkė akis, pasirąžė, nusižiovavo.

– Labas.

– Kaip praėjo diena?

– Nuobodžiai. Nieko neveikiau.

– Nebuvai išėjęs?

– Ne. Neturėjau noro.

– Kokia aš pavargusi nuo karščio! Pažiūrėk į mano kojas, kaip ištino...

Bigadoras žvilgtelėjo.

– Vajetau!.. Ką valgysim vakarienės?

– Ryžių su menke. Vakar paruošiau. Ar tau nebūtų sunku pašildyti? Turiu truputį pagulėti.

– Žinai, kad man nepatinka pašildyti ryžiai...

Sao pajuto, kaip visame kūne sukilo kraujas ir ėmė muštis į smilkinius, kaip ją apėmė įsiūtis, bet jį iškart numaldė baimė, lyg vandeniui užliejus ugnį. Suprato, kad tas vyras vėl yra prie pykčio priepuolio slenksčio. Nenorėjo jo klausytis. Nenorėjo, kad jo riksmai kristų ant jos lyg aštrūs akmenys. Nebūtų to ištvėrusi. Jai trūko jėgų atlaikyti jo įniršį. Juto, kad jeigu jis vėl pradės rėkti ant jos, ji išnyks, išsisklaidys ore, kaip danguje išsisklaido vaivorykštės spalvų spektras. Nejučiomis pateko į urvą, kur tūno baimė, į tą siaubingą rausvą sferą, kurioje auka mieliau aukojasi, nei iš naujo provokuoja savo budelio pyktį. Tad ji nieko nesakė. Nuėjo į kambarį ir persivilko namine suknele. Paksui tylėdama sugrįžo į virtuvę ir paruošė vakarienę. Pašildė ryžius, patiesė staltiesę, išdėliojo stalo įrankius ir stiklines, iš šaldytuvo jam ištraukė alaus ir sau vandens butelį, padėjo lėkštes.

Jie atsisėdo prie stalo. Tuomet Sao jau buvo pergalėjusi blogą savijautą. Vis slopino ją viduje, spaudė iš visų jėgų, kol beliko mažas tamsus gumulėlis smegenyse. Bandė kalbėti apie tai, kas jai tą dieną nutiko parduotuvėje, apie doną Luizą, gatvės kampe gyvenančią senutę, kuri atėjo pas ją labai patenkinta ir ilgai žiūrėjo į savo atspindį vitrinos lange, nes kaimynas iš penkto aukšto, gražuolis vaikinas, susitikęs ją laiptinėje pasakė, kad kasdien atrodanti vis jaunesnė ir kad jam gaila, jog turi sužadėtinę, kitaip sekiotų paskui ją. Ir apie Elizą, gražią mergaitę, gyvenančią gatvės pradžioje, paklaususią, ar tiesa, kad ji turės kūdikį ir kaip atsiranda kūdikiai, ir kas jos vyras.

Bigadoras jai beveik neatsakinėjo. Buvo vėl įjungęs televizorių ir dabar žiūrėdamas rungtynes daužė kumščiu į stalą. Sao baigė vakarieniauti tylėdama. Troško, kad rungtynės truktų kuo ilgiau, kad galėtų viena nueiti į lovą ir jam atsigulus jau miegotų. Baigusi valgyti atsistojo ir nurinko stalą. Paskui išplovė indus, iššluostė ir

sudėjo viską į savo vietas. Iššluostė virtuvę, kriauklę ir stalviršius. Jau galėjo atsigulti. Bigadoras, pasiėmęs dar vieną alaus vėl buvo išsitiesęs ant sofos. Toliau žiūrėjo futbolą, bet rungtynės tikriausiai buvo neįdomios, nes dabar jis tylėjo ir atrodė ramus. Pakeliui į miegamąjį ji prisiartino prie jo.

– Labanakt, – pasakė.

– Jau eini į lovą? – Taip, mirštu, daugiau nebegaliu.

– Niekur neisim?

– Eiti kur nors?..

– Penktadienis, man atostogos, nusibodo sėdėti namuose.

Sao pajuto skausmą inkstuose, tarsi ten įsikabinusi baimė rengtųsi išsikeroti po visą kūną. Ji stengėsi susivaldyti. Jai atrodė, kad būsią geriau, jei jis nieko neįtars.

– Apgailestauju, mielasis. Esu išsekusi, iš tikrųjų, ir turiu anksti keltis. Nueisime kur nors rytoj, prižadu tau.

Bigadoras, iki tol laikęsis labai ramiai, kalbėjęs tyliai, lyg grobuonis, kuris, sėlindamas prie savo aukos, nekelia triukšmo, dabar pradėjo šaukti:

– Suknisai man atostogas! Per tave negalėjau važiuoti į Algarvę! O dabar negaliu net išeiti išgerti stiklo! Daryk taip ir toliau, pažiūrėsim, prie ko tai nuves!

Sao sukuždėjo:

– Tu eik. Man nerūpi. Aš negaliu.

– Tau nerūpi?.. Tau nerūpi?!..

Ir tuomet jis bloškėsi prie jos. Milžiniškas kumštis trenkė į skruostikaulį, vieną, antrą, trečią kartą. Kita gigantiška ranka ją laikė už peties, bandydama sulaikyti nelauktai subliuškusį jos kūną, su visu brutalumu, užgriuvusiu ją per akimirką, trypiančiu jos didžiavimąsi, kad yra moteris, jos susitapatinimą su savo meile, jos aklą pasitikėjimą kuriamu gyvenimu ir prieglobsčiu nuo blogų vėjų, kurį ji su užsidegimu statė sau, jam ir jų vaikui.

Jai neskaudėjo kūno, ji nejuto smūgių, bet žinojo, kad jiems ją pasiekus svarbi jos dalis pabėgo į nebūtį ir niekada nebesugrįš.

Bigadoras toliau šaukė:

– Ar tu pati suvoki, kas tau rūpi? – Grasinamai iškėlęs kumštį į orą, laikė prie pat jos veido. – Sakyk! Toliau mane knisi?

Sao papurtė galvą ir sušnibždėjo:

– Ne...

Vyriškio balsas sušvelnėjo:

– Gerai, taip man patinka.

Jis ją paleido. Tada pasisuko durų link ir išėjo. Ji atsisėdo ant sofos. Jautėsi tuščia. Pajėgė tik apžiūrėti savo kūną. Jai terūpėjo patikrinti, ar nediegia pilvo. Ar nėra kraujo žymių ant pagalvės. Gatvėje sustojo automobilis ir ėmė signalizuoti. Pro atvertus langus skambėjo kizomba. Sao klausėsi, tyliai dainuodama: „Prisiglausk prie manęs, mano negriuke, prisiglausk prie manęs, jei tu ateisi, būsiu tau smėlio čiužiniu, žvaigždžių antklode, prisiglausk prie manęs." Skruostikaulis ėmė virpėti. Pulsavo po oda. Atsargiai, pirštų pagalvėlėmis, ji palietė skruostą. Galiausiai priglaudė visą ranką. Ši buvo ledinė. Buvo gera jausti tą šaltį ant karšto skruosto.

Privalėjo paskambinti Lilianai. Liliana pas ją ateisianti ir palydėsianti iki ligoninės. Tik Liliana galėjo ištraukti ją iš čia ir sukurti tiltą, kuriuo nusivestų ją atgal į realybę, į šiltą ir drėgną vasarą su kūdikio jos kūne teikiamu džiugesiu ir šokoladiniais ledais, taip mėgtais valgyti vidurdienį, į raminantį medžių pavėsį, į visus ateities planus ir viltis, į saldžias akimirkas, iš kurių turėjo susidėti nėščios moters gyvenimas. Toli nuo raudono baimės urvo, nuo grasinimų, sielvarto ir dusulio.

Tačiau negalėjo skambinti. Liliana ją buvo perspėjusi. Kažką buvo pajutusi, galbūt iš Bigadoro gestų, kairėn persikreipusios burnos, lūpų, iš po kurių matėsi dantys, drumzlės giliai akyse.

Iš pat pradžių ragino juo nepasitikėti. Ir pastaraisiais mėnesiais daug kartų bandė tai pasakyti.

Nuo tada, kai ji pastojo, jos matėsi tik porą kartų, pasitaikius progai. Sao negalėjo dažniau su ja susitikinėti, nes Bigadorui ji nepatiko.

– Ta tavoji draugė, – klausinėdavo, – ką ji veikia? Mane labai erzina jos feministinės kalbos. Ji siaubingai su manimi elgiasi, lyg aš būčiau koks pabaisa.

Sao bandė įtikinti jį, kad tai netiesa, nors žinojo, kad Lilianai tas vyras visiškai nepatinka. Bet Bigadoras neatlyžo. Tad ji du ar tris kartus atsisakė eiti į vakarienes, kurias Liliana ruošdavo namuose, taip pat nekvietė jos ir į savo namus.

– Norėčiau, kad daugiau su ja nebesimatytum, – galiausiai pasakė Bigadoras. – Ji tave apkrės tom savo idėjom, o tai labai kenksminga šeimai, motinai su vaiku ir vyru, kokia tu tuoj tapsi.

Sao nenorėjo draugės atstumti. Jai tas ryšys buvo labai svarbus. Kai būdavo kartu, atrodydavo, lyg jas suptų su vaikyste susijusi erdvė, lyg jos vėl būtų dvi mažos mergytės, einančios susikibusios už rankų vulkaninėmis Žaliojo Kyšulio plynėmis ir pasakojančios viena kitai savo nereikšmingus sapnus. Nusprendė, kad toliau su ja matysis, tik nieko nesakys Bigadorui. Tačiau tai neišdegė. Po poros dienų susitiko pietų metu. Ji ėmė nervintis: atrodė, lyg darytų kažką blogo, ir jai vaidenosi, kad jis bet kurią akimirką gali įžengti į kavinę. Taigi galiausiai ėmė išsisukinėti. Vieną dieną neva turėjo eiti pas daktarą, kitą – susitikti su mamos pussesere ar padėti senutei klientei išsivalyti butą. Liliana puikiai suprato, kas dedasi, ir neprašė aiškintis. Ir vis tiek porą kartų per savaitę skambindavo į parduotuvę ir paprastai klausinėdavo to paties:

– Kaip laikaisi?

– Labai gerai, kasdien vis truputį storesnė.

– Ar viskas gerai? – Ir į tą „viskas“, atrodė, tilpo visas pasaulis.

– Taip, taip, puikiai. Neturiu jokių problemų.

– Juk žinai, kad gali manimi visados pasikliauti, jeigu tik tau manęs prireiktų. Nesvarbu, kam. Dieną ir naktį.

Sao jausdavo begalinį liūdesį girdėdama tuos žodžius, tarsi tai būtų perspėjimas dėl kažko migloto ir pavojingo, ir ji nė už ką pasaulyje nenorėtų, kad tai įvyktų. Bet kartu tai ją ir ramino: buvo tikra, kad Liliana bus šalia, jei tas neįsivaizduojamas dalykas nutiktų. Paskui jos imdavo kalbėtis apie bet ką: apie naujausią Lilianos fotosesiją, paskutinę skaitytą knygą ar megztukus, kuriuos abi kantriai mezgė kūdikiui, Sao palengva, ramiai prisėdusi ant savo kėdutes parduotuvėje, kol laukdavo klientų, o jos draugė naktimis, neapdairiai, megzdama ir vėl ardydama tas pačias vietas, nes vis įveldavo kokią klaidą.

Ji negalėjo skambinti Lilianai, nes jai melavo. Sakė, kad myli Bigadorą, nes jis buvo švelnus ir meilus lyg vaikas, tvirtas ir ramus lyg vyresnio amžiaus vyras. O dabar nebežinojo, ar jį myli. Tik buvo tikra, jog trokšta, kad jis išnyktų kaip audros debesys, genami vėjo. Kad turėtų išvažiuoti į Angolą dėl kokios nors skubios priežasties ir niekada nebegrįžtų. Kad jį prarytų žemė.

Netgi nebežinojo, kodėl jį taip mylėjo. Galbūt dėl to, kad ją apgavo ir privertė patikėti, jog iš tiesų toks yra. O galbūt todėl, kad supainiojo kūną su siela ir manė, jog standi lytis – pakankamas gerumo įrodymas. Galbūt jai tiesiog reikėjo ką nors mylėti ir tikėti, kad ją taip pat kas nors myli. Visuomet intuityviai jautė, kad meilė gali būti kažkas chaotiško ir pavojingo – pačios pašaipūniškiausios gyvenimo dalies strategija, kaip ją įvaryti į kampą, nugara prispausti prie sienos ir paversti tobulu taikiniu, į kurį smigtų užnuodytos strėlės ir aštrūs iečių smaigaliai. Turėjo atkreipti dėmesį į sąmonės gelmėse kalbantį balsą.

Negalėjo skambinti. Jautė gėdą. Siaubingą gėdą, kad leido tam vyrui išdrįsti prieiti iki to. Kad taip beprotiškai ir patikliai jį

mylėjo. Kad pastojo nuo jo. Ir kad vis dar troško, svajojo, dabar, šią akimirką, kad jis apgailestaudamas grįžtų, pultų po jos kojomis ir maldautų atleidimo, kad vėl taptų geruoju Bigadoru, kurį pažino pradžioje. Jos tikrąja meile.

Susivokė, kad liko viena. Ir vienatvė buvo lyg akis lipdančių ir smarkiai dvokiančių pelenų kalnas. Nuėjo į vonią ir pasižiūrėjo į veidrodį. Visa kairė veido pusė buvo raudona ir sutinusi. Tuomet pajuto, kaip labai skauda, lyg kas būtų veidą perpjovęs pusiau, ir ėmė vemti.

Sao ir aš

Sao atvykus į Madridą, Andrė buvo kiek daugiau nei metai. Tai buvo be galo gražus vaikas milžiniškomis tamsiomis akims ir didžiule kupeta garbanotų plaukų. Tačiau svarbiausia – džiaugsmingas vaikas, lyg mažas šunytis, nuolatos be perstojo bėgiojantis aplink ir judinantis į taktą mažą kūnelį, vos išgirdęs muziką. Su juo dingdavo visi Sao sielvartai. Vaikui gimus, kai jis pirmą kartą paguldytas ant jos krūtinės, čia žiojosi, čia vėl sučiaupdavo burną ir stengėsi žiūrėti į ją savo ramiu, dėkingumo kupinu žvilgsniu, ji, nepaisant ištverto skausmo, pajuto venomis lengviau tekantį kraują, besvoriu tampantį kūną ir panoro su kūdikiu ant rankų leistis bėgte, pereiti visas upes ir ežerus, stepes ir miškus, įkopti į aukščiausią žemės kalną ir padėkoti visiems dievams, kad jos rankoms patikėjo gyvenimą tos mažytės būtybės, kurią jau dabar karštai ir džiaugsmingai mylėjo iš visos širdies ir su džiugesiu, atrodė, plūstančiu ne tik iš jos pačios gelmių, bet ir iš viso pasaulio, iš tą dieną Lisaboną dengusių debesų, iš šviesių gimdymo namų sienų, ryškių šviesų palatoje, visiems laikams apšvietusių nuo pirmosios sūnaus gyvenimo minutės tvirtą motiną.

Bigadoro nebuvo šalia, kai ji gimdė. Prasidėjus sąrėmiams ji paskambino į jo mobilųjį iš parduotuvės, bet kaip tik tą dieną darbe trūko dviejų žmonių ir jis negalėjo išeiti. Jis, atrodo, ne sunerimo ar supyko, bet lengviau atsikvėpė, kad nereikės jos lydėti. Ji taip pat buvo patenkinta žinodama, kad jis nepasirodys, – norėjo,

kad šalia jos būtų Liliana. Bijojo, kad Bigadoras visko nesudrumstų, kad nesusikivirčytų su pribuvėja ar su daktaru, ir jos nesuerzintų. Gimdymas, be abejonės, buvo nemaloni procedūra, kurią reikėjo ištverti, bet norėjo padaryti ją kiek įmanoma lengvesnę. Ir jeigu būtų nors akimirka, kuria galėtų pasimėgauti, ketino iš tiesų ja mėgautis. Buvo tikra, kad jo nesiilgės.

Sao nedrįso sau pačiai prisipažinti, kad nuo to vakaro, kai Bigadoras ją sumušė, meilė jam byrėjo į gabalus, mažytes skeveldras, kuriose bebuvo labai mažai senojo geismo spindesio ir švelnumo likučių. Iš senojo troškimo gyventi kartu savame pasaulyje, sukurtame iš abipusio rūpinimosi vienas kitu ir garbios bendrystės, beliko liūdnas pasklidusių dulkių šydas. Beprasmės atplaišos, iš kurių nebebuvo galima atkurti nieko vertinga. Jeigu kas nors ją ir rišo prie jo, tai buvo baimė. Baimė atkakliai smelkėsi į jos protą, užkariavo neuronus ir grobė kiekvieną smegenų milimetrą, lyg armija, mindanti, niokojanti ir griaunanti viską pakeliui, o paskui pergalingai įsitaisanti kalvos viršūnėje, tironiška ir nekvestionuotina.

Sao bijojo paties Bigadoro. Jis sugebėjo gudriai laikyti ją apsiaustyje, kol pavertė sulamdyta šiukšle. Jis, lyg žinodamas, po truputį diegė visus jos naikinimo būdus: pirmiausia – nepagarba, paskui – įžeidinėjimai, šūksniai, smūgiai į stalą ir į sienas, galiausiai – kumščiai į jos kūną... Ir kartu su visu tuo – į neviltį stumiantys grasinimai. Žinojo, kad bet kuriuo metu ji gali išeiti, ištrūkti iš jo valdžios, ir neketino su tuo susitaikyti. Vis iš naujo kartojo, kad jeigu jai šausią į galvą jį palikti ir pasiimti vaiką su savimi, ją susirasiąs kad ir pasaulio gale ir vaiką atsiimsiąs. Ji galinti būti tikra, kad bet kuris teisėjas bus jo pusėje: jis buvo įsitvirtinęs žmogus su geru atlyginimu, užtikrinta ateitimi ir nuosavu butu. Gyveno Portugalijoje jau daug metų ir buvo beveik begaunantis pilietybę. Ji, priešingai, tebuvo tuščia vieta, gaunanti

minimalų atlyginimą, nieko neturinti ir niekada neturėsianti. Sao juo tikėjo. Matė jį galingą ir tokį žiaurų, kad šiurpas krėtė nuo tos galimybės, minties, kad jos vaikas būtų atplėštas nuo jos ir taptų to smurtingo žmogaus įsiūčio auka.

Net jeigu Bigodoras nepersekiotų jos ir nesidomėtų Andrė, vis tiek būtų labai sunku. Tai ją taip pat gąsdino: turėtų auginti vaiką viena, be jokios šeimos pagalbos ir beveik be pinigų. Būtų priversta prašyti jam vietos viename iš tų vienuolynų, kur vienuolės prižiūri vienišų imigrančių vaikus. Turėtų jį ten palikti nuo pirmadienio iki šeštadienio. Vėl turėtų glaustis viename iš tų pasibjaurėtinų kambariūkščių ir kasdien eiti dirbti kamuojama ilgesio visą laiką prisimindama, kad jos vaiku rūpinasi juodai apsirengusios moterys, paliekančios jį vieną verkti lopšyje, niekados nemyluojančios bučiniais ir neniūniuojančios afrikietiškų dainų, kad užmigtų.

Žinoma, visada galėjo sugrįžti į Keimadą ir prašyti Žovitos pagalbos. Bet tuomet mirtų iš apatijos, glūdėtų prisiplojusi ant plikų akmenų po saule lyg driežas, tarsi į žemę įsirėžęs paukštis, po ilgo skrydžio taip ir nepasiekęs savo tikslo. Ir jeigu jos vaikas išgyventų visus nepriteklius, kurie ten laukė, niekada negalėtų mokytis. Jis būtų tik dar vienas vyras, pasmerktas nežinojimui, dar vienas po skurdą šliaužiojantis kirminas tarp pasaulio varguolių.

Visos tos mintys be paliovos sukosi jos galvoje, ir ji niekaip negalėjo rasti sprendimo. Jautėsi uždaryta raudoname urve, kuriame šėlo vėtra. Ji buvo viena, atsisėdusi kampe, mirštanti iš šalčio, priblokšta. Išėjimo nebuvo. Bigadoras saugojo duris ir naudojo jas pagal savo užgaidas. Jis buvo tos aplinkos šeimininkas, ponas ir primesdavo savo valią botagu arba glamonėm. Kankintojas ekspertas, žinantis, kiek galima suspausti kankinimo suolą, kiek galima priartinti ugnį prie odos ar kiek pilti vandens į plaučius

nesukeliant mirties, o paskui apsimestinai gydantis žaizdas, nuraminantis baimę ir grąžinantis viltį, kad galėtų kankinti iš naujo.

Ji kaskart drebėdavo išgirdusi jo raktus barkštelint buto spynoj. Kūnas įsitempdavo, pašiurpdavo, tarsi gazelės prieš liūtui ją užpuolant. Galimas daiktas, jog įžengs gerasis Bigadoras, besišypsantis ir įsimylėjęs. Bet taip pat galėjo pasirodyti ir kitas, despotas, kuris, atrodė, jos nekenčia ir įsiunta be jokios priežasties ir veda ją iš proto. Kartais grįždavo su dovanomis, gėlių puokšte, kaušeliu ledų ar kompaktine plokštele. Paskui imdavo jai meilintis pūsdamas uodegą tarsi karališkasis povas. Sakydavo ją mylįs, kilnodavo į orą, liežuviu apvesdavo jos lūpų kraštelius, įjungdavo muziką ir judindavo prieš ją savo nuostabų kūną žinodamas, jog ji susijaudins ir atsiduos jam klusni ir aistringa. Ir ji apsimes, kad taip ir yra. Leisis liečiama, bučiuojama, leis į ją įsiskverbti. Bet darys tai vien tam, kad jo nesupykdytų, jausdama pasibjaurėjimą, priešindamasi kylančiam šleikštuliui, beviltiškai kovodama su pasidygėjimu, kurį keldavo jo rankos, burna, lytis, ieškanti malonumo jos odoje ir jos viduriuose.

Ji buvo visiškai praradusi sugebėjimą gintis nuo jo pykčio. Kai jis grįždavo trenkdamas durimis ir dvokdamas alkoholiu imdavo rėkti dėl bet ko – kad vakarienė neparuošta, kad pamiršo nupirkti jam skutimosi putų, kad buvo banke ir sąskaitoje beveik nebėra pinigų, kad ji pernelyg rimta ar jam trukdo užmigti iš virtuvės sklindantis triukšmas, – Sao susiriesdavo savyje pačioje, susitraukusi lyg gemalas pasislėpdavo giliausiame savo sielos kampe, supdavosi ten stengdamasi apsisaugoti nuo smurto, kerojančio po namus ir žlugdančio ją, paliekančio sustingusią ir bežadę, su gniutulu gerklėje, galinčiu virsti nepabaigiama rauda, ir beprotiškai plakančia širdim, lyg tuojau sprogsiančiu mechanizmu.

Paskui, jam galiausiai užmigus ar susikaupus prie televizoriaus, riksmams nutilus ir vėl pasigirdus vaikų balsams gretimame

bute, trepsėjimui viršuje ar visu garsu pastate skambančiai muzikai, gyvenimui vėl tapus kasdieniška įkyrių garsų ir laukiamų tylos akimirkų tėkme, ir grįžus prie raminančių pažįstamų ritmų: ant stalų barškančios lėkštės, gręžiami skalbiniai, grindimis traukomos kėdės, krentantys stalo įrankiai, dušuose bėgantis vanduo, grindimis ridenamos žaislinės mašinėlės, – ji imdavo jaustis kvaile ir baile. Kodėl neturėjo jėgų jam atsikirsti? Kodėl neatsakė, nerėkė ir neįsuko jo į savo pačios įtūžį? Kodėl nepajėgė pasiekti, kad toji žvėriška burna užsičiauptų?

Kartais ji įeidavo į kambarį jam miegant ir jį stebėdavo. Jis būdavo išsitiesęs per visą lovą, išskėstomis kojomis ir rankomis, tarsi ji neegzistuotų, lyg jai nereikėtų nė mažyčio plotelio. Jis kietai miegodavo pamiršęs siaubą, kurį ką tik būdavo sukėlęs, galbūt netgi didžiuodamasis savimi. Sao stebėdavo jį išsitiesusį, ramų, atsipalaidavusį, lyg nekaltą vaiką, ir žinodavo, kad jo sąmonėje nežibteli nė gailesčio blyksnis, nei mažiausias apgailestavimas, nors kartais ji vėl iš naujo sau sužadindavo iliuziją, jog kitą dieną žūtbūt nuslopins jo žiaurumą, išsikovos maldavimus atleisti, pažadus, netgi ašaras, kurias dabar regėjo vaizduotėje sausa, gilaus nusivylimo ir baimės išdraskyta širdimi.

Tuomet suspausdavo kumščius, suleisdavo nagus į delnus ir sakydavo sau, kad niekada daugiau nepakęs nė vieno riksmo ar įsakymo, kad daugiau netylės jo įžeidinėjama ir žeminama, verčiama jaustis nieko verta, nieko neišmananti, be jo esanti niekas mieste, apgyventame tokių pačių nieko neišmanančių imigrantų, kaip ji, kvailių ir menkaverčių. Daugiau nepakęs, kad sakytų, jog yra pernelyg stora ir tokia liks visada, ar kad pasimylėjęs tvirtintų, jog jam nepatinka didelių pastangų perkreiptas jos veidas. Nebenusileis jo geismui, kad atsiduotų jam užmerktomis akimis ne iš ekstazės, bet nenorėdama matyti jo, siūbuojančio virš jos, užsidegusio kaip šuva šalia rujojančios kalės. Iškapstys savo pačios liku-

čius, kruopščiai surinks išdidumą, orumą, savigarbą, iškels virš galvos ir mes į jį lyg akmenį.

Sakydavo sau visa tai, o paskui grįždavo į svetainę, atsigulda-vo ant sofos ir beviltiškai laukdavo, kol ateis miegas. Tą akimirką žinodavo, kad niekas, ką prieš tai tvirtino sau, nėra tiesa, kad jam pražiojus burną ir pradėjus vėl ją koneveikti jėgos pranyks ir ji ims drebėti, vėl susisuks, kaip susisuka paliestas mimozos lapas, pavirs nuoplaiša, moliu, niekuo. Ir kad neturi jokių vilčių.

Gimus Andrė, Bigadoras savo motinai nusiuntė bilietą, kad atvyk-tų jiems padėti prižiūrėti vaiko. Taigi Sao galėjo ramiai grįžti į darbą ir nereikėjo mokėti darželiui ar kokiai kaimynei, kad juo rūpintųsi. Dona Fernanda buvo gera moteris. Jau sulaukusi šešias-dešimties, labai liūdno ir susiraukšlėjusio tarsi medžio kamienas veido, bet išlaikiusi vikrų kūną ir stiprias rankas. Jos gyvenimas buvo sunkus – skurdas ir alkis, amžinas karas, kasyklose dingęs vyras, o vaikai mirę ar vieną dieną išėję iš namų, kad prisidėtų prie kurios nors maištingos kariuomenės ir ji apie juos daugiau nieko nebeišgirstų... Tik paskutiniais metais buvo radusi tikrą ra-mybę. Dabar gyveno Bigadoro nupirktame namelyje viename iš Luandos rajonų su vienu iš savo vyresniųjų sūnų, jo žmona ir geru būriu anūkų, kuriuos kantriai augino kaip žmogus, žinantis, kad jam belieka mirti, ir laukiantis tos akimirkos su įsitikinimu, jog, kad ir kas bebūtų anapus, nebebus blogiau, nei buvo.

Sao ir dona Fernanda patiko viena kitai iš pirmo žvilgsnio. Pajuto kažką giminiško – galbūt nekaltumą, su kuriuo jos gyve-no šiam pasauly, skausmingai žlugusį geraširdiškumą, kurio jos vis dėlto laikėsi tvirtai įsikibusios, atsisakydamos jį išsiplėšti ir užleisti tą vietą kartėliui ir apmaudui. Jas taip pat siejo Bigadoro baimė, žeminimasis, su kuriuo paklusdavo nepermaldaujamiems jo įsakymams, troškimas, kad jis anksti išeitų iš namų ir grįžtų

kiek įmanoma vėliau, palikdamas jas ramybėje, tarsi be jo praleistos valandos būtų banaliai laimingas laikas, skirtas taikiam ir raminančiam kūdikio reikmių tenkinimui.

Abi susivienydavo, kad kaip nors pridengtų viena kitą nuo jo despotizmo. Kartais Andrė verkdavo vidury nakties ir Sao nepavykdavo jo nuraminti. Tuomet Bigadoras imdavo šaukti:

– Užčiaupk tą vaiką bent vieną kartą! Turiu anksti keltis ir man reikia pamiegoti!

Išgirdęs balsus vaikas verkdavo dar labiau. Dona Fernanda atsikeldavo iš lovos mažyčiame svečių miegamajame ir įeidavo į sutuoktinių miegamąjį.

– Jei rėksi, bus dar blogiau, – sakydavo sūnui ir prisiartindavo prie Sao. – Duok man, aš juo pasirūpinsiu.

Ir pradingdavo liūliuodama kūdikį didelėse, sausose ir raukšlėtose rankose, skleidžiančiose ypatingą energiją, tuojau pat nuraminančią vaiką ir užmigdančią jį kaip angeliuką senelės lovoje iki kito maitinimo.

Jeigu Bigadoras priekaištaudavo motinai, kad valgis netinkamai paruoštas ar nenupirkta jo mėgstamo alaus, tuomet įsiterpdavo Sao, stengdamasi jį nuraminti ir pateisinti moteriškę. Kartu jautėsi stipresnės, ir dažnai, kai jo nebūdavo, leisdavo sau jį kritikuoti ir netgi iš jo pasišaipyti.

– Ar pastebėjai jo gestus, kai rėkia? – sakydavo dona Fernanda. – Išpučia krūtinę, lyg ruoštųsi į karą, ir taip greitai sukioja galvą, kad smegenys, manau, turėtų viduje susimaišyti, o paskui mojuoja rankomis lyg maitvanagis sparnais...

Ji atsistodavo šalia stalo ir mėgdžiodavo valdingą Bigadoro balsą ir judesius, kurie tą akimirką atrodydavo absurdiški. Tuomet abi juokdavosi iki ašarų, taip išvarydamos savo baimę. Tačiau atėjo diena, kai abi liovėsi juoktis. Andrė jau buvo suėjęs metai. Buvo šeštadienis, ir Bigadoras užsispyrė kartu su ja nueiti pašokti. Nuo

to vakaro, kai ją sumušė už tai, kad nenorėjo jo lydėti, niekur kartu nebėjo. Sao nenorėjo, bet dona Fernanda atkakliai ragino eiti:

– Tau bus į naudą truputį pasikraipyti, – sakė. – Šokti sveika. Kol šoki, siela palieka kūną, išlekia ir atranda naujų dalykų. Kai grįžta, būna pailsėjusi ir laimingesnė. Eik ir pasimėgauk.

Jie nuėjo į diskoteką, kur lankydavosi senais laikais. Sao šoko kelias valandas. Jautėsi gerai. Gal tikrai tiesa, kad siela tuo metu klaidžioja po pasaulį, nes ji užmiršo viską: žlugusią meilę ir iliuzijas, finansinius suvaržymus ir pernelyg trumpas naktis, netgi Andrė. Trumpai akimirkai vėl virto užsidegusia ir džiūgaujančia mergaite iš praėjusių laikų. Pradžioje su ja šoko Bigadoras. Bet po trečio džino su toniku stiklo piktas ir paniuręs liko sėdėti kampe. Ji pasiliko aikštelėje šokti sembos ritmu, svetima viskam, kas vyksta aplink, įsijautusi tik į muziką ir savo kūno judesius, nesirūpindama savo vyru ir jo draugais, kurie kartais kelioms minutėms prieidavo prie jos ir trumpam pabūdavo jai partneriais.

Kai jie su visais atsisveikino ir įsėdo į automobilį, Bigadoras nieko nesakė. Tačiau ji suprato, kad jis pyksta, iš jo beprotiško vairavimo, velnioniško greičio lekiant per raudonas šviesas, sukant visiškai nepristabdžius, girgždinant pavarų dėžę. Tuomet jos siela po truputį grįžo į kūną, o kartu su ja – ir baimė. Neišdrįso nieko sakyti. Žinojo, kad bet koks žodis, bet koks prašymas važiuoti lėčiau išprovokuotų jo pyktį. Kuo tvirčiau įsikibo į sėdynę ir sulaikė norą rėkti. Automobilį jis sustabdė labai arti namo. Ji paskubomis išlipo ir nuėjo prie durų jo nelaukdama. Norėjo anksčiau už jį atsidurti bute, kur rastų donos Fernandos apsaugą. Bet jai pritrūko laiko. Dar tik stengėsi drebančia ranka įkišti raktą į spyną, kai išgirdo jo žingsnius, greitai artėjančius jai už nugaros, ir pasipylė smūgiai.

– Kalė! Daugiau nei kalė! Drįsti vilioti mano paties draugus mano akivaizdoje!

Kumščiais daužė jai galvą, veidą, šonkaulius. Parbloškė ant žemės ir pradėjo spardyti toliau rėkaudamas. Išgirdusi namuose triukšmą tarpduryje staiga pasirodė dona Fernanda ir metėsi link jo, šnopuodama ir įsiutusi, bandydama jį sulaikyti:

– Paleisk ją! Tuojau pat paleisk arba kviečiu policiją!

Bigadoras pasisuko į ją ir iškėlė ranką pasirengęs su visu įsiūčiu trenkti senei. Dona Fernanda be galo liūdnai pažvelgė jam į akis, lyg mąstytų apie visą savo nelaimingą gyvenimą. Jis susilaikė. Staiga prisiminė sceną iš vaikystės – jam buvo šešeri ar septyneri. Grįžo į lūšną su džiovintų vaisių sauja, kurią buvo ką tik pavogęs iš turgaus. Motina tupėjo prie durų saulėkaitoje su vaiku, pririštu prie ištuštėjusios krūtinės, ir kitais dviem, kiek vyresniais, apkabintais tarp kojų ir verkšlenančiais. Ji pasižiūrėjo su tokiu pačiu liūdesiu, su kokiu žvelgė dabar, ir pasakė: „Nenoriu, kad vogtum. Eik grąžinti tai šeimininkui."

Negalėjo jos mušti. Nuleido ranką. Nuėjo prie automobilio, įsėdo, staigiai pajudėjo ir visu greičiu nulėkė tamsia gatve.

Tą naktį, galų gale, skaudamu kūnu ir žaizdotu veidu, kurį anyta aptepė jodu, Sao pavyko iš visų jėgų įsikibti į realybę, pavyko plačiais rankų mostais išbaidyti baimę, sielos gelmėse surasti išdidumą, kurį tiek pažeminimų buvo beveik sunaikinę, truktelėti savo stiprybę, kol galiausiai pavyko ją, sumurkdytą, ištempti iš tamsaus užkaborio ir vėl iš naujo ištraukti į dienos šviesą. Ji priėmė sprendimą: kai dona Fernanda grįš į Luandą, ji su vaiku išeis iš namų. Paprašys Lilianos pagalbos. Jos draugė žinos, kaip viską sutvarkyti. Ji padės gauti pasą Andrė, ir tuomet jie pabėgs toli, kiek įmanoma toliau, kur Bigadoras negalėtų jų niekada surasti. Galbūt sugrįš į Žaliąjį Kyšulį, o gal geriau vykti į Italiją, kur būtų šalia motinos. Spendžiant iš jos paskutinių laiškų, reikalai klostėsi ne taip jau blogai. Galbūt galėtų juos priglausti kelioms dienoms

ir padėti susirasti darbą. Eis į priekį, buvo tuo tikra. Dirbs dieną ir naktį, valgys tik tiek, kiek būtina, neleis nė skatiko dėl savęs. Viską saugos Andrė, kad gyventų oriai ir mokytųsi. Galės tai padaryti. Galės viena auginti vaiką be jokio vyro, kuris ją mindytų, nusėtų jos kūną mėlynėmis ir draskytų sielą. Turėjo tai padaryti. Turėjo vėl pajusti, kad pasaulis yra maloni vieta, teritorija, kur ji geidė vėl ieškoti aukso drąsiai kišdama rankas iki dugno ir traukdama visa gera ir bloga: puikius lobius, kuriuos verta saugoti, ir atliekas, kuriomis be baimės atsikratys, o ne tamsybių, silpnumo ir nuolatinės baimės erdvė, kuria jį pavertė Bigadoras.

Ji atsisėdo ir pasižiūrėjo į Andrė, miegantį lopšyje su šypsena lūpose, lyg sapnuotų pieno šaltinius, nuostabias dainas ir švelnias glamones, apsupančias jo kūnelį. Ir prisiekė ištrauksianti jį iš čia, iš visos širdies juo pasirūpinsianti ir padarysianti jį geru, oriu ir kilniu vyru.

Dona Fernanda išvažiavo po poros savaičių. Bigadoras nupirko bilietą jos neatsiklausęs ir vieną vakarą numetė jai ant lėkštės, padėtos ant stalo vakarienei.

– Tavo laikas čia baigėsi, – pasakė. – Mums daugiau tavęs nebereikia. Tavo lėktuvas išskrenda kitą sekmadienį. Nuvešiu į oro uostą ir perspėsiu Nelsoną, kad atvažiuotų tavęs pasiimti.

Moters akys prisipildė ašarų, nors nuo to muštynių paryčio buvo tikra, kad tai nutiks. Jos sūnus negrįžo dvi dienas ir nė vienai daugiau nebuvo prataręs nė žodžio. Elgėsi taip, lyg namuose nieko nebūtų. Netgi vaiko, į kurį net nežiūrėjo. Grįždavo, nusiprausdavo po dušu, apsivilkdavo pižamą ir pats pasiimdavo vakarienę. Vakarieniaudavo atsisėdęs ant sofos, žiūrėdamas televizorių, nors paskui palikdavo lėkštes ant stalo, kad jos nurinktų. Pirmą naktį anksti atsigulė. Jos su nuostaba stebėjo, kaip jis

išvežė lopšį iš miegamojo ir paliko svetainėje. Tada uždarė miegamojo duris ir jos išgirdo jį traukiant komodą ir pastatant taip, kad niekas negalėtų įeiti. Pažvelgė viena į kitą, bet nieko nesakė. Dona Fernanda toliau plovė indus, Sao padavė paskutinį tos dienos buteliuką Andrė. Kai baigė darbą, moteriškė nuėjo į savo kambarį paimti naktinių marškinių ir antklodės – nutraukė ją nuo savo lovos ir padavė marčiai, kad galėtų miegoti ant sofos. Ji apkabino senutę ir daug kartų išbučiavo susiraukšlėjusį ir liūdną jos veidą.

Kitą rytą, anytai išvykus, Sao paliko vaiką prižiūrėti vienai iš kaimynių, kol dirbs. Buvo susitarusi su Liliana kartu papietauti. Tai akimirkai ruošėsi kelias dienas. Žinojo, kaip bus sunku papasakoti visa, ką išgyveno, ištraukti iš atminties ir širdies, sudėlioti ir įvardinti, leisti, kad tos žodžiais perteiktos siaubingos akimirkos perskristų restorano stalą ir virstų gėdingu prisipažinimu apie gyvenimą, kokio ji nieku gyvu neturėjo gyventi. Ji pasakojo lėtai, neryžtingai, nutraukdama kalbą, dvejodama, kuriuos žodžius rinktis, retkarčiais vėl pajusdama šleikštulį, kurį kentė praeitą naktį, kai Bigadoras grįžo iš oro uosto ir brutalia jėga privertė su juo sugulti. Liliana jos klausėsi tylėdama, drąsindama žvilgsniu. Neteisė jos ir niekuo nekaltino. Neišvadino silpna nei kvaile, nei priklausoma. Suprato jos kančią ir suteikė pagalbą, kurios jai reikėjo, lyg įžiebdama šviesų žiburį tamsoje.

– Turėtum jį įduoti policijai, – švelniai pratarė. – Aš palydėsiu tave iki komisariato.

Ant Sao kūno vis dar buvo paskutiniųjų smūgių žymės, bet toji galimybė jai kėlė siaubą.

– Ne, ne! Jei praneščiau policijai, jis mane užmuštų. Arba padarytų ką nors blogo vaikui. Jo nemyli, manau, kad jis jam nė kiek nerūpi. Negaliu jo įduoti! Turiu išvykti iš čia. Iš Portugalijos, kur manęs nesurastų. Padėk man, prašau!

Liliana ištiesė ranką ir suėmė draugės delną, suspausdama iki skausmo.

– Padarysim taip, kaip tau atrodo geriau. Būk rami. Ištrūksi iš viso šito, ir nieko nenutiks nei tau, nei Andrė. Prižadu tau.

Ji viską kruopščiai suplanavo. Sao vis dar galvojo vykti į Italiją, bet Liliana ją įtikino, kad būtų geriau kurį laiką pagyventi Madride. Ji turėjo ten gerą draugę iš Žaliojo Kyšulio. Buvo tikra, kad priims ją kelioms dienoms į savo namus, kol susirasianti darbą. Ir nuvykti iš Lisabonos į Madridą be vaiko paso buvo nesudėtinga. Vienintelė kliūtis pabėgti buvo Andrė pasas: be tėvo sutikimo niekaip negalėtų jo gauti. Laimei, greitkelyje prie Ispanijos sienos buvo mažai apsaugos. Autobusus paprastai sustabdydavo patikrinti, ar koks emigrantas nebando įsmukti be leidimo, bet automobilių – ne. Tad važiuosiančios automobiliu. Paprašė jas palydėti vienos iš feminisčių asociacijos kolegių, baltaodės portugalės, kad pravažiuotų netikrinamos. Per šešias valandas būsiančios Madride. Jau be pavojaus, ten, kur galėtų prasidėti naujas gyvenimas.

Vidurdienį Liliana paskambino telefonu Sao į darbą. Viskas buvo paruošta. Ji pasikalbėjusi su Zenaida, savo drauge Ispanijoje, – ši duos Sao lovą, kol ji ras, kur įsikurti. Taip pat paskambinusi Rozaurai ir įkalbėjusi ją vykti kartu ir vairuoti automobilį, kad jos galėtų kirsti sieną. Sao buvo beapsiverkianti. Bet susitvardė: buvo sau pažadėjusi, kad daugiau nebeišlies nė vienos ašaros, kol viskas nebus išspręsta. Ir šįkart neketino savęs išduoti.

Kitas dienas nė vieną akimirką nebuvo nusiminusi. Visai negalvojo apie tai, kad gali būti sulaikyta prie sienos, apie sunkumus, su kuriais galėjo susidurti Madride, augindama vaiką viena, apie finansinius nepriteklius, kuriuos greičiausiai reikės kęsti ilgą laiką. Leido sau tik trumpą silpnumo akimirką atsisveikindama su Bigadoru penktadienio vakarą. Jis jau miegojo. Prisiartinusi prie lovos ilgai jį stebėjo. Prisiminė jų pirmąsias dienas Portimaune, o

paskui – Lisabonoje, kai jai atrodė, jog visas pasaulis nuostabus, nes jame egzistavo jis, kai jai, jo glostomai, pašiurpdavo oda, o šnibždantis į ausį balsas sukeldavo neaprėpiamą geismo antplūdį. Prisiminė, kaip jai patiko juo rūpintis ir jaustis jo palaikomai ir kaip jos galvoje skambėjo mintis, jog jie pasens kartu, tarsi du labai arti vienas kito pasodinti medžiai, persipynę šakomis. Galvojo apie visą jo brutalumo sužadintą liūdesį, taip pat apie tai, kad išsilaisvinusi niekada nebeleis tam liūdesiui sukilti. Ir linkėjo jam visa ko geriausio, ilgo ir ramaus gyvenimo, ir kad Dievas sutraiškytų jo pyktį ir paverstų dulkėmis. O paskui nuėjo miegoti ant sofos, kartu su ramiai kvėpuojančiu vaiku.

Madridas skleidėsi Sao akyse kaip vienas vaikystėje taip mėgtų žemėlapių, kaip milžiniška vieta, vis dėlto, atrodė, galinti tilpti į jos delną, kupina stebuklų ir apšviesta saulės – ne svetimos ir tylios, kaip visos pasaulio saulės, bet rašančios danguje tokius didžius ir laimingus žodžius, kaip tyla ir ramybė, skirtus jai ir Andrė. Baimė buvo išgaravusi. Ji tirpo ore tolstant nuo Lisabonos ir vis labiau skverbiantis į didžiules plokščiakalnio lygumas su milžiniškais laukais ir tolimu violetiniu horizontu, kur galėjo nutikti bet koks nepaprastas dalykas. Staiga Sao suvokė, kad jos kūnas ėmė plėstis, beveik nebetelpa automobilio sėdynėje, ir suprato, kad labai ilgai buvo susigūžusi, nejučia susilenkusi ir vienintelis mėnesių mėnesiais matytas dalykas tebuvo grindinys su visu pasibjaurėtinu purvu. Dabar ji norėjo vėl žiūrėti į erdvę ir dangų, medžių vainikus ir namų fasadus su snapučių krūmeliais, ir aukštus bažnyčių kupolus, ir žmonių akis. Norėjo atsitiesti, žengti tvirtu žingsniu, linguoti klubais pamirštu ritmu, labai aukštai iškelti galvą atremdama visa, kas tik galėtų nutikti jai ir vaikui.

Po to, kai jos kirto sieną niekieno nesustabdytos, ji paprašė Rozauros sustoti pirmoje poilsio aikštelėje. Išlipo iš automobilio

ir ėmė lėtai ploti, paskui rankomis plekšnoti šlaunis, kaskart vis greičiau, dainuodama seną vaikystės dainelę: „Esi princesė su gėlių karūna, driežai sustingsta po tavo kojom ir paukščiai saugo nuo karščio; ateik, princese, ateik, duok ranką ir pašok su manim, kad ir aš pamatyčiau spalvingą pasaulį, kurį matai tu." Ir ji šoko, lyg būtų apsėsta kokios dvasios, daužydama kojomis į žemę, mėtydama rankas į orą, padūkusiai judindama galvą, krūtinę ir juosmenį, jausdama, kad kiekvienas raumuo išsilaisvina iš amžių priespaudos ir kad siela, kaip sakydavo dona Fernanda, džiugiai skraido atsikračiusi visų saitų.

Zenaida sutiko Sao, lyg ši būtų viso gyvenimo draugė. Jos vyras dirbo Vokietijoje, o ji su dviem dukterimis gyveno labai mažame butuke, kuris, atrodė, išsipūsdavo kaip balionas, kai kas nors pas jas apsistodavo. Ji tuojau pat surado kampą spintoje Andrė daiktams sudėti ir iš kažkur ištraukė pripučiamąjį čiužinį, kurį vakarais reikėdavo ištiesti svetainėje atitraukus sofą ir stalą. Ji atsisakė iš Sao imti pinigų netgi už valgį, kol ši susiras darbą. Tegu ji verčiau pasitaupo šiek tiek pinigų sau, jeigu nutiktų kas nors netikėto. Galų gale, ji buvo turtinga moteris – dirbo virėja viename restorane ir gaudavo gerą atlyginimą. Be to, Amilkaras neblogai uždirbdavo Diuseldorfe ir kiekvieną mėnesį jai siuntė nemažą sumą. Jie mažai matydavosi, ir ji jo labai ilgėjosi – tai buvo vienintelė liūdna jos gyvenimo pusė. Visa kita klostėsi gerai. Jos vyras buvo garbingas žmogus, mergaitės – puikios sveikatos ir gaudavo gerus pažymius mokykloje, jai patiko jos darbas. Jai buvo malonu ruošti maltinukus, įvairius troškinius ir kepti mėsą, ir jai glostė savimeilę matant į virtuvę grąžinamas beveik visada tuščias lėkštes ir tai, kad klientai vėl pasirodydavo restorane. Tiesą sakant, Zenaida buvo įsitikinusi, kad gyvenimas skirtas mėgautis, o ne kentėti, kaip paprastai sakydavo kunigai. Tai žinojo nuo mažens, nes mama ją mokė, jog reikia tvirtai laikyti tau

nutinkančius malonius dalykus ir iš jų statytis tvirtovę, ir, priešingai, rankomis bei kojomis nustumti visą blogį, bandantį mus apsupti ir prispausti prie sienos. Jei ji turėdavo nemalonumų, pajėgdavo juos atremti ir išbaidyti kaip vaiduoklius, galvodama apie išgyventas geras akimirkas ir tas, kuriomis dar tik mėgausis. O žiemos naktimis, kai ilgesys ir troškimas būti su Amilkaru būdavo tokie stiprūs, kad gniaužďavo kvapą, užmerkdavo akis ir atsimindavo kiekvieną minutę iš paskutinių kartu praleistų valandų, kol pajusdavo jo kvapą ir kvėpavimą virš jos, ir galiausiai užmigdavo užsūpuota savo pačios spazmų. Jei iš tiesų žemėje egzistavo žmogus, galintis pasakyti, kad yra laimingas, tai buvo Zenaida.

Tai ji pirmą dieną atlydėjo Sao į mano namus. Kažkas jai buvo pasakęs, kad man reikia padėjėjos, ateinančios triskart per savaitę. Ji paskambino telefonu, ir kitą dieną jos pasirodė mano bute nuostabios ir švytinčios tarsi gėlės. Abi vilkėjo santūrias, jas beveik nuo galvos iki kojų visiškai uždengiančias sukneles, bet negalėjo nuslėpti besiveržiančių iš po drabužių pilnų, stiprioms moterims, tvirtoms motinoms priklausančių kūnų. Aplink jas skleidėsi grožis, tarsi jas supanti aura, padaranti jas didingas ir kartu artimas, sklidinas juoko. Iš tiesų, kaip tik taip ir buvo – juokėsi jų tamsios ir žibančios akys, juokėsi praviros lūpos aplink blyškias burnas. Tai buvo tvirtai ant žemės stovinčios moterys, kurios galbūt susvyruotų, jei kas nors jas pastumtų, bet niekados nepargriūtų. Nuoširdžiai joms pavydėjau. Norėjau turėtų jų tvirtybę, grožį, džiaugsmą. Tuomet jaučiausi kaip niekad maža ir virpanti, lyg sausas lapelis, bet kurią akimirką galintis būti nuplėštas nuo šakos paties menkiausio vėjelio.

Tuo metu sirgau. Klastingas paveldas iš mamos. Gydytojai diagnozavo depresiją, ir tuo metu nedirbau. Man buvo ne po-

gimdyvinė depresija, bet baisi išsiskyrimo krizė. Neturėjau vaikų. Mane visada gąsdino mintis, kad galėjau tapti tokia pat, kaip mama, būti priversta be jėgų vilktis per gyvenimą, kiekvienąkart išpūsti krūtinę, kad įkvėpčiau oro. Dar viena iš daugelio mano baimių. Ir galiausiai, netgi ir neturėdama vaikų, buvau užspeista šešėlyje, persekiojama to paties nenuilstamai aplink mamą skraidžiusio juodo paukščio, užspeista tame pasaulio kampe, kur nespindi jokia švieselė. Pablas išėjo, ir aš likau skuduru, su meile ir liūdesiu renkančiu jo po namus išmėtytus trupinius, apgailėtinus likučius purvo, kurio jo kojos prinešė iš gatvės į visas kerteles namų, kažkada buvusių prieglobsčiu, o dabar tapusių visiems vėjams atvira erdve.

Vargšas Pablas. Jo meilė man jį padarė nelaimingą. Niekada nesupratau, kodėl žmonės linkę įsimylėti mažiausiai jiems tinkamą žmogų. Kažkodėl netikusiai funkcionuojanti mūsų smegenų chemija verčia mus išskirti vieną būtybę iš daugybės kitų, pamatyti ją, ir tik ją, mūsų vertą, nesuprantant, kad dažnai tai būna ne kas kita, kaip mūsų pačių blogiausių demonų įsikūnijimas, visko, ko labiausiai nekenčiam, prototipas. Kai susipažinome, Pablas buvo linksmiausias fakulteto vaikinas. Jis mėgdavo kur nors išeiti vakarais, rūkyti marihuaną, šokti baruose ir diskotekose. Studijavo teisę, kad ateityje galėtų dirbti kokioje nors tarptautinėje organizacijoje ir keliauti po pasaulį taisydamas skriaudas. Nenorėjo įsikurti vienoje vietoje, turėti turto ar daiktų daugiau, nei būtų galima vežtis lagamine iš vienos šalies į kitą, tarp džiunglių ir dykumų. Nieko nebijojo, netgi mirti atšiaurioje vietoje, apsuptas nepažįstamų žmonių. Svajojo gerti ajahuaską* su vietiniais Bolivijos šamanais, dalyvauti kikujų genties šokiuose Kenijoje, mąstant

* Haliucinogeninis gėrimas, nuo seno vartojamas Andų kalnų regione gyvenančių indėnų šamanų siekiant susijungti su dvasių pasauliu.

apie Nieką sėdėti su Tibeto jogais Himalajų kalnų atšlaitėje. Troško jokių normų neatitinkančio gyvenimo, vadovaujantis asmenine gėrio ir blogio samprata.

Ir jis įsimylėjo mane, būtent mane, nuobodžią ir baikščią moterį, pasirinkusią studijuoti teisę, kad turėtų padėtį visuomenėje, užtikrintą darbą bei atlyginimą ir nereikėtų niekada nieko keisti, kuri geidė daugiau niekada nelipti į traukinį ar lėktuvą ir netyrinėti kitų kraštovaizdžių, kuri troško monotoniško ir tvarkingo gyvenimo, nekeičiamų tvarkaraščių ir baldų visam gyvenimui nuosavame bute. Viskas sutvarkyta, patikima, aptverta normalumu ir pastovumu.

Pablas buvo mielas, globojantis ir kilnus. Manau, kaip tik dėl to jį išsirinkau. Jis sugebėjo suprasti, kad man reikia ko nors, kas papurentų patalus, kuriuose miegosiu, kas mane kasryt paimtų už rankos ir parodytų, jog kelias, kurį per dieną turėjau nueiti, nebuvo pilnas prarajų ir laukinių žvėrių, tykojančių už kiekvieno kampo. Ir, užuot vykęs spręsti Angolos pilietinio karo ar palestiniečių ir izraelitų konflikto, nusprendė pasilikti ir išspręsti mano konfliktą su pasauliu. Meilė man privertė jį atsisakyti savo svajonių. Jis mane lepino, užjautė, buvo man atlaidus, lyg neišauklėtai mergaitei, susitaikė su ta gyvenimo tvarka, kurią nejučia primečiau, įsitikinusi, jog tai geriausia abiem, nesuprasdama, kad amputuoju svarbiausią jo paties dalį ir kad metams bėgant, kai mus jungusi aistra užges, ateis neišvengiama akimirka, kai kiekvienas žmogus į akistatą suveda savo svajones ir realybę, palygina senus troškimus su tuo, kas pasiekta, peržiūri savo jaunystės fotografijas ir pastebi, kokias sėkmių ir klaidų žymes jo bruožuose paliko laikas, ir tada vyras šalia manęs, nors vis dar tvirtai mane laikantis savo glėbyje ir siūlantis savo pečius, kad padėtų man išlaikyti šešėlių naštą, bus sužlugdyta ir nelaiminga būtybė.

Kad padarytų mane laimingą, Pablas sutiko pasiruošti teisėjo padėjėjo vietos konkursui, o aš ruošiausi centrinės administracijos tarnautojos darbo vietos konkursui. Sutiko paimti paskolą butui. Sutiko praleisti atostogas prie artimiausios pakrantės, užuot vykęs į laukines vietas. Sutiko susituokti. Sutiko neturėti vaikų. Ir visa tai padarė taip, kad neatrodytų, jog jam reikėjo nors lašo pastangų. Sakydavo, kad trokšta vieno – gyventi šalia manęs. Aš jam rūpėjau labiau nei pats baisiausias pasaulio kraštas. Tiesa, jis toliau troško nutraukti karus ir įveikti skurdą, bet jeigu būtų mane palikęs, būtų tik nelaimėlis, neturintis jėgų nieko daryti, vienišas vaiduoklis, klaidžiojantis po pasaulį ir nežinantis, kodėl nusprendė gyventi be manęs. Ir aš priimdavau jo aukas, lyg tai būtų geriausia abiem, lyg kurtume mažytę ir patogią, visiškai stabilią egzistenciją toli nuo permainų ir staigmenų, atitinkančią visuotinai priimtą šabloną. Man atrodė savaime suprantama, kad tarp mūsų nebus nei abejonių, nei apgailestavimų, kad kartu būsim pajėgūs pastatyti tvirtą lyg kalnas pastatą, pilną meilės, bendrumo ir sekso, taip pat patogumų bei tikrumo – patogų mylimųjų bokštą, amžiną ir nenugalimą.

Pablas ištvėrė su manimi beveik penkiolika metų. Jam, nieku gyvu neturėjusiam patekti į mano erdvę, jie buvo pernelyg ilgi. O man, niekada negalėjusiai jo įsivaizduoti tolimo ir svetimo, priešingai, labai trumpi. Mačiau, kaip visados iš jo sklidusi šviesa metai po metų blėso, kaip jautrumo ir energijos kupinas veidas tapo sausas ir pilkas, tarsi kaukė. Mačiau, kaip jo ilgi pokalbiai apie žmonijos lūkesčius ir progresą, jo begaliniai istorijos ir politologijos veikalų skaitymai virto greitais laikraščių pervertimais ir trumpais nuobodžiais pašnekesiais su draugais prie baro. Jutau jo nutolimą, geismo stoką, pastangas elgtis taip, kaip norėjau aš, nuobodų, pernelyg anksti užgriuvusį monotonišką gyvenimą, atmetantį bet

kokią emociją, galinčią priversti suabejoti absurdišku įsitikinimu gyvensiant amžinai. Bet aš, egoistė ir bailė, suverčiau kaltę už visus šiuos pokyčius laiko tėkmei, nuo jaunatviškų troškimų atitraukiančiai brandai ir neišvengiamam apsileidimui, galiausiai privedančiam prie rutinos. Niekada nenorėjau suprasti, kad svarbiausia jo asmenybės dalis šalia manęs po truputį blėso ir dabar, beveik virsdama pelenais, ėmė ginti savo egzistenciją.

Buvo balandžio mėnuo, kai viskas sudužo. Jau trečius metus gyvenome Madride. Tai buvo jo noras, kuriam pritariau. Taip pat, manau, vienintelis kartas, kai jis manęs prašė išeiti iš darbo. Senas draugas jam pasiūlė vietą Ispanijos pagalbos pabėgėliams komisijoje. Tai buvo sugrįžimas į seniai pamestą kelią. Įtariu, kad sutiko dar prieš pasitardamas su manimi. Jeigu būčiau atsisakiusi su juo važiuoti, greičiausiai būtų mane palikęs jau tuomet ir toliau gyvenęs savo gyvenimą. Ir širdies gilumoje turbūt tai žinojau, nes sutikau paprašyti perkeliama ir persikraustyti beveik nesiginčydama. Man tai reiškė milžiniškas pastangas: pakeisti miestą, butą, darbo kolegas... Netgi mintis, kad reikės apsipirkti kitoje parduotuvėje ar eiti į kitą vaistinę, man atrodė slogi. Bet skaudžiausia buvo palikti mamą. Tačiau kai jai tai lūžinėjančiu balsu, mirdama iš liūdesio, pasakiau, ji staiga gyvybingai pašoko, nusišypsojo, kaip retai matydavau ją besišypsančią, ir tvirtai patikino:

– Neįsivaizduoji, kaip džiaugiuosi dėl jūsų, mieloji. Pagaliau Pablas dirbs tai, kas jam patinka. O tau tai bus gera patirtis. Tau jau beveik keturiasdešimt metų, atjaunėsi nuo gyvenimo permainų.

– Bet tu...

– Dėl manęs nėra ko jaudintis. Atvažiuosiu kartkartėmis jūsų aplankyti. Ir jūs galėsit atvykti, kada tik panorėję. Čia vietos daugiau nei pakankamai.

Ir parodė milžinišką namą, kuriame gyveno viena, lyg turėtų daugiau, nei reikia, jėgų vėl jį paversti daugybės žmonių gyvenama vieta. Gėrėjausi jos nuoširdumu ir gerumu. Bet, tiesą sakant, dėl manęs ji klydo, nes tai nebuvo gera patirtis. Ilgą laiką, kol ieškojom buto, kraustėmės ir ypač po to, kai jau įsikūrėm Madride, jaučiausi lyg krintanti į bedugnę. Pablas stengėsi mane suprasti ir rūpintis manimi, bet mano panika tik dar labiau mus nutolino vieną nuo kito.

Dabar jis dažnai vakarais kur nors išeidavo. Jam patikdavo susitikti su naujaisiais kolegomis ir žmonėmis, su kuriais susipažindavo, įsitraukusiais į tarptautinius projektus. Aš mieliau likdavau namie. Visą dieną turėdavau intensyviai kovoti su nesaugumo jausmu. Kartais sustingdavau lyg paralyžiuota metro stotelėje arba ministerijos vestibiulyje, išsigandusi visko, kas manęs laukia, lyg baikštus vaikas tamsoje. Vakarais tenorėdavau ilsėtis, išsitiesti ant sofos prie televizoriaus, įsijungti bet kurį kanalą ir bent kelioms valandoms pasiduoti įspūdžiui, kad nereikia dėti jokių pastangų. Man užteko kvėpuoti, kad būčiau gyva, tai buvo malonu ir ramino. Be to, šiaip ar taip, ilgi pokalbiai apie tarptautinę politiką, lyginamąją teisę ar ginkluotus konfliktus man galiausiai įvarydavo nuobodulį. Taip pat man atrodė, kad Pablui labiau patinka, kai aš su juo neinu. Man esant šalia jis būdavo priverstas manimi rūpintis ir anksti pakilti nuo stalo, kai pastebėdavo, kad man merkiasi akys. Tai buvo jo pasaulis, ir aš nusprendžiau palikti jį ten vieną. Uždariau duris į tą mane gąsdinančią bekraštę erdvę ir užsidariau savo kambarėlyje su mažyčiu langeliu, žvelgiančiu į man, atrodo, pažįstamą ir raminantį peizažą, greitai virtusį niekuo. Sėdėjau ten lyg nukaršusi senė, mananti, kad girdi muziką vietoj gatvės triukšmo, mato jūras vietoj šaligatvių, supa vaikus, o ne audeklo ryšulius. Sėdėjau abejinga ir besišypsanti, visai kaip paika lėlė be smegenų.

Buvo, jau sakiau, balandžio mėnuo, beveik treji metai Madride. Aš vis dar užsispyrusi tikėjau, kad Pablas visas yra šalia manęs ir bus iki amžių pabaigos. Tikėjau, kad tai jis kas vakarą grįžta namo ir mane pabučiuoja, atsisėda ant sofos, klausinėja, kaip praėjusi diena, paskui užmiega mane apkabinęs, o kartais mylisi su begaliniu švelnumu. Bet jis buvo jau labai toli, pasiklydęs vidury džiunglių, paveiktas nuostabiausių kalnų aukščio, bandė apeiti kelią pastojančią ugnį, dalyvavo įtemptose taikos derybose.

O aš toliau kalbėjau apie kvailus ir kasdieniškus dalykus, apie kuriuos kalba skrupulingas žmogus:

– Turim rezervuoti namą pirmoms rugpjūčio savaitėms. Sutarkim, kad balandį patvirtinsim, – pasakiau tą vakarą.

Kiekvieną vasarą dvi atostogų savaites praleisdavom tame pačiame name, tame pačiame kurortiniame miestelyje, su tais pačiais paplūdimio draugais, toje pačioje bananmedžių šešėliuose paskendusioje aikštėje, kur gerdavom alų kiekvieną popietę.

Pablas atsistojo ir nuėjo prie lango. Kalbėjo atsukęs man nugarą, balsas buvo tuščias ir tolimas, lyg skambėtų iš kažkokio tunelio galo:

– Aš nevažiuosiu.

Bet ne vien tai. Jis ne tik nevažiuos su manimi vasarą į paplūdimį. Nebevažiuos su manimi daugiau į jokią vietą. Daugiau manęs nebeapkabins ir nebučiuos dar snūduriuojančios rytais, ir nebepalaikys manęs vėl palūžusios. Jis mane palieka. Išvyksta į Kolumbiją dalyvauti partizaninio karo taikos derybose, jį pasamdė Jungtinių Tautų agentūra. Ir daugiau pas mane nebegrįš. Mūsų laikas drauge baigėsi.

Jis bandė man paaiškinti viską: savo liūdesį, ilgas abejones ir pagaliau pasiektą spindulingą tikrumą. Kūkčiojo. Tačiau aš žinojau, kad jis greit pasijus išsilaisvinęs ir laimingas. Tai buvo sunkiai

sužeistas vyras, ieškantis prieglobsčio. Kraujo šliūžė, odos skutai ir išdraskyti vidaus organai. Bet jis, kupinas vilties, ėjo į išsigelbėjimą. Aš, priešingai, likau jam už nugaros, išsitiesusi ant žemės. Buvau mirusi.

Pyktis ir ugnis

Sao pradėjo dirbti mano namuose kitą dieną po pirmo susitikimo. Aš taip blogai jaučiausi, kad neturėjau jėgų nieko daryti. Tai buvo metas, kai iš tiesų supratau savo motiną. Lyg viskas aplink mane būtų sutirštėję. Kiekviena dienos minutė ėjo pro šalį, lyg būčiau gyvenusi po akmeniu. Mano viduje nebuvo nieko gero, nė vienos palengvėjimo akimirkos. Visa, kas pulsavo mano kūne ir galvoje, buvo tiršta ir tamsu. Ilgesys, liūdesys, apgailestavimas, kaltės jausmas, atstumta meilė Pablui ir siaubingas pojūtis, kad niekada nerasiu vaistų, kad niekada neišlįsiu iš tos skylės, kurioje tįsojau dusdama ir kentėdama nuo savęs pačios, kad visiems laikams liks skausmo ir baimės kupinas gyvenimas. Geidžiau tik mirti.

Mamai nieko nesakiau. Ji tuo metu rūpinosi močiute. Turėjo ją parsivežti į savo namus, kai jai nustatė krūties vėžį, galiausiai iš lėto ją nužudysiantį. Aš likau savo bute su nedarbingumo pažymėjimu, miegodavau ir verkdavau lovoje, stengdamasi užuosti Pablo kūno kvapą jau savaites nekeistose paklodėse, ir vėl verkdavau kaskart jį pajutusi. Kartais sukaupusi jėgas nušliauždavau iki virtuvės obuolio ar pieno stiklinės, kad galėčiau praryti išrašytus vaistus – antidepresantus ir migdomuosius, leidusius bent kiek pailsėti ir kelias valandas viską pamiršti.

Vienintelis žmogus, žinojęs, kas man nutiko, buvo Rosija, viena mano darbo kolegių, geriausia draugė Madride. Kai antrą dieną nepasirodžiau ministerijoje, ji man paskambino. Papasako-

jau, kas atsitiko. Ji mane užjautė. Palydėjo pas gydytoją, porą kartų per savaitę ateidavo manęs aplankyti, nupirkdavo maisto produktų ir palikdavo paruošto maisto, kurį aš galiausiai išmesdavau į šiukšlinę. Be kita ko, tai ji nusprendė, kad man reikia padėjėjos, moters, kuris valytų namus, atidarytų langus, ištuštintų pelenines, išsivestų mane pasivaikščioti po apylinkes, kad galėčiau pakvėpuoti grynu oru. Ji pati apsiėmė ją surasti. Tą dieną, kai Zenaida ir Sao atėjo su manimi susipažinti, Rosija buvo kartu. Ji paklausė keleto klausimų Sao ir ji atsakė portugališkai, įterpusi kelis ispaniškus žodžius, kuriuos buvo spėjusi išmokti. Paskui pasižiūrėjo į mane, klausdama, ar aš sutinku, ir pasiūlė pradėti kitą dieną. Kai jos buvo beišeinančios, Rosija palydėjo jas iki durų, ir girdėjau, kaip ji paaiškino, jog aš sergu, bet greitai pasveiksiu. Prašė pernelyg man netrukdyti, bet paruošti valgyti ir primygtinai reikalauti, kad pavalgyčiau, taip pat įkalbėti mane apsirengti ir išeiti pasivaikščioti.

Sao pasirodymas mano gyvenime buvo pribloškiantis, lyg saulės spindulys, per debesis pasiekiantis atspindžiais liepsnojančią jūrą. Pirmosiomis dienomis beveik neišlindau iš savo kambario. Bet girdėdavau ją vaikštančią po butą, plaunančią indus, energingai šveičiančią vonią, purenančią sofos pagalves, prižiūrinčią kokį nors kunkuliuojantį puodą – aš po truputį vėl pradėjau valgyti. Man patiko justi, kad esu namuose ne viena, kad linksma moteris vaikšto mano grindimis, liečia baldus, atsuka čiaupus, įjungia šviesas. Pulsuojantis žmogiškas kūnas, skleidžiantis gyvybę mano agonijos erdvėje.

Vieną rytą jai atėjus atsikėliau. Jaučiausi gyvybingesnė ir norėjau šiek tiek pasikalbėti, pasidomėti kitu žmogumi ištrūkusi iš savo sielvarto. Paruošiau kavos ir pasiūliau kartu išgerti. Atsisėdome prie virtuvės stalo ir šiek tiek pasikalbėjome. Aš jai papasakojau dalį savo istorijos, o ji – dalį savosios. Sužinojau,

kad Madride ji yra viena su vaiku, prisiglaudusi pas Zenaidą, kad gyvens pas ją, kol susiras kitų darbų ir užsidirbs tiek, kad galėtų susimokėti už savo butą ar bent kambarį. Sakė, kad apie Andrė tėvą nieko nežino ir kad taip geriau. Kai ji išėjo, mąsčiau apie ją. Klausiau savęs, kaip jai pavyksta išgyventi. Iš kur pasisėmė jėgų atvykti į nepažįstamą šalį su mažu vaiku ant rankų. Įsivaizdavau save jos vietoje. Aš būčiau numirusi, jeigu būtų tekę susidurti su kuo nors tokiu panašiu. Būčiau drebėjusi, verkšlenusi, širdis būtų išlėkusi. Būčiau užsidariusi namuose, iš išgąsčio pasislėpusi po antklodėmis. O ji vis dėlto šypsojosi ir skleidė energiją, lyg kuo puikiausiai prisitaikytų prie bet ko, kas galėtų jai nutikti, lyg būtų vienas tų tvirtų ir lanksčių medžių, tokių ištvermingų vėjams pučiant, sningant, pilant liūtims ir sekinant sausom vasarom ir nuostabių, tarsi visuomet paskendusių drėgname ir santūriame pavasario ryto grožyje.

Nuo tos akimirkos ėmiau ja žavėtis. Ir mano žavėjimasis tik augo mums vis labiau susidraugaujant. Kiekvieną rytą susėsdavom kartu išgerti kavos ir pasikalbėti. Paskui pradėjom ilgai vaikštinėti po kvartalą. Vieną dieną paprašiau atsivesti vaiką, kad galėčiau su juo susipažinti. Nuo tada jie visuomet ateidavo kartu. Aš jį išsivesdavau į parką, kol ji valydavo namus, ir ilgai sėdėdavau stebėdamasi jo džiaugsmu. Paskui pietaudavom ir gerą popietės dalį toliau kalbėdavomės, kol Andrė miegodavo mano lovoje. Galiausiai išsipasakojom savo gyvenimus. Netgi slaptus dalykus, kurių bent jau aš niekam nebuvau atskleidusi. Bet atrodė, kad Sao viską suprato, lyg suprastų visas žmogiškąsias silpnybes su reta išmintimi, galbūt paveldėta iš akmenų ir paukščių. O aš, girdėdama ją pasakojant apie tai, kas jai nutiko, girdėdama, kaip ji ne kartą susidūrė su situacijomis, kurios man atrodė neįveikiamos, kaip kaskart atgaudavo drąsą neleisdama sau netekti vilties ir geraširdiškumo, nusprendžiau, kad ji priklauso gigantų rasei, galingų lyg

aukštikalnės moterų pasauliui, kuriam, savo apgailestavimui, aš nepriklausiau.

Sao energija turėjo mane užkrėsti. Nuo tos dienos, kai ji pasirodė mano namuose, kasdien jaučiausi šiek tiek geriau ir po dviejų mėnesių pagaliau galėjau grįžti į darbą. Žinau, daugelis pasakytų, kad padėjo tabletės. Neabejoju, kad taip ir yra. Bet buvo kažkas daugiau, kažkas neapčiuopiamo, tarsi kokia vibracija ore, kuria ji su manimi pasidalino ir kurios aš ilgėjausi jai išėjus, ieškojau tos slaptos jėgos likučių. Galbūt tiesiog jos drąsa ir ištvermė buvo man pavyzdys, nežinau. Šiaip ar taip, pradėjau kitaip matyti pasaulį, kitaip suvokti savo didžiąsias tragedijas, visus tuos dalykus, kuriuos nuo vaikystės laikiau siaubingomis aplinkybėmis, kurių skausmas gyveno manyje, įsismelkęs lyg narkotikai į toksikomaną, bet tai buvo smulkmenos, palyginti su begalybės žmonių gyvenimu didžiojoje šio pasaulio dalyje. Mano tragedijos iš esmės juokingos šalia sunkios daugelio žmonių kovos už išlikimą, juk aš visada gyvenau apsupta švelnumo, miegojau puriose lovose, kasdien pasirinkdavau, ko noriu valgyti ir kuo noriu rengtis, gaudavau daug meilės iš mamos, senelės, brolių, Pablo ir savo draugų, gyvenau patogiuose ir saugiuose namuose, apsaugota nuo šalčio ir karščio, važinėdavau patogiais lyg savas lizdas automobiliais, įsigydavau begalę nereikalingų daiktų, stebėdavau nuostabius kraštovaizdžius, sužmogintus ir vaisingus, ir visa tai padarė mane silpną ir aklą viskam, kas nėra mano mažyčiai trūkumai. Staiga viskas, atrodė, manyje ėmė keistis. Jau nebebuvau Nelaimingoji, šios žemės Kenčiančioji. Staiga tapau normaliu ir paprastu žmogumi, turinčiu kur kas daugiau privilegijų nei didžiuma. Vis dar ilgėjausi Pablo ir žinojau, kad greičiausiai taip bus iki pat pabaigos. Bet dabar supratau, kad turiu priprasti gyventi toliau be jo, ir džiaugtis, kad tiek ilgai galėjau mėgautis mūsų meile. Jis mano gyvenime buvo ne skylė, kurios dabar aš nemokėjau užpildyti, bet

lyg netikėta dievų dovana nušvitęs blyksnis. Mano depresija nyko diena po dienos, tarsi vasarą išsisklaidantys, už horizonto plaukiantys debesys, užleidžiantys vietą spindulingam dangaus mėliui.

Daugybė žmonių netiki atsitiktinumu. Gyvena įsitikinę, kad visa, ką gauna, yra jų nuopelnų ir klaidų – tie, kurie praranda, – padarinys. Jie mato gyvenimą kaip nepertraukiamą pačių brėžiamą liniją, tobulą ir aiškų piešinį, niekada nesikeičiantį peizažą su pievomis, jūros link vingiuojančia upe ir lengvame vėjelyje linguojančiais medžiais. Yra tamsių vietų, bet taip pat ir šviesių, spinduliuojančių, kuriose žolė saldi ir kvepianti. Gali būti, kad fone iškyla daug žadantis miestas, su kupolais ir svaiginančiais bokštais ir, be abejonės, kažkur horizonte kaupiasi audra. Ir visi šie elementai buvo nupiešti žingsnis po žingsnio, neatsitraukiant, jie kyla vieni iš kitų, kaip vienoje iš tų vaikiškų knygučių schemų, kur vanduo garuoja virsdamas debesimis, iš debesų krenta lietus ir kaupiasi žemėje, kad vėl išgaruotų. Viskas logiška, suprantama, pamatuojama.

Galbūt jie teisūs. Bet aš, jau sakiau, esu įsitikinusi, jog mūsų būtis dažnai priklauso nuo sėkmės. Niekas nepasirenka vietos, kur gimti: ar ateiti į pasaulį kaip Sao – lūšnoj tarp lavos riedulių ir negyvos žemės, ar dideliame ir patogiame, gėlių apsuptame name, kaip aš. Būti vyru ar moterimi. Turėti bevardį tėvą ir tave palikusią motiną, ar tironą tėvą ir motiną nuleista galva. Niekas nenusprendžia būti našlaičiu ar ligoniu. Kentėti alkį ar mesti į šiukšlių kibirą maistą, kurio nenori. Būti nevykėliu mokiniu ar protingu ir atidžiu. Niekas nežino, kas nutiks per dieną, kai atsikelia iš ryto. Gyvenimas yra sudėtingas ir chaotiškas, kaip lūžusių linijų štrichai, tamsus ir gilus šulinys, blyksnis ten, viršuje, mėlyna dėmė kampe... Atsitiktinumai, susidūrimai, bedugnėje išnykstančios tiesaus kelio atkarpos, iš niekur atsirandanti akinanti šviesa, tyli tuštuma, jauki duobė. Tai sėkmės klausimas.

Nuo Sao sėkmė buvo nusisukusi. Kad ir kaip stengėsi, kad ir priimdavo tinkamus sprendimus, viskas komplikuodavosi. Vis iš naujo būdavo priversta įveikti nepelnytus sunkumus, pradėti iš naujo, vėl eiti keliu, kuris atrodė jau pasibaigęs, tarsi nenuilstamai į kalną su akmeniu ant kupros kopiantis Sizifas. Ir Madride buvo ne kitaip: mėnesiai ėjo, o jai nepavyko rasti darbo, kuris leistų padoriai gyventi. Toliau ateidavo į mano namus, bet aš tegalėjau jai mokėti už kelias valandas per savaitę, ir man atrodė įžeidžiama prašyti, kad ji geraširdiškai skirtų daugiau laiko mano mažučiam butui. Klausinėjau visų pažįstamų, pakabinau skelbimą su jos telefonu ministerijos lentoje. Rosija ir Zenaida irgi padarė viską, ką galėjo, bet atrodė, kad niekam nereikia padėjėjos, padavėjos ar pardavėjos. Galiausiai, kai Madride ji gyveno jau beveik pusmetį, gavo darbą prižiūrėti sergančią senutę. Buvo laiminga tarsi mažas vaikas ir kūrė ateities planus: kol kas dar pagyvensianti pas Zenaidą, nors jau išgalinti mokėti už atskiro kambario nuomą. Vaiką paliksianti pas patikimą kaimynę už nedidelį atlyginimą, kol gausianti vietą savivaldybės darželyje. Taupysianti kiek tik įmanoma iš savo septynių šimtų eurų atlyginimo, kad vieną dieną išsinuomotų butą, nors ir mažytį, ir įsikurtų su Andrė, įsitaisytų nuosavas lovas, spintas, kuriose tilptų visi jų daiktai, ir nuostabią gėlių vazą ant stalo.

Bet prabėgus aštuoniems mėnesiams senutė mirė. Sao sielvartavo. Ji iš visų jėgų ją slaugydavo, nešiodavo ant rankų iš vienos vietos į kitą, keisdavo sauskelnes, apatinius marškinius, šukuodavo ir gaivindavo odekolonu, maitindavo košėmis, padėdavo nuryti vaistus mažais gurkšneliais girdydama vandeniu, girdėdavo jos skausmo aimanas ir taip pat padėkos žodžius, kai jausdavosi kiek geriau, buvo pamilusi tą senučiukę, tad jos mirtis buvo tarsi artimo žmogaus. Negana to, ji vėl liko be darbo, be jokių pajamų, kuriomis galėtų padengti būtiniausias išlaidas. Turėjo šiek

tiek susitaupiusi, jei tik reikėtų, Zenaida visada duotų valgyti. Bet taip galėjo trukti tik labai trumpą laiką. Aš jai pasiūliau vėl valyti mano butą. Sakiau, kad jis virtęs visišku šiukšlynu nuo tada, kai ji išėjo, nors Sao žinojo, kad meluoju, nes kartais sekmadieniais ją su Andrė kviesdavausi pietų. Ir vėl iš naujo ėmėm sukti kontaktų, telefono skambučių, skelbimų ratą. Bet viskas buvo bergždžia: nesėkmė įsikūrė prie jos namų slenksčio ir laukė ten kasdien, lyg dvokianti harpija, lydėjo ją į darbo pokalbius, keliauvo su ja žingsnis į žingsnį po Madridą traukiniu, metro, autobusais, tupėjo šalia sustingusi ir pašaipi ponioms ją klausinėjant ir galiausiai apsisprendžiant, kad ankstesnė kandidatė gamina geriau, ar parduotuvių ir barų administratoriams nesąžiningai teisinantis, jog jos ispanų kalba nepakankamai gera.

Tuomet ji nusprendė grįžti į Lisaboną. Bigadoras jau seniai jos to prašė. Pradžioje, kai pabėgo, keletą dienų Sao laikė savo mobilųjį telefoną išjungtą. Liliana jai patarė išvis atsikratyti portugališko numerio, išmesti kortelę į šiukšlių dėžę ir nutraukti bet kokius ryšius. Bet ji nesiryžo. Negalėjo atsikratyti minties, kad, nepaisant visko, tasai vyras vis tiek yra jos vaiko tėvas. Galbūt, jeigu visai jį išmestų iš savo gyvenimo, jeigu visiškai nukirstų visas gijas, galinčias juos vėl suvesti, užaugęs Andrė jai prikaišios. Neatrodė teisinga jį atplėšti nuo tėvo. Galbūt dabar, kai jie išvyko, Bigadoras jų ilgisi. Gal jų praradimas jį apšvies, kaip naktyje įsižiebia netikėta šviesa, ir jis nuspręs rūpintis vaiku.

Praėjus savaitei po atvykimo į Madridą Sao įjungė mobilųjį. Buvo beveik šimtas praleistų skambučių, dešimtys žinučių, visos grasinančios ir pasibaisėtinos: ji esanti kalė ir gyvatė, jis ją surasiantis, kad ir kur jie būtų, nudėsiantis, sukaposiantis į gabalus, kad siela negalėtų ilsėtis, sudeginsiantis jos namus, ketinantis dabar visą savo gyvenimą skirti jai surasti ir pribaigti. Sao išjungė telefoną pašiurpusi ir kelias dienas išeidavo į gatvę alpdama iš

baimės, sustingusi tarpduryje patikrindavo, ar jis kur nelaukia, stipriai prispausdama Andrė prie savęs, įsitikinusi, kad vieną dieną jis pasirodys.

Paskui nebeklausė žinučių dar du mėnesius. Jo tonas vis švelnėjo. Nuo riksmų perėjo prie reikalavimo, paskui – prie įtikinėjimo, o galiausiai, paskutiniais skambučiais, maldavo graudžiai verkšlendamas:

– Mieloji, grįžk, aš tavęs labai prašau, grįžk... Negaliu be tavęs gyventi, nebevalgau ir nebemiegu, žinau, kad tai, ką padariau, yra blogai, atleisk man, mieloji, prisiekiu, kad daugiau nebepakelsiu prieš tave rankos, atleisk man, prisiekiu, kad daugiau niekada... Grįžk, man reikia, kad grįžtum, aš labai myliu jus, vaiką ir tave... Myliu jus.

Sao pajuto gailestį. Staiga suprato, kad jos pyktis išgaravo. Neliko netgi apmaudo. Žvelgdama atgal matė nebe žvėrį, o tik nelaimingą, žlugusį tipą, savo paties nesitvardymo auką. Atleido jam. Dabar jautė ramybę. Iš buvusios aistros neliko nieko, nei gero, nei blogo. Tik tuštuma, kurioje kartais tviksteli užuojautos kibirkštėlės. Būtų malonu jam paskambinti ir ramiai pasikalbėti. Susitarti dėl vaiko lankymo ir gauti paramą. Leisti Andrė turėti tėvą. Bet neketino jam atsakyti. Netikėjo nė vienu jo ašaringos kalbos žodžiu. Atsiprašymai, netikri meilės pažadai, apgaulingos ašaros... Darkart. Netikės, kol jis nepradės kalbėti rimtai ir ramiai, kol neduos jai konkrečių pasiūlymų, pinigų vaikui išlaikyti, nesitars dėl jo lankymo dienų. Ir nebuvo tikra, ar tai apskritai įvyks. Žinojo, kad jis neturi reikalingų jėgų, kad išsilaisvintų iš viso to jį slegiančio purvo, smurto ir paniekos moterims, troškimo dominuoti, kad galėtų įrodyti, jog yra kažko vertas. Ji turėjo laikytis kuo toliau nuo jo ir labiausiai rūpintis Andrė saugumu. Nusiuntė trumpą sausą žinutę: „Mes gyvenam gerai. Daugiau man neskambink. Niekada pas tave nebegrįšiu. Niekada. Linkiu tau viso ko geriausio.“

Beveik tris mėnesius jis nerodė jokių gyvybės ženklų. Kol vieną rytą paliko žinutę Sao balso pašto dėžutėje. Šįkart jo balsas skambėjo ramiai:

– Labas, čia aš, – pasakė. – Norėčiau pasikalbėti. Nesijaudink, neketinu tavęs įtikinėti, kad grįžtum. Esu su kita moterim ir jaučiuosi gerai. Bet turime pasikalbėti apie vaiką. Noriu jį matyti ir juo rūpintis. Prašau man paskambinti.

Sao svarstė kelias dienas. Bijojo, kad tai gali būti spąstai, kad bando ją apgauti, sužinoti, kur ji slepiasi, ir atvykti jos, arba ta dingstimi, kad nori pamatyti Andrė, atsivilioti į Lisaboną ir ten jiems padaryti Dievai žino kokių baisybių. Bet Sao jautė ir atsakomybę už vaiką. Jos sūnus buvo nekaltas, jog ji apsiriko įsimylėdama. Ir turėjo teisę džiaugtis tėvu, vyru, kuris nešiotų jį ant pečių, žaistų su juo futbolą ir kalbėtų apie tai, apie ką kalba suaugę vyrai. Ji įsikalė į galvą, kad Bigadoras niekada nepasikeis, bet gal tai netiesa. Galbūt jis agresyvus su ja dėl kokios nors priežasties, susijusios su ja pačia. Gal jinai jį nervino. O gal jam reikėjo jį valdančios moters, neleidžiančios parodyti net mažiausio nepagarbos ženklo ar pakelti prieš ją balsą, o ne moters, kuri elgtųsi lyg nusižeminusi bailė. Kaip galėjo būti tikra, kad yra ne taip? Visai galimas daiktas, kad jo naujoji mergina sugeba elgtis su juo taip, kaip jis nori, ir galbūt užgesino agresiją jo viduje, neaprėpiamą ir svetimą pyktį moteriškam kūnui. O jeigu taip, kodėl jis negalėtų būti geru tėvu?

Ji nieko neatsakė į žinutę, bet paliko telefoną įjungtą, kad patikrintų, ar jis neapsigalvos. Po savaitės jis vėl paskambino. Sao atsiliepė smilkiniuose tvinksinčia širdimi, beveik be balso. Bigadoro balsas, priešingai, skambėjo ramiai ir užtikrintai, lyg jis, užkeltas ant pjedestalo, atlaidžiai stebėtų pasaulį. Papasakojo, kad įsimylėjo tėvynainę, gerą moterį, pasirūpinusią juo ir privertusią suprasti tam tikrus dalykus, kurių iki tol nesuprato. Jis nustojo

gėręs ir atsikratė tų jį akinusių įniršio priepuolių. Dabar suprato, kaip blogai su ja elgėsi. Nuoširdžiai atsiprašė už visą jai sukeltą skausmą. Prašė pamąstyti apie jo pasiūlymą: nors iki tol nesugebėjo parodyti jausmų sūnui, mylėjo Andrė. Norėjo prisidėti prie jo išlaikymo. Kas mėnesį galėjo atsiųsti du šimtus eurų jo išlaidoms. Už tai meldė leisti kartkartėmis su juo pasimatyti, praleisti su juo atostogas, galbūt kurį nors savaitgalį, jeigu jie nesą labai toli nuo Lisabonos... Jei ji sutinkanti, atsiųsiąs bilietus, kad abu atvyktų porai dienų ir galėtų pati įsitikinti, kaip jis pasikeitė. Sao beveik nekalbėjo. Nežinojo, ką atsakyti. Vis dar bijojo, kad visa tai buvo melas, taip pat bijojo, kad tai tiesa ir ji galbūt jam neteisinga. Prižadėjo, kad greitai priims sprendimą ir jam paskambins.

Kitą dieną telefonas vėl suskambo. Tai buvo Bigadoro numeris, ir Sao atsiliepė išsigandusi, spėdama, kad galbūt jis vėl ims ant jos šaukti ir iš naujo grasinti. Bet kalbėjo moteris:

– Labas. Ar čia Sao?..

– Taip, kas kalba?

– Aš Lija, Bigadoro draugė.

Sao nepajuto priešiškumo nei protesto. Priešingai, iškart pastebėjo keistą bendrumą su moterimi, su kuria ją siejo senas apakimas, praėjęs kito garbinimas. Tyliai iš širdies palinkėjo, kad jai netektų ištverti to, ką ištvėrė ji, kad jų santykiai būtų ramūs ir išmintingi.

– Labas, Lija, kaip laikaisi?

– Atleisk, kad tave trukdau. Jeigu nenori kalbėtis su manimi, aš suprasiu, bet norėčiau pasišnekėti.

– Pirmyn. Kaip pasakysi.

– Pasinaudojau tuo, kad Bigadoras išėjo ir pamiršo telefoną, ir skambinu. Nieko jam nesakysiu.

– Gerai.

– Žinau viską, ką tau padarė. Jis man papasakojo.

– Esi tuo tikra?..

– Manau, kad taip. Pasakojo, kad blogai su tavimi elgėsi, kad tave žemino ir dažnai šaukė ant tavęs, kad pradėjo mušti. Dabar labai gailisi, turi manimi patikėti... Užtikrinu tave, Sao. Esu su juo du mėnesius ir niekada nepakėlė prieš mane balso.

Sao prisiminė, kad Bigadoras ir jai buvo švelnus kaip avinėlis pirmuosius mėnesius, bet neišdrįso nieko sakyti. Jos pašnekovė neatlyžo:

– Leisk jam matytis su Andrė. Suteik jam tą galimybę. Jis nustojo gerti. Tai jį ir darė tokį piktą. Dabar jis kitas žmogus, turėtum pamatyti. Esu įsitikinusi, kad jis bus nuostabus tėvas.

Sao įsivaizdavo vaiką, apsikabinusį Bigadorą, didžiules vyro rankas, dengiančias mažytę nugarą, saugančias nuo blogio ir skausmo. Kartais mažylis klausdavo apie jį. Atrodė, kad miglotai prisimena vyro figūrą kažkuriuo savo gyvenimo momentu, nors gal tiesiog ją įsivaizdavo, matydamas kitų vaikų tėvus. Ji paprastai atsakydavo, kad jis iškeliavęs ir greitai sugrįš. Neišdrįso nuneigti jį esant. Nurijo seilę.

– Gerai. Atvyksim į Lisaboną kurį savaitgalį. Susitiksim su juo, bet nieko neprižadu.

– Ačiū, labai tau ačiū. Bigadoras visada sako, kad esi labai gera. Dabar matau, kad tai tiesa.

Tai buvo laikas, kai Sao dar prižiūrėjo senutę ir turėjo šiek tiek pinigų. Nusprendė pati susimokėti už bilietus – nenorėjo likti skolinga, jeigu reikalai nesusiklostytų gerai. Bigadoras per konsulatą atsiuntė notaro leidimą, kad ji galėtų gauti pasą Andrė. Paskui Sao susirado pigų skrydį ir penktadienio vakare motina su vaiku jau skrido į Portugaliją. Neleido jam atvykti į oro uostą jų pasitikti, kad jis nežinotų, iš kur jie atskrido. Netgi, dėl viso pikto, jeigu jis vis dėlto prisistatytų, pasakė, kad neatskris iki šeštadienio ryto. Naktį praleido Lilianos ir jos sužadėtinio namuose.

Jie buvo labai susirūpinę ir nieko kito nedarė, kaip dalino jai patarimus. Sao nemiegojo nė valandos. Aštuntą ryto jau buvo nusipraususi po dušu, susišukavusi plaukus ir pasidažiusi Lilianos kosmetika – norėjo būti graži, kad Bigadoras susiprastų, jog nuo tada, kai jį paliko, yra kur kas laimingesnė. Apsivilko geriausią suknelę, paskui aptvarkė Andrė, lyg būtų mažas princas: apvilko naujais drabužėliais, sušukavo ir išpurškė odekolonu. Tada nuvažiavo autobusu iki kavinės centre, kur turėjo susitikti su juo vienuoliktą, išsigandusi ir virpančiomis kojomis, bet tvirtai suspaudusi sūnaus ranką.

Kai jiedu atvyko, Bigadoras ir Lija jau buvo ten. Jis atrodė ne toks aukštas ir tvirtas, kokį Sao prisiminė. Jo brutalumo prisiminimas jį išdidino jos atmintyje, paversdamas savotišku gigantu. Tačiau jis nebuvo daugiau nei paprastas vyras, didelis ir tvirtas, bet paprastas. Jis pabučiavo ją į skruostus. Sao pastebėjo, jog pirmą kartą nejaučia jo kvapo. Ankstesniame gyvenime jo kvapas ją trikdė ir jaudino. Tuomet jį uosdavo tarsi žvėris ir stengdavosi juo persigerti. Kai viskas sudužo, galiausiai jai ėmė kelti pasibjaurėjimą, šleikštulį ir didelį norą pasitraukti. Dabar jis pavirto į nieką. Palaimingai neegzistavo.

Vyriškis pabandė apsikabinti vaiką, bet tas verkšlendamas ištrūko iš jo glėbio. Tuomet jis iš krepšio ištraukė didžiulę dėžę ir kantriai, palengva atidarė jam prieš akis. Tai buvo elektrinė mašinytė, be abejonės, labai brangi, apstulbinusi Andrė. Parodęs viską, ką ji turi: šviesas, spalvotą vairą ir vaikiškais piešinėliais margintus šonus, paklausė, ar nenori išeiti į gatvę ir išbandyti. Vaikas iškart, kupinas emocijų, paėmė jį už rankos. Bigadoras sustojo ir pasižiūrėjo į Sao.

– Ar galiu?..

Ji linktelėjo galvą. Stebėjo juos išeinančius kartu ir besišypsančius, Andrė, tempiantį tėvą už rankos, ir jį, neva tingų, nespėjantį

paskui vaiką, žiūrėjo pro kavinės langą į juos žaidžiančius aikštėje. Abu patenkinti bėgiojo paskui mašinytę, paskui vaikas užkliuvo ir pargriuvo. Bigadoras atsargiai jį pakėlė, švelniai nuvalė kelius ir apkabino. Jo didelės rankos apglėbė kūkčiojimo purtomą nugarą, apsaugodamos nuo baimės ir skausmo. Tėvas pakėlė vaiką ant rankų, prisėdo ant suoliuko ir laikydamas jį ant kelių visaip kalbino, kol vėl pavyko berniuką prajuokinti. Lija tylomis stebėjo šią sceną atsisėdusi šalia Sao. Galiausiai prakalbo:

– Atrodo, kad jie vienas kitą supranta, ar ne?

– Taip, atrodo.

– Ar leisi šiandien jį pasiimti... Rytoj tau jį grąžinsim, kur tik pasakysi ir kada pasakysi. Prisiekiu, kad rūpinsiuos juo visą laiką, lyg būtų mano pačios vaikas. Turėjau sūnų, ir nors jis mirė, žinau, ką tai reiškia. Prisiekiu, jei pamatysiu, kad kažkas ne taip, iškart tau paskambinsiu. Tačiau nieko neatsitiks, gali būti tikra.

Sao žinojo, kad gali pasitikėti ta didžiule ir negražia moterimi nuoširdžiai žibančiomis akimis, lyg mergaitės, kuri dar niekada nėra gavusi lazdų, kuriai niekas nėra pasakęs, kad negalės mokytis, nes nėra pinigų, vis dar pasaulio gerumu tikinčios mergaitės akimis. Ir sutiko.

Kai Sao galiausiai nusprendė grįžti į Lisaboną, Bigadoras ir Lija jau kelis mėnesius bandė ją įtikinti, kad taip būtų geriausia jai ir Andrė. Vis kartodavo, kad vaikui, ypač berniukui, reikalingas tėvas šalia. Ir ji nebūtų tokia vieniša jį augindama. Iki šiol jis dar niekada nesirgo. Bet ar ji pagalvojusi, kas bus jam pradėjus lankyti darželį ar mokyklą ir ėmus sirgti anginomis ir peršalimais, kaip nutinka visiems vaikams? Ji nebegalėsianti eiti į darbą. Turėsianti juo rūpintis. Ir antrą ar trečią kartą prarastų darbą. Ir atostogos – kaip susitvarkysianti per mokyklos atostogas? Ir paprastos dienos – ar ketinanti kiekvieną popietę palikti jį su kokia nors moterimi, ku-

riai turėsianti mokėti, kol pati dirbs iki vėlumos? Ir savaitgaliais – ar ji turinti bent kokią galimybę nueiti kur nors su draugėmis?

Lisabonoje visa tai buvo galima lengvai sutvarkyti. Laimei, Lija dirbo pati sau. Buvo kirpyklos su dviem darbuotojom savininkė ir galėjo išeiti kada panorėjusi. Jeigu Sao darbo laikas užsitęstų iki popietės, ji pasirūpintų vaiku po darželio valandų ar pamokų mokykloje. Taip pat kaskart, kai nebūtų pamokų darbo dieną. O kas antrą savaitgalį Andrė, savaime suprantama, praleistų su tėvu, taigi Sao turėtų daugiau asmeninio gyvenimo, laiko, kurį galėtų praleisti su draugėmis apsipirkinėdama, eidama į šokius, mankštindamasi ar tiesiog išsitiesusi ant sofos, žiūrėdama televizorių ir ilsėdamasi.

Vis dėlto ji niekaip nesiryžo priimti pasiūlymo. Pripažino, kad tai geriausia visiems. Netgi taip, kaip ir turėjo būti, – vaikas, augantis šalia vyro ir moters. Prisiminė savo pačios, vienišos motinos dukters, vaikystę, begales kartų, kai klausdavo savęs, kas galėtų būti jos tėvas, ir trokšdavo jį pažinti, daugybę metų, praleistų žiūrint į bet kurį vyrą, kuris jai atrodydavo geras, ir sakant sau, kad galbūt tai galėtų būti jis, – tasai iškraunantis žuvį Karvueiro uoste vyriškis su plačia šypsena, atidengiančia nepriekaištingus dantis, ir raukšlelėmis aplink akių kampučius. Arba mokytojas, visada ateinantis į mokyklą labai baltais, ką tik išlygintais marškiniais ir visada apkabinantis kieme pargriuvusius ir verkšlenančius vaikus. Ji kartais tyčiomis pargriūdavo kieme ir apsimesdavo užsigavusi vien tam, kad mokytojas ją pakeltų. Nenorėjo, kad jos vaikas gyventų trokšdamas, kad koks nors vyras jį apkabintų. Bet kažkas jai neleido priimti sprendimo. Lyg tolimas balsas galvoje bandytų perspėti, kad sugrįžus jai ir Andrė grėstų pavojus. Ji pasitikėjo Lija. Buvo tikra, kad ji niekada nemeluoja ir kad rūpintųsi vaiku kaip savo pačios sūnumi, kurį, dar kūdikį, pražudė jos kvartalą Luandoje nuniokojusi karštinė. Tačiau jai atrodė, kad už gerų

Bigadoro žodžių, už jo meilės vaikui, už noro juo rūpintis pulsuoja kažkas tamsaus ir pavojingo, kažkas, kas galėjo sprogti bet kurią akimirką, sunaikindamas visa aplink. Pyktis ir ugnis.

Kai pasimirė jos prižiūrima senutė, kai ją lydinti harpija apkeliavo visą Madridą ir aklinai uždarė visų namų, parduotuvių, barų, dirbtuvių ir fabrikų duris, kai per du nerimo mėnesius įsitikino, kad nėra jokios galimybės susirasti darbą, ir pinigai buvo besibaigią, Sao suprato, jog jai nebeliko kitos išeities, kaip grįžti. Jeigu būtų buvusi viena, būtų ištvėrusi. Būtų valgiusi duonos plutas ar išvis nieko, būtų miegojusi tarpuvartėse ar tamsiose metro pakampėse, būtų uždegusi žvakes ir šokusi parkuose po kaštonais ir magnolijomis, kad nuvytų nesėkmę. Būtų laukusi, kol išvys save kylančią skristi ir išnykstančią tarp debesų, išsisklaidančią kaip išsekęs šešėlis, įveiktą. Bet ji buvo motina. Jos pačios gyvenimas nebuvo toks svarbus, kaip jos vaiko, tad ji privalėjo susitaikyti su realybe. Atrodė, kad viskas ją neišvengiamai stumia į Lisaboną. Galbūt kažkas, kažkokia mistiška ir paslaptinga jėga nubraižė jos gyvenimo maršrutą prieš jai gimstant. Galbūt Dievas ar tas, kas timpčioja trapaus žmogaus likimo gijas, linksminosi žaisdamas su jos likimu. Šiaip ar taip, buvo akivaizdu, jog turi grįžti į tą miestą, į Bigadoro aplinką, lyg upės nešama kriauklė. Reikėjo nutildyti tą pranašaujantį balsą, užsikimšti ausis ir nebekreipti į jį dėmesio. Tiesiog ramiai susidėti lagaminą ir vėl viską pradėti iš naujo.

Zenaida ir aš neradome būdo įtikinti ją pasilikti. Nepavyko ir Lilianai, skambinusiai kelias dienas paeiliui ir bandžiusiai priversti ją suprasti, jog tai galbūt nėra pati geriausia mintis. Visos bijojome to, kas jai galėjo nutikti. Nė viena iš mūsų netikėjo ką tik atrastu Bigadoro gerumu. Bet Sao buvo priėmusi sprendimą ir neketino apsigalvoti. Ir širdies gilumoje visos ją supratome ir manėme, kad patekusios į jos padėtį, greičiausiai būtume pasielgusios

taip pat. Tad galiausiai ėmėme ją palaikyti ir drąsinti stengdamosi patikėti, kad tas vyras iš tiesų pasikeitė. Kas galėtų būti absoliučiai tikras, kad blogas žmogus negali pasikeisti, užmiršti žiaurumą, kaip gyvatė išsineria iš odos ir palieka ją sausą ir dulkėtą? Ar ne visi patyrėme, kaip greitai pasikeičia cheminiai procesai smegenyse? Ar ne kiekvienas išgyvenome laikotarpius, kai jautėmės nervingesni ar ramesni, laimingesni ar niūresni? Ar aš pati neperėjau nuopuolio tarpsnio ir vis dėlto dabar nesijaučiau rami? Galbūt Bigadoras taip pat susitaikė su šiuo pasauliu ir jo negaliomis. Taip, be abejonės, Sao ir Andrė Lisabonoje laukia geras gyvenimas.

Zenaida su mergaitėmis ir aš atėjome į autobusų stotį atsisveikinti. Prisivertėme šypsotis ir neparodyti liūdesio. Juokavome, prižadėjome ją aplankyti, kai tik galėsim, ir priimti ją savo namuose, jei norėtų atvažiuoti. Mojavome rankomis autobusui pajudėjus, lyg būtume šventėje, Andrė mums kartojo „sudie" su vaikams būdingu entuziazmu ir džiaugsmu, o Sao prispaudė kaktą prie lango ir iš tolo matėme jai per skruostą riedančias liūdnas ir nebylias ašaras.

Paskambinau jai kitą dieną. Sakė, kad viskas gerai. Lija jai surado kambarį netoli Bigadoro buto ir savo kirpyklos. Ramiuose ir švariuose namuose, ir jai to pakako. Tą pačią popietę turėjo pokalbį dėl padavėjos darbo Šiado prekybos centro kavinėje. O kalbant apie Andrė – jis atrodė susižavėjęs savo tėvu. Praeitą naktį, jiems tik atvykus į Madridą, užsispyrė miegoti su juo. Grįžo ryte patenkintas ir meilus. Ir tai buvo svarbiausia.

Naujienos toliau ateidavo palengva, byrėdamos lyg grandinės grandelės ir, atrodė, švelniai susiverdamos: darbas, Bigadoro ir Lijos pagalba prižiūrint vaiką, jo finansinė parama, geri santykiai tarp visų keturių, džiaugsmas įsitikinus, kad neapsiriko

priimdama sprendimą grįžti ir kad, priešingai, reikalai klostosi daug geriau, nei ji numanė. Be to, atsirado nauja meilė – Luisas, portugalas, su kuriuo susipažino atnešusi jam arbatą kavinėje, kur dirbo, licėjaus matematikos mokytojas, mielas ir toks drovus, jog ji pati, atkreipusi dėmesį, kad seniai iš tolo ją paslapčia stebi, ir supratusi, kad jai patinka jo išblyškęs veidas ir tai, kaip jis juokiasi raukydamas nosį, ir kad jo pasiilgsta, kai nepasirodo įprastiniu laiku, valydama stalą turėjo tyliai paklausti, ar nebūtų galima kada nors susitikti kur nors kitur.

Pradžioje skambindavau kiekvieną savaitę. Paskui, kaip paprastai nutinka, skambučiai tapo vis retesni. Kol atėjo 2006-ųjų lapkritis, praėjus beveik pusantrų metų po Sao ir Andrė išvykimo. Vieną vėlų vakarą mano namuose suskambėjo telefonas. Išsigandusi pašokau iš lovos galvodama, kad galbūt kažkas atsitiko mano močiutei ar mamai. Skambino Zenaida. Buvo ką tik kalbėjusi telefonu su Sao ir skambino man, kad viską papasakotų. Pyktis ir ugnis buvo sprogę.

Mėnulis

Taip, viskas nutiko lapkritį. Liūdną ir žiaurų tarsi hiena mėnesį. Mirusiųjų ir beviltiškų sutemų mėnesį, mėnesį, kai viena žemės pusė nugalėta pasisuka į tamsumas, purtoma virpulio ir nežinomybės. Lija išvyko į Angolą. Penkerius metus nebuvo grįžusi į savo šalį, tad nusprendė pasiimti du mėnesius atostogų ir palaukti ten Bigadoro, atvyksiančio praleisti Kalėdų. Ir tuomet, jai įlipus į lėktuvą ir pradingus už horizonto, viskas pasisuko taip, lyg kas būtų paleidęs laisvėn šunų rują.

Jau pirmąjį savaitgalį, nors buvo jo eilė prižiūrėti vaiką, Bigadoras paskambino Sao ir pasakė, kad negali jo pasiimti. Pasakė įžūliai, kaip darydavo tais laikais, kai manėsi esąs jos šeimininkas, mėtydamasis sakiniais, lyg šaudytų kulkomis, neleisdamas ginčytis ar bent pasiteirauti, kodėl. Netgi nesivargino teisintis. Neieškojo dingsčių, nesakė, jog privalo dirbti viršvalandžius ar kad draugo gimtadienio proga rengiasi kelti vakarėlį, ar kad jaučiasi pasigavęs gripą. Paprasčiausiai iškart leido suprasti, kaip viskas yra ir kad ji turi su tuo susitaikyti. Sao pabandžius praverti burną ir pasakyti, jog galėtų pasiimti vaiką kitą savaitgalį, jei tik norėtų, jis padėjo ragelį. Ir nieko daugiau.

Sekmadienį jis netikėtai pasirodė Sao namuose dešimtą valandą vakaro. Pasisveikinus jai pasirodė, kad nuo jo trenkia alkoholiu ir jo akys paraudusios. Andrė jau miegojo, bet jis į vaiką

net nepažvelgė. Atsisėdo ant lovos krašto ir prakalbo lūžinėjančiu senųjų laikų balsu:

– Kas toks – Luisas?

Sao gestu paprašė kalbėti tyliau, kad nepažadintų vaiko. Tačiau jis neatlyžo:

– Kas jis?

– Draugas.

– Draugas? O kodėl Andrė sako, kad jis tave bučiuoja, kaip aš Liją, ir laiko tave už rankos? Tai vadinasi – draugas?

Ji pajuto, kaip užvirė kraujas. Norėjo šaukti ir išmesti jį pro duris, tėkšti antausį ir jį suspardyti, sumindyti jo veidą. Nejautė baimės. Tik didžiulį įtūžį, pykčio bangą, kokios dar niekada gyvenime nebuvo jautusi. Bet turėjo susiturėti dėl vaiko. Iš visų jėgų suleido nagus sau į rankų delnus, ir jai pavyko po truputį susitvardyti.

– Nemanau, kad dabar būtų tinkamiausias momentas apie tai kalbėti. Jei nori, paskambink man rytoj. O dabar išeik.

Jis atsistojo įsiutęs, atžarus, suėmė ją už pečių ir ėmė purtyti.

– Esi kalė! Visada žinojau, kad esi kalė!

Andrė atsibudo ir ėmė verkti. Bigadoras į jį pasižiūrėjo ir greitai išlėkė iš kambario. Trinktelėjo lauko durimis, kol ji, apkabinusi vaiką, bandė jį įtikinti, kad tai tebuvo košmaras.

Kitą dieną vyriškis pasirodė kavinėje šiek tiek prieš pietų metą ir pakvietė Sao išgerti. Ji, ataušusi po vakarykščio pykčio priepuolio, stebėjo jį įeinantį ramiai, bet pasiruošusi iš visų jėgų gintis, jeigu tik to prireiktų. Jis, priešingai, atrodė susigėdęs. Ėjo gatve tylomis ir tik jiems prisėdus netolimoje aludėje atsiprašė už tai, kas įvyko:

– Buvau išgėręs ir peržengiau ribą. Apgailestauju.

– Gerai, bet prašau tavęs daugiau nekelti skandalų vaiko akivaizdoje. Jei nori su manimi pasikalbėti, paskambink ir susitiksim.

– Turiu pasikalbėti su tavim apie svarbius dalykus.

– Klausau tavęs.

– Susitikinėji su tuo Luisu?

– Taip.

Atrodė, jog Bigadoras susigūžė, lyg ruoštųsi pulti ant jos.

– Ir kokių turi planų?

– Planų?..

– Galvoji ištekėti? Apsigyventi su juo?

– Neturim jokių planų. Tiesiog susitikinėjam. Šiuo metu tai viskas.

– Tai jau. Šiuo metu.

– Taip. Nežinau, kas gali nutikti ateityje. Šiaip ar taip, tai ne tavo reikalas.

Jo lūpos persikreipė, ir jis ėmė kelti balsą:

– Ak, ne? Ne mano reikalas, kad mano vaikas gyvens su kitu vyru? Taip manai?

– Visiškai nenutuokiu, kas nutiks, Bigadorai. Bet užtikrinu tave, jog jeigu vieną dieną apsigyvensiu su kuo nors, taip nutiks todėl, kad aš būsiu visiškai užtikrinta dėl jo ir jo santykių su Andrė. Neketinu vėl įlįsti į pragarą. Ir tau primenu, kad tu taip pat gyveni su Lija. Ir man tai niekada neatrodė blogai.

– Moteris nėra tas pats, kas vyras! Tad susiprask: jei tau šaus į galvą apsigyventi to tipo namuose kartu su Andrė, mes pasimatysim teisme. Aš jį atimsiu iš tavęs. Gali būti tikra, kad atimsiu!

Jis pašoko ant kojų ir ketino išeiti. Bet paėjo porą žingsnių ir sugrįžo.

– Buvau užmiršęs. Kitas dalykas, kurį ketinau pasakyti, – išsivežu jį praleisti Kalėdų Angoloje.

Sao nustėro. Galvoje ėmė suktis mintis apie maliariją ir dizenteriją, drugį ir tuberkuliozę – visus pavojus, gresiančius vaikui

toje tolimoje ir nesaugioje šalyje. Jos balsas akimirką skambėjo maldaujamai:

– Jis dar labai mažas... Neturi nė ketverių metų. Palauk, kol sulauks šešerių ar septynerių...

– Ne. Noriu jį vežtis kartu dabar.

Ji vėl surado savyje jėgų. Atsistojo ir pasistiebė ant pirštų galų, kad jos akys būtų tame pačiame aukštyje, kaip vyriškio. Ir tvirtai atsikirto:

– To tau neleisiu. Neduosiu paso.

– Dar pažiūrėsim.

Tai buvo paskutiniai jo žodžiai daugelį dienų. Sao nieko daugiau apie jį nežinojo, kol po poros savaičių, penktadienį, vėl pasirodė jos namuose vakarienės metu. Sakė, kad nori pasiimti vaiką nakčiai. Seniai jo nematęs ir labai pasiilgęs. Sao bandė priešintis. Nebuvo visiškai tikra, kad už to nėra tamsaus plano. Bet vaikas įsikibo tėvo rankų ir iš visų jėgų šaukė „taip, taip". Ji nusivedė jį į kitą kambarį aprengti ir atidarė dėžutę, kur laikė jo dokumentus. Andrė pasas buvo ten, paslėptas po jos apatiniais drabužiais. Akimirką buvo pamaniusi, kad galbūt Bigadoras galėjo kažkokiu būdu įsibrauti į namus ir juos pavogti. Bet viskas atrodė normaliai. Prieš atsisveikindama priminė, kad kitą dieną jis turi nuvežti vaiką į darželį.

Tą naktį blogai miegojo. Sapnavo, kad Andrė bėgioja didžiulėje pievoje, iškėlęs į viršų rankas, lyg skraidytų. Girdėjosi tik vaiko juokas. Saulės šviesa švelniai slydo žeme ir glostė mažą kūnelį, laimingą ir lengvą toliau lakstantį tarp žolių. Staiga ji suprato, kad nutiks kažkas baisaus. Kažkas siaubingo. Bandė bėgti paskui vaiką, kad jį iš paskutiniųjų sulaikytų, bet jos kojos nejudėjo. Išsižiojo, kad jį pašauktų, bet negalėjo išleisti jokio garso. Kovojo iš visų jėgų. Tuščiai. Visiškai tuščiai. Katastrofa buvo beįvykstanti, o ji nieko negalėjo padaryti.

Atsibudo išpilta prakaito, pasiutusiai besidaužančia širdimi, dusdama. Ant pagalvės sėdėjo Andrė lėlė, kurią apsikabinęs jis kasnakt miegodavo. Stipriai ją apglėbė, kad liesdama ir uosdama lėlytę atgautų realybės pojūtį: ji turi beveik ketverių metų sūnų, šią akimirką jis miega su savo tėvu, tėvas labai jį myli ir jo nenuskriaus... Darkart patikrino, ar pasas savo vietoje. Viskas buvo gerai. Turėjo būti gerai. Pilkšvos šviesos gija, lapkričio aušros dulkėta šviesa ėmė skverbtis pro langą. Sao užsimerkė ir giliai kvėpuodama pabandė vėl užmigti, bet jai nebepavyko.

Ryte paskambino Bigadorui, bet jo mobilusis buvo išjungtas. Pamėgino dar keletą kartų, bet tuščiai. Tądien paprašė trumpesnės darbo dienos, kad galėtų pasiimti vaiką iš darželio. Vaikai žaidė kieme. Daug berniukų ir daug mergaičių. Tamsiaodžių ir baltaodžių. Vyresnių ir mažesnių. Besijuokiančių, nešvarių, pavargusių, išalkusių, nervingų, verkšlenančių, šūkaujančių vaikų. Vaikų, apsikabinančių jų pasiimti atėjusias mamas ir bučiuojančių jas, lyg būtų nesimatę metų metus. Bet nė vienas iš jų nebuvo Andrė. Sao įžengė į pastatą ir nuėjo iki sūnaus klasės. Dona Tereza tvarkė visur išmėtytus žaislus ir knygas. Buvo viena. Nusišypsojo jai.

– Laba diena. Ko nors norėjote?..

– Andrė...

Moteris pažvelgė nustebusi.

– Bet Andrė šiandien nepasirodė...

Sao reakcija, jos persimainęs veidas privertė mokytoją nubėgti susirasti sąrašo, kur kasdien pasižymėdavo, kas neatėjo.

– Štai čia, matote? Neatėjo... Jūs pati jį atvedėte?

Sao papurtė galvą. Išsitraukė iš rankinės telefoną ir darkart paskambino Bigadorui. Jo telefonas vis dar buvo išjungtas. Tuomet susirado Lijos numerį. Tas pats. Turėjo atsisėsti. Dona Tereza primygtinai klausinėjo, kas atsitiko, bet ji nepajėgė kalbėti. Galiausiai mokytoja nusprendė atnešti stiklinę vandens ir perspėti direktorę.

Abi kartu ištraukė iš Sao paaiškinimą. Klausė, ar ji turinti giminių Lisabonoje, ką nors, ką reikėtų perspėti. Ji prisiminė Lilianą. Pati direktorė jai paskambino ir paaiškino, kas nutiko. Mažiau nei po valandos ji jau buvo ten, iš pažiūros rami, užtikrinta, pasiruošusi žūtbūt surasti vaiką. Apkabino Sao ir bandė ją padrąsinti:

– Nagi, nagi, esu tikra, kad tai tik nesusipratimas... Dabar pat einame į Bigadoro namus, sutarta?

Jos nuėjo pėsčiomis iki Bigadoro namų, Liliana – prilaikydama draugę, kuri atrodė kaip lunatikė, lyg būtų likęs tik kūnas, o protas kažkur dingęs, persikėlęs į kažkokias tolybes, iš kur nebegali grįžti. Jos daugybę kartų spaudė skambutį. Niekas neatsakė. Paklausinėjo keleto kaimynų, bet niekas nieko nežinojo. Tuomet nuėjo iki artimiausio baro ir surado telefonų knygoje Bigadoro darbovietės numerį. Kalbėjo Liliana. Sužinojo, kad jis buvo pasiprašęs atsiskaitymo lapelio ir praeitą savaitę išėjo iš darbo. Tuomet ji nusprendė, kad metas eiti į policiją.

Jos ieškojo komisariato svyruodamos, vis atsitrenkdamos viena į kitą, lyg dvi po gatves besišlaistančios išprotėjusios girtuoklės, sekančios neegzistuojančio vaiduoklio pėdsakais. Buvo priverstos laukti ilgiau nei pusvalandį. Galiausiai jas priėmusi moteris labai ilgai kuitėsi prie kompiuterio prieš leisdama joms kalbėti. Viską pasakojo Liliana, metodiškai, stengdamasi suteikti prasmės faktams, o Sao tik kartkartėmis pritardavo, įsmeigusi tuščią klaidžiojantį žvilgsnį į kelių nusikaltėlių nuotraukas ant sienos. Pareigūnė išklausė susidomėjusi, bet paskui pasakė, kad dar negalima nieko daryti. Vaikas buvo su savo tėvu. Reikėjo laukti, kol praeis keturiasdešimt aštuonios valandos nuo jų išėjimo iš namų, kad būtų galima skelbti paiešką. Šiaip ar taip, ji buvo tikra, jog jie pasirodysią anksčiau: neįmanoma, kad vaiką būtų išsivežę iš šalies be paso. Greičiausiai tėvas bus kur nors nusivežęs vaiką praleisti savaitgalio, tik neperspėjęs. O galbūt jie tiesiog nuėjo į zoologijos sodą ir

grįš vakare. Kalbėdama ji visą laiką šypsojosi, atrodė atjaučianti, bet nerūpestinga, besistengdama jas įtikinti, kad tokios situacijos yra visiškai įprastos ir kad daug tėvų taip elgiasi.

Iš komisariato Liliana nusivežė Sao į savo namus. Pirmiausia jos nuėjo į butą pasiimti keleto drabužių ir telefono, iš kurio vis bergždžiai be paliovos skambino Bigadorui, kroviklį. Paskui įsėdo į taksi. Jau buvo sutemę. Žmonės gatvėse skubėjo bėgdami nuo odą šiurpinančio ir kiaurai į kaulus besismelkiančio drėgno šalčio. Jiems einant pro žibintą ar kokią nors šviečiančią iškabą ant šaligatvių nutįsdavo šešėliai. Visa kita buvo tamsa ir maišatis. Jos sėdėjo labai arti viena kitos, susikabinusios rankomis, tylios. Kartkartėmis Liliana pratardavo kelis žodžius: „Viskas susitvarkys, pamatysi“, kad neimtų šaukti, ką iš tiesų norėjo pasakyti: „Kalės vaike, kad Dievas tave prakeiktų ir tau lemtų nesėkmę.“

Jos nevakarieniavo ir nemiegojo. Visi trys, Sao, Liliana ir jos sužadėtinis, liko ant sofos ir apsimetė žiūrį televizijos programą, vis rodančią tas pačias amžinas naujienas: karus ir mirtis, uraganus, korupciją ir skambias politikų kalbas. Ant stalo nuo ekrano skleidžiamų šviesų atspindžių blizgėjo telefonas, tarsi stabas, iš kurio būtų laukiama išgelbėjimo.

Šeštą valandą ryto atėjo žinutė. Visi palinko ties aparatu. Rašė Lija: „Andrė viskas gerai. Jis Angoloje. Būk rami.“ Sao pernelyg drebėjo rankos, kad galėtų atsakyti. Paprašė Lilianos paklausti, kada ketinantys grįžti. Atsakymo laukė visą amžinybę. Minutės krito ant jų galvų lyg kūjo smūgiai. Galiausiai žodžiai perbėgo Afriką, iš atjaučiančio proto iki Lilianos pirštų ir sprogo Lisabonos Kastelo rajono širdyje: „Nežinau. Tikriausiai negreit. Apgailestauju.“ Tik tuomet Sao pravirko.

Kai nuvažiavau jos aplankyti, atrodė apgailėtinai. Visą tą laiką beveik nevalgė ir negėrė, numetė keletą kilogramų. Žvilgsnis buvo

tuščias, lyg jos viduje nebūtų likę nieko gyvo, ir po akimis tamsavo mėlyni ratilai, beveik persišviečiantys ant tamsios odos. Gydytojas buvo jai davęs nedarbingumo pažymėjimą ir išrašęs labai stiprių raminamųjų. Buvo nusilpusi, beveik visą dieną sėdėdavo ant Lilianos, neleidusios jai vienai grįžti į išsinuomotą kambarį, namų sofos. Neverkė, neapgailestavo, nemaištavo prieš likimą. Net prieš Bigadorą. Beveik nekalbėjo. Bet aš žinojau, jog mąsto apie mirtį. Lyg jos protas būtų komunikavęs su manuoju. Supratome viena kitą be žodžių, ir jos sąmonė pasakė manajai, kad yra pavargusi, kad nebepakelia šito gyvenimo nuopuolių, kad šįkart nebeturi jėgų vėl pradėti iš naujo, kad jai nebeliko jokios priežasties vėl atsitiesti ir kad nori mirti, išeiti tylomis, pavirsti žeme, ištirpti nebūtyje.

Lilianos surasta advokatė sunaikino mažytę, vos porą dienų puoselėtą viltį, kad viskas išsispręs teisėsaugai padedant. Po to, kai gavo Lijos žinutę, galėjo pateikti skundą ir policija, įsiveržusi į Bigadoro namus, patvirtino, kad jis išsivežė visus savo daiktus. Bute nebuvo nei jokių marškinių, nei jokio kokiam kampe palikto popiergalio. Atrodė akivaizdu, kad tas vyras neketina grįžti. Buvo patikrinti visi tomis dienomis į Luandą išskridę lėktuvai. Viename iš jų keliavo moters lydimas Andrė amžiaus vaikas, nors jo vardas buvo kitoks. Galimas daiktas, kad tai buvo jis ir kad skrido su netikru pasu. Bigadoras išskrido ankstesniu lėktuvu. Akimirką Sao tikėjo, kad tai reiškia, jog teisėjai privers jį grąžinti vaiką. Bet advokatė iškart išsklaidė jos iliuzijas: „Tai labai sudėtingas atvejis.“ Pirmiausia, vaikas neturėjo Portugalijos pilietybės. Nei jie. Buvo svetimšaliai, o tokiomis aplinkybėmis teisingumas paprastai nusiplaudavo rankas. Buvo įstatymas, teigiantis, kad Bigadoras privalo vaiką jai grąžinti, bet niekas nepajudins nė piršto, kad tai įvyktų. Ir netgi, tarkime, jeigu teismo sprendimas būtų jiems praneštas, Angolos valdžia būtų atsisakiusi jį vykdyti. Toje šalyje

buvo įprasta, kad šeimai iširus sūnus lieka su tėvu. Nebuvo verta netgi siųsti prašymo Luandos teismams – jie niekada jai nesuteiks vaiko globos. „Taip, – apibendrino advokatė. – Įstatymai gali žmogų sugniuždyti visišku savo abejingumu." Bet tokia buvo realybė. Ir nieko nebuvo galima padaryti.

Buvau šalia jos, mąstydama apie visas jos kančias ir bandydama ją suprasti. Nežinojau, ką jai pasakyti. Man teatėjo į galvą ją apkabinti ir sūpuoti, kad pagaliau užmigtų, lyg būtų tapusi maža mergaite, lyg dabar užimtų tą pažeidžiamumo erdvę, likusią tuščią dingus Andrė. Ką galima pasakyti moteriai, iš kurios galbūt visiems laikams atimtas vienintelis vaikas? Kalbėjau įprastas frazes, banalybes, dalykus, kurie paprastai kvailai kartojami tokiomis aplinkybėmis: ji turinti būti stipri, turinti išsaugoti viltį, galimas daiktas, kad Bigadoras galiausiai apsigalvos pamatęs, kaip sunku diena iš dienos auginti vaiką, tikriausiai grąžins jį po keleto mėnesių...

Kalbėjau visa tai, bet giliai širdyje buvau įsitikinusi, kad niekada nebepamatysim Andrė. Bigadoras pasistengs jį laikyti toli nuo Sao. Santykius su žmonėmis jis kurdavo savininkiškai ir bailiai. Pastatydavo mūro tvirtovę aplink tuos, kuriuos myli, ir pats, išskirtinis savo nuosavybės saugotojas, įsitaisydavo viduje. Privalėjo būti įsitikinęs, jog yra vienintelis. Nė už ką nebūtų leidęs kitam vyrui prisiartinti prie jo vaiko ir jį mylėti, mokyti ir žaisti su juo. Greičiausiai ilgą laiką net neįsivaizdavo, kad taip galėtų nutikti. Sao išėjo, bet netgi būdamas toli jis turbūt tikėjo, kad ji vis dar yra jo nuosavybė. Pasinaudojus Lijos naivumu jam pavyko įsikišti į jos gyvenimą, įtikinti ją grįžti į Lisaboną, surasti jai darbą ir kambarį, tapti reikalingam rūpinantis vaiku. Laikė ją pririštą švelniomis šilkinėmis virvėmis ir panorėjęs galėjo ją valdyti, kai manė, kad to reikia. Tik nė iš tolo neįtarė, kad išauš diena, kai ji, jo vaiko motina, įsimylės. Kad geis kito kūno. Ir kad turės savo

gyvenimą, toli nuo jo, savo pačios svajones ir planus. Ir kad tada išskirtinai jo valdomoje tvirtovėje, erdvėje, kur gyveno jam priklausantys Sao ir Andrė, atsivers durys.

Buvau tikra, kad Bigadoras niekada negrąžins vaiko motinai. Dings su juo purviniausiuose Luandos rajonuose. Jeigu tik reikės, pasislėps džiunglėse saugomas gyvačių ir hienų. Net jeigu ir visi, mylintys Sao, susitartume ir kartu vyktume jo ieškoti, niekaip nesurastume. Metų metus jis būtų tėvo valdžioje, pavergtas jo taisyklių ir iracionalumo, pasmerktas pamiršti motiną. Gal net jos nekęsti. Vis dėlto aš kalbėjau ir kalbėjau: apie pasitikėjimą, apie bėgantį laiką, apie teisėjus ir naujus tarptautinius susitarimus – visas įmanomas kvailystes. Paskui galiausiai nutilau, sėdėjau šalia jos, taip pat paskendusi toje siaubingoje tyloje, kurioje pulsavo nepakeliamas skausmas. Už langų girdėjosi gatvės triukšmas, automobilių varikliai, besisveikinančių žmonių balsai, vaikų dainos. Bet visa tai priklausė kitam pasauliui. Pasauliui, turinčiam bent vieną priežastį gyventi toliau.

Grįžau į Madridą nerimaudama dėl Sao ateities. Liliana, Zenaida ir aš dažnai skambindavome viena kitai pasikalbėti apie ją vis kartodamos tuos pačius dalykus: apie savo susirūpinimą, jos skausmo atjautimą, nors stengdavomės ir padrąsinti viena kitą kvaila mintimi, kad galbūt Bigadoras nuspręs grąžinti vaiką. Ko nesitikėjome, buvo nepaprasta mūsų draugės stiprybė, stulbinantis stovėjimas ant žemės įsišaknijus iki pat gelmių, sugeriant kiekvieną vandens lašelį, net ir giliausiai pasislėpusį, teikiantį mažiausiai vilčių.

Praėjus vos trims savaitėms po mano apsilankymo Lisabonoje, per Kalėdas Sao sulaukė skambučio iš nežinomo numerio. Ji skubiai atsiliepė, per kelias dešimtąsias sekundės dalis apsvarsčiusi begalybę skirtingų galimybių. Telefono ragelyje pasigirdo saldus ir ilgesingas Andrė balselis. Kalbėjosi su juo kelias akimir-

kas, nervinga, džiaugsminga, laiminga ir netekusi vilties. Vaikas tik verkė ir prašė, kad atvažiuotų jo pasiimti, sakė, jog nori būti su ja. Paskui ragelį paėmė Lija. Papasakojo, kad viskas gerai, kad jai nėra dėl ko rūpintis. Pasinaudojo proga Bigadorui trumpam išėjus, kad jai paskambintų. Paskambins vėl, kai tik galės. Dabar turinti padėti ragelį. Sudie, sudie. Jos balso fone kūkčiojo Andrė.

Šis skambutis visiškai pakeitė Sao savijautą. Lyg būtų privertęs ją prisikelti, lyg būtų įžiebęs joje ugnį, kuri nuo tada nenuilstamai liepsnos be jokios silpnumo akimirkos. Ugnį, kurią ji maitino savo drąsa, savo, galingos moters, spindesiu.

Kitą dieną nustojo gėrusi raminamuosius ir grįžo į darbą. Sausio pradžioje persikėlė gyventi pas Luisą. Jis tai siūlė nuo pat vaiko dingimo akimirkos. Bet ji nenorėjo jo apsunkinti savo skausmu. Dabar, priešingai, jautėsi galinti grąžinti jam bent nedidelę jo rūpesčio ir dovanoto švelnumo dalį. Luisas mažai kalbėdavo. Tai buvo nešnekus ir rimtas vyras, be spindesio, dėl savo nemokėjimo bendrauti nekeliantis pernelyg didelių simpatijų. Bet buvo labai geras. Be abejonės, kaip tik tai išmintingoji Sao atrado po jo nuobodžia išore. Ir jis ją labai mylėjo. Kasdien po pamokų eidavo jos aplankyti Lilianos bute. Žinodamas, kad ji beveik nevalgo, atnešdavo jai ko nors, kas galėtų patikti: pyragaičių, saldainių, tropinių vaisių. Atsisėsdavo šalia ant sofos ir sėdėdavo ten tylomis iki vakaro, taisydamas pratimus ar skaitydamas knygą. Kartkartėmis paimdavo jos ranką ir stipriai suspausdavo nieko nesakydamas, kad primintų, jog jis yra šalia ir niekada nepaliks jos vienos. Visi labai džiaugėmės staigiu Sao savijautos pokyčiu. Manėme, kad tai nutiko tiesiog dėl to, kad ji galėjo pasikalbėti su Andrė, įsitikinti, jog jis gyvas ir ją prisimena. Dėl Lijos prižadėto kito skambučio laukimo. Vaiko balsas sudaužė jos širdgėlą į šipulius, praplėšė atsiskyrimo ir liūdesio sferą, kurioje gyveno nuo jo pagrobimo. Kaip paprastai daro blogą laikotarpį

išgyvenusių žmonių artimieji, Liliana, Zenaida ir aš ėmėme jai už nugaros kurti planus. Buvome taip patenkintos jos ryšiu su Luisu, kad netgi drįsome viena kitai kalbėti, jog galbūt ji išdrįs turėti kitą vaiką su juo. Žinoma, ne todėl, kad pamirštų Andrė. Visada nešiosis jį savo širdyje, neišvengiamai kiekvieną savo gyvenimo dieną prisimins tą mažą kūnelį, augantį toli nuo jos, įgaunantį raumenų ir apželiantį, galiausiai pavirstantį į energijos kupiną jaunuolį, vėliau tampantį brandžiu suaugusiu vyru, kurį motina ir toliau įsivaizduos kaip mažą švelnios odos ir minkšto kūnelio burbuliuką, tragiškai atskirtą nuo jos. Bet mums atrodė, kad Sao būtų gerai vėl tapti motina, pasinaudoti tuo stipriu džiaugsmu, kuriuo vaikai nesąmoningai užkrečia.

Šiaip ar taip, ji jautėsi pakankamai gerai, kur kas geriau, nei tikėjomės. Ėjo mėnesiai, ir ji atgavo numestą svorį. Buvo blogiau pasijutusi po teismo. Nutiko daugiau ar mažiau tai, ką sakė advokatė, ir netgi blogiau: teisėjui tai atrodė ne pagrobimas, o paprasčiausia „vagystė“. Buvo pripažinta, kad Bigadoras privalo vaiką grąžinti, ir tiek. Sao jautėsi nesaugi ir apleista teisingumo, bet negalėjo nieko padaryti.

Nepaisant to, gyveno normalų gyvenimą: darbas, Luisas, pramogos su Liliana ir kitomis draugėmis... Dažnai kalbėdavo apie Andrė, bet ne taip, tarsi prisimintų prarastą vaiką. Pasakodavo apie jį, jo pasakymus ir pokštus, gestus ir žaidimus, lyg tai būtų ką tik įvykę ir pasikartos kitą dieną. Kartkartėmis, kas keturias ar penkias savaites, pasikalbėdavo su juo po kelias minutes, kai Lija galėdavo paskambinti be Bigadoro žinios. Vaikas vis verkdavo ir prašydavo atvažiuoti jo pasiimti. Kad ir kaip būtų, jos istorijos nežinantis svetimas žmogus nebūtų pasakęs, kad toji moteris slepia kančią, nors mes galėjome įsivaizduoti, kaip sunku jai nuslėpti liūdesį, kiekvieną dienos minutę apsimesti, kad jos neslegia aštrus praradimo jausmas, galintis bet kurią akimirką tarsi kumštis ją

pribaigti. Bet nė vienas iš mūsų neįsivaizdavo, nors ir manėmės ją gerai pažįstantys, jos ketinimų. Buvome pamiršę, kad Sao net ir didžiausios nelaimės ištikta pajėgia priimti nepaprastus sprendimus. Ir kad sprendimą priėmusi jį visada įgyvendina.

2007-ųjų spalio trečią, praėjus beveik metams po Andrė pagrobimo, Luisas, kaip buvo įpratęs, pusę septynių ryto išėjo į pamokas. Išeidamas iš namų paliko Sao besiruošiančią į darbą. Jie ramiai atsisveikino: „Sudie, brangusis, iki pasimatymo, geros tau dienos." Ji tuo skubos metu keistokai jį pabučiavo – ilgu, kiek liūdnu bučiniu, sakydama, kad jį myli. Tačiau jis nesuprato, kad tas gestas yra ženklas. Grįžęs ketvirtą valandą po pietų ant staliuko prie durų rado voką. Susirūpinęs nervingai jį atplėšė. Sao rašė, kad vyksta į Angolą ieškoti Andrė ir prašė paskui ją nesekti, nes į šį mūšį privalėjo stoti viena. Nenorėjo, kad jam grėstų pavojus. Šiuo metu jau turėjo būti lėktuve, skrendančiame virš Alžyro dykumų ar Kamerūno džiunglių, į tą Afrikos vietą, kuri, atrodė, traukia ją su visu jos ryžtu, kiekvienu skaudžiu širdies dūžiu ir nesugniuždoma viltimi.

Devynis mėnesius nuo pirmojo Lijos ir Andrė skambučio slapčiomis rengė planus. Žinojo, kad nebūtume jai leidę to mėginti, jeigu būtų mums papasakojusi. Savaitė po pagrobimo atėjo kategoriška Bigadoro žinutė, vienintelė jo žinutė, kurią buvo gavusi: „Jei tau šaus į galvą atvažiuoti vaiko, užmušiu tave. Prisiekiu." Ir Lija to nepaliaudavo kartojusi kaskart, kai jos kalbėdavosi: „Bigadoras sako, kad tave užmuš, jeigu atvažiuosi, nevažiuok, maldauju, esu tikra, kad jis tai padarys..."

Visi į šį grasinimą žiūrėjome rimtai. Taip pat ir ji, pažįstanti jį geriau nei bet kas kitas ir turėjusi ištverti jo brutalumą, ji, žinanti, kur gali nuvesti jį užvaldę pyktis ir įniršis. Vis dėlto pirmąkart pakalbėjusi su Andrė nusprendė pabandyti. Ir ne tik todėl, kad be

jo būtų mirusi iš liūdesio, bet ir todėl, kad buvo motina, mylėjo jį labiau nei bet ką pasaulyje ir troško jam ramaus gyvenimo, toli nuo tėvo ir šalies, kur jis jį išsivežė, toli nuo smurto, toli nuo skurdo ir tarsi biblinės rykštės Luandos kvartalus niokojančių ligų, linkėjo jam oraus ir ramaus gyvenimo studijuojant, mokantis tikėti sveiku protu, o ne kumščių, mačečių ar kalašnikovų galia, mokantis būti atsakingam už savo žingsnių pasaulyje pasekmes. Galbūt Bigadoras ją užmuš, bet jos pareiga buvo pabandyti išgelbėti savo vaiką iš to griuvėsių pasaulio.

Visus šiuos mėnesius ji taupė, kiek tik galėjo, kad turėtų pinigų susimokėti už kelionę. Neleido niekam, tik patiems būtiniausiems dalykams. Netgi eidavo pėsčiomis į darbą, beveik valandą į vieną pusę ir kitą – atgal. Luisui sakė, kad tai daro, nes gerai jaučiasi vaikščiodama, bet iš tiesų tik stengėsi sutaupyti pinigus, kuriuos būtų išleidusi autobusui. Ir dabar pagaliau buvo viena Luandoje, pasiruošusi pasitikti bet ką, kas jos laukė.

Apsistojo viename iš miesto centro pensionų, tarakonų ir uodų pilname kambariūkštyje. Ant lubų kabėjo blanki geltona lemputė, metanti milžiniškus šešėlius ir paverčianti vabzdžius monstrais. Ant lovos buvo patiestos kelios nešvarios paklodės, kurias ji kaip galėdama uždangstė bagaže atsivežtais rankšluosčiais. Kampe ant išklerusio, kažkada mėlyno stalo stovėjo smirdinčio vandens sklidinas praustuvas, kuriame plūduriavo tuntai vabzdžių liekanų. Sao viską išpylė pro orlaidę. Jautė didžiulį pasišlykštėjimą, bet žinojo, kad jai nelieka nieko kito, kaip tik apsikęsti. Negalėjo sau leisti nieko geresnio. Galbūt turės šioje vietoje gyventi ilgai, kol suras André, o paskui... Nenorėjo galvoti, kas nutiks paskui. Laimei, buvo įsiminusi donos Fernandos adresą – ši, pajutusi Angolos ilgesį, visada lyg monotonišką ir nesibaigiančią dainą mintinai deklamuodavo gatvės pavadinimus ir visų kaimynų vardus: Katja-

valos gatvė 16, Vianos kvartalas, Bero, Adolfas, Kuntaka... Senutė mirė prieš trejus metus, beveik iškart, kai grįžo iš Portugalijos. Tačiau galbūt tų namų šeimininkas Bigadoras vis dar gyveno ten. Atsikėlusi ryte pirmiausia susiras tą namą, paskambins į duris, lyg skambintų į paties dangaus vartus, ir pasistengs nuraminti širdies dūžius belaukdama.

Atsigulė apsirengusi ir užsidengė tinkleliu nuo vabzdžių. Tvyrojo pragariškas karštis, senas ir dvisus karštis, metų metus kaupęsis tame kambaryje be jokios ventiliacijos. Kažkur iš gatvės glūdumos sklido nepaliaujamas triukšmas: automobilių signalai, per tirštą orą lėtai kelią besiskinančių sunkvežimių varikliai, girtuoklių balsai, muštynės, šunų lojimas, verksmai vaikų, galbūt leidžiančių naktį kartu su savo varganomis motinomis tarp šiukšlių ir žiurkių prie kurio nors artimiausio kampo. Sao jautė karštį, tekantį jos kūnu lyg įkaitintas metalas, ir kvėpuoti neleidžiantį nerimą. Penktą ryto, saulei netikėtai prasiskverbus į kambarį ir užliejus viską šviesoje lengvai sklandančiomis dulkelėmis, atsikėlė, nusiprausė po dušu bendrame vonios kambaryje ir susirado, kur galėtų išgerti kavos.

Išsiaiškino, kaip geriausiai nuvykti į Vianą, ir galiausiai susitarė su taksistu. Jie išvažiavo vienu tų išklerusių automobilių, pirmiausia kirsdami didžiules alėjas, suspaustas iš šonų naujų pastatų, kurie, atrodė, nuo nepakenčiamos kasdienės saulės naštos ir nuo vėjo nešiojamų druskų jau buvo pradėję tirpti, mesdami dažų ir cemento lopinius, marmuro gabalus ir stiklo šukes ant žemės, iš kur niekas jų neiššluos. Paskui pravažiavo skurdžius rajonus, tūkstančius iš kartono ir surūdijusio metalo lakštų suremtų lūšnų, apsuptų šiukšlių, automobilių liekanų, skardinių, plastiko bidonų, gelžgalių, pačių įvairiausių atliekų. Ten buvo tarp išmėtytų padangų žaidžiančių vaikų, niūrių lyg juodi akmenys moterų, kokio nors šiukšlių kalno pavėsyje snaudžiančių vyrų,

visą dieną nerandančių ką veikti. Tačiau Sao jų nematė. Važiavo susitelkusi į save, kovodama su baime ir ilgesiu, grumdamasi su savo silpnybe, kad galėtų pasirodyti Katjavalos gatvės šešioliktame name lyg amazonių karalienė auksu žėrinčiais šarvais, nenugalima ir išdidi.

Namas buvo negražus dviejų aukštų pastatas, suręstas iš pilkų gelžbetonio blokų, kurių niekas nesivargino nudažyti. Priešais buvo nedidelis žemės lopinėlis, kur turėjo būti sodas, bet liko tik išsausėjęs plotas su besistengiančia išgyventi susisukusia ir dulkėta akacija kampe. Durys buvo praviros. Matėsi sutvarkytas ir švarus kambarys žaliomis sienomis. Iš kažkur sklido televizoriaus garsai: spigūs, susiliejantys balsai ir besikartojanti muzikėlė, turinti jiems akomponuoti. Sao sutvardė rankų virpulį ir tvirtai pabeldė į duris – vieną, du, tris kartus.

Pasigirdo žingsniai, moteriškas balsas, šaukiantis, jog ateinanti, ir tuojau pat pasirodė moteris, dėvinti ryškių spalvų tuniką, o plaukus paslėpusi po turbanu. Maloniai nusišypsojo didele burna ir spindinčiom akim, lyg pasiryžusi suteikti viešniai visa, ko tik jai prireiktų.

– Laba diena. Kuo galiu jums padėti?

Sao nebuvo tikra, ar jos balsas apskritai išsiverš iš gerklės:

– Laba diena. Aš – Sao, Andrė motina.

Moteris kelioms akimirkoms sustingo, lyg burtai ją būtų staiga pavertę statula. Galiausiai sureagavo:

– Aš – Žoakina, Bigadoro brolio žmona.

– Ar Andrė čia?..

– Ne... Jie gyvena Uižėje, kitame mieste...

Sao pajuto, kaip kažkas tiršto ėmė kilti jos galvoje. Viskas aplink staiga pradėjo suktis. Turėjo atsiremti į sieną, kad nepargriūtų. Žoakina ją sulaikė ir padėjo atsisėsti ant laiptų prie durų. Paskui kelioms akimirkoms dingo ir grįžo su stikline ožkos pieno.

Sao lėtai gėrė, stengdamasi iš naujo tvarkingai sudėlioti susijaukusias mintis. Žoakina jai švelniai paglostė galvą, lyg suprastų visa, kas darosi, ir jos gailėtų.

– Bigadoras žino, kad tu čia?

– Ne. Sakė, kad užmuš, jeigu atvažiuosiu. Bet turiu pabandyti atgauti Andrė...

– Tu jo neatidavei?.. Jis sakė, kad nenorėjai vaiko, atidavei jam, kad atvežtų čia...

– Dieve mano! Ne! Kaip galėčiau atiduoti?.. Kaip galėčiau nemylėti savo sūnaus?..

Žoakina pasižiūrėjo į ją ir suprato, kad sako tiesą. Ji pati užaugino šešis vaikus. Nepaisant blogų laikų, nuovargio, bemiegių naktų ir krečiamų išdaigų, juos mylėjo kiekvieną gyvenimo akimirką. Mylėjo netgi tuos du iš jų, kurie buvo mirę. Didžiavosi jais, jų mokslais ir darbais, trijų vyresniųjų pasirinktomis žmonomis ir gražiais anūkais, pasirodančiais, lyg iš dangaus krentančios žvaigždės, kad apšviestų senos moters gyvenimą. Buvo tikra, kad Sao tokia pat gera motina, kaip ir ji. Viena atkeliavo iš pasaulio krašto, kad surastų sūnų, rizikuodama būti užmušta sužvėrėjusio Bigadoro. Žoakina bijojo jo. Savo riksmais ir kumščių smūgiais į sienas visuomet ją priblokšdavo. Sao turėjo būti labai drąsi, kad ryžtųsi stoti prieš jį. Ir nusprendė, kad padės jai kuo tik galėdama.

– Klausyk. Mano vyras dabar darbe. Kodėl tau neatėjus ketvirtą valandą ir nepasikalbėjus su juo? Nelsonas ne toks, kaip jo brolis. Jis mėgsta kalbėtis ir su visais taikiai sugyvena. Ir gerbia moteris. Aš jam pasakysiu, kad turim tave paremti. Vaikas privalo būti su savo motina, jei ji gera. O tu esi gera.

Pirmą kartą nuo išvykimo iš Lisabonos Sao nusišypsojo. Tuo metu danguje pasirodė migruojančių paukščių debesis. Skrido tvirti ir nenuilstantys, keliaudami į pažįstamą vietą, ramų pasaulio kampą, kur bus pakankamai lesalo, medžių lizdams sukti ir

švelnus klimatas. Buvo išmintingi, kantrūs ir stiprūs, ir jų skrydis jai pasirodė palankus ženklas.

Nelsonas buvo dešimčia metų vyresnis už Bigadorą. Buvo toks pat, kaip ir jis: toks pat veidas, toks pat kūnas, nors jau buvo pastebimos amžiaus žymės, kaktą nuo vieno iki kito krašto vagojančios raukšlės, tamsią galvą marginantys žili plaukai. Vis dėlto jam nebuvo būdinga brolio arogancija, netikėtas žiaurumas žvilgsnyje ar paniekinamas vypsnys lūpose. Ją priėmė mandagiai, stipriai paspausdamas ranką, tačiau išlaikydamas atstumą, rimtas, lyg niekaip negalėtų patikėti tuo, ką, be abejonės, žmona jau buvo jam papasakojusi. Jie įsitaisė jaukiame vaikų ir anūkų nuotraukų pilname kambaryje. Vienoje nuotraukoje buvo ir dona Fernanda, šiek tiek išsigandusi prieš fotoaparatą, nors vilkinti geriausiais savo drabužiais. Sao ją prisiminusi pajuto ilgesį: jei ji būtų buvusi gyva, nebūtų leidusi tam nutikti. Tylomis paprašė jos pagalbos. Žoakina atnešė kavos, ir visi trys atsisėdo prie stalo.

Apklausa buvo ilga. Nelsonas turėjo įsitikinti, kad Sao sako tiesą, kad jos žodžiuose nėra nei prieštaravimų, nei dvejonių, kad pajėgia atlaikyti jo žvilgsnį nenuleisdama akių. Jai buvo sunku viską paaiškinti. Nenorėjo, kad atrodytų, jog neapkenčia Bigadoro ar trokšta už ką nors atkeršyti. Bet kartu reikėjo, kad jie suprastų, jog jis visada su ja blogai elgėsi, prievarta primesdavo savo troškimus ir kaprizus visiškai nekreipdamas dėmesio į šalia esantį žmogų, keldamas jam skausmą ir jį sutrypdamas. Privalėjo juos įtikinti, kad jis galėjo pagrobti vaiką nekreipdamas jokio dėmesio į jos skausmą.

Nelsonas kartais papurtydavo galvą jos besiklausydamas, švilptelėdavo ar ką nors sušukdavo. Galiausiai, ilgiau nei po valandos, nusprendęs, kad išgirdo pakankamai, Sao parodžius Andrė pasą ir žinutę mobiliajame telefone su grasinimu ją užmušti,

atsistojo, nuėjo po akacija plynos žemės sklype ir atsitūpė žiūrėdamas į priekį. Sao sutriko, bet Žoakina drąsiai nusišypsojo, lyg viskas būtų gerai.

– Jis – šeimos vadas, – pratarė. – Privalo pamąstyti. Jo atsakomybė labai didelė. Visi daro tai, ką vadas sako, bet tik tuomet, jei jo sprendimai teisingi ir geri. Jei ne, šeimos galiausiai išsiskiria.

Sao pajuto drebanti visu kūnu. Norėjo tikėti, kad tas vyras ją suprato. Ir kad galės jai grąžinti Andrė. Bet vis dar turėjo laukti. Toliau laukti, tvirtai įsikabinti kantrybės, kad nesubyrėtų virsdama sauja beprasmių atomų. Kurį laiką apsimetė kartu su Žoakina žiūrinėjanti jos vaikų nuotraukas, besiklausanti labai tolimo pasakojimo apie kiekvieno jų gyvenimą. Vėliau pro langą išvydo Nelsoną pakylant nuo žemės ir grįžtant namo. Atrodė susirūpinęs. Atsistojo kitoje stalo pusėje, įsmeigęs į ją akis.

– Sukviesiu susirinkimą sekmadienį. Jei viskas, ką sakei, tiesa, mano brolis pasielgė blogai. Bet noriu jį išklausyti. Taip pat ir šeimos vyresniuosius. Gali būti rami – nieko jam nesakysiu iki sekmadienio ryto, kad neturėtų laiko tavęs susirasti. Ateik po pietų.

Iki sekmadienio likusias dvi dienas Sao praleido sėdėdama paplūdimyje. Nieko negalvojo. Tik stebėjo į smėlį dūžtančias bangas, vis iš naujo, vieną po kitos. Jos priartėdavo grasindamos ir riaumodamos. Atsitrenkdavo į krantą. Sutiždavo į nešvarią putą. Ir grįždavo atgal į jūrą nugalėtos, nusižeminusios, vilkdamosi lyg sužeisti žvėrys. Viena po kitos, vis iš naujo. Žuvėdros klykė gaudydamos žuvis. Saulė gręžė žemę be gailesčio. Jūros pakrantėje skambėjo nenuilstantys garsiakalbiai. Laikas buvo lyg nesibaigiantis tunelis. Visa amžinybė. Penkiasdešimt šešios valandos iki sekmadienio pietų. Trys tūkstančiai trys šimtai šešiasdešimt minučių. Du šimtai vienas tūkstantis šeši šimtai sekundžių, viena

po kitos kapsinčių su savo antžmogišku svoriu, su savo dievišku lėtumu. Gąsdinantis dievų laikas.

Kartkartėmis prie jos prieidavo koks nors vyriškis ir užkalbindavo. Ji neatsakydavo. Toliau atkakliai žiūrėdavo į priekį. Tikriausiai jie palaikydavo ją išprotėjusia. Kai kurie ją suimdavo už rankos ir papurtydavo. Arba imdavo juoktis. Arba mėtydavo į ją smėlį. Bet ji pasilikdavo ten – abejinga, sustingusi ir tyli, stebėdama lūžtančias bangas ir virš jūros nardančias žuvėdras. Paskui jie nueidavo garsiai kalbėdami. Beprotė, sėdinti paplūdimyje. Kažko laukianti. Kažko labai svarbaus. Tarsi paties gyvenimo ar mirties.

Sekmadienį vienuoliktą valandą Sao įsėdo į taksi. Kai atvažiavo prie namų, pro langą pamatė stalą dengiančią Žoakiną. Keletas žmonių valgė. Žoakina ją matė, bet nieko nepasakė. Sao nuėjo atsisėsti po akacija. Greičiausiai praleido ten nemažai laiko, kol Žoakina išėjo pro duris ir pakvietė ją užeiti. Bigadoras dar nebuvo pasirodęs. Buvo jo brolis Žilis su žmona, taip pat jo sesuo Azėja su vyru. Vyrai atrodė rimti. Moterys, priešingai, į ją žiūrėjo šypsodamosi, lyg palaikytų jos pusę, lyg tvirtai tikėtų, kad būti motina yra šventas pašaukimas, visas pasaulio moteris paverčiantis seserimis. Pakvietė ją atsisėsti. Atnešė kavos, bet ji nepajėgė gerti. Paskui visi tylomis laukė. Retkarčiais kas nors paklausdavo apie vieną ar kitą sūnėną. Motina arba tėvas atsakydavo ir papasakodavo naujausias istorijas. Visi nusijuokdavo. Tada vėl stodavo tyla, drumsčiama tik kavos gurkšnojimo ir vištų kudakavimo užpakaliniam kieme.

Praėjo ilgiau nei valanda, kol pasirodė Bigadoras. Jis atvyko su Lija. Sao į jį beveik nepažvelgė. Tik įsižiūrėjo į Liją. Buvo senstelėjusi, sulysusi. Atrodė maža ir silpna, lyg pernelyg anksti pasenusi. Akys buvo sustingusios, žvilgsnis klaidžiojantis, lyg ne-

galėtų nuleisti vokų, tarsi visą laiką gyventų sapnuodama košmarą atmerktomis akimis. Vyrai tarpusavyje pasisveikino. Bigadoras prie jos nesiartino. Taip pat ir Lija, nors akimirką į ją bejėgiškai pasižiūrėjo. Paskui nuleido galvą. Jiems atsisėdus Nelsonas prabilo pirmasis, kreipdamasis į savo brolį:

– Andrė motina sako, kad atsivežei vaiką be jos leidimo.

– Netiesa. Ji man pati jį atidavė.

Sao sušuko:

– Nė už ką neatiduočiau savo vaiko!

Nelsonas rankos mostu ją nutildė:

– Ji turi pasą. Ir mirtimi grasinančią tavo žinutę. Privalai pasakyti tiesą.

Bigadoras buvo tardomas beveik dvi valandas. Melavo, kiek sugebėjo, bet galiausiai, apipiltas klausimais, turėjo atsitraukti. Tuomet prisipažino, kas nutiko, teisinosi, bandė juos įtikinti, galiausiai, netekęs visų argumentų, susigėdęs dėl savo melo, ėmė ją įžeidinėti, spjaudytis, šaukti, jog ji esanti kalė, galinti sueiti su bet kuriuo vyru, apgailėtina, niekada negalėsianti išlaikyti savo vaiko... Iki to tylėjusios moterys pradėjo ją ginti: netgi skurdžiausiai gyvenančioms motinoms pavyksta dorai užauginti savo vaikus, kaip tai padarė dona Fernanda. O ji visam tam šurmuly sėdėjo iškelta galva, neišsiduodama, kad jaučiasi beveik mirštanti, išdidi ir puiki, tarsi auksinę karūną dėvinti amazonė, neparodydama, kad nuo vieno žodžio priklauso visas jos gyvenimas ir kad visa tai labai žiauru. Du gyvenimai, josios ir jos sūnaus, pakibę ant plonytės ir tokios trapios gijos, lyg riba, skirianti kvėpavimą nuo nekvėpavimo. Jos širdies dūžiai aidėjo galvoje.

Baigę klausinėti vyrai išsiuntė Bigadorą į kitą kambarį. Patys išėjo laukan ir atsisėdo po akacija. Sao liko kartu su moterimis, tyli, užsidariusi didžiuliame baimės ir vilties burbule. Jos nieko nekalbėjo, bet šypsojosi jai ir linksėjo galvomis, lyg sakydamos,

kad viskas bus gerai. Tik Lija sėdėjo nuleidusi galvą, paskendusi kažkokiam labai giliam šuliny. Pro langą matėsi vyrai, besiginčijantys, mojuojantys rankomis ir liečiantys vienas kitą išraiškingomis minomis. Jų žodžiai kimbundu kalba skambėjo ore kaip botago kirčiai.

Staiga, atrodė, begalinė tyla apgaubė visus namus. Jie nutilo. Atsistojo ir paspaudė vieni kitiems ranką. Galiausiai grįžo vidun: rimti, rūstūs, lyg dievų teismas teisingiesiems ir neteisingiesiems. Pasikvietė Bigadorą. Visi atsisėdo, išskyrus Nelsoną. Šis, likęs stovėti, prakalbo į brolį:

– Tai, ką padarei, yra blogai. Negalima pavogti vaiko iš motinos. Dabar turi už tai sumokėti. Nusprendėme, jog privalai jai grąžinti vaiką.

Sao pasijuto, lyg ją būtų trenkęs žaibas. Lyg ką tik iš naujo gimusi ir atsiradusi rojuje su visais jai skirtais malonumais, kokius tik galima įsivaizduoti. Moterys su palengvėjimu atsidūsėjo ir sužiuro į Bigadorą. Jis bandė kažką pasakyti. Išsižiojo ir įsitempė. Norėjo šaukti jiems, kad tai klaida, kad jo sūnus turi būti tikras kimbundu, tikras vyras, o ne mokytas nieko vertos motinos ir silpno baltojo patėvio vaikas, ir kad net neketina jo atiduoti. Bet staiga susilaikė: baimė būti ištremtam, atskirtam nuo grupės, visiškai atplėštam nuo savų šaknų buvo stipresnė nei noras tęsti kovą. Tuomet kupinas neapykantos pasižiūrėjo į ją. Tačiau ji sugebėjo įžvelgti, kad už tos neapykantos slepiasi atsižadėjimas, noras nuo tos pačios akimirkos pamiršti, kad kažkada turėjo sūnų, kuris dabar augs Europoje, jau visada toli nuo jo ir jam nebeegzistuos. Sao žinojo, kad nutiks tai, ko ji niekada nenorėjo, tačiau nepajėgė išvengti, – Andrė augs be tėvo. Ir suvokė, kad šiame žiauriame gyvenimo mechanizme tai buvo toji aukšta kaina, kurią ji turėjo sumokėti už savo pergalę.

Bigadoras išėjo iš namo trenkdamas durimis ir šis trenksmas aidu nuskambėjo visame pastate ištrindamas praeitį. Tuomet Lija buvo pasiųsta surasti Andrė, tuo metu buvusio su kaimynais. Jo laukdama Sao atsistojo ir pasižiūrėjo pro langą. Jau buvo sutemę. Tuo metu virš gretimų stogų tekėjo mėnulis, oranžinis, milžiniškas, nekaltu veidu stebėdamas žemę. Nuostabi šviesos sfera padangės tamsoje. Bebaimė.

Ángeles Caso
Prieš vėją

Iš ispanų kalbos vertė
Eglė Vaivadaitė-Kaidi

Redaktorė
Diana Bučiūtė

Dailininkas
Zigmantas Butautis

Maketavo
Eglė Jurkūnaitė

Tiražas 1 200 egz.

Išleido UAB „Baltų lankų" leidyba
Palangos g. 4, LT-01402 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino spaustuvė
PRINT IT
Gamyklos g. 27, 96155 Gargždai
el. paštas info@print-it.eu
tel. (8 46) 420300
www.print-it.eu

Ángeles Caso (gim. 1959), kilusi iš Chichonės (Astūrijos regionas, Ispanija), yra diplomuota meno istorikė, dirba įvairiose kultūros institucijose bei žiniasklaidoje. Ji – viena skaitomiausių autorių Ispanijoje. Pasak rašytojos Anos Maríos Matute's, Caso – „didi romanistė, turinti nagus, jaučianti, koks turi būti romanas ir pasakojimas, ir puikiai jį papasakojanti. Rašyti nėra tiesiog atpasakoti įvykius. Ji ne atpasakoja. Ji kuria kitą pasaulį". 2000 m. Caso už romaną *Ilga tyla* pelnė Fernando Laros premiją. 2009 m. romanas *Prieš vėją* apdovanotas prestižine premija *Planeta*. Autorė taip pat rašo pasakas vaikams, filmų scenarijus, verčia.

Mažoji Sao, rodosi, gimė vien tam, kad liktų bemokslė ir sunkiai dirbtų, kęsdama nuolatinį stygių ir stengdamasi patenkinti nors būtiniausius poreikius. Tačiau ji neketina taikytis su likimu. Svajodama apie gražesnį gyvenimą ji išvažiuoja iš gimtojo Žaliojo Kyšulio ir pamėgina rasti laimę Europoje. Išmokusi atsitiesti po ją persekiojančių skaudžių nesėkmių, išdavysčių ir netekčių, Sao susidraugauja su vieniša ispane, kuri gyvena atsiskyrusi, kamuojama įvairių baimių, beveik bežadė ir kurčia, kone dusdama nuo nepasitikėjimo savimi. Ilgainiui tarp abiejų moterų užsimezga nuoširdi draugystė. Ką bendro gali turėti dvi moterys, kilusios iš visiškai skirtingų pasaulių?

Tai pasakojimas apie emigraciją, apie tai, ką reiškia būti moterimi tarp vyrų ir vargšu turtingųjų pasaulyje, tai istorija apie draugystę, kliūčių įveikimą, asmenines pastangas ir, svarbiausia, viltį.

Sao – reali asmenybė, emigrantė iš Žaliojo Kyšulio, padėjusi knygos autorei prižiūrėti vaiką. Jos istorija ir paskatino Caso sukurti šį romaną, nors pati autorė teigia, kad tai nėra biografinis kūrinys – tokių moterų kaip Sao, einančių prieš vėją, yra labai daug.

ISBN 978-9955-23-711-2